

**Christianae religionis institutio, totam fere? pietatis
summa?[m], & quicquid est in doctrina salutis cognitu
necessarium, complectens, omnibus pietatis studiosis lectu
dignissimum opus, ac recens editum. : Praefatio ad
christianissimum regem Franciae, qua hic ei liber pro
confeßone fidei offertur**

<https://hdl.handle.net/1874/421572>

98

2

CHRISTIA

NAE RELIGIONIS INSTI-
tutio, totam ferè pietatis summã, & quic-
quid est in doctrina salutis cognitu ne-
cessarium, complectens: omnibus pie-
tatis studiosis lectu dignissi-
mum opus, ac re-
cens edi-
tum.

PRAEFATIO AD CHRI-
stianissimum REGEM FRANCIAE, qua
hic ei liber pro confessione fidei
offertur.

IOANNE CALVINO
Nemodunensi autore.

B A S I L E A E,
M. D. XXXVI.

CHRISTIA
CAPITA ARGUMENTO-
rum, quæ in hoc libro tra-
ctantur.

- 1 De lege, quod Decalogi explicationem continet.
- 2 De fide, ubi & Symbolum (quod Apostolicum uocant) explicatur.
- 3 De oratione, ubi & Oratio dominica enarratur.
- 4 De sacramentis, ubi de baptismo & cæna Domini.
- 5 Quo sacramenta non esse quinque, reliqua, quæ pro sacramentis hæctenus uulgo habita sunt, declaratur: tum qualia sint, ostenditur.
- 6 De libertate Christiana, potestate ecclesiastica, & politica administratione.

POTENTISSIMO

ILLVSTRISSIMO QVE
 Monarchæ, FRANCISCO FRANCO-
 RVM REGI Christianissimo, Principi ac Do-
 mino suo sibi obseruando, Ioannes Cal-
 uinus pacem ac salutem in
 Domino.

VM huic operi manū pri-
 mum admouerem, nihil
 minus cogitabā, Rex cla-
 rissime, q̄ scribere quæ
 Maiestati tuę offerrentur.

Tantum erat animus, rudimenta quædā
 tradere, quibus formarentur ad ueram
 pietatē, qui aliquo religionis studio tan-
 guntur. Atq; hunc laborem Gallis no-
 stris potissimū desudabam, quorū per-
 multos esurire & sitire Christū uidebā;
 paucissimos, qui uel modica eius cogni-
 tione imbuti essent, Hāc mihi fuisse pro-
 positam rationem, liber ipse loquitur, ad
 simplicem scilicet, rudemq; docendi for-
 mam appositus. Verum cum perspice-

rem usq; eò quorundam improborū fur-
rorem inualuisse in regno tuo, ut nullus
sanæ doctrinæ sit istic locus: facturus mi-
hi operæ precium uisus sum, si eadē ope-
ra & institutionem ijs darem, quos eru-
diendos susceperam: & confessionem
apud te ederē, unde discas qualis sit do-
ctrina, in quam tanta rabie exardescunt
furiosi illi, qui ferro & ignibus regnum
tuum hodie turbāt. Neq; enim uerebor
fateri, hic me summā ferē eius ipsius do-
ctrinæ complexum esse, quam illi carce-
re, exilio, proscriptione, incendio mul-
tandā: quam terra mariq; exterminan-
dam uociferantur. Equidem scio quā
atrocibus delationib. aures animūq;
tuum impleuerint, ut causam nostrā tibi
quā odiosissimam redderent. Sed id ti-
bi pro tua Clementia perpendendū est,
nullam neq; in dictis, neq; in factis inno-
centiam fore, si accusasse sufficiat. Sanē,
si quis faciendæ inuidiæ causa, doctrinā
hanc, cuius nunc rationem tibi reddere
conor, omnium ordinū calculis damna-
tam,

tam, multis fori præiudicijs confossam
 iam dudum fuisse causetur, nihil aliud di-
 xerit, quam partim aduersariorū factio-
 ne & potentia uiolenter deiectam: par-
 tim mendacijs, technis, calumnijs, insi-
 diose fraudulēterq; oppressam. Vis est,
 quòd indicta causa sanguinarie senten-
 tiæ aduersus illam feruntur. fraus, quòd
 seditionis & maleficij, præter meritū, insi-
 mulatur. Ne quis hæc, iniuria, nos que-
 ri existimet: ipse nobis testis esse potes,
 Rex Nobilissime, quam mendacib. ca-
 lumnijs quotidie apud te traducat. qd
 nō aliorum spectet, nisi ut regna omnia
 & politiæ subuertātur. pax perturbetur,
 leges omnes abrogētur, dominia et pos-
 sessiones dissipentur, omnia denique sur-
 sum deorsum uoluantur. Et tamen mi-
 nimam portiunculam audis, horrenda
 enim quedam in vulgus spargūtur: que
 si uera essent, merito illam cū suis autho-
 ribus mille ignibus ac crucibus dignam
 mundus iudicet. Quis iam miretur pu-
 blicum odium in illam accensum esse,

ubi iniquissimis istis criminationibus si-
des habetur? En cur in nostram, doctri-
næq; nostræ damnationem omnes ordi-
nes consentiant & conspirent. Hoc affe-
ctu correpti qui ad iudicandum sedent,
præiudicia, quæ domo attulerūt, pro sen-
tentijs pronunciant. Et se rite perfun-
ctos suis partibus putant, si neminem ad
supplicium trahi iubent, nisi aut sua con-
fessione, aut solidis testimonijs cōuictū.
At cuius criminis? Damnatæ, aiūt, istius
doctrinæ. At quo iure damnata est? Id
autem erat defensionis præsidium: non
doctrinam ipsam abnegare, sed pro ue-
ra tueri. Hic mussitandi quoque facul-
tas præciditur. Quare non inique postu-
lo, Rex Inuictissime, ut integram causæ
istius cognitionem suscipias: quæ per-
turbatè hactenus, nulloq; iuris ordine,
& impotenti æstu magis, quàm legitima
grauitate tractata est. Neque hic me pri-
uatam defensionem meditari existimes,
qua saluum in patriã reditum mihi confi-
ciam: quam tamen, quo decet, humani-
tatis

N V N C V P A T O R I A. 7

tatis affectu prosequor: ut nunc tamen res sunt, ea non moleste careo. Verum communem piorum omnium, adeo quæ ipsam Christi causam complector, quæ modis omnibus hodie in regno tuo proscissa ac prostrata, uelut deplorata iacet: Phariseorum id quidem quorundam tyrannide magis, quæ tua conscientia. Sed quæ id fiat, hic dicere nihil attinet; afflicta certe iacet. Hoc enim profecerunt impij, ut Christi ueritas, si non ut fugata ac dissipata periret: certe, ut sepulta & ignobilis lateat, paupercula uero ecclesia, aut crudelibus cædibus absumpta sit, aut exilijs abacta, aut minis ac terroribus percussa, ne hiscere quidem audeat. Et instant etiamnum, qua solent insania & ferocitate: fortiter in parietem iam inclinatam, & ruinam quam fecerunt incumbentes. Nullus interim prodit, qui talibus furijs patrocinium suum opponat. Quod si qui ueritati maxime fauere uideri uolunt, ignoscendum esse censent errori & imprudentiæ imperitorum ho-

minum, sic enim loquuntur: errorem & imprudentiam, uocantes certissimam Dei ueritatem. Imperitos homines: quos Dominus, coelestis sapientiae mysterijs dignatus est. adeo omnes pudet euangelij. Tuum autem erit, Serenissime Rex, nec aures, nec animum, a tam iusto patrocinio auertere. praesertim ubi de re tanta agitur: nempe, quo modo Dei gloriae sua constet in terris incolumitas, quo modo suam dignitatem Dei ueritas retineat, quo modo regnum Christo factum tectumque inter nos maneat. Digna res auribus tuis, digna tua cognitione, digna tuo tribunali. Siquidem & uerum regem haec cogitatio facit, agnoscere se in regni administratione Dei ministrum. Nec iam regnum ille, sed latrocinium exercet, qui non in hoc regnat, ut Dei gloriae seruiat. Porro fallitur, qui diuturnam prosperitatem expectat eius regni, quod Dei sceptro, hoc est, sancto eius uerbo non regitur, quando coeleste oraculum excidere non potest: quo edictum est, dissipatum iri populum,

pulum, ubi defecerit prophetia. Nec te
 ab hoc studio abducere debet humilitas
 nostrę cōtemptus. Nos quidē, quā
 pauperuli sumus & abiecti homuncio-
 nes, pbe nobis cōscij sumus. Corā Deo
 miseri peccatores, in hominū conspectu
 despectissimi, mundi (si uis) excrementa
 quaedā et reiectamēta: aut si quid adhuc
 uilius nominari potest. ut, q̄ apud Deū
 gloriemur, nihil restet: pręter unam eius
 misericordiā, q̄ salui nullo nostro merito
 facti sumus, apud homines uerō, pręter
 nostrā infirmitatē: quā uel cōfiteri, sum-
 ma inter eos ignominia est. Sed doctri-
 nā nostrā supra omnē mūdī gloriā subli-
 mem, supra omnem potestatem inuictā
 stare oportet, q̄ nō nostra est, sed Dei ui-
 uentis, ac Christi eius: quē pater regē cō-
 stituit, ut à mari usq̄ ad mare dominet,
 & à fluminib. usq̄ ad terminos orbis ter-
 rarū. Et sic quidē dominetur, ut totā ter-
 ram cū ferreo suo atq̄ æreo robore, cum
 splendore aureo & argēteo, sola oris sui
 uirga percussam, nō secus cōminuat, q̄

Daniel. 2 figulina uascula, quẽadmodum de ma:
Iesa. 1 gnificẽtia regni ipsius uaticinantẽ, pphes
Psal. 2 ta. Reclamãt quidẽ aduersarij, falsõ nos
 ppretendere uerbũ Dei, cuius sceleratissi
 mi sumus corruptores. Hęc uero quã
 sit nõ modo malitiosa calumnia, sed in
 signis quoque impudentia, ipse confes
 sionem nostram legẽdo, pro tua pruden
 tia iudicare poteris. Nonnihil tamẽ hic
Rom. 12 etiam dicendum est, quod tibi ad lectio
 nem ipsam uiam sternat. Paulus, cũ ad
 fidei analogiam omnem prophetiã for
 matam esse uoluit, certissimã amussim
 posuit, qua probari scripturæ interpreta
 tio debeat. Ad hanc itaq; fidei regulam
 si nostra exigantur, in manibus est uic
 ctoria. Quid enim melius atque aptius
 fidei conuenit, quã agnoscere nos o
 mni uirtute nudos, ut à Deo uestiamur;
 omni bono uacuos, ut ab ipso impleam
 mur; nos peccati seruos, ut ab ipso libea
 remur; nos cæcos, ut ab ipso illumines
 mur; nos claudos, ut ab ipso dirigamur;
 nos debiles, ut ab ipso sustentemur; no
 bis

bis omnem gloriandi materiam detra-
 here, ut solus ipse glorificetur, & nos
 in ipso gloriemur? Hęc atq; id genus re-
 liqua cum à nobis dicuntur, interpellāt
 illi, qui iritanturq; hoc modo subuerti cę-
 cum nescio quod lumen naturę, fictas
 præparaciones, liberum arbitrium, meri-
 ta, quia ferre nō possunt, integrā omnis
 boni, uirtutis, iustitię, sapientię laudem
 ac gloriā, apud Deum residere. At nō
 legimus reprehensos, qui nimium ē fon-
 te aquę uiuę hauserint. contrā grauius *Hiere. 2*
 obiurgantur, qui foderunt sibi puteos,
 puteos contritos, & qui continere aquā
 non ualent. Rursum, quid fidei conue-
 nientius, quā Deum sibi polliceri pro-
 picium patrē, ubi Christus frater ac pro-
 piciator agnoscitur? quā omnia læta ac
 prospera secure ab eo expectare: cuius
 inenarrabilis erga nos dilectio eō p̄gres-
 sa est, ut proprio filio non pepercerit,
 quin pro nobis ipsum traderet? quā
 in certa expectatione salutis & uitę æter-
 nę acquiescere, ubi Christus à patre da-
 tus

tus cogitatur, in quo tales thesauri sunt
 absconditi: Hic nobis manum injiciūt,
 & illam fiducia certitudinem, arrogan-
 tia & præsumptione non carere, clamāt.
 At, ut nihil de nobis, ita omnia de Deo
 præsumenda sunt: nec alia ratione uana
 gloriamur, nisi ut in Domino glo-
 riemur. Quid ultra: percurre, Fortissime
 Rex, omnes causę nostrę partes, et quo-
 uis sceleratorum hominum genere ne-
 quiores nos existima, nisi planè compe-
 rias, in hoc nos laborare & probris affi-
 ci, quia spem reponimus in Deo uiuo:
 quia hanc credimus esse uitam æternā,
 nosse unum uerum deum, & quem ille
 misit Iesum Christū. Propter hanc spem
 alij nostrū uinculis constringuntur, alij
 uirgis cædunt, alij in ludibriū circūducuntur,
 alij proscribunt, alij sequissimè torquē-
 tur, alij fuga elabuntur. omnes rerū angu-
 stia premimur, diris execrationib. deuo-
 uemur, maledictis laceramur, indignissi-
 mis modis tractamur. Intuere iam in ad-
 uersarios nostros (de ordine sacrificorū
 loquor:

loquor: quorum nutu & arbitrio alij no-
 biscum inimicitias exercent) & mecum
 paulisper reputa, quo studio feratur. Ve-
 ram religionē, quæ scripturis tradita est,
 quæque inter omnes constare debuerat,
 facile & sibi, & alijs ignorare, negligere,
 despiciere permittunt: parumq; referre
 putant, quid quisque de Deo & Christo
 teneat, uel non teneat: modo, implicita si-
 de, suam mentem ecclesiæ iudicio sub-
 mittat. Nec ualde afficiuntur, si Dei glo-
 riam manifestis blasphemijs pollui con-
 tingat. Cur tāta sequitia et acerbitate pro-
 milsa, purgatorio, peregrinationibus, &
 id genus nugis belligerantur? ut sine eo-
 rum explicitissima, ut ita dicam, fide sal-
 uam fore pietatem negent: cum tamē ni-
 hil eorū à uerbo Dei esse, pbent. Cur: ni-
 si quia illis Deus uenter est, culina religio?
 quibus sublatis, nō modo Christianos,
 sed ne homines quidē futuros se credūt.
 Tametsi em̄ alij splendide se ingurgitāt,
 alij tenuibus crustulis uicitant, omnes
 tamē ex eadē uiuūt olla: quæ sine illis fo-
 mentis

mentis non frigeret modo, sed penitus
cōglaciaret. Ideo, ut quisq; eorū pro uen-
tre est maxime sollicitus: ita pro sua fide
bellator acerrimus. Deniq; huc ad unū
omnes incumbunt, uel ut regnum in-
colume, uel ut uentrem confertum reti-
neant. Nemo uel minimam sinceri zeli
dat significationem. Nec sic tamen desin-
unt doctrinam nostram incessere, &
quibus possunt nominibus criminari et
infamare: quo uel inuisam, uel suspe-
ctam reddant. Nouam appellant, & nu-
per natam: dubiam esse & incertam, ca-
uillantur: rogant, quibus confirmata
sit miraculis: quærunt, an sit æquum, ut
contra tot sanctorū patrū consensum, &
uetustissimā cōsuetudinem, obtineat: ur-
gēt, ut schismaticā esse fateamur, quæ cō-
tra ecclesiā preliū moueat: uel ecclesiam
multis seculis intermortuam fuisse, qui-
bus nihil tale auditum fuit. postremo, ni-
hil opus esse aiunt multis argumentis.
qualis enim sit, iudicari à fructibus pos-
se. utpote, quæ tantum sectarum aceruū,
tot

tot seditionum turbas, tantam vitiorum
 licentiam pepererit. Scilicet perquam
 illis facile est, apud credulam imperi-
 tamq̃ multitudinem, desertæ causæ in-
 sultare. Verū, si nobis quoq̃ essent dicē-
 di vices, deserueret profecto hæc acrimo-
 nia, qua sic in nos plenis buccis despu-
 māt. Principio, nouā qđ appellant, Deo
 sunt uehementer iniuri; cuius sacrū uer-
 bū nouitatis insimulari nō merebat̃. Illis
 quidē nouā esse minime dubito, quibus
 & Christus nouus est, & Euangeliū no-
 uum. Sed qui illā Pauli cōcionē ueterē Rom. 4
 esse nouerūt, Iesum Christū mortuū pro-
 pter peccata nostra, resurrexisse propter
 iustificationē nostrā, nihil apud nos de-
 prehendent nouū. Quòd diu incognita
 sepultaq̃ latuit, humanę impietatis cri-
 men est: nunc cū Dei benignitate nobis
 reddīt, saltē postliminij iure suā antiqui-
 tatē recipere debebat. Ex eodē ignoratię
 fonte pro dubia incertaq̃ ipsam habēt.
 hoc profecto est, qđ Dominus per pro-
 phetā suū cōquerit: bouem cognouisse Ies. 11
 possesso-

possessorem suum, & asinum præsepe
 dominorum suorum: se non agnosci à
 populo suo. Verum ut in eius incerti-
 tudinem ludant, si sua illis proprio san-
 guine uitæ quæ dispendio ob signanda esset,
 liceret spectare, quanti ab illis fiat. Lon-
 ge alia nostra fiducia est: quæ nec mora-
 tis errores, nec Dei tribunal formidat.
 Quod miracula à nobis postulant, im-
 probe faciunt. Non enim recens ali-
 quod euangelium cudimus: sed illud ip-
 sum retinemus, cuius confirmandæ ver-
 ritati seruiunt omnia, que unquam et Chri-
 stus, & apostoli ediderunt, miracula. At
 id præ nobis habent singulare, quod as-
 siduis in hunc usque diem miraculis fi-
 dem suam confirmare possunt. Imò pos-
 tius allegant miracula, quæ animū alio-
 qui bene compositum labefactare que-
 ant: adeo aut friuola sunt & ridicula, aut
 si ualde prodigiosa essent, contra Dei
 ueritatem ullius momenti esse oportet
 bat, quando & nomen Dei sanctificari
 ubiq;

ubiq; & semper cōuenit, siue portentis,
 siue naturali rerum ordine. Et meminisse nos decet, sua esse satanæ miracula: q̄
 tametsi præstigię sunt magis quàm uerę
 uirtutes, sunt tamen eiusmodi, quæ im-
 prudentes & imperitos deludant. Magi
 & incantatores miraculis semper clare
 runt, idololatriã stupenda miracula alue-
 runt, quæ tamen nec magorũ, nec idolo-
 latrarũ superstitionem nobis approbāt.
 Atq; hoc olim ariete uulgi simplicitatē
 concutiebant Donatistæ, quod miracu-
 lis pollerent. Idem ergo nūc nostris ad-
 uersarijs respondemus, quod tunc Do-
 natistis Augustinus, dominũ cōtra istos
 mirabiliarios cautos nos fecisse, cū præ-
 dixit uenturos pseudopphetas, qui si-
 gnis ingentibus & prodigijs in errorem
 electos (si fieri posset) inducant. & Pau-
 lus admonuit Antichristi regnum futu-
 rum cū omni potentia, & signis, & pro-
 digijs mendacibus. Athæc, inquit,
 miracula non ab idolis, non à maleficis,
 nō à pseudopphetis, sed à sanctis fiūt:

b quasi

In Ioannē.

Matth. 22

2. Thess. 2

Hiero. in
præfatione.

2. Thes. 2

quasi uero non nouerimus hanc esse satanæ artem, transfigurare se in angelum lucis. Olim Aegyptij sepultum apud se Hieremiam, sacrificijs, alijsq; diuinis honorib. profecuti sunt. Nonne sancto Dei propheta ad idololatriam abutebantur? & tamen tali sepulchri ueneratione cõsequēbātur, ut curarentur à tactu serpentum. Quid dicemus; nisi fuisse hanc semperq; fore iustissimā Dei uindictam, ijs qui dilectionem ueritatis nō receperūt, mittere efficaciam illusionis, ut credant mendacio. Miracula ergo nobis minime desunt, eaq; certa, nec cauillis obnoxia. quę autem illi pro se obtendunt, meræ sunt satanæ illusiones, quando à uero Dei sui cultu ad uanitatem populū abducunt. Præterea calumniose nobis Patres opponunt (antiquos & melioris adhuc seculi scriptores intelligo) ac si eos haberent suæ impietatis suffragatores: quorum autoritate si dirimendum certamen esset, melior uictoriæ pars ad nos inclinaret. Verum cum multa præclare
ac

N V N C V P A T O R I A. 14

ac sapienter ab illis Patribus scripta sunt, in quibusdā uero ijs acciderit, quod hominib. solet, isti pij scilicet filij, qua sunt & ingenij & iudicij & animi dexteritate, eorum tantum lapsus & errores aduertant: quæ bene dicta sunt, uel non obseruant, uel dissimulant, uel corrumpunt: ut dicas prorsus illis curæ fuisse, in auro legere stercora. tum improbis clamoribus nos obruunt, ceu patrum contemptores & aduersarios. Nos uero adeo illos non contemnimus, ut si id presentis instituti esset, nullo negotio mihi liceat meliorem eorum partem, quæ hodie à nobis dicuntur, ipsorum suffragijs comprobare. Sic tamē in eorum scriptis uersamur, ut semper meminerimus omnia nostra esse, quæ nobis seruiant, non dominantur: nos autem unius Christi, cui per omnia sine exceptione parendū sit. Hunc delectum qui non tenet, nihil in religione constitutum habebit: quando multa ignorarunt sancti illi uiri, sepe inter se conflictantur, interdum etiam se-

1. Corin. 3

cum pugnant. Non sine causa, inquit,
 à Solomone admonemur, Ne transgre-
 diamur antiquos terminos, quos posue-
 runt patres nostri. At non eadem est re-
 gula in agrorum limitibus, & obedi-
 tia fidei: quam sic cōparatam esse oportet,
 ut obliuiscatur populum suū, & do-
 mum patris sui. Quod si tantopere ge-
 stiunt ἀλλυγορίζου, cur nō apostolos po-
 tius quàm alios quosuis patres interpre-
 tantur, à quibus præscriptos terminos
 nefas sit reuellere? Sic enim interpreta-
 tus est Hieronymus, cuius uerba in suos
 canones retulerunt. Quod si eorū quos
 intelligunt, fixos esse uolunt terminos,
 cur ipsi quoties libet adeo licenter trans-
 grediuntur? Ex patribus erant, quorum
 alter dixit, deum nostrum nō edere neq̃
 bibere: itaq̃ non habere opus calicibus,
 neq̃ discis. Alter, sacra aurum nō qua-
 rere, neque auro placere, quæ auro non
 emuntur. Transgrediuntur ergo limitē,
 cum in sacris suis tantopere auro, argen-
 to, ebore, marmore, lapillis, sericis dele-
 ctantur

stantur: nec rite deū colī putant, nisi omnia luxu diffluāt. Pater erat qui dixit, ideo se libere carnes edere, quo die cæteri abstinebāt, quia Christianus esset. Itaque fines transiliunt, cum diris animam deuouent, quæ per quadagesimam carnem gustauerit. Patres erant, quorum unus dixit, monachū, qui manibus suis nō laboret, uiolento iudicari æqualem. Alter, non licere monachis ex alieno uiuere, etiam si assidui sint in cōtemplationibus, in orationibus, in studijs. Et hūc limitem transgressi sunt, cū ociosos monachorum uentres in lustris & fornicibus collocarunt, qui aliena substantia saturarentur. Pater erat, qui dixit horrendam esse abominationem, uidere imaginem in Christianorum templis. Plurimū abest quin se intra hos fines contineant, quando non relinquunt angulum imaginibus uacuum. Alius pater consuluit, ut officio humanitatis erga mortuos in sepultura defuncti sineremus eos quiescere. Hos limites perumpunt, cū per-

*Spiridion
Trip. hist.
lib. 1. ca. 10*

*Tripert. hi
sto. li. 5. c. 1*

*August. de
operib. mo
nach.*

*Epiphani.
epistola ab
Hierony
mo uersa.*

*Ambros. li
bro de Az
braham.*

Autor operis imperfecti in Mattheum Homi. 11. est inter opera Chryso. Gelasius ca. Cōperimus, de cōsecra. di. 2. Cyprian. epist. 2. lib. 1. de lapsis.

petuam mortuorum sollicitudinem incutiunt. Ex patribus erat, qui negavit in sacramento cœnæ esse verum corpus, sed mysterium duntaxat corporis; sic enim ad verbum loquitur. Igitur modum prætereunt, cum faciunt reale & substantiale. Patres erant, quorum unus ab usu sacrae Christi cœnæ in totum submouendos decrevit, qui alterius speciei participatione contenti, ab altera abstinebant. Alter fortiter pugnat, non denegandum populo Christiano domini sui sanguinem, pro cuius confessione sanguinem suum effundere iubetur. Hos terminos sustulerunt, cū inuiolabili lege id ipsum iusserūt, quod ille excōmunicatione puniebat, hic ualida ratione improbabat. Pater erat, qui temeritatem esse asseruit, de re obscura in utramvis partem definire, sine claris atq; euidentibus scripturae testimonijs. Hūc terminum oblitum sunt, cum tot constitutiones, tot canones, tot magistrales determinationes, sine ullo dei uerbo statuerūt. † Pater erat, qui Mōtano

tano inter alias hæreses exprobrauit, qđ
 primus ieiuniorum leges imposuisset.
 Hunc quoq; terminum longe excesserunt,
 cū ieiunia strictissimis legibus san-
 xerunt. Pater erat, qui negauit ecclesiæ
 ministris interdendum coniugium: &
 castitatem pronūciauit, cū propria uxo-
 re cōcubitum: & Patres, qui eius auto-
 ritati assenserūt, his finibus egressi sunt,
 cum suis sacrificiis cœlibatum indixerūt.
 Pater erat, qui censuit unum Christum
 audiendum esse: de quo dictū sit, Ipsum
 audite. nec respiciendum, quid aliq; ante
 nos aut dixerint, aut fecerint: sed quid,
 qui primus omnium est, Christus præce-
 perit. Hunc finem neq; ipsi sibi præsti-
 tuunt, neq; alijs præstitutum habere per-
 mittunt, dum alios & sibi & alijs magi-
 stros quàm Christum præficiunt. Patres
 omnes uno pectore execrati sunt, et uno
 ore detestati, sanctū Dei uerbum sophi-
 starum argutijs contaminari, & dialecti-
 corum rixis implicari. An isti ijs limitib.
 se continent, dum nihil aliud in tota uis-

*Paphūtius
 Trip. hist.
 li. 2. ca. 14*

*Cypria. epi
 sto. 3. lib. 2*

ra agunt, quàm infinitis contentionibus
 & plus quàm sophisticis iurgijs scriptu-
 re simplicitatem inuoluere & impedire,
 ut si nūc patres suscitentur, & huiusmo-
 di iurgandi artem audiant (quam specu-
 latiuam theologiam appellant) nihil mi-
 nus credant, quàm de deo haberi dispu-
 tationem. Verum quàm late sese oratio
 nostra effunderet, si recensere uellem, quā
 petulanter isti Patrum iugum (quorum
 obseruantes filij uideri uolunt) excutiāt.
 menses profecto, atque anni me deficerēt.
 Et adeo perdita sunt deplorataque impu-
 dentia, ut nos castigare audent, quod ter-
 minos antiquos transgrediamur. Iam ue-
 ro quod nos ad consuetudinem uocāt,
 nihil efficiūt. Iniustissime enim nobiscū
 ageretur, si consuetudini cedendū esset.
 Equidem si recta essent hominum iudi-
 cia, cōsuetudo à bonis petenda erat. Ve-
 rum longe aliter sapiuscule agi contigit.
 Quod enim à multis fieri conspectū est,
 cōsuetudinis ius obtinuit. Atqui uix un-
 quam tam bene habuerunt res huma-
 nae,

na, ut pluribus placerent meliora. Ergo ex priuatis multorum uitijs, publicus error plerunq; factus est: uel potius communis uitiorum consensus, quem nunc boni isti uiri pro lege esse uolunt. Vidēt qui oculos habent, non unum mare malorum inundasse, multas fonticas pestes inuasisse orbem, omnia in præceptis reuerē, ut aut prorsus res humanæ deploranda sint, aut tantis malis iniicienda manus, uel potius uis afferenda. Et abigēt remediū nō alia ratione, nisi quia iam pridem malis assueuimus. Sed locum sanè habeat in hominum societate publicus error, in regno tamen Dei, sola eius æterna ueritas audienda et spectāda est: cui nulla annorum serie, nulla consuetudine, nulla coniuuratione præscribi potest. Sic quondam electos dei docebat Iesaias, ne dicerent cōspiratio, ad omnia in quibus populus dicebat, conspiratio: hoc est, ne in populi conpirationem & consensum unā ipsi conspirarent, ne uel timorem eius timerent ac formidarent.

Decret. distin. 8. c. fi. extra de cōsuetu.

Iesaiæ 8.

sed potius ut dominū exercituum sanctificarent, & ipse esset timor eorum, & pavor eorum. Nunc itaq; ut uolent, & præterita secula, & præsentia exempla nobis obiectent. Si dominum exercituum sanctificauerimus, nō ualde terrebimur. Siue enim in similem impietatem multa secula consenserint, fortis est, qui ultionem in tertiam & quartam generationē faciat; siue totus simul orbis in eandē nequitiam conspiret, experimento docuit quis sit eorum exitus, qui cum multitudi-
Gen. 7 nū genus diluuiō pdidit, seruato Noah
Heb. 11 cum modica familia, qui per suā unius fidem totum orbem condemnaret. Deniq; praua consuetudo non secus ac publica quædam est pestis, in qua non minus pereunt, qui in turba cadūt. Dilemmate suo nō adeo uehementer nos premunt, ut fateri adigant, uel ecclesiā suis se aliquandiu intermortuam, uel nunc cum ecclesia nobis litem esse. Vixit sane Christi ecclesia, et uiuet, quādiu Christi-
 stus

stus regnabit ad dexteram patris, cuius
 manu sustinetur, cuius præsidio armat,
 cuius uirtute roboratur. Præstabit enim
 ille indubie, quod semel recepit se affu- Matth. ult.
 turum suis, usq; ad consummationem se-
 culi. Aduersus eam nulla nūc nobis pu-
 gna est. siquidem Deum unū, & Chri-
 stum dominū uno consensu cum omni
 fidelium populo colimus & adoramus,
 qualiter semper ab omnibus pijs adora-
 tus est. Sed non parum à uero ipsi aber-
 rant, dum ecclesiam non agnoscunt, nisi
 quam præsentis oculo cernant: & eam ijs
 finibus circumscribere conātur, quibus
 minime inclusa est. In his cardinibus cō-
 trouersia nostra uertitur: primum quod
 ecclesiæ formā semper apparere, & spe-
 ctabilem esse cōtendunt: deinde quod
 formam ipsam in sede Romanæ eccle-
 siæ, & præsulū ordine constituunt. Nos
 contrā asserimus: & ecclesiam nulla ap-
 parente forma cōstare posse: nec formā
 externo illo splendore, quem stulte ad-
 mirantur, sed longe alia nota contineri;
 nempe

nempe pura uerbi dei prædicatione, & legitima sacramentorum administratione. Fremunt, nisi ecclesia semper digito ostendatur. Sed quàm sepe in populo Iudæorum sic deformari contigit, ut nulla species emineret? Quam putamus formam resplenduisse, cum Helias solum se relictum deploraret? quandiu ab aduentu Christi deformis latuit? quoties ab eo tempore bellis, seditionibus, hæresibus sic oppressa est, ut nulla parte fulgeret? An si eo tempore uixissent, credidissent ullam esse ecclesiam? Sed audiuit Helias, salua esse septem milia uirorum, qui nõ curuauerãt genu ante Baal. Nec dubium nobis esse debet, quin semper in terris regnauerit Christus, ex quo cælum ascendit. Notabilem aliquam formam si tum pijs oculis requisissent, nõne protinus concidissent animis? permitamus igitur hoc domino, ut quando solus ipse nouit qui sui sint, interdum etiã ecclesiæ suæ exteriorem notitiam ab hominum aspectu auferat. Est, fateor, horribilis

3. Reg. 19

1. Timot. 2

ribilis illa dei uindicta super terram. sed si ita meretur hominum impietas, cur diuine iustitię obfistere nitimur? Sic antea ceteris seculis dominus hominum ingrati tudinem ultus est, nam quia ueritati suę obedire noluerant, & lucem suam extin xerant: eos excæcato sensu, & absurdis mendacijs ludi, & altis tenebris immergi passus est, ut nulla ueræ ecclesiæ fa cies extaret. Interim tamē suos & disper sos & delitescentes in medijs erroribus & tenebris seruauit. Nec mirum: didicit enim seruare & in ipsa cōfusione Baby lonis, & flāma fornacis ardentis. Quod autem formam ecclesiæ nescio qua uas na pompa censerī uolunt, id quā periculofum sit, paucis indicabo magis quā enarrabo, ne orationem in immensum extrahā. Papa (inquiunt) Romanus, qui sedem apostolicam tenet, & episcopi alij ecclesiam representāt, & pro ecclesia ha beri debēt: ideo nec errare possunt. Qui sic? Quia pastores sunt ecclesiæ, & consecrati domino. Et Aaron, ceteriq; præ-

Exo. 32 facti Israël, pastores erant. Aaron & filij
 eius iā sacerdotes designati, errauerūt ta-
 men, cum uitulum fabricauerunt. Cui
 secundum hanc rationem, ecclesiam
 non representassent quadringenti illi
 prophetae, qui Ahab mentiebantur: at
 3. Reg. 22 ecclesia stabat à partibus Micha, solius
 quidem, & contemptibilis: sed ex cuius
 ore uerum egrediebatur. Nonne & no-
 men & faciem ecclesiae præ se ferebant
 Iere. 18 prophetae, cum uno impetu aduersus
 Ieremiam insurgerent: & minaces iacta-
 rent, fieri non posse, ut periret lex à sa-
 cerdote, consilium à sapiente, uerbum à
 propheta: Aduersus totam propheta-
 rum nationem solus Ieremias mittitur,
 qui à domino denunciaret fore, ut lex pe-
 reat à sacerdote, consilium à sapiente,
 uerbum à propheta. Nonne talis splen-
 dor refulgebat in eo concilio, quod pon-
 tifices, scribae, & pharisaei collegerunt,
 consilia de interficiendo Christo captu-
 turi: Eant nunc, & in aeterna larua hæ-
 reant, ut Christum & omnes Dei uiui
 prophetae

prophetas faciant schismaticos: satanae ministros, faciant spiritus sancti organa. Quod si ex animo loquuntur, respondeant mihi bona fide, ubinam gentium ac locorum ecclesiam residere existiment, ex quo Basiliensis Concilij decreto deiectus & abdicatus est pontifex Eugenius, subrogato in eius locum Amedæo: Negare, uel si rumpantur, nequeunt, concilium, quantum ad externos ritus attinet, fuisse legitimum: nec ab uno tantum pontifice, sed à duobus indictum, Damnatus est illic Eugenius schismatis, rebellionis, pertinaciae, cum toto Cardinalium & episcoporum grege, qui cum eo Concilij dissolutionem admoliti erant, postea tamē principum favore subleuatus, saluum pontificatum recepit. Illa Amedæi electio, generalis & sacrosanctæ synodi autoritate rite peracta, in fumum abiit: nisi quod ipse galero cardinalitio, ceu canis latrās, iniecta offa placatus est. Ex illorum hæreticorum, rebellium, pertinaciū gremio
 pro

prodiit, quicquid postea Papatū, Cardinalium, episcoporum, abbatum, presbyterorū fuit: hic deprehensi hæreant necesse est. Vtram enim in partem ecclesię nomen conferent? Negabunt ne concilium generale fuisse, cui nihil ad exteriorem maiestatem deerat? nempe quod duobus diplomatibus solēniter indictū, præsidente Romanę sedis legato consecratum, rerum omnium ordine bene compositum, eadem semper dignitate ad extremum perseuerauit. Fatebuntur schismaticum Eugenium cum tota sua cohorte, à qua omnes sanctificati sunt? Aut igitur ecclesię formam aliter definiant: aut quotquot sunt, habebuntur à nobis schismatici: qui scientes, uolentes, ab hæreticis ordinati sunt. Quod si nunquam antea compertum fuisset, externis pompis non alligari ecclesiam, ipsi proluxo documento nobis esse possunt, qui sub specioso illo ecclesię titulo, tam diu se orbi superciliose uenditarunt, cū tamen essent exitiales ecclesię pestes. De moribus nō loquor,

loquor, & tragicis illis facinoribus, quibus scetet tota eorum uita: quando Pharisæos se esse aiunt, qui sint audiendi, nō imitandi. ipsam, ipsam doctrinam, cui id deberi aiunt, quod sunt ecclesia, exitialem animarum carnificinam, facem, ruina, & excidium ecclesiæ esse non obsecure cognosces, si legendis nostris aliis quantum ocij tui decidas. Postremo nō satis candide faciunt, cum inuidiose cōmemorant, quātas turbas, tumultus, cōtentiones secū traxerit nostræ doctrinæ prædicatio: & quos nunc in multis fructus ferat. Nam horum malorum culpa indigne in ipsam deriuatur, quæ in satanae malitiā torqueri debuerat. Est hic diuini uerbi quidam quasi genius, ut nunquā emergat quieto ac dormiēte satana. Hæc certissima & imprimis fidelis nota, qua discernitur à mēdacibus doctrinis: quæ se facile prodūt, dum æquis omnium auribus recipiunt, & à mundo plaudente audiuntur. Sic seculis aliquot, quibus profundis tenebris submersa fuerūt

c omnia

omnia, isti mundi domino homines ludus erant ac iocus, nec secus ac Sardana palus aliquis in alta pace desidebat ac delitiabatur. Quid enim aliud quàm regni possessione? At uero ubi lux è supernis affulgens, tenebras eius aliquantum discussit, ubi fortior ille regnum eius turbauit ac perculit: tum uero solitum suum torporem excutere coepit, & arma corripere. Et primum quidem hominum maritatem uiolenter opprimeret, per quas ubi nihil profectum est, ad insidias se conuertit, dissidia & dogmatum contentiones per Catabaptistas suos, & alia nebulonum portenta excitauit, quibus eam obscuraret, & tandem extingueret. Et nunc utraq; machina ipsam tentare perseuerat. Siquidem & uerum illud seminum ac manu hominum euellere conatur, & suis zizanijs (quantum in se est) nititur occaecare, ne crescat, & fructum reddat. Id tamen ipsum frustra, si monitorem

to-rem Dominū audimus, qui & eius ar-
 tes multo antè nobis aperuit, ne incau-
 tos deprehenderet, & contra omnes
 eius machinas satis firmis præsi-
 dijs armauit. Cæterum in ipsum Dei uerbum
 inuidiam conferre, aut seditionum quas
 improbi & rebelles; aut sectarum, quas
 impostores contrà excitant, quanta est
 malignitas? Nouum tamen exemplum
 non est. Interrogabatur Helias, an non
 is esset qui turbabat Israël. Christus sedi-
 tiosus ludæis erat: Apostolis crimen im-
 pingebat cōmotionis popularis. Quid
 aliud agunt, qui hodie omnes turbas, tu-
 multus, contentiones, quæ in nos ebul-
 liunt, nobis imputant? Talibus autem
 quid respondendum sit, docuit nos He-
 lias, nos non esse, qui uel errores spargi-
 mus, uel tumultus commouemus: sed
 eos ipsos, qui Dei uirtuti oblu-
 rant. Verum ut illud unū ad retūdendam eorum
 temeritatem satis est; ita rursus aliorum
 imbecillitati occurrēdū est, quos talibus
 offendiculis cōmoueri, ac perturbatos

3. Reg. 18

Luc. 23

Ioan. 19

Act. 24

uacillare, non raro contingit. Si uero ne
 hac perturbatione labascāt, ac de gradu
 deſciantur, ſciant eadem expertos eſſe
 ſuo ſeculo Apoſtolos, quæ nunc uſu no-
 bis ueniunt. Erant indocti & inſtabiles,
 qui ad ſuam ipſorum perniciem depræ-
 uarent, quæ à Paulo diuinitus ſcripta erāt,
 2. Pet. ult. ut ait Petrus. Erant dei contēptores, qui
 cum audiebant abūdaſſe peccatum, ut
 Romæ. 6 gratia exūdaret, ſtatim ingerebāt: Mane-
 bimus in peccato, ut gratia abundet. Cū
 audiebant fideles non eſſe ſub lege, pro-
 1. Corin. 1. tinus occinebant: Peccabimus, quia nō
 ſumus ſub lege, ſed ſub gratia. Erāt, qui
 illum mali ſuaſorem arguebant: Subin-
 2. Corin. 11 trabant multi pseudoapſtoli, qui dirue-
 Galat. 1 rēt eccleſias, quas ipſe edificauerat. Qui
 Philip. 1 dam per inuidiam & contentionem nec
 ſyncere Euangelium prædicabant, mali-
 tioſe etiam cogitantes ſe preſſuram ſua-
 In epistolis ſcitare uinculis eius. Alicubi non mul-
 ad Corint. tus erat Euangelij pfectus, Omnes quæ
 & ad Timotheum. ſua erant quærebant, nō quæ Ieſu Chri-
 ſti. Alij retrorſum abibant, canes ad uo-
 mitum,

mitum, & sues ad uolutabrum luti. Ple- *Philip. 2*
 ricq̃ libertatem spiritus rapiebāt in licen- *2. Pet. 2*
 tiam carnis. In sinuabāt sese multi fratres
 à quibus deinde pijs imminabant peri-
 cula. Inter ipsos fratres uariæ cōcertatio-
 nes suscitabant̃. Quid hic apostolis agē-
 dum erat: an non uel ad tempus dissimu-
 landum, uel prorsus omittendum istud
 Euangelium, ac deserendum erat, quod
 tot litium uidebant esse seminarium, tot
 periculorum materiam, tot scādalorum
 occasionem? At in huiusmodi angustijs
 succurrebat, Christū esse lapidem offen- *Iesaiæ 8*
 sionis, & petram scandali, positū in rui- *Roma. 9*
 nam & resurrectionem multorum, & in *Luce 2*
 signum cui contradiceretur. qua fidu- *1. Pet. 2*
 cia armati, per omnia tumultuum, offen-
 sionumq̃ discrimina audacter progres-
 diebantur. Eadem & nos cogitatione su-
 stentari decet, quādo hoc Euangelij esse
 perpetuum testatur Paulus, ut sit odor *2. Corin. 2*
 mortis in mortem ijs qui pereunt: odor
 uitæ in uitam ijs, qui salui fiunt. Sed ad
 te reuertor, ô magnanīme Rex. Nihil te

moueant uanæ illæ delationes, quibus
 terrorem tibi iniicere nituntur nostri ad-
 uersarij; non aliud hoc nouo Euangelio
 (sic enim appellât) captari ac quæri, nisi
 si seditionum oportunitatem, ac uitio-
 rum omnium impunitatem. Neq; enim
 diuisionis Deus autor est, sed pacis: & fi-
 lius Dei non peccati minister est, qui ue-
 nit ad dissoluenda opera diaboli. Et nos
 talium cupiditatum immerito accusa-
 mur, quarum ne minimam quidem sus-
 spitionem unquã dedimus. Scilicet nos
 regnorũ inuersionem meditamus, quo-
 rum nulla unquam factiosa uox audita
 est, & uita semper quieta simplexq; co-
 gnita fuit, cum sub te uiueremus: & qui
 nunc etiam domo profugi, tibi tamen re-
 gnoq; tuo fausta omnia precari non des-
 sinimus. Scilicet nos impunitam uitio-
 rum petulantiam aucupamur: quorum
 in moribus etsi multa reprehendi pos-
 sunt, nihil tamen tanta insectatione di-
 gnum. Nec tam infeliciter, gratia Dei, in
 Euangelio profecimus, quin istis obtre-
 ctatoriis

ctatoribus uita nostra castitatis, benigni-
 tatis, misericordiae, continentiae, patien-
 tia, modestiae, & uirtutis cuiusuis exem-
 plum esse possit. Nos sanè deum synce-
 re timere & colere, res ipsa testatur: quã-
 do tum uita, tum morte nostra, nomen
 eius sanctificari petimus. Et ipsa inuidia
 coacta est, quibusdam nostrum innocen-
 tia & ciuilibus integritatis testimonium
 dare, in quibus id unum morte plecte-
 batur, quod singulari in laude ponen-
 dum erat. Quod si qui sub prætextu
 Euangelij tumultuantur (quales ha-
 ctenus aliquos in regno tuo fuisse non
 compertum est:) si qui uitiorum suo-
 rum licentiae libertatem gratiae Dei præ-
 texunt (quales permultos noui:) sunt
 leges, & legum poenae, quibus pro me-
 ritis grauitèr coërceantur, modò ne in-
 terim Euangelium Dei ob scelestorum
 hominum nequitiam male audiat. Ha-
 bes, Rex magnificentissime, satis mul-
 tis expositam calumniatorum uirulen-
 tam iniquitatem, ne in corū delationes

ultra modum credula aure propēdeas:
 vereor etiam ne nimis multis. Quando
 iam hæc præfatio ad iustæ penè apolo-
 giæ modum accedit, qua non defensio-
 nem texere, sed duntaxat ad ipsam cau-
 sæ actionem audiēdam animum tuum
 præmollire studui; auersum quidē nunc
 & alienatū à nobis, addo etiam inflam-
 matum: sed cuius gratiā recolligere nos
 posse confidimus, si hanc nostram con-
 fessionem, quam pro defensione apud
 tuam maiestatem esse uolumus, placidus
 compositusq; semel legeris. Sin uero ita
 aures tuas occupāt maleuolorum susur-
 ri, ut nullus sit reis pro se dicendi locus:
 importunæ uero illæ furia, te conniuen-
 te, semper uin culis, flagris, equuleis, se-
 ctionibus, incendijs sæuiunt: nos quidē
 uelut oues mactationi destinatae, ad ex-
 tremam quæq; redigemur, sic tamen, ut
 in patientia nostra possideamus animas
 nostras, & manum domini fortem expe-
 ctemus: quæ indubie tempore aderit, &
 sese armata exeret, tum ad pauperes ex
 afflictione

N V N C V P A T O R I A. 4^a
afflictione eruendos, tum ad uindican-
dos contemptores. DOMINVS, REX
REGVM, thronum tuum iustitia stabi-
liat, & solium tuum æquitate, Fortissi-
me ac illustrissime Rex. B A S I L E A E,
X. Calendas Septem-
bres.

C 5 S V M M A

CHRISTIANAE
RELIGIONIS INSTITV
tio, IO. CALVINO autore.

DE LEGE, QVOD DE
calogi explicationem continet.

C A P. I.

SUMMA ferè sacrae doctri-
 nae duabus his partibus con-
 stat, Cognitione Dei, ac no-
 stri. Haec uero de Deo nobis
 in praesentia discenda sunt. Pri-
 mum, ut certa fide constitu-
 tum habeamus, ipsum infinitam esse sapientiam, iusti-
 tiam, bonitatem, misericordiam, ueritatem, uirtutem,
 ac uitam: ut nulla sit prorsus alia sapientia, iustitia,
 bonitas, ueritas, uirtus, & uita. Et quicquid earum re-
 rum

Baruch 3

Iacobi 1

CHRIST. RELIG. INSTIT. 43

rum ubiuis spectatur, ab ipso sit. Deinde, uniuersa quæ in cælo sunt & in terra, in eius gloriam creata esse. Idq; iure illi deberi, ut singula pro naturæ suæ ratione illi seruiant, eius imperium intueantur, maiestatem eius suspiciant, & parendo uelut dominū ac regem agnoscāt. Tertio loco, iustū esse ipsum iudicē. itaq; in eos seuerè uindicaturum, qui ab eius præscriptis deflexerint: qui nō per omnia eius uoluntati obsecuti fuerint: qui alia cogitauerint, dixerint, ac fecerint, quàm quæ ad eius gloriam pertinent. Quarto, misericordem esse ac mansuetum, & qui miseros ac pauperculos benigne sit accepturus, qui ad eius clementiam confugiant, & in eius fidem se conferant: qui parcere ac condonare paratus sit, si qui ueniam ab eo postulent: qui uelit succurrere ac opem ferre, si qui eius auxilium implorēt: qui seruare uelit, si qui fiduciā omnem in eo reponant ac defigant. Quo in certam nostri notitiā ueniamus, hoc prius habendum est, parentem omnium nostrū Adam esse creatum ad imaginem & similitudinem Dei, hoc est, sapientia, iustitia, sanctitate præditum: atq; his gratiæ donis Deo ita hærentem, ut perpetuò in eo uicturus fuerit, si in hac integritate naturæ, quam à Deo acceperat, stetitisset. Verum ubi in peccatum lapsus est,

Prouer. 16

Psal. 148

Daniel. 3

Roma. 1

Psal. 7

Roma. 2

Psal. 103

Iesa. 35

Psal. 25

& 85

Gene. 1

44 CHRIST. RELIGIONIS

- Gene. 3** est, hæc imago & similitudo Dei inducta & oblitterata est: hoc est, omnia diuinæ gratiæ bona perdidit, quibus in uiam uitæ deduci poterat. Præterea longe à Deo diuisus est, & prorsus alienus factus. Vnde consecrariū est, omni sapientia, iustitia, uirtute, uita, exutum & spoliatum: quas nisi in Deo haberi non posse, iam antè dictum est. Quare nihil illi reliquum fuit, nisi ignorantia, iniquitas, impotentia, mors, & iudicium. hi nempe sunt fructus peccati. Quæ calamitas non in ipsum tantum cecidit, sed in nos quoq; defluxit, qui semen eius sumus ac posteritas. Ergo quicumq; ex Adam nascimur, omnes Dei ignorantes sumus & expertes, peruersi, corrupti, omnisq; boni inopes. Cor uero præsertim in omne malum procliue, prauisq; cupiditatibus repletum, hisq; addictum, & aduersus Deum contumax. Quod si quippiam boni interdum in speciem ostentamus, interior tamen ille animi affectus in suis sortibus ac obliqua peruersitate manet. Quod ipsum
- Roma. 7**
- Iere. 17** primum, uel potius pro omnibus est in iudicio Dei: qui non secundum faciem iudicat, nec magni externum splendorem æstimat, sed cordis secreta intuetur. Itaq; quantumuis splendidam sanctimoniam faciem ex se habeat homo, non aliud est quam hypo-
- crisis

crisis, & coram Deo etiam abominatio, cum animi cogitationes prauæ semper & corruptæ subsint.

Quamquam etiam sic nati sumus, ut nõ sit in nobis situm quicquam agere, quod Deo acceptum esse possit: nec sit in nostra uirtute positum, illi gratificari: non tamen desinimus id ipsum debere, quod præstare non possumus. quando enim Dei creaturæ sumus, eius honori & gloriæ seruire debebamus, ac eius mandatis morem gerere. Nec præterdere excusationẽ licet, quod facultas desit, & uelut exhausti debitores soluendo nõ sumus. Culpa enim nostra est & peccati nostri, quod nos uinctos tenet, ne qd bene aut uelimus agere aut possimus. Porro cum Deus sit iustus scelerum uindex, agnoscamus nos oportet maledictioni obnoxios esse, mortisq; æternæ iudiciũ mereri. Siquidem nemo est nostrum, qui aut uelit ea quæ sunt officij sui facere, aut possit.

Qua ratione scriptura nos uocat omnes filios iræ Dei, ac pronuntiat nos omnes in mortem ac perditionẽ ire præcipites. Nihil ergo homini superest, cur in seipso suam iustitiam, uirtutem, uitã, ac salutẽ quærat. quæ omnia non nisi in uno Deo sunt, a quo homo dissitus ac diuisus peccato suo, apud se non nisi infelicitatem, imbecillitatem, iniquitatem, mortem,

Ioan. 8
Roma. 7

Ephe. 2
Roma. 3

Osee 13

mortem, & ipsos deniq; inferos reperiet. Horum ne
 Roma. 2 ignorantibus hominibus essent, legem in omnium cordi-
 bus Dominus inscripsit, & quasi impressit. Hæc ue-
 ro non aliud est quam conscientia, quæ nobis intus
 testis sit eorum quæ Deo debemus: nobisq; quid bo-
 num sit, quid malum, proponat: atq; ita nos accuset,
 reosq; teneat, dum nobis ipsi conscij sumus, non esse
 (ut decuit) officio nostro defunctos. Quoniam
 autem homo adhuc arrogantia & ambitione sic tur-
 gidus, & sui amore excæcatus est, ut se perspicere
 non possit, & uelut in se descendere, quo se deijce-
 re & submittere discat, suamq; miseriam fateri: Do-
 minus legem nobis scriptam posuit, qua edoceamur
 de perfecta iustitia, quæ & qualis illa sit, & quibus
 numeris absoluat: nempe si in Deo penitus defixi
 sumus, nec aliò q̄ in ipsum intendimus & collinea-
 mur, quicquid cogitamus, optamus, agimus, aut loqui-
 mur. Quæ iustitiæ doctrina liquide nobis ostendit, q̄
 procul absumus à recta uia. Huc etiã spectat promif-
 siones omnes, ac maledictiões, in ipsa lege nobis pro-
 positæ. Illic enim pollicetur Dominus, si quis perfe-
 cte, exacteq; opere impleuerit quicquid præcipit, mer-
 cedẽ se redditurũ salutis æternæ. Quo scilicet nobis
 indicat, eã, quæ in lege docetur, uitæ perfectionẽ ue-
 re

re esse iustitiã: sic apud se haberi, dignãq; tali merce
 de fore, si qua reperiri inter homines possit. Rursum Deut. 27
 maledictionẽ in oēs edicit, iudiciũq; denũciat æter- Gala. 3
 nã mortis, q; nõ plene, ac sine ulla exceptione omnẽ
 legis iustitiam seruauerint. Qua certe pœna omnes
 qui unquam fuerunt, sunt, uel futuri sunt homines,
 obstringit. Inter quos nullus ostendi potest non le-
 gis transgressor. Quamobrem lex dum nos uolunta Rom. 3
 tem Dei edocet, cui implendã obstricti & tanquam & 7
 oberati sumus: dumq; ostendit quã nihil eorũ quæ
 à Deo præcipiuntur, exacte efficiamus, planè est no-
 bis speculũ, in quo peccatũ & maledictionẽ nostrã
 cernere ac contẽplari liceat. quemadmodum in spe-
 culo sordes & maculas oris nostri uulgo intuemur.
 Proprièq; hæc ipsa scripta lex, testimoniũ est dunta-
 xat legis naturalis: quod memoriã nostrã sæpius ex-
 citet, & inculcet ea quæ docẽte intus lege naturali,
 non satis didiceramus. Nunc intelligere promptum
 est, quid ex lege discendum sit: nempe Deum crea-
 torem esse, dominum ac patrem nostrum. Hac ratio-
 ne deberi illi à nobis gloriã, honorem, amorem. Iam
 cum nemo ex nobis partibus suis defungatur, omnes
 nos maledictione, iudicio, morte demum æterna di-
 gnos esse. Quærendam igitur aliam salutis uiam,
 quam

48 CHRIST. RELIGIONIS

quàm per operum nostrorum iustitiam: ea est peccatorum remissio. Deinde cum non sit nostræ uirtutis aut facultatis, exoluere quod legi debemus: de nobis desperandum esse, ac aliunde opem poscendam & expectandam. Postquàm in hanc humilitatem ac submissionem descendimus, tum nobis dominus affulget, seq̃; facilem, clementem, mansuetū, indulgentem exhibet: de quo scriptum est, quod superbis resistat, humilibus det gratiam. Ac primum si eius iram cum fiducia deprecamur, ac ueniam poscimus: eã nobis haud dubie indulget, quicquid peccata nostra merebantur remittit, ac recipit in gratiam.

Deinde si opem ac manum eius imploramus, certo persuasi fore, ut illius præsidij instructi, omnia possimus: pro bona sua uoluntate nouum cor, quo uelimus, nouamq̃; uirtutem, qua ualeamus eius mandata exequi, nobis impertitur. Atq̃; hæc quidem omnia nobis largitur propter Iesum Christum Dominum nostrum. qui unus cum patre Deus cum esset, carnem nostram induit, quo nobiscum scedus iniret, ac Deo nos proxime adiungeret, quos peccata longo interuallo ab eo distraxerant. Hic mortis etiam suæ merito, iustitiæ Dei debita nostra percoluit, iraq̃; eius placauit: à maledictione ac iudicio,

cui

cui obnoxij eramus, nos redimens, ac peccati pœnam in corpore suo perferens, ut ab ea nos solueret. Hic omnem cœlestium benedictionum opulentiam in terras descendens secum attulit, quas in nos larga manu effunderet. sunt autem dona spiritus sancti: per quem regeneramur, è diaboli potestate & uinculis explicamur, in filios Dei gratuito adoptamur, ad omne opus bonum sanctificamur: per quem etiam, quam diu in hoc mortali corpore tenemur, emoriuntur in nobis prauæ cupiditates, carnis desideria, & quicquid naturæ nostræ contorta corruptaq; peruersitas gignit: per quem de die in diem renouamur, ut in nouitate uitæ ambulemus, ac iustitiæ uiuamus.

Ioan. 1. 7

Rom. 8

Hæc omnia nobis à Deo offeruntur, ac dantur in Christo Domino nostro: nempe remissio peccatorum gratuita, pax & recõciliatio cum Deo, dona & gratiæ spiritus sancti: si certa fide ea amplectimur & accipimus, magna fiducia diuinæ bonitati innixi, et uelut incumbentes: nihilq; hæsitantes, quin uerbum Dei uirtus sit & ueritas, quod nobis ea omnia pollicetur. deniq; si Christo communicamus, in ipso posidemus cœlestes omnes thesauros, ac spiritus sancti dona, quæ nos in uitam ac salutem deducant. Quod nunquã nisi uera uinãq; fide assequimur, dum omne

Rom. 3. 1

d

nostrum

- nostrum bonum in ipso esse agnoscimus: nos uero, nisi in ipso, nihil esse: ac pro certo nobiscum statui-
- Ioan. 1 mus, in ipso nos filios Dei fieri, regniq; cœlestis hæ-
- Rom. 8 redes. Rursum, qui partem in Christo non habent, quales quales sint, quicquid agant uel moliantur, in
- Ioan. 3 exitum tamen ac confusionem, æternæq; mortis iudicium
1. Ioan. 5 abeunt: à Deo abiecti, & omni salutis expectatione exclusi. Et quãdo hæc nostri, nostræq; inopiæ & calamitatis cognitio, qua nosmetipsos humiliare ac deicere coram Deo, eiusq; misericordiam quaerere docemur: simul fides ista, quæ nobis gustû præbet diuinæ bonitatis ac misericordiæ, qua nobiscum in Christo suo agit: non ex nobis sunt, aut in facultate nostra positæ: rogandus Deus, ut non simulata pœnitentia, in illam nostri: & certa fide, in hanc suæ mansuetudinis notitiam nos adducat, & suauitatis, quam exhibet in Christo suo. ut ipso duce in æternam beatitudinem perducamur: qui unica est
- Ioan. 14 uia, qua ad patrem peruenitur. Decem legis præcepta in duas tabulas distributa fuerunt. quarum prior, & 34
- Exod. 32 quatuor prioribus constat: quibus edocemur de his quæ Deo debemus: nempe, ut ipsum solum Deum agnoscamus, ac profiteamur: ipsum super omnia, & præ omnibus amemus, honoremus, timeamus: in ipso

ipso uno spes omnes atq; opes nostras reponamus; ipsius opem semper imploremus. Altera, sex reliqua cōplectitur, quibus charitas charitatisq; officia explicantur, quæ proximo propter Deum præstanda sunt. Quæ ratione Dominus noster (ut Euangelistæ referunt) legem totam summam in duo capita collegit: ut Deum ex toto corde, ex tota anima, ex totis uiribus diligamus: ut proximum amemus, sicut nosmetipsos. Verum quanquam uniuersa lex duobus illis capitibus conclusa est: Dominus tamen noster, quo omnem excusationis prætextum tolleret, uoluit fusius et explicatius decem præceptis enarrare, tum quæcumq; ad honorem, timorem, amorem sui spectant: tum quæ ad amorem perinent, quem propter se nobis erga proximos nostros mandat. Antè uero quæ præcipere incipiat, in hunc modum præfatur.

Luc. 10

Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis. His admonens, se Dominū esse, qui & ius habeat præcipiendi, & cui sit parendum. In memoriam præterea reuocās, quæ magnifice uirtutem suam ac potentiam exeruerit, cum Israëliticum populum è seruitio Pharaonis & Aegyptiorum in libertatē asseruit.

Exod. 20

Deut. 5

quam eandem quotidie exerit, dum electos suos (qui

ueri sunt Isaëlitæ) è peccatorum seruitute (quæ sub Aegypti nomine figuratur) eximit, dum extrahit è uinculis diaboli (qui spiritualis est Pharao, Aegyptiorum Dominus, eorum scilicet, qui in concupiscentijs suis ambulant.) Subijcit deinde mandatum primum in hanc formam:

M A N D A T U M I.

Non habebis Deos alienos coram me,

- Ies. 30 Quo prohibemur aliò auertere fiduciam, quæ in
 & 31 eo tota posita esse debet: aliò ad opem quærendã con-
 Iere. 2 fugere: aliò cuiusuis boni & uirtutis laudẽ transfer-
 1. Tim. 1 re, quæ solius eius esse debet. Quin potius ipsum sic
 Deut. 6. 10 à nobis super omnia timeri & amari oportet, ut so-
 lum pro Deo nostro agnoscamus, omnem spem ac fi-
 duciam nostram in ipso desigentes: cogitantes, quic-
 1. Cor. 10 quid boni nobis accidit, ab ipso esse: nihil omnino
 admittentes, nisi in quo honoretur ac colatur. Nec
 solum hoc agendum est, ut lingua et corporis gestu,
 omniq; exteriori significatione non alium esse nobis
 Deum declarem: uerum ut etiam mente, toto cor-
 de, toto studio tales nos præstemus. Nõ enim uerba
 1. Paral. 28 penitissimi cordis recessus, ac intimæ cogitationes
 animi, melius atque certius ipsi patent, q̃ nobis ipsis.

M A N D A T V M II.

Non facies tibi sculptile, neq; similitudinem aliquam eorum quæ sunt in cœlo sursum, uel in terra deorsum, uel in aquis quæ sub terra sunt. non adorabis ea neq; coles.

Quo significatur, cultum omnem atq; adorationem deberi uni Deo. Qui cum sit incomprehensibilis, incorporeus, inuisibilis: sicq; omnia contineat, ut nullo loco concludi possit: ne somniemus, figura aliqua exprimi posse, aut quouis simulacro representari: nec idolum, quasi Dei similitudo esset, ueneremur. quin potius adoremus Deum, qui spiritus est, in spiritu & ueritate. Primum ergo mandatū, unum esse Deum tradit, præter quem nulli alij dij cogitandi, aut habendi sint. Istud, qualis ipse ille sit, docet, et quo cultus genere honorandus: ne quid illi carnale affingere audeamus, aut ipsum sub nostros sensus subijcere: quasi stolido nostro capite comprehendipossit, aut ulla specie representari. Huc aduertant, qui execrabilem idololatriam, qua multis ante hac seculis uera religio submersa subuersaq; fuit, misero prætextu defendere conantur. Imagines, inquit, pro dijs non reputantur. Nec tam prorsus incogitan

Deut. 6.10

3. Reg. 8

Ioan. 1

1. Tim. 1.10

Ioan. 4

tes erant Iudæi, ut non meminissent Deum fuisse, cuius manu educti essent ex Aegypto, antequam fabricarent vitulum. Nec ita stupidi fuisse ethnici credendi sunt, ut non intelligerent Deum aliud esse quam ligna, aut lapides. Mutabant enim pro arbitrio simulacra: eosdem semper Deos animo retinebant. & multa uni Deo dicata erant simulacra: nec tamen toti sibi Deos fingebant, quot simulacra essent. Præterea noua quotidie consecrabant: nec putabant tamen se novos facere Deos. Quid ergo? Omnes idololatæ, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, Deum talem esse persuasum habuerunt, qualem mentis suæ uanitas concepisset. Ad hanc uanitatem addita est improbitas. qualem intus finxerant, expresserunt. Mens igitur idolum genuit, manus peperit. nihilominus & Deum æternum Iudæi, unum uerumque cæli ac terræ Dominum, sub talibus simulacris se colere arbitrabantur: & gentes, suos (licet falsos) Deos, quos tamen in cælo habitare fingerent. Ad hæc non crediderunt, Deum sibi adesse, nisi carnaliter se præsentem exhiberet. Ut huic cæcæ cupiditati obsequerentur, erexerunt signa, in quibus Deum sibi præ oculis carnalibus obuersari crederent. Cum uero Deum se in illis intueri arbitrarentur, & ipsum quoque in illis coluerunt. Tandem toti et
 animis

animis & oculis illic affixi, magis obbrutescere cœperunt: & quasi aliquid diuinitatis inesset, obstupescere & admirari. Hoc qui ante hac factum, & nostra etiã memoria fieri negant, imprudenter mentuntur. Cur enim coram illis prosternuntur? Cur sese ad illa, precaturi, tanquã ad aures Dei conuertunt? Cur pro illis, tanquam pro aris & focus, ad cædes usq; & strages digladiuntur? ut facilius laturo sint Deũ unum sibi eripi, quã sua idola. Et tamen nondum crassos vulgi errores (qui penè infiniti sunt, & omnium serè corda occupant) enumero. tantum indico, quod ipsi profitentur, cum se maxime ab idololatria purgare uolunt. Non uocamus, inquit, nostros Deos. Neq; illi, aut Iudæi, aut gentiles, uocabant: sed signa duntaxat, & Deorum simulacra. Et tamen prophætæ, et omnes scripturæ, illis fornicationes cum ligno & lapide exprobrare non desinebant. tantum ob ea, quæ quotidie ab his fiunt, qui Christiani haberi uolunt: nempe, quod Deum in ligno & lapide carnaliter uenerabantur. Vltimum effugium est, quod aiunt esse libros idiotarum. Id ut concedamus (quanquam uanissimum est, cum certo certius sit, non in alium usum prostare, quã ut adorentur) nõ tamen uideo quem fructum asferre possint idiotis imagines præ-

Iesa. 40
Iere. 2
Iezech. 6
Hab. 2
Deuter. 32
&c.

sertim quibus Deum effigiare uolunt) nisi ut faciant anthropomorphitas. Quas uero sanctis statuūt, quid sunt nisi perditissimi luxus & obscœnitatis exempla? ad quæ si quis se formare uellet, fustuario dignus sit. Equidem lupanaria pudicius & modestius cultas meretrices ostendunt, q̄ templa eas, quas uolunt uirginum uideri imagines. Componant ergo suas imagines uel ad modicum saltem pudorem: ut paulò uerecundius mentiantur, alicuius sanctitatis libros esse. Sed tum etiam respondebimus, non hanc esse docendi populi Dei rationem: quem longe alia doctrina, q̄ istis nœnijs, institui uoluit Dominus. Verbi sui prædicationem, communem omnibus doctrinã proposuit. Quorsum itaq; pertinebat erigi tot cruces ligneas, lapideas, argenteas etiam & aureas: si illud sæpe inculcatur, Christum esse traditum propter delicta nostra, ut in cruce maledictionem nostram sustineret, & peccata nostra ablueret? ex quo uno uerbo plus discere poterant, q̄ ex mille crucibus ligneis aut lapideis. Nã in aureas & argenteas, auari mentes et oculos tenacius forte defigūt, q̄ in ulla dei uerba. Et quos **Ioan. 6** quæso uocāt idiotas? hos scilicet, quos dominus theodidactos agnoscit. En incomparabile imaginū bonū, quod nulla pensatione resarciri potest. Quo uero si gnifi-

significantius declaret, quàm grauitèr omnem infidelitatem atq; idololatriam execretur: subiicit duobus istis mandatis, Se dominum esse, Deum nostrum, fortem, & æmulatorem: qui uisitet iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationē, in his qui oderunt nomen suum: faciat autem misericordiam in milia, his qui diligunt se, ac præcepta sua seruant. Hoc uero perinde est, ac si diceret: se solum esse, in quo hæcere debemus, nec consortem ferre posse. undicem etiam futuræ maiestatis ac gloriæ, si qui eam ad sculptilia aut res alias transferant. neq; id semel: sed in patribus, filiis, ac nepotibus: hoc est, quocunq; tempore. Quæadmodū ppetuo quoq; misericordiã ac benignitatem suã ijs exhibet, q se diligūt, ac legē suã custodiūt.

M A N D A T V M III.

Non usurpabis nomen Dei tui
in uanum.

Cuius sensus est: Siquidem Deum timeri à nobis atq; amari oportet, ne sacrosancto eius nomine ulla ratione abutamur. quin ipsum potius pro sua sanctitate super omnia magnificemus, in omni re tum prospera, tum aduersa illi gloriam demus, toto animo

ipsum requiramus: omnium, quæ ab eius manu nobis
 eueniunt, gratias ei agentes. In summa, ab omni eius
 contumelia & blasphemia nos solícite cõtineamus:
 ne aliter ipsum nominemus, aut secus de eo loqua-
 mur, quàm sublimem eius maiestatem decet. Ne sa-
 crum illud eius nomen in alios usus conferamus, quàm
 quos ipse conferri uoluit. id enim foret profanare
 ac polluere. Vt qui illud necromantiæ, incantationi-
 bus, diris deuotionibus, illicitis exorcismis, alijsq; im-
 pijs superstitionibus seruire faciunt. Quod autem ad
 sacramenta aut iuramenta pertinet, ne in ullo sanctum
 hoc nomen falso inuocemus. neq; enim grauius in-
 honorari potest æterna ueritas, quàm si mendacijs te-
 stis citetur. Ne ullum deniq; etiam uerum iuramen-
 tum temere usurpemus: nisi quod Dei gloria, aut fra-
 trum usus necessario postulet. Hac enim excepta cau-
 sa, quoduis iurifurandi genus interdictum est: Vt nos
 docent uerba Christi, qui hoc legis caput enarrans,
 uult, ut omnis sermo noster sit, est, est: non, non. &
 quod ultra sit, à maligno esse testatur. Vbi hoc etiam
 obseruandum est: prohiberi unumquemq; ne ullum
 iuramentum propria ac priuata temeritate usurpet. Id
 uero iuramentum, quod deferente exigenteq; magi-
 stratu præstamus, huic mandato minime aduersatur.

Cum

Cum alio in loco illis potestatem Deus fecerit defendendi, cum ueritatis testimonium pro iudicio exigendū est. Imò publica omnia iuramenta ab hoc interdicto eximuntur. qualia sunt, quæ Paulus usurpauit, ad dignitatem Euangelij asserendam. Non enim Apostoli, priuati sunt homines in sua functione, sed publici Dei ministri. Qualia etiam uel in sancendis scederibus usurpari à principibus possunt, uel à populo, cum in nomen principis sui iurat: & si qua sunt alia, quæ non priuata cupiditate fiant, sed publico bono. Primū est igitur, ut meminerimus iuramentum nō libidinis aut uoluptatis, sed necessitatis causa permissum. Quemadmodum uero nomen Dei aliter quàm dictum est, appellare non licet, ad sermonis nostri confirmationē: Ita quoties usus est, illud ipsum, non aliud appellandum est. Refert enim eius honoris ac gloriæ, ipsum esse & haberi unicum testem ueritatis, qui unica est & æterna ueritas. Demū, quo efficacius eximiam nominis sui maiestatem commendaret Dominus, huic mandato adiunxit: Non habiturum se innocentē, qui nomen suum in uanum usurpauerit. Quibus uerbis, peculiarem quandam ultionem edicit in huius mandati præuaricatores.

Exod. 22

Hebr. 6

Rom. 1.9

Deu. 6. 10

Iesa. 45

et 48

M A N D A T V M IIII.

Recordare diei sabbati, ut sanctifices illum. Sex diebus operaberis, & facies cunctum opus tuum: septimo autē die sabbatum est Domini Dei tui. Non facies ullum opus tuum, tu & filius tuus, & filia tua, seruus tuus & ancilla tua, iumentum atq; peregrinus tuus, qui est in portis tuis. Quoniā sex diebus fecit Dominus cœlum & terrā, mare, & omnia quæ in eis sunt: & die septimo quieuit. ideo benedixit illi, & sanctificauit illum.

- Exod. 31** Pertinet quoq; ad pietatem & Dei cultum, sabbati observatio: quandoquidem sub prima tabula comprehensa est, & diei sanctificatio nominatur.
- Numer. 15** Quare nihil unquam seuerius exegit Dominus. Et cum subuersam omnem religionē uult apud prophetas significare, polluta ac prophanata, uiolata, nō custodita, non sanctificata sua sabbata commemorat.
- Iere. 17** quasi omisso hoc obsequio, nihil restaret amplius, in quo honorari posset. Minime autem ambigendū est, quin præceptum hoc umbratile fuerit, ac Iudæis pro ceremoniarum tempore mandatum: ut spiritualem Dei cultum sub externa illis obseruatione repræsentaret.

taret. Quare aduentu Christi, qui umbrarum lux
 est, & figurarū ueritas, abrogatum fuit: ut cæteræ
 Mosaicæ legis umbræ, quemadmodum euidenter te-
 statur Paulus. Sed nos abolita ceremonia & exter- Galat. 4
 no ritu, quo sub legis pædagogia Iudæorum fides ex Colos. 3
 ercebatur, ueritatē tamen præcepti retinemus: quam
 dominus perpetuam, Iudæisq; & nobis communem
 esse uoluit. Ea autem est ueritas: Quandoquidem ti-
 meri à nobis Deum atque amari oportet, ut quietem
 nostram in ipso agamus. Quod tum fiet, si prauis no-
 stris cupiditatibus nos planè abdicabimus: quæ nihil Ies. 35. 38
 aliud quàm conscientiam torquent, conturbant, & Heb. 3. et 4
 exagitāt. si ab improbis carnis nostræ operibus ces-
 sabimus: hoc est, quæ ex concupiscentia nostra, &
 nature nostræ nequitia gignuntur: ab omnibus (ut
 semel dicam) operibus, quæ ex Dei spiritu non sunt.
 quamlibet sapientiæ humanæ speciem præ se ferant.
 Cuiusmodi opera omnia uere seruilia sunt: à quibus
 cessare lex sabbati iubet, ut Deus in nobis habitet, Ioan. 14
 operetur quod bonum est, ac sancti sui spiritus du- Ephes. 3
 ctu nos regat. cuius regnum, pacem ac tranquillita- 1. Cor. 3
 tem conscientia confert. Id autem est uerum sabbat- Rom. 8
 um, cuius typus ac uelut umbra, Iudaicum illud fuit.
 Ideoq; diei septimo assignatū erat, qui numerus per-
 fectionis

fectionis significationem habet in scriptura. Quod docemur, sabbatum nobis à Deo perpetuum mandari, & quod nullo termino finiatur. deinde, nunquam fore, ut plene & ad iustum modum sanctificetur, usque ad septimum diem. Ille uero dies septimus, ultimus est & æternus. In quem licet pro parte ingressi sumus, quicumque sumus fideles, nondum tamen plene peruenimus. Nunc enim per fidem, nostram in Deo quietem inchoauimus, in qua etiã quotidie progressus facimus: ut tunc tandem perficiatur, cum implebitur illud Iesaiæ, quo ecclesiæ Dei promittitur sabbatum ex sabbato. nempe, cum erit Deus omnia in omnibus. Id & Dominus nobis in creatione mundi ostendit, quam sex diebus absoluit, septimo quieuit ab omni opere, ut eius exëplo ab operibus quoque nostris cessantes, requiem in ipso nostram queramus, & ad hoc septimi diei sabbatum assidue aspiремus. Quod attinet ad diem dominicũ, quem nunc obseruamus: non est ideo institutus, ut præ cæteris illum sanctificemus, id est, sanctiorem æstimemus. hæc enim solius Dei prærogatiua est, quæ dies omnes ex æquo honorauit. Verum, ut ad preces & laudes Dei, ad audiendum uerbum, ad sacramentorum usum, ecclesia eo die conueniat. In quæ officia quo melius studium

Hebr. 4

Iesa. 66

1. Cor. 15

Gen. 2

Gal. 4

Colos. 3

studium omne uacui conferamus, cessatur à mecha-
 nicis & manuarijs operibus, ac auocamentis omni-
 bus, quæ ad huius uitæ rationem pertinent. Eiusdem
 rationis sunt & solennes alij dies, quibus mysteria
 salutis nostræ memoria repetitur. Quod si uerbum
 illud toto animo (ut decet) imbibimus, ac per ipsum
 mortificamus hominis ueteris opera: nõ diebus dun-
 taxat festis, sed omni die continenter sabbatũ san-
 ctificamus, & quod hic iubemur, celebrare incipi-
 mus sabbatum ex sabbato. In summa, non religio-
 ne aliqua discernimus inter diem & diem, sed com-
 muni politicæ causa. Quosdam enim dies præscri-
 ptos habemus, nõ quibus simpliciter feriemur, qua-
 si nostra cessatione colatur aut delectetur Deus: sed
 quia aliquo die ecclesiam conuenire oportet. Diem
 autem certum ac statum esse refert, ut omnia secun- **1. Cor. 14**
 dum ordinem, & citra tumultum fiant. Ita eua-
 nescunt nugæ sophistarum, qui Iudaica opinione or-
 bem imbuerunt: abrogatum esse quod ceremoniale
 erat in hoc mandato (id autem uocant sua lingua,
 diei septimæ taxatione:) remanere autem quod mo-
 rale est, nempe, unius diei obseruationem in hebdo-
 made. Atqui id nihil aliud est, quam in Iudæorũ con-
 tumeliam diem mutare, diei obseruationem retinere.

Et sanè

Et sanè uidemus, quid tali doctrina profecerint. Qui enim eorum constitutionibus hærent, crassa carnaliqu; sabbatismi superstitione Iudæos ter superant. Ut non minus hodie ipsis cõueniant obiurgationes, quæ apud Iesaiam leguntur: quàm ijs, quos sua etate propheta increpabat. Aliud in sabbatismo spectandum officium Iudæis erat. non illud ad religionem pertinens, sed ad conseruandam inter homines æquitatem: quæ uult, interdum seruorum & animalium operas remitti, ne inhumani exactores assidue iustando, ultra iustum modũ ipsos premant. Quamquã hæc (ut arbitror) magis instituti utilitas à Mose instituta dicabatur, quàm instituendi causa. Huius æquitatis ratio à nobis hodie quoq; habenda est, non seruilis quadam necessitate, sed prout charitas dictauerit.

En quatuor prima præcepta, quæ præscribunt, quales nos erga Deum gerere debeamus: quibus prima tabula clauditur. Quod autem præter uulgarem, & ferè ubiq; usitatam formam, quatuor præcepta sub prima tabula includo: id non aut nulla, aut leui etiam ratione factum est. Nam qui aliter partiuntur, secundum mandatum quod recitauimus, numero expungunt: quod indubie mandati loco distincte à Domino posuim. Decimum uero de non concupiscentis proxi-

Iesa. 1. 78

Exod. 23

Deuter. 7

dis proximi rebus, inepte in duo conserpunt quod unum & idem est. Ad hæc talem partiendi rationem puriore seculo incognitam fuisse intelligi ex eo potest, quod Origines hanc nostram sine cõtrouersia posuit. Augustini quidem tempore iam illa inuenta erat: sed non ab omnibus probabatur. Ipsi certe Augustino ob nimium leuem causam arrisit, quod in nũmero trinario (si tribus præceptis conficiatur prima tabula) magis eluceat mysterium trinitatis. in cæteris nostra magis ei placebat. Nec dubitauerim diaboli fraude id factum. ut sensim ex hominum animis mandatũ illud elaboretur, quo tam caute idololatria prohibetur. Hoc obiter perstringendum fuit, ne quis ceu nouam & nuper excogitatam, nostram partitionẽ aut miretur, aut rideat. Superest secunda tabula.

Orig. in
Exod.
Aug. lib. 2
quest. uet.
testamen.
Nobiscum
sentit auctor
opis
imperfecti
in Matth.

MANDATVM V.

Honora patrem & matrem.

Hoc est, quando quidem timeri à nobis Deum atq; amari oportet: ne parentes uel negligamus, uel ulla in re offendamus. uerum his multũ deferamus, eos reuereamur & colamus, ijs sub Domini uoluntate obediamus: ijs commodare ac gratificari studeamus, quibuscũq; in rebus illis usui esse poterit nostra opera. Additur benedictio: Victuros diu su

Ephes. 6

Math. 19

e per

per terram, qui parentes eo quo debent honore persecuti fuerint: Velut singularis cuiusdam commendationis uice, quæ declaret quæ grata sibi Deo huius mandati obseruatio, & torporem nostrum excitet & exhortetur. simul ut ingrati filij, qui mutuam parentibus uicem ac gratiam referre neglexerint, certissimam maledictionem expectent.

M A N D A T U M VI.

Non occides.

Matth. 5 Hoc est, Quandoquidem timeri Deum à nobis atque amari oportet, ne quem ullo genere offensionis lædamus, ne cui iniurij simus, ne quem laceſſamus, ne cui uim afferamus. quin potius, si quis est in nobis timor atque amor Dei, omnibus, amicis, inimicis, beneuolentiam exhibeamus: utrisque placere studeamus: utrisque, si quo in discrimine sunt, auxiliarem manum afferamus: utrisque benefici esse, quantum possumus, contendamus.

M A N D A T U M VII.

Non fornicaberis.

Matth. 5 Huc pertinet, ut, quoniã timeri à nobis atque amari
Ephes. 5 Deum oportet, caste ac continenter in omni uita nostra
1. Cor. 6 omnia cõponamus, loquamur, agamus. Et quãdo uir
Matth. 19 ginitas singulare est donum Dei, uideant singuli quod sibi
datum

datum sit. Nam qui hoc uerbum non capiunt, remedium habent carnis suæ impuritati, oblatum sibi à Domino. eo nisi utantur, cum Deo pugnant, ac eius ordinationi resistunt. Neq; dicant (ut multi hodie dicunt) se Dei auxilio adiutos omnia posse. Dei enim auxilium non nisi ijs adest, qui in uijs suis ambulant: hoc est, in sua uocatione, à qua se isti contra Dei uoluntatem subducere conantur. In hac peruicacia, ne Deum auxiliatorem expectent: sed meminerint potius eius quod dictum est, Dominum Deum tuum non tentabis. Hoc uero Deum tentare est, contra naturam, quæ ab eo nobis indita est, ac præsentia eius dona spernere. Quod isti non modo faciunt, sed matrimonium etiam, quod Deus instituisse dignatus est, quod in omnibus honorabile pronunciauit, quod Christus Dominus noster sua præsentia sanctificauit, quod primo suo miraculo cohonestare dignatus est, pollutionem uocare audent, tantum ut qualemq; cœlibatum miris encomijs tollant. Quasi uero non aliud cœlibatus sit, aliud uirginitas. Vitam angelicam uocant: in hoc angelis Dei maxime iniurijs, quibus scortatores, adulteros, & aliquid multo peius ac scœdus comparant. Et sanè argumentis hic minime opus est, ubi re ipsa palam reuincuntur. Videmus

1. Cor. 7

Psal. 91

Deut. 6

Matth. 4

Gen. 2

Hebr. 13

Ioan. 2

enim, quàm horrendis pœnis huiusmodi arrogantia,
 & donorum suorum contemptum passim ulciscatur
 Dominus. Coniuges uero neq; sibi licere omnia ipse
 existiment, sed suam quisq; uxorem sobrie ac mo-
 deste habeat: & uicissim uxor uirum. sic agentes,
 ne quid omnino indignum honestate ac temperan-
 tia matrimonij admittant. postremo, cogitent se in
 Domino nupsisse.

M A N D A T U M VIII.

Non furtum facies.

Hanc sententiam habet. Quandoquidem timeri
 à nobis Deum atq; amari oportet: ne cuiquam, uel
 fraude intercipiamus, uel manu ac ui rapiamus, quod
 suum est: ne quem in negotijs ac contractibus im-
 peritum circumscribamus: aut plus uendendo, aut in-
 sto uilius emendo ab ijs, qui rerum precia ignorant:
 uel quauis alia arte ac dolo, quo bonis alienis manū
 iniiciamus. Verum, si quis est in nobis timor atq; a-
 mor Dei, huc magis omni conatu incumbamus, ut
 Ies. 58. *amicos iuxta ac inimicos, quoad licet, consilio atq;*
 Rom. 12. *ope in retinendis suis iuuenus: ac nostro potius ce-*
 2. Cor. 8. *damus, quàm ex alieno subducamus. neq; id solum:*
 Ephe. 4. *sed si rerū difficultate premūtur, eorū necessitatibus*
 &c. *comunicemus, ac inopiam nostra copia subleuemus:*

MANDATVM IX.

Non falsum testimonium dices.

Hoc uult. Quandoquidem timeri Deum à nobis atq; amari oportet, ne quem falsa accusatione premamus, ne cuius famam proscindamus: ne maledictis & amaris salibus, uel linguã, uel aures præbeamus: ne quid de aliquo sinistrum suspicemur, aut sentiamus. uerum, si quis est timor atq; amor Dei in nobis, de omnibus, quoad licet, & candide sentiamus, & honorifice loquamur: ut æqui erga omnes interpretes, eorum dicta & facta in optimam, quantum licebit, partem accipiamus. Huc quoq; extenditur mandatum istud, ne ullis mendacijs delectemur, ne scurrilem urbanitatẽ affectemus, ne urbanae atq; ociosae loquacitati nos accomodemus.

Math. 7

Rom. 13

& 14

Psal. 5

Math. 12

Ephes. 4

& 5

MANDATVM X.

Non concupisces domum proximi tui, non desiderabis uxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, necq; omnia quæ illius sunt.

Quo Dominus, quem timeri à nobis atq; amari decet, omne desiderium alienæ uxoris, familiæ, possessionum, aut cuiusuis boni interdicit. Qua ratione multo magis uetat, ne quas insidias, ne quam fraudem,

dem aut artem, etiamsi honesto nomine prætexi possit, intendamus: qua uel uxor è mariti consortio exeat, uel serui eius manu se subducant, uel alia bona illi excutiantur. Ne uxore ac seruos, blandiloquentia à marito uel domino distrahamus: ne maritum ipsum ab uxore, quo repudiata nostra fiat. ne dominum à seruis, à quo expulsi ad nos transeant: ne quos demum eiusmodi dolos, quibus assueti sunt captiosi homines, instruamus, quibus alienæ res in manus nostras ueniant. Opus enim prohibitum haud dubie oportet esse, ubi uoluntas ipsa & cupido, habendiq; cogitatio prohibetur. Verum, si quis est in nobis timor atq; amor Dei, potius hoc agamus, ut non optemus modo suam cuiq; uxorem, & omnia sua salua atq; integra manere: sed etiam uiri atq; uxoris amorem foueamus, seruos ad officium hortemur: omnibus deniq; rationibus suum cuiq; tueamur, quantum in nobis est. Quod uero aliena concupiscere prohibemur, huc etiam referri debet, ut pro sua quisq; uocatione partibus suis fungatur: & alteri quod officij sui est, præstet. Alienum enim & concupiscit, & retinet, qui non exequitur quæ ex suæ uocationis munere alijs debet. Hac ratione populus suos reges, Tit. 3 principes, magistratus, & alios sibi præfectos, in honore

nore habeat, eorum dominationem æquo animo ferat, legibus & iussis pareat, nihil detrectet quod sub Dei uoluntate exequi possit. Rursum, illi plebis suæ curam sustineant, ius reddant, publicam pacem ac tranquillitatem cõseruent: bonis sint præsidio, malos coherceant: sic omnia administrent, quasi supremo regi ac iudici Deo functionis uæ ratione reddituri. Episcopi & ecclesiarum ministri fideliter uerbi ministerio incumbant, nec salutis doctrinam adulterent, sed puram & sincerã populo Dei tradant. nec doctrina solum, sed uitæ exemplo eum instituunt. præsent deniq; ut boni pastores ouibus. Populus uicissim eos pro nuncijs & apostolis Dei agnoscat: eum ijs honorem reddat, quo Dominus eos dignatus est. quæ eorum uitæ necessaria sunt, præbeat. Parentes, liberos ut sibi à Deo commissos, alendos, docendos, regendos, suscipiant. nec sua inhumanitate ac sæuitia eorũ animos exasperent, & à se auertant: sed lenitate ac indulgẽtia, quæ suam personam deceat, eos foueant & amplectantur. quomodo & suam illis obseruationẽ à liberis deberi, antè dictum est. Iuniores senilem ætatem reuereãtur, ut eam ætatem honorabile esse Dominus uoluit. Senes quoq; iuuentutis imbecillitatem sua prudentia, & quo ma-

Deut. 17.
2. Paral. 19
1. Timot. 3
2. Tim. 2
& 4
Tit. 1
1. Pet. 5.
Matth. 10
Rom. 10
& 15
1. Cor. 9
Galat. 6
1. Thes. 5
1. Timot. 5
Ephes. 6
Coloss. 3

gis quàm illi pollent rerum usu, moderentur: non
 asperis clamoribusq; insectationibus eos incessentes,
 sed comitate ac facilitate seueritatem temperantes.

Ephes. 6 Serui se ad officium sedulos & obsequentes Domini
 Coloss. 3 nis præstent: non ad oculum seruientes, sed ex ani-
 mo, tanquã obsequia sua Deo reddãt. Domini quoq;
 Tit. 2 non morosos se & intractabiles erga seruos gerant,
 1. Pet. 2 non asperitate nimia eos uexent, non contumeliose
 Coloss. 4 accipiant: sed potius agnoscant sibi fratres esse, eius-
 & ad Phil. demq; Domini, qui in cœlis est, conseruos: quos mu-
 tuo amare & tolerare in omni mansuetudine debe-
 ant. Ad hunc modum quisq; reputet, quid in suo or-
 dine ac loco proximis debeat, et quod debet, soluat.
 Habemus totam legem decem mandatis explicatam,
 quibus satis omnium eorum admonemur, quæ uel à
 nobis exigit Deus, uel fieri uetat, tũ erga se, tũ erga
 alios. Facile aut̃ est p̃spicere quò tendãt omnia: nepe
 ad docendam charitatem. Ac primum, ut Deum ti-
 meamus, amemus, colamus, ipso confidamus, ipsum
 inuocemus ac requiramus, ab ipso omnia expecte-
 mus, in ipso præsidia nostra collocemus, in ipso quie-
 scamus: quæ summa est primæ tabulæ, qua ad pieta-
 tem peculiariter institui mur. Deinde, ut propter
 Deum, charitatem cum alijs colamus: ita cum omni-
 bus

bus agendo, ut nobiscum agi optemus: quod est secundæ tabulæ caput. non aut ut nos ipsos amemus. Neq; enim in tota lege syllaba una legitur, quæ regulâ homini de ijs statuatur, q̄ suo cōmodo facturum aut omissurum sit. Et sanè quādo ita nati sunt homines, ut in amorē sui toti proni ferantur: nulla fuit opus lege, quæ amorē illū sponte sua immodicū magis inflāmaret. Quo planè perspicuū est, non nostri ipsorū amorē, sed Dei & proximi, obseruationē mādatōrum esse: optimeq; ac sanctissime eum uiuere, qui q̄ minime fieri potest, sibi uiuit ac studet: neminem uero eo peius nec iniquius uiuere, qui sibi duntaxat uiuit ac studet, suaq; duntaxat cogitat ac quærit. Hoc uero nō est obiter prætereundū: nō externa modo opera lege Dei præcipi aut prohiberi, sed cogitatiōes ipsas & intimos cordis affectus. ne quis legi satisfactum existimet, ubi manus duntaxat ab opere cōtinuerit. Sunt enim qui oculos, pedes, manus, & omnes corporis partes in aliquam legis obseruationem componunt: cor ab omni obediētia alienissimū interim retinent. tū se defunctos putant, si probe apud homines dissimulauerint, quod corā Deo in corde gerūt. Audiūt, Nō occides, Nō mœchaberis, Nō furaberis: gladium ad cædem non exerunt, corpora sua meretricibus

cibus non commiscet, manus alienis bonis non ini-
 ciunt. Hæc omnia bene hæctenus: sed cædes totis ani-
 mis spirant, feruent in libidinem, omnium bona oculi
 retortis aspiciunt, & cupiditate deuorant. Iam ue-
 ro deest quod præcipuum erat legis. His fortiter re-
 clamat Paulus, affirmãs legem spiritualem esse: hoc
 est, quæ totam mentem, totam animam, totam uo-
 luntatem obsequentem exigat. hunc cum esse legis
 sensum dicimus, non nouam ex nobis interpretatio-
 nem ingerimus: sed Christum optimũ legis interpre-
 tem sequimur. Cum enim Pharisei peruersa opinio-
 ne populum imbuissent, legem perficere, qui exter-
 no opere nihil aduersus legem perpetrasset: hunc pe-
 riculosissimum errorem arguit, & impudicum mulie-
 ris aspectum, scortationem esse pronunciat. homici-
 das pronunciat, quicumq; fratrem oderint. facit enim
 reos iudicio, qui uel iram animo cõceperint: reos con-
 silio, qui murmurando aut fremendo aliquam offen-
 si animi significationẽ dederint: reos geennæ ignis,
 qui conuitijs & maledictis in apertam iram prosilie-
 rint. Hæc qui non uiderunt, finxerunt Christum al-
 terem Mosen legis Euangelicæ latorem, quæ dese-
 ctum Mosaicæ illius suppleuerit: quod falsissimum
 est. Nihil enim illic ad legem ueterẽ adiecit, sed Pha-
 risæorum

rīſeorum mendacijs obſcuratam, & fermento inqui-
 natam, tantū aſſeruit & repurgauit. Eadem uel igno-
 rantia uel malitia ex præceptis de non appetenda
 uindicta, de diligēdis inimicis, quæ & omnibus olim
 ludæis tradita fuerunt, & tum omnibus in commu-
 ne Christianis tradebantur, conſilia fecerunt: qui-
 bus parēre, uel non parēre, liberum eſſet. Eorum au-
 tem neceſſariam obedientiam ad monachos relega-
 runt, ut uel hoc uno ſimplicibus Christianis eſſent
 iuſtiores, quod ultro ſe ſeruandis conſilijs obſtringe-
 rent. Et rationem aſſignant, cur ea pro legibus non
 recipiant: quod ſibi oneroſa nimium & grauiſima uide-
 antur, Christianis præſertim, qui ſunt ſub lege gra-
 tia. Itā ne legem Dei æternam de diligēdo proximo
 reſigere audent? An nō autem proximum noſtrum,
 propoſita parabola, uel alieniſſimum quenque eſſe,
 cui opera noſtra uſui eſſet, declarauit Chriſtus? An
 non paſſim occurrunt mandata, quæ inimicorum di-
 lectionem à nobis exigant? Vt cum eſurientes iube-
 mur paſcere, eorum errātes boues & aſinos in uiam
 dirigere, aut oneri ſuccumbentes ſubleuare. An non
 eſt æternum uerbum Domini? Mihi uindictam, &
 ego retribuam. Et quid hæc ſibi, quæſo, uolunt? Dili-
 gite inimicos ueſtros: benefacite ijs qui oderunt uos:

orate

Luc. 10

Prouer. 25

Rom 12

Exod. 23

Deut. 32

Hebr. 10

Matth. 5

orate pro persequentibus uos, ut sitis filij patris ue-
 stri qui in caelis est. Qui erunt igitur filij caelestis pa-
 tris? an monachi? Bene uero nobiscum agetur: si soli
 monachi Deum patrem uocare audeant. Vere itaq;
 se filios sathanæ esse produnt, qui cōmune iugum fi-
 liorum Dei ita licenter excutiunt. Sed quā infulse
 ratiocinantur? Onus esset nimium graue Christi-
 anis. Quasi uero grauius quicquam excogitari pos-
 sit, quā diligere Deum ex toto corde, ex tota ani-
 ma, ex totis uiribus. præ ista lege, nihil non facile ha-
 beri possit: siue diligendus inimicus, siue omnis uindi-
 ctæ cupiditas ex animis deponēda. Omnia certe no-
 stræ imbecillitati ardua sunt et difficilia, uel ad mini-
 mum usq; legis apicē. Dominus est, in quo uirtutem
 facimus. Det ille quod iubet, & iubeat quod uelit.
 Sub lege gratiæ esse Christianos, non est effrenate
 sine lege uagari, sed Christo insitos esse, cuius gra-
 tia à legis maledictione liberi sunt: & cuius spiritu
 legem habeāt inscriptam in cordibus. Hanc gratiā,
 Rom. 8 legem improprie uocauit Paulus, alludens ad legem
 Dei, cui per contentionem eam opponebat. Isti in
 nomine legis de nihilo philosophantur. Porro iam
 antè audistis, grauem atq; horribilem sententiam à
 Domino pronunciarī in eos omnes, qui legem suam
 ulla in

illa in parte transgressi fuerint, ac nō per omnia im-
 pleuerint. quam ut impleamus, non est in nostris ui-
 ribus situm. Oēs igitur legis trāsgressores statuimur.
 nec aliquibus nostrū, sed nobis omnib. debentur, ac
 ceruicibus nostris imminēt, quæ in ea peccatoribus
 edictæ sunt maledictiones. Itaq; si in legē duntaxat
 intuemur, non aliud quàm animum despondere, con-
 fundi, ac desperare possumus, cum ex ea damnemur
 omnes ac maledicamur. Id est, quod ait Paulus: Qui
 cunq; sub lege sunt, omnes sub maledicto esse. Neq;
 enim aliter potest lex, quàm omnes ad unum homi-
 nes accusare & arguere; conuincere, & uelut depre-
 hensos tenere. damnare deniq;, in iudicio Dei: ut
 Deus solus iustificetur, sileat autē à facie eius omnis
 caro. Neq; uero garriganus, quod à multis hodie ia-
 ctari solet. qui postquam fateri coacti sunt, rem sibi
 esse impossibilem, perfectam ultimamq; iustitiam af-
 sequi operum meritis, cum legem nunquā perficiant:
 id quidē fatentur. sed ne uideantur omni gloria spo-
 liati, hoc est, prorsus Deo cessisse: legem se pro parte
 seruare allegant, hac pro parte se iustos esse. quod
 uero deest, id suffici ac redimi contendunt per satis-
 factiones ac supererogationis opera. hanc sibi esse
 coram Deo sui defectus compensationem. In hunc
 errorem

Gal. 3

Rom. 3

- errorem eos demersit sui ipsorum obliuio, iustitia Dei contemptus, ac peccati sui ignorantia. Excidunt certe à sui cognitione, qui alios se esse existimant, quàm scriptura describit uniuersos filios Adam. quorum excellentiam hisce elogijs cōmendat, quod sunt peruerso & præfracto corde, quod figmentum cordis eorum malum sit à primis annis, quod omnes cogitationes uanæ, quod lumen tenebræ, quod omnes quasi oues errauerint, unusquisq; in uiam suam declinauerit, quod non sit ad unum inuentus qui faciat bonum, quod nemo eorum intelligat aut Deum requirat, quod timorem Dei præ oculis non habeant: breuiter, quod caro sint. quo nomine intelliguntur opera illa omnia, quæ enumerantur à Paulo: fornicatio, immūditia, impudicitia, luxuria, idolorū seruitus, ueneficia, inimicitia, cōtentiōes, æmulatiōes, iræ, rixæ, dissensiōes, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid sceditatis aut abominatiōis excogitari potest. Tanta scilicet dignitatis fiducia stolide aduersus Deum superbumus. Hoc enim habendum est catholicum theoremata: Aduersus Deum gloriari, quicumq; in se gloriantur. Siquidem hoc, mundū Deo subdi, Paulus uocat: dum prorsus adempta est hominibus gloriandi materia. Audet ne homo tantæ ignominia à Deo damnatus
- Iere. 17** contemptus, ac peccati sui ignorantia. Excidunt certe à sui cognitione, qui alios se esse existimant, quàm scriptura describit uniuersos filios Adam. quorum excellentiam hisce elogijs cōmendat, quod sunt peruerso & præfracto corde, quod figmentum cordis eorum malum sit à primis annis, quod omnes cogitationes uanæ, quod lumen tenebræ, quod omnes quasi oues errauerint, unusquisq; in uiam suam declinauerit, quod non sit ad unum inuentus qui faciat bonum, quod nemo eorum intelligat aut Deum requirat, quod timorem Dei præ oculis non habeant: breuiter, quod caro sint. quo nomine intelliguntur opera illa omnia, quæ enumerantur à Paulo: fornicatio, immūditia, impudicitia, luxuria, idolorū seruitus, ueneficia, inimicitia, cōtentiōes, æmulatiōes, iræ, rixæ, dissensiōes, sectæ, inuidiæ, homicidia, & quicquid sceditatis aut abominatiōis excogitari potest. Tanta scilicet dignitatis fiducia stolide aduersus Deum superbumus. Hoc enim habendum est catholicum theoremata: Aduersus Deum gloriari, quicumq; in se gloriantur. Siquidem hoc, mundū Deo subdi, Paulus uocat: dum prorsus adempta est hominibus gloriandi materia. Audet ne homo tantæ ignominia à Deo damnatus
- Gen. 8**
- Psal. 94**
- Matth. 6**
- Iesa. 53**
- Psal. 14**
- Gen. 6**
- Ga. 7**
- Rom. 3**

natus, quicquã sibi reliquum facere? adhuc ne se ali-
 quid esse putat? nondum se prosternere & deijcere,
 Deoq; omnia dare discit? nondum in sua humilitate,
 Deum exaltare? Nõ enim humilitatem uoco, si quid
 sibi residuum esse putat. Et hætenus pernitiosam
 hypocrisim docuerunt, qui hæc duo iunxerunt: hu-
 militer de nobis sentiendum coram Deo, & scien-
 dum aliqua esse nostra merita. Si enim contra quã
 sentimus confitemur coram Deo, illi mentimur. Si
 autem reuera & serio agnoscimus nihil nostrũ esse,
 euanescit omnis meritorum non modo fiducia, sed
 opinio. In homine igitur, si naturalibus suis dotibus
 censeatur, à uertice capitis ad plantã usq; pedis sciri
 illa boni nõ reperietur. Gratia Dei est, quicquid in
 eo est quod laudem meretur. Sed hæc nostra est ma-
 lignitas, nostræ quidem fceditati prætextum semper
 inducere, Dei uero dona in laudem nostram arripe-
 re. Dei etiam iustitia cõtemnitur, ubi talis tamq; per-
 fecta nõ agnoscitur, ut nihil ei acceptum sit, nisi in-
 tegrum ac perfectũ, nullaq; sorde inquinatũ. Quod
 si ita est: omnia nostra, si sua dignitate censeantur,
 nihil nisi inquinatio sunt & sordes. Ita iustitia no-
 stra, iniquitas: integritas, pollutio: gloria, ignominia.
 Quod enim optimum à nobis proferrí potest, aliqua
 tamen

80 CHRIST. RELIGIONIS

tamen semper carnis nostræ impuritate respersum
 & corruptū est, & tanquā aliquid fecis admixtum
 habet. Deinde etiam si fieri posset, ut aliqua nobis
 essent omnino pura iustaq; opera: unū tamen pecca-
 tū satis est ad delendā extinguedāq; omnē memoriā
 prioris iustitiæ, ut ait propheta. cui & Iacobus con-
 sentit: Qui offendit, inquit, in uno, factus est omniū
 reus. Iam cum uita hæc mortalis nunquam à pecca-
 to pura sit, quicquid iustitiæ à nobis comparatum
 esset, id sequentibus peccatis corruptum, oppressum
 & perditum, in conspectum Dei non ueniret: nec
 ad iustitiam nobis imputaretur. Deniq; in lege Dei
 non opus respiciendum, sed mandatum. Ideo si ex le-
 ge iustitia quæritur, non unum aut alterum opus, ius-
 tum faciet: sed perpetua legis obedientia. Præterea
 peccatum res est eousq; execrabilis coram Deo, ac
 tam grauis momēti, ut tota hominū iustitia in unum
 cumulum coacta, unius compensationi par esse non
 possit. Videmus enim hominē uno delicto sic à Deo
 abiectum & abdicatum fuisse, ut simul omnem re-
 cipiendæ ac recuperandæ salutis rationem perdidit.
 Sublata est igitur satisfactionis facultas, qua qui
 sibi blandiuntur, nunquam certe Deo satisfaciunt:
 cui nihil gratū acceptumq; est, quod ab inimicis suis
 profectum

Exech. 18

Iacob. 2

Prou. 24

1. Ioan. 1

Gene. 3

profectum sit. Inimici uero sunt omnes, quibus impu-
 tat peccata. Tecta igitur & remissa peccata nobis
 oportet, antequam ad ullum opus nostrū Dominus
 respiciat. Ex quo sequitur, gratuitam esse peccato-
 rum remissionem, quam obscurant & blasphemant,
 qui suas satisfactiones ingerunt. Nos ergo exemplo
 Apostoli, quæ retro sunt obliuiscetes, ad ea autem
 pergentes quæ ante nos sunt, curramus in stadio no-
 stro, tendentes ad brabeum supernæ uocationis. Ia-
 ctare uero supererogationis opera, quomodo cū illo
 conuenit, quod nobis præceptum est? ut cum feceri-
 mus quæcunq; præcipiuntur nobis, dicamus nos ser-
 uos inutiles esse, nec plus fecisse, quàm quod debui-
 mus. Dicere coram Deo, non est simulare aut men-
 tiri: sed pro certo habere, & uerè ita sentire. Iubet
 itaq; Dominus nos sincere statuere, & nobiscum re-
 putare, nulla nos sibi præstare gratuita officia, sed
 debita obsequia reddere. Idq; cū fecerimus quæcunq;
 præcipiuntur nobis: hoc est, si omnes nostræ cogi-
 tationes omniaq; membra uersa essent in officia le-
 gis: uel si plusq; omnes omniū hominū iustitiæ unius
 essent. Isti, qui longissime ab eo absunt, ut fecerint
 quæ præcepta sunt: audent tamen gloriari se cumu-
 lum addidisse ad iustam mensuram. sed facile scilicet

Philip. 3

Luc. 17

f

& cuius

& cuius in promptu est, hæc in sellis & cathedris
 sub umbra disputare. Cum autem summus ille Iudex
 pro tribunali sederit, omne os obstrui, & omnem
 gloriationem euanescere oportebit. Hoc, hoc quaerendum
 erat, quam ad eius tribunal defensionis fiduciam adferre,
 non quid in scholis & angulis fabulari possimus.
 Ad hæc, quales sunt, quas isti uenditare Deo uolunt
 supererogationes? nugæ, quas neque Deus unquam
 iussit, neque approbat: nec cum reddenda erit apud
 se ratio, acceptas feret. Hac demum significatione
 concedemus esse supererogationis opera. utpote de
 quibus à propheta dictum est: *Quis quaesiuit hæc de
 manibus uestris? Manet igitur illud, Totum hominum
 genus per legem argui, maledictioni & iræ Dei
 obnoxium. à qua ut soluantur, è potestate legis exire
 necesse est. et uelut ab eius seruitute in libertatem
 asseri: non carnalem quidem illam, quæ ab obseruatione
 legis nos subducatur, ad rerum omnium licentiam nos
 inuitet, concupiscentiam nostram uelut ruptis repagulis
 aut effusis habenis lasciuire permittat: sed spiritualem:
 quæ percussam, & consternatam conscientiam soletur
 & erigat, liberam illam ostendens à maledictione ac
 damnatione, qua illam lex unctam & constructam
 premebat. Hanc à subiectione*

iectiōne legis liberationem, & (ut ita dicam) manu-
 missionem assequimur: cum per fidē, misericordiam
 Dei in Christo apprehendimus. qua securi certiq;
 reddimur de peccatorū remissione, quorū sensu nos **1. Cor. ii**
 pungebat ac mordebat lex. Hanc uero peccatorum
 remissionem non semel: ut multi stolide opinantur,
 nobis largitur Deus: ut impetrata præteritæ uitæ ue-
 nia, postea in lege iustitiam quæramus. quo nihil q̄
 in spem falsam inductos rideret ac luderet. Cū enim
 perfectio nulla obtingere nobis possit, quamdiu hac
 carne induti sumus: lex autem mortem ac iudicium
 omnibus denunciēt, qui non integram iustitiam ope-
 re p̄fecerint: habebit semper quo nos accuset, reosq;
 agat, nisi contrā occurreret Domini misericordia,
 quæ assidua peccatorū remissione nos subinde ab-
 solueret. Quare id semper constat quod principia
 dicebamus, Si ipsi ex nostra dignitate æstimamur,
 quicqd̄ meditemur aut moliamur, nos tamē cū omni-
 bus nostris conatibus & studijs, morte & cōfusio-
 ne dignos esse. Hac ratione & quæ in lege nobis of-
 ferebantur promissiones, inefficaces sunt omnes &
 irritæ. Hæc enim conditio, ut legem perficiamus,
 a qua ipsæ pendent, & qua demum præstādæ sunt,
 nunquam implebitur. Hoc argumentum magis urget

- Rom. 4** Apostolus. Si ex lege, inquit, promissio hereditatis: exinanita est fides, abolita est promissio. duo infert. Prius, exinanitam & euacuatam esse fidem, si promissio operum nostrorum merita respiciat, aut ex legis obseruatione pendeat. nunquam enim illa certo fidere quisquam posset, aut in ea secure acquiescere: quando nunquam futurum est, ut certo apud se quisquam statuat, se legi satisfacisse. ut certe nullus unquam per opera plene satisfacit. Cuius rei ne longe petantur testimonia, sibi quisque testis esse potest, qui se recto oculo intueri uolet. Igitur in omnium animos subiret primum haesitatio, demum & desperatio: dum pro se quisque subduceret, quanta debiti mole adhuc obrueretur, quamque longe distaret ab imposta sibi conditione. En iam oppressam extinctamque fidem.
- 1. Cor. 2** Non enim fluctuari, uariare, sursum deorsum ferri,
- 2. Cor. 13** haesitare, suspensum uersari, desperare denique fidere est: sed constanti certitudine, ac solida securitate animi affirmare, & habere ubi recumbas & pedem figas. Ex eo alterum sequitur, promissionem quoque ipsam abolitam esse, & euanidam perire. Siquidem nullis implebitur, nisi qui certo ac sine haesitatione persuasum habuerint, implendam sibi esse, uel (ut uro uerbo dicam) fidem illi habuerint. Collapsa igitur fide, nulla

de, nulla uis promissionis residua esse potest. Vt igitur spes aliqua salutis proponatur, nouæ promissiones offerantur oportet, quæ præstari nobis possint. Sunt autem promissiones Euangelicæ, quas nobis gratitas misericors Dominus offert: nõ aliqua nostræ dignitatis aut benefactorum ratione, sed paterna sua bonitate: nec aliam nobis conditionem imponens, quàm ut tantam beneplaciti sui gratiam toto animo amplectamur. Hoc est quod subiicit Paulus: ideo ex fide salutis hæreditatem nobis obuenire, ut firma sit promissio. Certa enim est fides, quæ sola Dei misericordia nititur: sciens, quia misericordia & ueritas obuiauerunt sibi: hoc est, quæcumq; Deus misericorditer pollicetur, fideliter quoq; præstet. Et certam fidem sequitur firma promissio, quæ non potest non impleri credentibus. Quare iam agnoscendum est, salutem nostram sola Dei misericordia cõstare: nulla uero nostra dignitate, aut quacumq; re, quæ ex nobis sit. Ideoq; in hac spem totam sistere conuenit, & uelut profunde figere: non respectare ad opera nostra, aut ex illis subsidiũ aliquod petere. A deoq; hæc fidei natura est, aures arrigere, oculos claudere: hoc est, promissioni attendere, cogitationem auertere ab omni hominis dignitate uel merito. Nunquam enim

Rom. 10

Rom. 4

Psal. 87

Deo satis confidemus, nisi de nobis penitus diffisi.
 nunquam in ipso satis animos erigemus, nisi prius in
 nobis deiectos. nunquam in ipso nos satis solabimur,
 nisi in nobis desolati. nunquam in ipso satis gloriabi-
 mur, nisi omni in nobis gloria abdicati. Gratiam er-
 go Dei, abiecta quidē prorsus nostri fiducia, de eius
 tamē bonitate certo confisi, apprehendimus ac ob-
 tinemus. & (ut ait Augustinus) nostra merita obli-
 ti, Christi dona amplectimur. quod ipsum est ha-
 bere ueram, ut decet, fidem. Hanc uero certitudinem
 nullus assequi potest, nisi per Christum: cuius solius
 benedictione à maledictione legis liberamur, quæ
 omnibus nobis edicta & denunciata est: cum ob im-
 becillitatem, quam ex patre Adam hæreditariã acce-
 pimus, legem operibus nostris implere nõ possumus,
 ut necesse erat ijs, qui sibi iustitiam inde comparare
 uelint. cuius deinde iustitia, iusti ipsi & legis imple-
 tores fimus. Hanc enim, ut nostram, induimus. & sa-
 nè pro nostra nobis à Deo accepta fertur, ut pro san-
 ctis, puris, & innocentibus nos habeat. Ita impletur
 quod ait Paulus, Christum nobis factum esse iusti-
 tiam, sanctificationem, & redemptionem. Nam pri-
 mum quidem misericors Dominus pro sua bonitate
 ac gratuita uoluntate, nos clementer in gratiam reci-
 pit, pec-

De uerbis
 apostoli
 1. Cor. 11

1. Cor. 1

pit, peccata nobis remittens ac cōdonans, quæ iram Rom. 5. 6
 merebantur & æternam mortem. Deinde per gra-
 tias sancti sui spiritus in nobis habitat ac regnat, per
 quæ cōcupiscetiæ carnis nostræ in dies magis ac ma-
 gis mortificantur: nos uero sanctificamur, hoc est,
 consecramur Domino in omnem uitæ puritatem,
 cordibus nostris in obsequium legis formatis. ut hæc
 sit una nostra uolūtas, uoluntati eius seruire, ac eius
 duntaxat gloriam modis omnibus prouehere: oderi-
 musq; quod in nobis sordium carnis nostræ residet.
 Tum postremo, etiam dum sancti spiritus ductu in Roma. 7
 uis Domini ambulamus, ne tamen nostri obliti ani-
 mos tollamus, remanet quiddam in nobis imperfe-
 ctum, quod nobis humilitatis argumentum præbeat:
 quo omne os coram Deo obstruatur, discamusq; fi-
 duciam omnem à nobis in illum semper traducere.
 Itaq; nobis semper peccatorum remissione opus est.
 Quam ob rem illa etiã ipsa opera, quæ à nobis fiunt Hebr. 11
 dum in uis Domini currimus (& si Deo placent Rom. 8
 quatenus in fide fiunt:) non tamẽ ex se nos Deo ac-
 ceptos gratiososq; reddere possunt. Verum iustitiam
 Christi, quæ una ut perfecta est, ita sola Dei cōspe-
 ctum sustinere potest, pro nobis sisti oportet, ac iu-
 dicio repræsentari uelut sponsorem. Ipsa uero à Deo
 f 4 accepta

accepta fertur, ac nobis imputatur, perinde ac si no-
 stra esset. Ita in fide peccatorum remissionem subin-
 de atq; assidue obtinemus, nullæq; nostræ sordes aut
 immunditiæ imperfectionis imputantur: sed illa puri-
 tate Christi ac perfectione uelut sepultæ conteguntur,
 ne in iudicium Dei ueniant, donec hora aduenit,
 qua confecto in nobis ac plane extincto ueteri ho-
 mine, diuina bonitas nos in beatam pacem cum no-
 uo Adam (qui Christus est) recipit. ubi diem Do-
 mini expectemus, quo in gloriam cœlestis regni,
 receptis incorruptis corporibus, transferemur. Ex
 his colligi potest, quale officium, & quis sit usus
 legis. Tribus autem partibus continetur. primum, ut
 dum iustitiam Dei ostendit, hoc est, quam à nobis
 Deus exigit, suæ unumquenq; iniustitiæ admoneat,
 ac peccati conuincat. Sic enim opus est, ut, quo-
 niam omnes simul homines, nisi eorum uanitatem
 Dominus arguat, insana uirium suarum fiducia in-
 flati sunt: omissa hac stolidi suæ uirtutis opinione,
 sola Dei manu stare se & consistere intelligant. Rur-
 sum, quoniam operum suorum iustitia cōtra Dei gra-
 tiam eriguntur, hanc arrogantiam deiici & confun-
 di decet: ut nudi & uacui ad misericordiam Dei con-
 fugiant, in hanc se toti reclinent, in hanc se abdant,
 hanc

hanc unam pro iustitia & meritis arripiant. quæ omnibus in Christo exposita est, quicunq; eam uera fide & expetunt, & expectant. Deinde, quatenus Deum fore ultorem declarat, pœnam transgressoribus constituit, mortem ac iudicium minatur: huc prodest, ut q nulla iusti rectiq; cura, nisi coacti, tanguntur, coherceantur saltem pœnarum formidine. Cohercentur autem, nõ quod interior eorũ animus permoueatur, aut afficiatur: sed quia tanquam iniecto freno manus ab exteriori opere continent, suam prauitatẽ intus cohibent, quã alioqui petulanter effusi erant. Ex eo nec meliores quidẽ sunt, nec apud Deum iustiores. nam tametsi uel terrore, uel pudore impediti, exercere non audent, quod animo conceperunt, nec pro sua libidine furere: cor tamen non habent compositum ad timorem & obedientiã Dei, imò quo magis sese retinent, hoc magis intus accenduntur, feruent, & ebulliunt: parati quiduis facere, & quouis prorumpere, nisi hic terror legis obstaret, nec id solum, sed legem quoq; ipsam pessime oderũt, & Deum legislatoreẽ execrantur: ut si possent, eum tollere maxime uelint, quem nec recta iubentẽ, nec suã maiestatis contemptores ulciscentem ferre possunt. Sed tamen hæc coacta expressaq; iustitia, necessaria

cessaria est publicæ hominum communitati. cuius tranquillitati sic consulitur, dum cauetur ne omnia tumultu permisceantur: quod fieret, si omnib. omnia licerent. Postremo & fidelibus, quorum in cordibus iam uiget ac regnat Dei spiritus, nõ mediocrem usum adfert: dum eos magis ac magis assidue admonet, quid rectum sit, & placitum coram Domino.

Iere. 31

Hebr. 10

Nam tametsi digito Dei legẽ scriptã & insculptam habent in cordibus, hoc est, sic affecti sunt & animati, ut Domini uoluntati obtemperare cupiãt: hoc tamen proficiunt in lege, quod ex ea certius in dies ac melius discunt, qualis sit uoluntas Domini. ut si quis seruus iam ita sit toto animi studio comparatus, ut Domino suo se approbet: opus tamẽ habet, ut mores Domini compertos habeat, ad quos se componat & accõmodet. Præterea quantumlibet spiritu prompti & alacres ad Dei obsequium, carne tamen desides sunt, & peccato potius quàm Deo seruiũt. huic carni lex flagrũ est, quo instar ignaui inertisq; asini stimuletur, incitetur, & ad opus urgeatur. In summa, lex fidelibus exhortatio est: nõ quæ eorum conscientiam maledictione liget, sed quæ pigritiam subinde instando excutiat, & imperfectionem uellicet. Multi, cum uellent significare hanc à legis maledictione

Etione liberationem, dixerūt abrogatam esse legem
 fidelibus. non quòd non amplius illis iubeat, quod re-
 ctum est: sed duntaxat, ne sit illis quod antea erat.
 hoc est, ne eorum conscientias mortis nuncio cōfun-
 dat & perterreat, ne damnet & perdat. Quemad-
 modum contrā, iustificatio bonis operibus detrahi-
 tur: non ut nulla bona fiant opera, aut negentur bo-
 na opa, quæ sunt: sed ne illis fidamus, ne gloriemur,
 ne salutē adscribamus. Fiducia enim hæc nostra est,
 quod Christus filius Dei noster est, nobisq; datus: ut in ipso simus & nos filij Dei, regniq; cœlestis hæ-
 redes: Dei benignitate, non nostra arte, uocati in
 spem æternæ salutis. Vocati autem sumus non ad im-
 munditiam & iniquitatem, sed ut simus mundi et im-
 maculati in conspectu Dei nostri, in charitate. Hæc
 si quo oportuerat ordine, tractata digestaq; essent
 anteactis seculis, nunquam tantum turbarum ac dis-
 sensionum ortum esset. Paulus ait, in architectura
 Christianæ doctrinæ retinendū fundamentū quod
 posuit, & præter quod nullum aliud poni potest:
 quod est Iesus Christus. Quale autē istud est fun-
 damentum? An quod Iesus Christus initium fuit no-
 stræ salutis? & quod uiam nobis aperuit, cum nobis
 meruit occasionem merendi? Minime: sed quod in
 eo electi

Iesa. 9
 1. Thes. 4

Ephes. 1

1. Cor. 3

Ephes. 1. 1 eo electi ab æterno sumus ante mundi constitutio-
 Rom. 9 nem, nullo nostro merito, sed secundum propositum
 2. Tim. 1 beneplaciti Dei: quod eius morte, ipsi à mortis da-
 Ioan. 1 matione redempti, ac liberati à perditione sumus:
 Ephes. 1. 3 quod in ipso adoptati à patre sumus, in filios et hære-
 Rom. 5. 8 des: quod per ipsius sanguinem patri reconciliati:
 2. Cor. 5 quod illi à patre in custodiã dati sumus, ne unquam
 Ioan. 10 pereamus aut excidamus: quod, ita illi inserti, iam
 & 17 uitæ æternæ quodammodo sumus participes, in re-
 gnum Dei per spem ingressi. hoc parum est. quod
 1. Cor. 1 talem eius participationem adepti, ut sumus adhuc in
 Matth. ult. nobis stulti, ipse nobis coram Deo sapientia est. ut
 Coloss. 1. 3 peccatores simus, ipse est nobis iustitia. ut immundi
 Rom. 8 simus, ipse est nobis sanctificatio. ut infirmi simus,
 Ephes. 2. 4 ut inermes & sathanæ expositi, ipsi tamen data est
 potestas in cælo & in terra, ut pro nobis sathanam
 conterat, & inferorum portas confringat. ut corpus
 mortis adhuc nobiscum circumferamus, ipse tamen
 nobis uita est. Breuiter, qđ omnia illius nostra sunt
 & nos in eo omnia, in nobis nihil. Super hoc funda-
 mentum ædificari nos conuenit, si uolumus crescere
 in templum sanctũ Domino. Iam uero iacto hoc fun-
 damento, sapientes architecti super ædificant. nam
 siue doctrina & exhortatione opus est, admonent:
 quod

quod in hoc filius Dei apparuit, ut dissoluat opera diaboli, ne peccent qui ex Deo sunt. sufficere præteritum tempus implendis gentium desiderijs: electos Dei uasa esse misericordiæ, electa in honorem, quæ à sordibus emundari debeant. Sed omnia semel discuntur, cum ostenditur quod tales uelit Christus discipulos qui semetipsos abnegent, & sublata sua cruce ipsum sequantur. Qui semetipsum abnegauit, malorum omnium radicem exeuit, ne amplius quærat quæ sua sunt. Qui crucem suam sustulit, ad omnem patientiam ac mansuetudinẽ se cõparauit. At Christi exemplum, & hæc, & alia omnia pietatis ac sanctitatis officia complectitur. ille se patri obedientem præstitit ad mortem usq; . ille totus fuit in perficendis operibus Dei. ille patris gloriam toto pectore spirauit. ille animam suam pro fratribus posuit. ille hostibus suis bene & fecit, & precatus est. Quod si consolationis usus fuerit, mirificam afferunt consolationem, quod affligimur, non tamen anxij reddimur: laboramus, sed non deserimur: humiliamur, sed non confundimur: deijcimus, sed non perimus: mortificationem Iesu Christi semper in corpore nostro circumsferentes, ut uita Iesu manifestetur in nobis. Quod si commortui sumus, & cõuinemus: si compatimur,

& con

1. Ioan. 3

1. Pet. 4.

2. Tim. 2

Matth. 16

Philip. 2

Luc. 2

Ioan. 4. 7

8. 10. 15. 17

Luc. 23

Philip. 2

2. Cor. 4

2. Tim. 2

& conregnabimus, quòd configuramur passionibus eius, quia pater prædestinavit conformes fieri imaginis filij sui, quos in ipso elegit: ut sit ipse primogenitus in multis fratrib. Itaq; quòd neq; mors, neq; uita, neq; præsentia, neque futura, separabunt nos à charitate Dei, quæ est in Christo. Ecce, non iustificamus hominẽ ex operibus coram Deo: sed omnes, qui ex Deo sunt, dicimus regenerari, & nouã creaturam fieri, ut ex regno peccati transeant in regnum iustitiæ. hoc testimonio certam facere suam uocationem, & tanquam arbores à fructibus iudicari. Hoc uno uerbo refelli potest impiorum quorundam impudentia, qui calumniantur, nos abolere bona opera, cum omnia hominum studia damnamus: nimis facilem peccatorũ remissionem prædicare, cum gratuitã ipsam facimus: & hac illecebra homines suapte sponte satis procliuẽs, ad peccandum allicere: à bonorum operum studio homines abducere, cum docemus eos non iustificari ex operibus, nec salutem mereri. Hæc inquam, omnes calumniæ uno illo uerbo satis refutantur. breuiter tamen respõdebo ad singulas. Non negamus bona opera, sed quæ sunt, à Deo esse contendimus, eiq; debere referri accepta. quia huiusmodi omnia Paulus uocat fructus spiritus Dei: ut qui gloriatur,

Philip. 3

Rom. 8

1. Pct. 1

Gal. 5

glorietur, in Domino gloriatur. Neq; bonorum operum laudē, ut illi faciunt, inter Deū & hominē partimur: sed totam integram & illibatam Domino seruamus. Tantum hoc homini in bonis operibus assignamus, quòd ea ipsa, quæ bona erāt, sua impuritate polluit & cōtaminat. Nihil enim ab homine exit, quantumuis perfecto, quod non sit aliqua macula inquinatum. uocet igitur Dominus in iudicium, quæ in huiusmodi operibus optima sunt: & suā in illis iustitiam agnoscet, hominis uero confusionem. Hac ratione hominum studia damnamus: hoc est, quicquid homo habet aut agit à seipso, maledictū pronūciamus. Cæterum singulari consolatione fidelium animi nostra doctrina eriguntur: qua docentur hæc bona opera sibi à Deo dari, & sua esse, quia à Deo data sint. simul Deo accepta esse, ac seipsos in his placere: non quòd ita merentur, sed quia diuina bonitas hoc illis precium statuit. Quin potius hoc exigimus, ut nulum quisquā opus tentet, aut aggrediatur, sine fide: hoc est, nisi certa animi fiducia apud se definiat Deo placiturum. Quid illi? Bona quidem opera semper in ore habent, interim sic conscientias instituunt, ut nunquam considerare ausint, Deum se propitium ac fauentem suis operibus præbere. Non inuitamus ad peccandum

peccandum homines, cum gratuitam peccatorum remissionem affirmamus: sed tanti esse dicimus, ut nullo nostro bono pensari possit. itaque nunquam impetrandum, nisi gratuita foret. Porro, nobis quidem gratuita est: Christo non item, cui tam magno constitit. nempe suo sacratissimo sanguine: ultra quem nullum satis dignum precium fuit, quod Dei iustitiae solveretur. Hæc cum docentur, admonentur homines, se toties sacratissimum illum sanguinem effundere, quoties peccant. Ad hæc, dicimus eam esse sceditatem nostram, quæ nisi huius purissimi sanguinis fonte nunquam eluatur. Hæc qui audiunt, si quid Dei habent, quomodo non horreant se in lutum proluere, quo huius fontis puritatem, quantum in se est, inquinēt? Laui pedes meos, inquit fidelis anima apud Solomonē, quomodo rursum inquinabo illos? Nunc palam est, utri uiliorem peccatorum remissionem faciant. Illi Deum friuolis suis satisfactionibus, hoc est, stercoreibus placari nugantur. nos grauiorem esse peccati noxam asserimus, quæ quæ tam leuibis nugis expietur: maiorem esse Dei offensam, quæ quæ his nihili satisfactionibus remittatur. hanc solus Christi sanguinis prærogatiuam esse. Non abducimus hominum animos ab affectu bene agendi, cum illis merendi

merendi opinionem tollimus. Nam quod aiunt, nul-
 lam fore curam bene instituendæ uitæ, nisi spe mer-
 cedis proposita: tota uia errant. Si enim hoc tantum
 agitur, ut homines mercedem spectent, cum Deo ser-
 uunt, & illi suas operas locent aut uendant, parum
 proficitur. Gratis coli uult, gratis amari. hunc, in-
 quam, cultorē probat: qui præcisa omni spe recipien-
 dæ mercedis, colere tamen eum non desinat. Porro
 si incitandi sunt homines ad bona opera, nemo pote-
 rat acriores stimulos admouere, quam admouet Pau-
 lus, cum ait, nos cum Christo resurrexisse, ut iusti-
 tiæ uiuamus: cū offerri præcipit corpora nostra ho-
 stiam uiuentem, sanctam, Deo placentem: cum præ-
 cipit, ut postquam unum corpus Christi sumus, mu-
 tuis officijs testemur, nos eiusdē esse corporis mem-
 bra: cum admonet corpora nostra templa esse spiri-
 tus sancti, nullum esse consensum Christo cum Be-
 lial, luci cum tenebris: cum ostendit uoluntatem Dei
 esse sanctificationem nostram, ut nos abstinencea-
 mus ab illicitis desiderijs: cum arguit nos esse libera-
 tos à seruitio peccati, ut iustitiæ obediamus. An
 incitari ad charitatem ullo uiuaciori argumento
 possumus, quam illo Ioannis: ut mutuo nos diliga-
 mus, quemadmodum Deus dilexit nos? hoc differre
 g filios

Rom. 6

Rom. 12

Ephes. 4

2. Cor. 6

1. Thes. 4

Rom. 6

1. Ioan. 4

- filios Dei à filijs diaboli, filios lucis à filijs tenebrarum, quia in dilectione manent? An ad sanctitatem
1. Ioan. 3 fortius prouocari, q̄ dum ab eodem audimus, Omnes qui habent hanc spem sanctificare seipfos, quoniam Deus eorum sanctus est? quàm dum Christū ipsū audimus se nobis exemplar proponentem, ut sequamur uestigia eius? Atq; hæc quidem paucula tantum
Ioan. 15 in gustum proposui. nam si singula persequi esset animus, longū uolumen cōtexendum foret. toti parænesibus, adhortationibus, castigationibus, consolationibus, pleni sunt Apostoli, quibus hominem Dei ad omne opus bonum citra meriti mentionem insti-
Matth. 5 tuant. Et sanè hæc nobis una causa satis esse debuerat, ut Deus in nobis glorificetur. Qd̄ si q̄ erga Dei gloriam non uehementer afficiuntur, memoria tamen beneficiorū Dei sufficiens est, quæ tales ad benefaciendum incitet. Verum isti quia seruilis forte aliqua coactaq; legis obsequia, ingerēdis meritis extundunt: mentiuntur nos nihil habere, quo ad bona opera exhortemur. quia non eādē ingredimur uia.
2. Cor. 9 Quasi uero talibus obsequijs ualde oblectetur deus, qui profitetur se hilarem datorem diligere, & quicq; dari quasi ex tristitia aut necessitate uetat. Quamq; scriptura ut nullū omittat exhortationis genus, sæpenumero

penumero etiam commemorat, Deum unicuique red-
 diturum mercedem secundum opera sua. Ex eo au-
 tem ne quis ratiocinetur, opera nostra huius retribu-
 tionis causam esse. siquidem regnum cælorum non
 seruorum stipendiū, sed filiorū est hæreditas: quam
 soli potentur, qui a Domino in filios cooptati fue-
 rint: neque ullam aliam ob causam, quam ob hanc ado-
 ptionem. Itaque ne cogitemus spiritū sanctū huiusmō-
 di promissione commendare uoluisse operum nostro-
 rum dignitatem, ac si talem mercedem promererentur.
 Nihil enim nobis scriptura reliquum facit, quo
 in conspectu Dei exaltemur. Quin potius tota in
 hoc est, ut arrogantiam nostram retundat, nos humili-
 liet, deiciat, & prorsus conterat. Verum nostræ im-
 becillitati sic occurritur: quæ statim alioqui collabe-
 retur ac concideret, nisi hac se expectatione sustine-
 ret ac solaretur. Primum quàm durum sit, non mo-
 do sua omnia, sed se quoque ipsum relinquere & abne-
 gare, reputent pro se quisque singuli. & tamen hoc ty-
 rocinio discipulos suos, hoc est, pios omnes Chri-
 stus iniciat. Deinde sic per omnem uitam sub crucis
 disciplina erudit, ne cor adijciant ad bonorum præ-
 sentium uel cupiditatem, uel fiduciam. Breuiter, sic
 fere tractat, ut quocumque flectat oculos, quàm longe

Matth. 16

Ephes. 1

Matth. 16

hic mundus patet, non nisi desperationem sibi ubiq;
 1. Cor. 15 obuersantem habeant: ut Paulus dicat miserabilio-
 res nos esse omnibus hominibus, si in hoc mundo
 duntaxat sperantes sumus. In his tantis angustijs ne
 deficiant, adest illis Dominus, qui monet ut altius ca-
 put exerant, & longius oculos conijciant: beatitudi-
 nem, quam in mundo non uident, apud se reperituro-
 ros. Hanc beatitudinem, præmium, mercedem, re-
 tributionem, uocat: non operum meritum æstimans,
 sed compensationem esse significans eorum pressuris,
 passionibus, contumelijs, &c. Quamobrem nihil
 obest, quominus uitam æternam, renumeratio-
 nem scripturæ exëplo uocemus: quod in ea Domi-
 nus suos ex laboribus in quietem, ex afflictione in
 consolationem, ex mcestitia in gaudium, ex ignomi-
 nia in gloriam recipiat: omnia breuiter, quæ perpe-
 si sunt mala, bonis maioribus permutet. Sic & nihil
 erit incõmodi, si uitæ sanctitatem existimemus esse
 uia, non quidẽ quæ ducat, sed qua electi à Deo suo
 in gloria regni cœlestis ducantur. Quoniã hæc bo-
 na eius uoluntas est, glorificare quos sanctificauit.
 Hac ratione, obseruationes mandatorum aliquoties
 uocantur iustitiæ Domini: non quibus Dominus in-
 stificet, hoc est, iustos habeat ac reputet: sed quibus
 iustos

iustos suos quos iam antè sua gratia iustificauit, ex-
 erceat. Verum, si quis uel minimam salutis nostræ
 portionem ad opera deriuat, is totam scripturam per-
 uertit ac corrumpit, quæ solidam laudem diuinæ bo-
 nitati assignat. Nomen uero meriti qui usurpat, ad-
 uersus Dei gratiam blasphemiam erigit: quæ cum il-
 lostare non potest. certe arrogantia & ferocien-
 tis aduersus Deum uanitatis plenum est. Deus merce-
 dem & remunerationem pollicetur. Audio. sed no-
 strum erat, tantæ Dei beneficentiæ gratias agere, per
 quam nobis dari agnosceremus, quod minime debe-
 batur: non animis efferri, & plus arripere quàm da-
 batur. Qui usum fructum in fundo dono accepit, si
 fundi etiam proprietatem sibi uindictet, nonne tali
 ingratitude illum ipsum quem possidebat usum fru-
 ctum amittere meretur? Et nos scilicet impune ad-
 uersus tantam suam gratiam tam in-
 gratos Dominus
 feret?

102 CHRIST. RELIGIONIS
DE FIDE, VBI ET SYM
bolum (quod Apostolicum uo-
cant) explicatur.

C A P V T II.

AM satis ex proxima disputa-
tione intelligi potest, quæ nobis
per legem agenda Dominus præ-
scribat: quorum si qua in parte
lapsi fuerimus, iram & terribile
mortis æternæ iudicium edicit. rursus, quàm non
modo arduû, sed prorsus supra vires, extraq; omnem
nostrâ facultatē sit, legem implere ut exigit. Quare
si nos dūtaxat ipsos intuemur, quidq; nobis dignum
sit cogitamus: nihil est bonæ spei reliquū. sed a Deo
abiectos mors & certissima confusio nos manet. Id
etiam explicatum fuit, unam esse effugiendæ huius
calamitatis rationem, quæq; nos in melius restituat.
nempe Domini misericordiam: quam certissime ex-
periemur, si eam solida fide accipiemus, inq; ea secu-
re acquiescemus. Hoc nunc superest, qualis esse hæc
fides debeat: id quod ex symbolo (quod Apostolicū
uocant) facile discemus: quo breuiter compendium
collectum

collectū est, & quasi epitome quædā fidei, in quam consentit Ecclesia catholica. Verum antequam ultra progredimur, admonendi sumus, duas esse fidei formas. Altera est, si quis credat Deum esse: historiam, quæ de Christo narratur, uerā esse arbitretur. quale est nobis iudicium de ijs, quæ uel olim gesta narrantur, uel ipsi præf. ntes spectauimus. Hæc uero ut nullius est momenti: ita indigna est fidei appellatione. de qua si quis gloriatur, intelligat eam se habere cum diabolis communem: quibus tamen nihil inde accedit, nisi quòd magis terrentur, tremunt, & consternantur. Altera est, qua non modo Deum & Christum esse credimus: sed etiam in Deum credimus, & Christum. uere ipsum pro Deo nostro, ac Christum pro saluatore agnoscentes. Hoc uero est, non modo uerum reputare id omne, quod de Deo ac Christo uel scriptum est, uel dicitur: sed spem omnem ac fiduciam in uno Deo, ac Christo reponere: hac que cogitatione sic affirmatos esse, ut de bona Dei erga nos uoluntate nihil dubitemus. ut certo persuasi simus, quicquid nobis necessum est, tum in animæ, tum in corporis usus, ab eo nobis datum iri. ut certo expectemus præstaturum, quicquid de eo scripturæ pollicentur. ut nihil hæsi-

Iacob. 2

temus, quin nobis Christus sit Iesus, hoc est, saluator: quin, ut p ipsum peccatorū remissionē ac sanctificationē obtinemus, ita salus quoq; data sit: ut tandē perducamur in regnū Dei, quod ultimo die reuelabitur. Atq; hoc quidē caput est, & ferè summa eorum omnium, quæ sacro suo uerbo nobis offert ac promittit Dominus. hæc meta, quam nobis in scripturis suis statuit: hic scopus, quem proponit. Verbum ergo Dei, obiectum est & scopus fidei, in quem collumare debet: basisq;, qua fulciatur ac sustineatur, sine qua etiam consistere nequeat. Atq; ita nō aliud est uera hæc fides, quæ demum Christiana uocari potest, quam firma animi persuasio, qua nobiscum statuimus, tam certam esse Dei ueritatē, ut non possit non præstare, quod se facturum sancto suo uerbo recepit. Quod Paulus in eius definitione docet: substantiam rerum sperandarum ipsam uocans, argumentumq; non apparentium. Per substantiam aut hypostasim (ut Græce legitur) quasi fulcrum intelligens, cui innitimur & incumbimus, ac si diceret: fidem ipsam, certam quandam ac securam possessionem eorum, quæ nobis à Deo promissa sunt. Rursum, ut significaret ad supremum usq; diem, quo libri aperientur, sublimiora esse, quam quæ sensu nostro percipi

Rom. 10

Hebr. 11

percipi, aut oculis spectari, manūue contrectari possunt: eaq; interim non aliter possideri à nobis, quam si captum omnem ingenij nostri excedamus, ac supra omnia quæ in mundo sunt aciem nostram intendamus, nos deniq; ipsos superemus: Addidit, securitatem hæc possidendi esse rerum, quæ in spe iacent, ideoq; non uidentur. Nam (ut ipse alibi scribit) spes quæ uidetur, non est spes, nec quis ea quæ uidet, spectat. Dum uero indicem aut probationem (nam Græce est elenchus) appellat, rerum non apparentium: perinde loquitur, ac si diceret, euidenciam non apparentium rerum: uisionem earum, quæ non uidentur: perspicuitatem obscurarum, præsentiam absentium, demonstrationem occultarum. Mystera enim Dei, cuiusmodi sunt quæ ad salutem nostram pertinent, in se, suaq; (ut dicitur) natura cerni non possunt: uerum ipsa in eius duntaxat uerbo intuemur. cuius ueritas sic persuasa esse nobis debet, ut pro facto impletoq; habendum sit, quicquid loquitur. Hæc si dei ratio longe à priore diuersa est. Hanc quisquis habet, fieri non potest quin Deo sit acceptus. quemadmodum etiam contra, nunquam fiet, ut sine ipsa illi quisq; placeat. Per hanc quicquid optamus à Deo ac poscimus, impetramus: quatenus ipse nobis con-

Rom. 8

Hebr. 11

cere prouidet. Hæc uero, nec in obliquo peruersoq;
 ac simulato corde sedem habere potest: nec inchoari
 aut conseruari, nisi sola Dei gratia. Hæc ipsa est
 quam primo legis suæ mādato a nobis exigit Deus.
 ubi præfatus, se unum esse Dominū Deum nostrum,
 subycit, Ne habeamus Deos alienos corā se. Id scilicet
 uolens, ne alibi quā in se uno spes ac fiducia nostra
 resideat: quæ sibi uni debeatur. Innuens etiam, si
 aliò spes & fiducia nostra respiciat, aliū nobis esse
 Deum. De hac sermonem instituumus, cui compendiò
 docendæ conscriptum est Symbolum, quatuor
 partibus distinctum. quarum tres primæ tribus personis
 sacræ trinitatis destinatæ sunt, Patri, Filio, &
 Sancto Spiritui: q̄ est unus Deus noster æternus ac
 omnipotens, in quem credimus. quarta explicat,
 quæ ad nos ex ea in Deum fide redeant, quæq; expectanda
 sint. Quando uero impij quidam, ut fidem nostram
 ab ipsis radicibus reuellant, circa primam in
 tia obstrepunt, & nos Deum unum in tribus personis
 cōfidentes ludibrio habent: postulabat hic locus,
 ut eorum blasphemias compefcerentur. Verum, quia
 dociles manu ducere, non autem cum pugnacibus et
 rebellibus manum conferere, hic propositū est: cum
 illis nunc instructis copijs non congregiat. Tantum
 quid

quid sequendum hac in parte sit, quid cauendum, paucis indicabo: ut habeant qui faciles apertasq; ueritati aures dederint, in quo certo pede consistant. Scriptura unū nobis Deum tradit, non plures. Israël inquit, Dominus Deus tuus Deus unus est. Eadem tamen & patrem Deum, & filium Deum, & spiritum sanctū Deum, nihil obscure asserit. Vnum duntaxat argumentum proferemus: sed quod pro mille esse possit. Paulus hæc tria sic connectit, Deum, & baptismum: ut ab uno ad alterum ratiocinetur. Ut quia una est fides, ex eo unum esse Deum demostret: quia unus est baptismus, inde quoq; unam esse fidem ostendat. Cum enim fides non huc atq; illuc circumspicere, neq; per uaria discurrere debeat, sed in unum Deum spectare, in eum conferri, in eo herere: ex eo facile constituitur, quod si plures sunt fides, plures etiam esse Deos oporteat. Rursum, quia baptismus sacramentum est fidei, ipsius unitatem nobis confirmat, ex eo quod unus est. Atqui fidē profiteri nemo potest, nisi in unum Deum. Ergo ut baptisamur in unam fidem, ita in unum Deum fides nostra credit. Et ille itaq; unus est, & hæc una est, quia utrunq; unius Dei est. Hinc etiam conficitur, ut non nisi in unū Deum baptisari liceat, quia in eius fidem baptisamur

Deut. 6

Ephes. 4

- baptisamur, in cuius nomen baptisamur. Iam, cū scri-
 ptura uoluerit, nos baptisari in nomen patris & filij
 & spiritus sancti, simul utiq; uoluit, una omnes fide
 in patrem, filium, & spiritum sanctum credere. id ue-
 ro quid aliud est, quam clare testari patrem, filium,
 & spiritum sanctum unum Deum esse? Si enim in eo-
 rum nomen baptisamur, in eorū fidem baptisamur.
 Vnus igitur Deus sunt, si una fide coluntur. Extant
 & alia luculenta testimonia, quæ partim unā trium
 diuinitatem, partim personalem distinctionem asse-
 rant. Filio nomen illud, quod Iudæi uocant ineffabi-
 le, apud Ieremiam attribuitur. Vnū igitur æternum
 illum Deum esse oportet, qui alibi negat se daturum
 suam gloriā alteri. Et tamen cum dicitur principio su-
 isse apud Deum, patremq; fecisse per illū secula: præ-
 terea cum ipse testatur, claritatem suam se habuisse
 apud patrem, anteq̄ mundus fieret; distinctio osten-
 ditur. magis etiam perspicue ex eo, quod non pater
 uenisse, & carnem nostram induisse: sed filius à pa-
 tre exisse, ut ad nos descenderet, & homo fieret, di-
 citur. Vtrunq; simul apud alterum prophetā expres-
 sum est: ubi pater socium uel cognatum ipsum appel-
 lat. Non est autē Deo cognatus uel socius, nisi qua-
 tenus Deus. Rursum, si socius est, distinctum esse
 oportet.
- Matth. ult.**
Iere. 23. 33
Iesa. 43
Ioan. 1
Hebr. 1
Ioan. 17
Ioan. 16
Zach. 13

oportet: quando non est societas nisi inter duos. Spiritum sanctum diserte Deum esse pronuntiat Petrus in Actis. Aliū tamē esse à Christo, plus decē locis ex Ioannis Euangelio constat. Sed omnium clarissime hoc totum mysterium explicauit Paulus, cum Spiritum Christi, & Spiritum eius qui suscitauit Iesum à mortuis, promiscue uocauit. Si enim unus est patris & filij Spiritus, pater & filius unum sint oportet. Rursum, Spiritum ipsum unum esse cum patre & filio conuenit, cū nullus à spiritu suo diuersus sit. Cautantur quidam se audire Deum Spiritum esse: ideo nihil se intelligere per spiritū, quam Deum patrem. Sed ut Deum esse spiritū audiunt, ita etiam audiunt Spiritum sanctum esse spiritum Dei. Nihil ergo repugnat, quo minus tota Dei essentia spiritualis sit, & in illa essentia sint, pater, filius, & Spiritus. Nec defuerunt qui dicerent, non alia ratione Deū, nunc patrem, nunc filium, nunc Spiritum sanctum nominari: quam qua & fortis, & bonus, et gloriosus, & misericors appellatur. Sed ij quoq; facile reuincuntur. quod hæc epitheta esse apparet, quæ ostendunt qualis sit Deus: illa nomina, quæ declarant quis uere sit. Vident non cōtentiosi, nec peruicaces, patrē, filium, & Spiritum sanctum unum esse Deum. quia & pater

Acto. 7

Ioan. 14. 15

Rom. 8

ter

ter Deus, & filius Deus, & spiritus Deus: nec potest nisi unus esse Deus. Rursum, tres nominantur, tres describuntur, tres distinguntur, Vnus itaq; & tres: unus Deus, una essentia. Qui tres? Nō tres dii, non tres essentia. Vtrunq; ut significarent orthodoxi ueteres, dixerunt unam esse ὁμοίαν, tres ὑποστάσεις: id est, substantiam unam, tres in una substantia subsistentias. Latini, cū per omnia sensu conuenirent, alterum tantum nomen reddiderunt, in altero quiddā aliud expresserūt. Dixerunt enim unam essentiam (quod nomen Græco illi responderet) tres uero personas. quo relationem quandā indicare uoluerunt. Oblatrant hæretici, quod ὁμοίαν, ὑποστάσεις, essentia, personæ, conficta sunt hominum arbitrio nomina, nusquam in scripturis lecta aut uisa. Sed cum hoc nobis excutere non possint, tres dici, qui unus Deus sunt: qualis est istæc morositas, improbare uerba, quæ non aliud explicant, quàm quod scripturis testatum consignatumq; est? Satius foret, inquirunt, non modo sensu nostra, sed uerba etiam intra scripturæ fines continere: quàm exotica uerba spargere, quæ dissensionum ac uirgiorum seminaria futura sint. Sic enim languetur circa uerborum pagnas, sic ueritas altercando amittitur, sic charitas dissoluitur

dissoluitur. Si uerbum exoticum appellant, quod totidem syllabis compositum in scriptura ostendi non possit, iniquam sanè legem nobis imponunt: qua damnantur omnes conciones, quæ scripturæ cõtextu non cõsarcinantur. Sin exoticum illis est, quod curiose excogitatũ superstitione defenditur: qđ ad cõtentione magis qđ ad ædificatione ualet: qđ uel impertine, uel nullo fructu usurpatur: quod sua asperitate pijs aures offendit: quod à uerbi Dei simplicitate abstrahit: eorũ sobrietatẽ toto animo amplector. Non enim minori religione de Deo nobis loquendũ, qđ cogitandum sentio. quando, & quicquid de eo à nobis cogitamus, stultum est: & quicquid loquimur, insultum. Est tamen modus aliquis seruandus. petenda certe est ex scripturis, & cogitandi & loquendi regula. ad hanc amussim, & mentis cogitationes omnes, & oris uerba exigenda sunt. Sed quid uetat, quominus, quæ captui nostro perplexa in scripturis impeditaq; sunt, ea uerbis planioribus edisseramus? quæ tamen religiose & fideliter ipsius scripturæ ueritati seruiant, & parce modesteq;, nec citra occasione usurpentur. Occurrunt quotidiana exempla. Sæpe de fidei iustitia disputatur: pauci assequuntur, quomodo fiamus iusti fide. Addamus hanc esse Christi iustitiam,

tiam, non nostram: in ipso, non in nobis sitam: sed imputatione nostram fieri, quoniam accepta nobis fertur. Ita non uere nos esse iustos, sed imputatiue: uel nō esse iustos, sed pro iustis imputatione haberi, quatenus Christi iustitiam per fidem possidemus, res plana erit & expedita. Dicitur Deus in reprobis operari, quorū opera damnata sunt. difficilis & inuoluta quæstio. An Deus autor sit peccati? an malū Deo sit imputandum? an iniustitia opus eius censerī debeat? Subijciamus, in eodem facto respiciendum peruersi hominis, ac iusti Dei opus. Hominem reprobū, mali radicem in se habere fixam, à se malum cogitare, à se uelle, à se conari, à se perpetrare. Ideo illi imputandum, quicquid in opere mali ac culpæ est. Quia consilio, uoluntate, facto, contrà Deum niti- tur. Deum uero, malam uoluntatem, ac malum co- rari: nūc successum dare, & uires addere, sed omnia iuste. Sic Pharaō, Nabuchadnezer, Sennacherib, contra Deum uiuentem belligerabantur, potentiam eius ridebant: populum, quantum in se erat, immeren- tem persequabantur: uiolenter, nullo iure, irruerant in alienam possessionem. Deus autē eos omnes exci- lere. 7 tauerat, ut hæc omnia perpetrarent: sed iam male uolentes,

uolentes, & male cogitantes: aut potius malam eorum uoluntatem, & malū conatum, in Israëllem conuerterat, & faciebat inualescere: nunc ut populi sui impietatem ulcisceretur, nunc ut liberationem faceret magnificentiorē. Sic afflictio Iob, opus erat Dei & diaboli. & tamen diaboli iniustitiam à Dei iustitia distinguere conuenit: quod ille perdere conabatur, Deus autem exercebat. Sic Assur erat uirga furoris Domini, Sennacherib securis manus eius: oēs ab eo uocati, suscitati, impulsī, deniq; eius ministri. Sed quid? dum efferatæ suæ libidini obsequebantur, iustitiæ Dei inscīj seruiebant. En Deus, & illi, eiusdem operis autores. sed in eodem opere elucet Dei iustitia, eorum iniquitas. Hac distinctione implicitus ille nodus dissoluitur: si quis interpellet & fremat non probari sibi distinctiones, quia suas rixas distinctionumculis Sophistæ sarcīūt. quis talem importunitatem non oderit? Si quis uerborum nouitatem reprehendat, nōne merito iudicetur lucem ueritatis indigne ferre? ut qui tantum hoc reprehendat, ueritatem planam ac dilucidam reddi. Huiusmodi autem uerborum nouitas (si ita appellanda est) tum potissimum usu uenit, dum aduersus calumniatores asserenda est ueritas, qui tergiuersando ipsam eludunt. Quod hodie plus

114 CHRIST. RELIGIONIS

die plus satis experimur, quibus plurimum est negotij in expugnandis ueritatis hostibus: adeo obliquo & uolubili flexu lubrici isti angues effugiunt, nisi fortiter premantur, & deprehensi urgeantur. Sic ueteres uarijs prauorum dogmatũ certaminibus excitati, coacti sunt exquisita perspicuitate edisserere, quid sentiret, ne obliqua subterfugia impijs relinquerent: quibus uerborũ inuolucra, errorũ erãt latebræ. Arrius fatebatur Christũ Deum, & filiũ Dei: quia euidẽtib; scripturis reluctari non poterat. & quasi probe defunctus, consensum aliquem cum alijs simulabat. At interim non desinebat iactare, Christũ creatum esse, & initium habuisse, ut reliquas creaturas. Quo flexilem hominis uasritiem è latebris extraherent ueteres, ultra progressi sunt, & declararũt Christum æternum patris filium, patriq; cõsubstantialẽ esse. Hic efferbuit Arrianorum impietas, dum nomẽ ouosoris pessime odisse, & execrari ceperunt. Quod si principio, Christum confessi essent sincere & ex animo, Deum, non inficiati essent patri esse cõsubstantialẽ. Quis probos illos uiros insectari audeat, quasi rixatores & cõtentiosos, quod ob uoculam unam tanto disceptandi feruore incaluerint, & ecclesiæ quietem turbauerint? At uocula illa

illa distinguebat inter puræ fidei Christianos, & schismaticos Arrianos. Surrexit postea Sabellius, qui patris, filij, & spiritus sancti nomina uana esse disputabat: nec distinctionis alicuius causa posita, sed diuersa esse Dei attributa. cuiusmodi plurima habentur. Si incertamē uentū esset, fatebatur se credere Patrē deū, Filiū deū, Spiritū deū: sed postea elabebatur, nihil se aliud dixisse, quàm si Deum fortem & iustum & sapientem uocasset. Itaque recinebat aliam cantilenā, patrem esse filium, & spiritum sanctum esse patrem, nullo ordine, nulla distinctione. hi, quibus tum pietas cordi erat, ut hominis improbitatem frangerent, contra reclamabant, uere agnoscendas esse in Deo unam tres proprietates. Et, ut se simplici ueritate aduersus tortuosas uersutias munirent, affirmarūt uere in uno Deo tres personas subsistere, seu (quod idem erat) in Dei unitate subsistere personarum trinitatem. Si ergo temere non sunt inuenta nomina, temere repudiantur. Utinam sepulta essent: constaret hæc modo inter omnes fides, patrē, filiū, et spiritū sanctū unum esse Deum. nec tamen aut filium, patrem esse: aut spiritum sanctum, filium: sed proprietate quadam esse distinctos. Verum ubi occurrendum est, ex una parte Arrianis, ex altera Sabellianis: qui utrisque tergiuer

sandi ansam præcidi stomachantur, nonnullam suspitione inijciunt, uel Arrij se esse discipulos, uel Sabellij. Dicit Arrius Christum esse deum, sed mussitat factum esse, & initium habuisse. dicit unum cum patre, sed clam in suorum aures insusurrat, unitum ut reliquos fideles, quam singulari prerogatiua. Dic consubstantialē, detraxeris uersipelli laruam, & tamen nihil addis scripturis. Dicit Sabellius, patrem, filium, & spiritum sanctum: nihil in Deo distinctum sonare. Dic tres esse, uociferabitur te nominare tres deos. Dic in una Dei essentia personarum esse trinitatem: dixeris uno uerbo quod scripturae loquuntur, & inanem loquacitatem compresseris. Et si hæc nomina non ferunt, concedat saltem nobis, quod inficiari, uel si rum pantur, non possunt: cum unum audimus, intelligendam esse substantiæ unitatem: cum tres audimus, in una hac essentia distinguendas tamen tres proprietates. Siquidem ita eas scriptura distinguit, ut Patri principium agendi rerumque omnium fontem & originem attribuat: Filio, sapientiam & consilium agendi assignet: ad Spiritum, uirtutem efficaciamque actionis referat. Vnde & filius uerbum patris dicitur: non quale homines loquuntur aut cogitant, sed æternum & incommutabile, ineffabili modo à patre emergens.

ut spiri

ut Spiritus sanctus uirtus, digitus, potentia nuncupatur. Nunc simplicē ueritatis confessionē audiamus.

P A R S S Y M B O L I
P R I M A.

Credo in Deū patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

Qua profitemur, nos fiduciam habere omnem in Deo patre fixā: quem & nostrū, & omnium omnino rerum, quæ creatæ sunt, creatorē agnoscimus. quas uerbo & æterna sua sapientia (qui filius est) & sua uirtute (qui spiritus sanctus est) condidit. Atq; ut semel condidit: ita nunc sustinere, fouere, agere, conseruare, bonitate ac uirtute sua: citra quam omnia statim collapsura essent, & in nihilū abitura. Cum uero omnipotentem & rerum omnium creatorem appellamus, talem eius omnipotentiam, qua omnia operatur in omnibus: talemq; prouidentiam, qua omnia moderatur, cogitare oportet. non qualem illi Sophistæ affingunt, inanem, sopitam, ociosam: ut fide per-suasum habeamus, quæcunq; nobis accidunt, læta iuxta ac tristia, prospera ac aduersa, siue ad corpus illa, siue ad animam pertineant, ab eo nobis euenire.

Psal. 33

Psal. 104

Acto. 17

Hebr. 1

1. Cor. 12

Thre. 3

h 3

(excepto

(excepto duntaxat peccato quod nequitiae nostrae
 Osee. 13 imputari cōuenit, eius etiam praesidijs nos tuto pro-
 tegi, defendi ac seruari, ne qua uis inimica noceat.
 Rom. 8 nihil deniq; (cum omnia ex eius manu suscipiamus)
 ab eo nobis euenire, quod non in rem nostrā condu-
 cat: ut ut res nunc prosperae, nunc aduersae uulgo ui-
 deantur. Atq; haec quidem omnia nobis ab eo fieri,
 non aliqua nostra dignitate, non merito aliquo, cui
 hanc gratiam debeat. non quod remunerari eius be-
 Rom. 11 neficientiam mutua uice ualeamus: sed paterna beni-
 gnitate ac clementia. qua ut nobiscū sic agat, in cau-
 sa sola est eius bonitas. Quamobrem danda opera,
 ut gratiarum actionem tantae bonitati referamus, il-
 lam cum animis nostris reputemus, illam lingua pra-
 dicemus, & quibus possumus, laudibus tollamus. Ta-
 lem patrem grata pietate ardentiq; amore sic cola-
 mus, ut nos totos eius obsequio deuoueamus, illum
 in omnibus honoremus. omnia, aduersa quoq; aequis
 placidisq; animis, quasi ex eius manu, suscipiamus:
 cogitantes eius providentiam sic quoq; nobis ac sala-
 ti nostrae prospicere, dum affligit & tribulat. Itaq;
 quicquid tandem accidat, nunquam ambigendū aut
 diffidendum erit, eum nos habere propitium ac bene-
 uolentem, salusq; ab eo nihilominus expectanda. Est
 enim

enim certissimum ac uerissimum, hanc esse rectam fidem. quam ut quisq; habeat, hac prima Symboli parte docemur.

S E C V N D A.

Et in Iesum Christum, filium eius unicum, Dominum nostrum. qui conceptus est à spiritu sancto, natus ex Maria uirgine, passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus. descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis. ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris; inde uenturus ad iudicandum uiuos & mortuos.

Qua cōfitemur nos credere in Iesum Christum: quem persuasum habeamus, unicum esse Dei patris filium. non ut fideles, adoptione duntaxat & gratia: sed naturalem, & ab æterno ex patre genitum. Sic enim à cæteris omnibus ipsum discernimus, dū unicum uocamus. Vt, quatenus Deus est, sit unus cum patre Deus, eiusdem naturæ ac substantiæ seu essentiæ: non aliter, quàm persona distinctus, quam propriam ac distinctam à patre habet. Quicquid autem est humanæ sapientiæ, hic submitti ac uelut captiuū teneri decet. nihilq; aut curiose argutando, aut hæsitando

psal. 109

tando huiusmodi mysteria adorari, quæ omnem hu-
 mani sensus captum longe superat. Ac ne quicquam
 hac in parte aut animo concipiamus, aut sentiamus,
 aut loquamur, quam scripturis docemur, terreat nos
 hæreticorum exempla: qui in præceptis turbati sunt,
 dum sensu suo abundare uolunt. Quando igitur Deus
 filius, unus atque idem cum patre Deus est, habemus
 Hebr. 1 uerum esse Deum creatorem cæli & terræ. Atque ut
 fiduciam omnem in patre constituimus: ita & in fi-
 lio constituenda est, cum unus sit Deus. Quod au-
 tem hic peculiariter cæli ac terræ creator pater dici-
 tur, in causa est ea, quam antè diximus, proprietate-
 tum distinctio, qua ad patrem agendi principium re-
 fertur: ut ipse quidem proprie agere dicatur, sed per
 uerbum ac sapientiam suam, sed in uirtute sua. Cæ-
 rum communem trium personarum actionem fuisse
 Gene. 1 in creando mundo, planum facit uox illa patris, Fa-
 ciamus hominem ad imaginem & similitudinem no-
 stram. qua non cum angelis deliberat, non seipsum
 alloquitur, sed sapientiã suam & uirtutem aduocat.
 Præterea cõfitemur nos credere, ipsum nostra cau-
 sa, ut nos à diaboli tyrannide solueret, cui obnoxii
 eramus: à uinculis peccati, quibus astricti teneba-
 mur: à seruitio mortis & corporis et animæ, in quod
 detrusi

detrusi eramus: ab æternis pœnis, quibus eramus ad-
 dicti (cū hinc exolui ac extricari facultatis nostræ
 nō esset:) diuina benignitate ac misericordia à patre
 missum, ad nos descendisse, ut carnem nostram in-
 dueret, quam suæ diuinitati coniunxit. Sic enim no-
 stra referebat, uerum esse Deum & hominem, eum,
 qui mediator noster futurus esset. Cum enim omnia
 dissipata essent, cum peccata nostra opposuissent nu-
 bem inter nos & Deū nostrū, quis ad eū pertinge-
 ret? Homō ne? Atqui omnes cū parente suo Adam ad
 cōspectū Domini horrebant. Angelus? Atqui etiam
 illi opus habebant capite, in quo Deo suo cohære-
 rent. Quid igitur? Deplorata res erat, nisi maiestas
 ipsa Dei ad nos descenderet, quando ascendere no-
 strum non erat. Ita Dei filius, factus est nobis Imma-
 nuël, id est, nobiscū Deus. Rursum cum modis omni-
 bus nostra humilitas cum Dei maiestate dissideat,
 quis satis confidere ausus etiamnum esset, Deum sibi
 propinquum esse, secum habitare, sibi adesse? Non-
 dum igitur satis propinqua uicinitas, nondum satis
 firma affinitas: nisi, ut suam nobis diuinitatem adiun-
 xerat, ita nostram quoq; humanitatem suæ diuinita-
 ti adiungeret. Ita Paulus, cum eum nobis mediato-
 rem proponeret, nominatim dixit hominem. Media-
 tor,

Iesā. 59

Gen. 3

Ephes. 1

Coloss. 1

Iesā. 7

1. Cor. 2

tor, inquit, Dei & hominum, homo Iesus Christus. Poterat Deū dicere, poterat saltē & hoc nomen, ut Dei nomen, omittere: sed infirmitatem nostram no- uerat. Ne quis itaq; se torqueret, ubi ille quærendus mediator, quomodo ad ipsum perueniretur: conti- nuo addidit, Homo est. ac si diceret, uobis propin- quus est, imò contiguus, caro uestra est. Id scilicet designare uolens, quod alibi significantius explica- uit: Non esse nobis pontificem, qui nō possit compa- ti infirmitatibus nostris, quando more nostro sit, absq; peccato, per omnia tentatus. Non erat res uul- garis, quæ mediatori præstanda erat: ut ex filijs ho- minum, filios Dei faceret. ex hæredibus geennæ, cœ- lestis regni hæredes. Quis hoc poterat, nisi filius Dei, filius hominis fieret? & sic nostrum acciperet, ut suum ad nos transferret? quod suum erat natura, nostrum faceret gratia? Hæc ergo spes nostra est, quod filij Dei sumus: quia naturalis Dei filius, sibi corpus ex corpore nostro, carnem ex carne nostra, ossa ex ossibus nostris composuit, ut idem nobiscum esset. quod nobis proprium erat, ad se pertinere uo- luit: ut, quod sibi proprium erat, ad nos pertineret. & ita in cōmune ipse nobiscum & filius Dei esset, & filius hominis. Hæc spes nostra est, quod hære- ditas

ditas regni cœlestis nostra sit: quia unicus Dei filius, cuius solida erat hæreditas, nos sibi fratres adoptauit quòd si fratres, ergo & hæreditatis participes. Præterea sic nostra referebat, uerum esse Deum & hominem, qui redemptor noster futurus esset. Eius erat mortem absorbere. quis hoc poterat, nisi uita? Eius erat peccatum uincere. quis hoc poterat, nisi ipsa iustitia? Porro quis aut uita est, aut iustitia, nisi solus Deus? Sese ergo clemētissimus Dominus redemptorem nostrum fecit, dum nos redemptos uoluit. Alterum hoc redemptionis nostræ caput erat: ut homo, qui sese sua inobedientia perdiderat, suam confusionem obedientia tolleret: ut iustitiæ Dei satisfaceret, ut pœnas peccati persolueret. Prodiit ergo uerus homo, Dominus noster. Adæ personam induit, nomen assumpsit, ut patri se obedientem pro eo exhiberet, ut carnem nostram in satisfactionē iustitiæ Dei statueret, ut in carne nostra peccati pœnam persolueret. Qui ergo Christum sua aut diuinitate, aut humanitate spoliant, illius quidem uel maiestatem blasphemant, uel bonitatem obscurant: sed non minus fidem nostrā labefactant & euertunt, quæ, nisi hoc fundamento stare non potest. Verbum itaq; caro factum est: & qui Deus erat, simul etiam homo factus est.

Rom. 5

Etus est, ut unus sit idem, & homo & Deus: nō con-
 fusione substantiæ, sed unitate personæ. Id hominis
 exemplo intelligi potest, quem uidemus duabus par-
 tibus constitutum: quarum neutra tamen sic alteri
 permixta est, ut non retineat naturæ suæ propieta-
 tem. Neq; enim, aut anima corpus, aut corpus anima
 est. Quare & de anima seorsum dicitur, qđ in cor-
 pus nullo modo cadere potest: & de corpore rursus,
 quod nulla ratione animæ conueniat. de toto homi-
 ne, quod nec de anima seorsum, nec de corpore nisi
 inepte accipi possit. postremo animæ propria ad cor-
 pus transferuntur, & corporis propria ad animam.
 Qui tamen ijs constat, unus homo est, non plures.
 Huiusmodi uero loquendi formulæ, & unam esse in
 homine naturam, ex duabus connexis compositam,
 significant: & duas diuersas subesse naturas, quæ
 hanc componant. Sic & de Christo scripturæ lo-
 quuntur. attribuunt illi interdum, quæ ad humanita-
 tem singulariter referri oporteat: interdum, quæ diui-
 nitati peculiariter competant: nonnunquam, quæ
 utramq; naturam complectantur, neutri seorsum sa-
 tis conueniant. postremo, & per idiomatum commu-
 nicationem ipsius diuinitati assignant, quæ humani-
 tatis propria erant: & humanitati, quæ ad diuinita-
 tem spe

rem spectabant. Horum nihil meum est: sed plana exempla in scripturis extant. Quod de se ipse dicebat Christus: Antequam Abraham fieret, ego sum: ab eius humanitate longe alienum erat. Non enim homo factus est, nisi multis post Abrahamum seculis. Id ergo peculiare erat diuinitatis. Quod seruus patris uocatur, quod creuit ætate & sapientia apud Deum & homines, quod gloriam suam non quaesijt: solus humanitatis fuit. Siquidem quatenus Deus est, æqualis est patri: nec augeri ulla re potest, & omnia propter semetipsum operatur. Nec diuinitatis singulare, nec humanitatis fuit, sed utriusq; simul: quod potestatem accepit à patre remittendi peccata, suscitandi mortuos, quod iudex constitutus est uiuorum & mortuorum. Huiusmodi enim prærogatiuis præditus fuit filius Dei, cū in carne manifestatus est, quas & ipse una cum patre, ante mundi constitutionem possidebat: & quæ homini, qui nihil esset quàm homo, dari non poterant. Istius formæ per multa sunt in Euangelio Ioannis. quæ nec diuinitati, nec humanitati bene conueniant: Christi personæ, in qua Deus & homo manifestatus est, optime congruāt. In hunc quoq; sensum accipiendū est quod legitur apud Paulum, Christum redditurum regnum Deo & patri.

Non

Ioan. 8

Iesa. 53. 4. 2

Luc. 2

Ioan. 8

Philip. 2

Luc. 7

Ioan. 5. 6

Acto. 10

1. Cor. 15

Non enim regnum filij Dei, quod initium nullum habuit, finem habiturum est. sed, quomodo post suam abiectionē, gloria & honore coronatus est, & constitutus super omnia: quomodo, postquā semetipsum exinanivit, & patri obedientē se ad mortē præstitit, exaltatus est, & nomē accepit, in quo genu omne scilicet datur: ita tum & nomen ipsum, & quicquid à patre accepit, patri subijciet: ut sit Deus omnia in omnibus. Communicatio autem idiomatum siue proprietatum est, quod Paulus dicit Deum suo sanguine acquisivisse sibi ecclesiam, & Dominum gloriæ crucifixum. Deus enim proprie sanguinem nō habet, nec patitur. Sed quia verus Deus & verus homo Christus sanguinē suum crucifixus pro nobis fudit: quæ in eius humanitate peracta sunt, ad diuinitatē transferuntur. Rursum, cum Christus diceret, neminem in cœlum ascendisse, nisi filium hominis qui in cœlo esset: certe tū non erat in cœlo corpore, quod assumptum esset. sed quia ipse idem, erat Deus & homo, propter naturarum unitatem, uni dabat, quod alterius erat. Hæc pluribus persequor, propter eos qui nulla ratione adduci possunt, ut in una Christi persona utriusque naturæ proprietates obseruent. Ita Christū fatentur Deum, & hominem, & filium Dei. Verum si pro-

se proprius inſtes, anim aduertes non aliter Deum
 & Dei filium ab illis dici, quàm quia conceptus eſt
 ex ſpiritu ſancto, in utero uirginis. qualiter olim Ma-
 nichæi nugabantur, hominem ex traduce Dei ani-
 mam habere, quia legebant Deum illi inſpiraffe
 ſpiraculum uitæ. Atque in erroris ſui patrociniũ
 tumultuoſe urgent, quòd dicitur Deus proprio filio
 non peperciſſe: quòd illum ipſum, qui è uirgine naſce-
 retur, filium altiſſimi uocari angelus præcepit. Neq;
 ſanè duos Chriſtos facimus: ſed ſimpliciter profite-
 mur eum, qui filius erat æternus Dei, carnẽ noſtram
 induiſſe. ſic ut unus idemq; Chriſtus, Deus ſit & ho-
 mo. ſed unitis, nõ confuſis naturis. Verum ne adhuc
 ſuperbiant futili ſua obiectione, qua pugnant, Chri-
 ſtum eſſe filium Dei ſecundum humanitatem dunta-
 xat: quia is, q è uirgine natus eſt homo, paſſusq; eſt,
 non alius, Dei filius uocatur: diſcant rationẽ loquen-
 di ſcripturæ, ex uno prophetæ loco, apud quem ſic
 Dominus loquitur. Et tu Bethleem Ephrata, paruu-
 la es in milibus Iuda. ex te mihi naſcetur dux, qui
 regat populum meum Iſraël. & egreſſus eius ab ini-
 tio, à diebus æternitatis. Audiūt ne eius ipſius Chri-
 ſti, qui in Bethleem naſcitur, egreſſum eſſe à diebus
 æternitatis? Atqui, ſi in illam dierum æternitatem ita-
 tuemur,

Mich. 5

- Hebr. 1** tuemur, nondum Christus erat. Verum istud qui-
 dem: sed filius Dei erat, qui postea factus est Chri-
 stus. Sic autor epistolæ ad Hebræos: Proximis, in-
 quit, diebus locutus est nobis Deus in dilecto filio
 suo, quem constituit uniuersorū hæredem, per quem
 secula etiam fecit. Certe filium esse oportebat, anteq̃
 homo fieret, si per eū facta sunt secula. quin & col-
Ioan. 1 ligere hinc licet, uerbum Dei esse filium Dei. Nam
 quod Ioannes inquit, per uerbum facta esse omnia:
 Apostolus ait, per filium. Paulus quoq; adeo perspi-
 cue distinguit utramq; appellationem, filij Dei & fi-
 lij hominis, ut adhuc refragari, non modo cæcitas,
Rom. 1 sed obstinationis fuerit. Primum, dum se ait segre-
 gatam esse in Euangelium Dei, quod antè promisse-
 rat per prophetas, de filio suo, qui factus fuit ex se-
 mine Dauid, secundū carnem, declaratus filius Dei
 in uirtute. Cur secundum carnem distincte notaret
 esse filium Dauid, nisi uellet innuere filium Dei, non
Rom. 9 secundum carnē? Alibi: Ex quibus, inquit, est Chri-
 stus, secundum carnem, qui est Deus benedictus in
 secula. An quicquam uolunt apertius, quàm Chri-
 stum uocari Abrahamæ semen secundum carnem: cæ-
 terum, ultra carnem esse Deum benedictum in secu-
 la: Rursum id testatum uolo, Nos non negare unum
 Christum

Christum, uerum esse Deum, & hominem: nec diuinitatem eius ab humanitate per hæc diuelli, sed distinguu. Hæc pulchre cõueniunt, si sobrium habent interpretem, qui tanta mysteria, qua decet religione, tractet. Nihil est autem quod furiosi & phrenetici spiritus non perturbent. Arripiunt attributa humanitatis, ad tollendã diuinitatẽ: diuinitatis, ad tollendã humanitatẽ. quæ uero de utraq; natura sic cõiunctim dicta sunt, ut neutri cõueniant, ad tollendã utramq;. Hoc uero quid aliud est, q̃ contendere Christũ non esse hominẽ, quia Deus est: nõ esse Deũ, quia homo est: nec hominẽ, nec Deum esse, quia et homo simul & Deus est? Ergo Christus, præter id quod Deus est, assumpta uera carne homo factus est. Hunc ut sic uoce patris & cælesti oraculo appellatus est, ita uere esse Iesum credimus. hocq; nomen, nõ aliud, datum hominibus, in quõ oporteat saluos fieri. Creditur & Christum ipsum esse: hoc est, omnibus sancti spiritus gratijs perfusum. quæ oleum ideo dicitur, quòd sine his aridi & steriles tabescimus. sicq; ut spiritus super ipsum requieuerit, ac sese totum in eum effuderit: ut de plenitudine eius omnes accipiamus, quicunq; simus per fidem eius consortes ac participes. hac deniq; unctiõne constitutum esse à patre regem

Luc. 5

Acto. 4

Psal. 41. 89

Iesa. 11. 61

Ioan. 1

130 CHRIST. RELIGIONIS

- Psal. 2** tre regem, qui omnem sibi potestatem in caelo & in
 terra subijceret: ut in ipso reges essemus, imperium
 habentes supra diabolum, peccatum, mortem & in-
1. Pet. 2 feros. Deinde sacerdotem, qui suo sacrificio patrem
Apocal. 1 nobis placaret ac reconciliaret: ut in ipso sacerdotes
Psal. 110 essemus: ipso intercessore ac mediatore, patri preces,
Hebr. 5. 13 gratiarum actiones, nosmetipsos, & nostra omnia
 offerentes. Itaq; & Dominum unicum esse ipsum
 agnoscimus, ut nobis à patre præfectus est. Hunc
Rom. 12 mirabili, nobisq; inenarrabili spiritus sancti uirtute,
Luc. 1. 2 conceptum esse hominem credimus, in utero sacrae
 uirginis: ex qua natus homo mortalis, salutem no-
 strâ, cuius causa uenerat, ut perficeret, corpus suum
 in miserrimam mortem tradidit, ac suum sanguinem
 in redemptionis precium effudit. Passus est autem
 sub Pontio Pilato, iudicis scilicet sententia damna-
Deut. 21 tus, pro nocente & malefico: ut apud summi iudi-
 cis tribunal, eius damnatione absolueremur. Cruci-
Gal. 3 fixus, ut in cruce, quæ Dei lege maledicta fuerat, ma-
 ledictionem nostram sustineret, quam peccata no-
Ose. 13 stra merebantur. Mortuus, ut morte sua mortem uin-
1. Cor. 15 ceret, quæ nobis imminabat: ac absorberet, à qua
Hebr. 2 absorbendi eramus. Sepultus, ut per eius gratiam pec-
Rom. 6 cato sepeliamur: à diaboli et mortis imperio liberati.

Quod

Quod uero ad inferos descendit, id significat, afflic-
 tum à Deo fuisse, ac diuini iudicij horrorem & seueritatem
 sensisse: ut iræ Dei intercederet, ac eius iustitiæ,
 nostro nomine, satisfaceret. ita debitas soluens ac
 luens pœnas, non suæ (quæ nulla unq̃ fuit) sed nostræ
 iniquitati. Neq; tamen intelligendum est, patrem illi
 unquam iratum fuisse. Quomodo enim dilecto filio, in
 quo illi complacitum est, irasceretur? aut quem
 quomodo ipse patrẽ sua intercessione placaret, quem
 insensum haberet? Sed hoc sensu dicitur diuinæ seue-
 ritatis grauitatẽ sustinuisse, quoniam manu Dei percussus
 & afflictus, omnia irati & punientis Dei signa
 expertus est. ut coactus fuerit, urgente angustia,
 exclamare. Pater: pater, ut quid me dereliquisti?
 Id sanè dicitur, ipsum descendisse ad inferos: non an-
 tem in locum aliquem certum (cui lymbi nomen con-
 fictum est) commigrasse, quo patres, qui sub ueteri
 testamento uixerant, ueluti carcere clausi tenerentur,
 ibi in uinculis ac captiuitate redemptionẽ suam
 expectantes: ac eius loci fores ui perfregisse, ut ipsos
 inde eximeret. Hæc enim fabula, tametsi magnos au-
 tores habet, & hodie quoq; à multis serio pro ueritate
 defenditur, nihil tamẽ quàm fabula est. Neq; in
 eum sensum accipi debet Petri locus, quem semper

Psal. 21

Ies. 53

Matth. 3

Matth. 27

1. Pet. 3

obtrudunt, qui eam tueri uolunt: Quod Christus, spiritu ueniens prædicauerit his, qui in carcere erant spiritibus. Hoc enim tantum uoluit Petrus, uirtutem redemptionis per Christum partæ, exhibitã & planè manifestatam eorum spiritibus, qui ante id tempus defuncti fuerant. Fideles enim, qui suam ab illa salutem semper expectauerant, tunc planè & præsentis aspectu perspexerunt eius uisitationem. Contra, reprobi ipsum unicam esse salutẽ sero percipientes, à qua exclusi essent, nullam sibi spem residuam tunc planius agnouerunt. Quod autem Petrus, nullo discrimine, pios simul & impios in carcere fuisse ait: non ita accipiendum, quasi pij angustijs quibusdam uincti clauderentur: uerum quia obscure, & sub nubium umbris, Christum eminus conspiciabant nondum exhibitum. Hanc eorum anxiam expectationem, quodam schemate, carcerem appellat. Porro scriptura testificatur, tũ in sinu Abraham eois fuisse, ut nunc etiam sunt: hoc est, in requie ac tranquillitate, quæ sit ipsis beatitudinis initiũ. Intelligunt enim se uiuere in Deo, & illi inseparabiliter hæerere. Quo sensu eximiam consolationem accipiunt, expectantes beatæ resurrectionis diem. Quanquam autem hæc particula de descensu ad inferos, à nonnullis omiſſa

Luc. 16

Apoc. 6

omissa est, minime tamen est superflua, utpote quæ rerum maximarum maxima mysteria continet.

Præterea, credimus tertia die suscitatum ex mortuis: hoc est, ex eadem morte, qua cæteri homines naturæ lege defunguntur. Atq; in uitam resurrexisse, uerum hominem, non iam tamen mortalem: sed incorruptum, corporeq; & anima receptis glorificatum.

Hancq; esse resurrectionis eius uirtutem, ut iustificati suscitemur per eam à morte peccati, in uitæ nouitate ac iustitiâ. Simul, ut securi simus, omnes olim homines, qui eandem mortem obierunt, suscitandos.

Quoniã eius resurrectio, certissima est fides & hypothesis resurrectionis hominũ. Credimus in cælum ascendisse: quo ascensu aditum regni cælorum, qui in Adam omnibus clausus fuerat, nobis aperuit.

Siquidem cælum in carne nostra, quasi nostro nomine, ingressus est, ut iam in ipso per spem cælum possideamus: adeoq; inter cælestes quodãmodo sedeamus. Credimus item illic, qualis in carne manifestatus est, sedere ad dexteram patris. Quo significatur, constitutum ac declaratum regem, arbitrum, ac dominum super omnia: nulla creaturæ exceptione, quæ non eius dominio subiecta fuerit. quo, sua uirtute, nos spiritalibus donis ditaret. Itaq; nos sanctificat,

Rom. 6

1. Cor. 15

Acto. 1

Ioan. 14

Hebr. 2

Ephes. 2

1. Cor. 15

Hebr. 2

Ephes. 4

134 CHRIST. RELIGIONIS

ficat, ac peccatorum sordibus expurgat, gubernat,
 ac deducit, donec ad sese pertingamus, per mortem:
 quæ finem quidem nostræ imperfectioni, initium ue-
 ro asseret beatitudini, quam in ipso obtinebimus. ut
 regnum eius & gloria, nostrum sit robur, uirtus, ac
 aduersus inferos gloriatio. Nec sine magno nostro
 bono apud patrem nunc est. quin potius, ut nobis
 ad eum accessum præbeat, ac uiam sternat, nos illi of-
 ferat, gratiam nobis ab eo impetret, illum perpetuus
 pro nobis aduocatus ac mediator interpellet, illi pro
 nostris offensis intercedat, illumq; nobis assidue re-
 conciliet. Itaq; quanquam in cælum sublatus, corpo-
 ris sui præsentiam è conspectu nostro sustulit: non
 tamen auxilio ac potentia desinit adesse suis fideli-
 bus, manifestamq; præsentiae suæ uirtutem ostende-
 re. Quod etiam pollicitus est: Ecce, inquit, uobiscum
 sum usq; ad consummationem seculi. Postremo,
 credimus ipsum uisibili forma inde descensurum, qua-
 lis ascendere uisus est: supremo scilicet die, quo omni-
 bus simul apparebit, cum ineffabili regni sui maiesta-
 te, iudicaturus uiuos & mortuos. hoc est, tum, quos
 dies ille superstites deprehendet: tum, qui iam antea
 morte sublati fuerant. ac mercedem omnibus reddi-
 turus, secundum opera sua: ut se quisq; fidelem suis
 operibus,

Hebr. 7.9

Rom. 8

1. Ioan. 2

Matth. ult.

Acto. 1

Matth. 24

1. Thes. 4

Matth. 16

operibus, aut infidelem probauerit. Quando itaq; totam salutis nostræ summam, ac omnes etiam partes in Christo comprehensas uidemus, cauendum, ne uel minimam salutis nostræ portiunculam alibi repositam arbitremur. Nā in ipso solo cœlestes omnes thesauri sunt reconditi. Vnde quicquid boni expectari potest, ad satietatem hauriant, qui tota expectatione ab eo uno pendēt. Hæc siquidem haud dubie omnia, quæ antè scripta sunt, si nobis ab eo præstantur, qui cunq; ipsa ex eius uerbo certa fide expectamus, nulla prorsus ullius boni pars abesse nobis poterit.

T E R T I A.

Credo in spiritum sanctum.

Vbi confitemur, nos credere spiritum sanctum, uerum cum patre ac filio Deum esse, tertiam personam sacrosanctæ trinitatis, patri & filio consubstantialem ac coæternum, omnipotentē, omniumq; creatorem. Sunt enim personæ tres distinctæ, una essentia ut dictum est. Quæ, ut alta sunt atq; abdita mysteria, ita adorari magis quam excuti oportet. quando neq; ad ingenij nostri, neq; ad linguæ rationem ac modulos exigi, aut debent, aut queunt. Quare, ut fiduciam omnem in Deo patre, ac unico eius filio repositam habemus, ita & in spiritu sancto habeamus.

- mus. Siquidem unus cum patre & filio est Deus no-
 Rom. 8 ster. Persuasi, non alium esse nobis ad patrem ducto
 Ephe. 2 rem ac directorem, quam spiritum sanctum: quem ad
 1. Cor. 12 modum non alia est uia, quam Christus. nihil no-
 bis gratiæ à Deo esse, quam per spiritum sanctum.
 cū gratia, ipsa sit spiritus uirtus atq; actio: per quam
 Deus pater, in filio, quicquid usq; est boni, operatur:
 per quam agit, sustinet, uegetat, ac uiuificat omnia.
 per quam nos iustificat, sanctificat, expurgat, ad sese
 uocat ac trahit, ut salutem consequamur. Itaq; spiri-
 tus sanctus, dum in nobis ad hunc modum habitat,
 nobis suo lumine illucet: quo discamus, & plan-
 1. Cor. 2 agnoscamus, quam ingentem diuinæ bonitatis op-
 2. Cor. 13 tentiam in Christo possideamus. Corda nostra in-
 cendit ardore charitatis, tum Dei, tum proximi: mi-
 gisq; indies excoquit & exurit concupiscentiæ ni-
 Rom. 8 stræ uitia. ut si qua sunt in nobis bona opera, fructus
 Gal. 5 sint gratiæ ipsius, & uirtutes. Nostræ uero sine ipso
 dotes, mētis sunt tenebræ, cordisq; peruersitas. Atq;
 hæc quidem omnia dona, non aliquibus nostris offi-
 cijs aut meritis rependuntur: sed liberaliter nobis à
 diuina largitate, & gratuito donantur. Itaq; credi-
 mus in spiritum sanctum, hunc cum patre & filio,
 pro uno Deo nostro agnoscentes. pro certo con-
 stantiq;

stantiq; habentes, ipsius opus ac uirtutem esse, quòd
 sacrum Euangelij uerbum audierimus, quòd ipsum fi
 de acceperimus, quòd nunc in ea fide perstemus.
 Opus, inquam, gratuitum: ne quid nostris meritis
 assignetur. Hæc cum fidelibus omnibus pariter eue
 niant, debet hæc omnium esse fides.

Q V A R T A.

Credo sanctam ecclesiã catholicam,
 Sanctorum communionem, remissio
 nem peccatorũ, carnis resurrectionem,
 uitam æternam.

Primum, credimus sanctam ecclesiã catholicam:
 hoc est, uniuersum electorum numerum, siue angeli
 sunt, siue homines: ex hominibus, siue mortui, siue
 adhuc uiuant: ex uiuentibus, quibuscunq; in terris
 agant, aut ubiuis gentium dispersi sunt, unam esse
 ecclesiam ac societatem, & unum Dei populum. cu
 ius Christus, Dominus noster, dux sit & princeps,
 ac tanquam unius corporis caput. prout in ipso diui
 na bonitate electi sunt, ante mundi constitutionem,
 ut in regnum Dei omnes aggregarentur. Hæc au
 tem societas, catholica est, id est, uniuersalis: quia nõ
 duas aut tres inuenire liceat. uerum electi Dei, sic
 omnes in Christo uniuertur ac coadunantur, ut,

Ephes. 1
 Coloss. 1

Roma. 12 quemadmodum ab uno capite pendent, ita in unum
 I. Cor. 10 uelut corpus coalescant: ea inter se compositione co
 & 12 hærentes, qua eiusdem corporis membra: uere unum
 Ephes. 4 facti, qui in una fide, spe, charitate, eodem Dei spiri-
 tu, simul uiuunt, in eandem uitæ æternæ hæredita-
 tem uocati. Sancta etiam est: quia quotquot æter
 Ioan. 17 na Dei prouidentia electi sunt, ut in ecclesiæ mem-
 Ephes. 5 bra cooptarentur, à Domino omnes sanctificentur.
 Rom. 8 Atq; hic quidem ordo misericordiæ Dei nobis à
 Paulo describitur, ut, quos ex hominibus elegit, eos
 uocet: quos uocauit, iustificet: quos iustificauit, glo-
 rificet. Vocat, dum ad sese attrahit suos, illis se pro
 Deo & patre cognoscendum exhibens. Iustificat,
 dum eos Christi iustitia uestit: qua & pro sua perfe-
 ctione ornentur, & suam imperfectionem obtegat.
 ac sancti sui spiritus benedictionibus eos irrigat, qui
 bus de die in diem à carnis suæ corruptione expur-
 gentur, & in uitæ nouitatem regenerentur: donec
 planè sancti & immaculati, in conspectu eius appa-
 reant. Glorificabit, cum maiestas regni sui in omni-
 bus, & per omnia manifestata fuerit. Itaq; Domi-
 nus, dū suos uocat, iustificat, glorificat, nihil aliud q̄
 æternā suam electionem declarat: qua huc eos desti-
 nauerat, anteq̄ nasceretur. Quare nullus in gloriam
 cælestis

cœlestis regni unquam ingressurus est, qui nō fuerit
 in hunc modum uocatus, & iustificatus, quando si-
 ne ulla exceptione in cunctis hominibus, quos ele-
 git, suam electionem Dominus ad eum modum pro-
 fert & manifestat. Scriptura sæpe, dum se accom-
 modat sensui nostro, electionem Dei nō uocat, nisi
 quæ hac uocatione & iustificatione iam manifesta-
 ta fuerit. Atq; hæc causa est, ut sæpe in populo Dei
 numeret eos, in quibus Deus uirtutes suas operatus
 est: quamuis electi non essent. rursum, qui uere electi
 sunt, eos in populo Dei non recenseat: quia nondum
 tales declarati sunt. Hic enim nō unam illam & in-
 commutabilem Dei providentiam respicit: sed tales
 nobis Dei filios describit, quales à nobis cognosci
 possunt: qui scilicet spiritu Dei aguntur. Cum au-
 tem ecclesia sit populus electorum Dei: fieri non po-
 test, ut qui uere eius sunt membra, tandem pereant,
 aut malo exitio perdantur. Nititur enim eorum sa-
 lus tam certis solidis que fulcris, ut, etiam si tota or-
 bis machina labefactetur, concidere ipsa & cor-
 ruere non possit. Primum, stat cum Dei electione:
 nec, nisi cum æterna illa sapientia, uariare aut defice-
 re potest. Titubare ergo & fluctuari, cadere etiam
 possunt: sed nō colliduntur. quia Dominus supponit
 manum

Osee. 2
 Rom. 9. 10
 & 11

Ioan. 10

- Rom. 11** manum suam, id est quod ait Paulus: Sine poenitentia esse dona & uocationem Dei. Deinde quos
- Ioan. 6** Dominus elegit, eos Christo filio suo in fidem ac custodiam tradidit: ut neminem ex illis perderet, sed resuscitaret omnes in nouissimo die. Sub tam bono custode, & errare ac labi possunt, perdi certe non possunt. Præterea sic statuendum: nullum fuisse ab orbe condito tempus, quo non habuerit Dominus ecclesiam suam super terram. nullum etiam fore, usque ad consummationem seculi, quo non sit habiturus, quem admodum ipse pollicetur. Nam etsi statim à principio hominum genus, Adæ peccato corruptum ac uitiatum est: ex hac tamen, ceu polluta massa, semper aliqua uasa sanctificat in honorem. ut nulla sit ætas, quæ non suam misericordiam experiatur. Postremo, sic credenda nobis est ecclesia, ut diuinæ bonitatis fiducia freti, pro certo habeamus, nos quoque ex ea esse: ac cum cæteris Dei electis, cum quibus uocati, & iam ex parte iustificati sumus, perfecte iustificatum ac glorificatum iri confidamus. Comprehendere quidem non possumus incomprehensibilem Dei sapientiam, nec eam excutere nostrum est: ut nobis constet, qui æterno eius consilio electi, qui reprobati sunt. Verum, neque id fidei nostræ opus est: quæ abun-
- Ioan. 1** de hac

de hac promissione secura redditur : Deum agnitu-
rum pro filijs, qui unigenitū filium suum receperint.

Quis tam improba cupiditate fuerit, qui non contem-
tus se Dei filium esse, aliquid ultra appetat? Quare
do itaq; in uno Christo bonam Dei patris erga nos
uoluntatem, uitam, salutem, & ipsum deniq; regnum
ccolorū inuenimus: solus ipse satis superq; nobis esse
debet. Hoc enim cogitandum est, nihil penitus no-
bis defuturum, quod in salutem ac bonum nostrum
conducere possit, si ille noster est. illū uero nostrum
fieri, & omnia quæ illius sunt: si certa fide in ipsum
recumbimus, si in ipso acquiescimus: si in ipso salu-
tem, uitam, omnia deniq; nostra reponimus: si certo
expectamus, nunquam futurum, ut nos deserat. Ipse
enim obuijs manibus sese nobis defert: tantum
fide accipiamus. Qui uero Christo non contenti,
nituntur altius penetrare, iram Dei aduersum se pro-
uocant. & quia in abyssum maiestatis eius irrūpunt, Prouer. 25
nihil possunt quàm opprimi à gloria. Cum enim
Christus Dominus noster, is sit, in quo pater ab æ-
terno elegit, quos uoluit esse suos, ac in ecclesiæ suæ
gregem referri: satis clarum testimonium habemus,
nos & inter Dei electos, et ex ecclesia esse, si Chri-
sto communicamus. Deinde, cum sit ipse idem Chri-
stus.

- Ioan. 1. 14** stus, constans & immutabilis patris ueritas: minime hæsitandum est, quin eius sermo uere nobis enarret patris uoluntatem, qualis ab initio fuit, & semper futura est. Quando itaq; Christum, & quicquid eius est, fide possidemus: certò statuendum, quòd ut
- Rom. 8** ipse dilectus est patris filius, hæresq; regni cælorum; ita & nos per ipsum in Dei filios sumus adoptati: & sic eius fratres ac consortes, ut eiusdem simus hæreditatis participes. ob id certi quoq; sumus, nos inter eos esse, quos Dominus ab æterno elegit, quos semper est protecturus, quos nunquam perire sinet.
- Alioqui frustra, nulloq; fructu, à nobis crederetur esse ecclesia catholica: nisi se quisq; membrum eius esse crederet. Cæterum, de alijs certò censere, an sint ex ecclesia, nec ne: ac electos à reprobis discernere, non nostrum est. Hæc enim singularis est Dei prærogatiua, nosse qui sui sint: ut testatur Paulus. Et ne hominum temeritas eò se proriperet, ipso quotidie euentu admonemur, quàm longe sensum nostrum superent iudicia Domini. Nam & qui perditissimi uidebantur, & planè deplorati fuerat, eius bonitate in uiam reuocantur: & qui præ alijs stare uidebantur, sæpe corruunt. solius Dei oculi uident, qui
- 2. Tim. 2** in finè usq; sint perseueraturi: quod demùm est salutis
- Matth. 24** caput.

caput. Neq; uero quia Christus affirmauit, solui Matth. 10
 ac ligari in cœlo, quæ uerbi sui ministri in terra sol-
 uerint, aut ligarint: ex eo sequitur, perspicui à nobis
 posse, qui ex ecclesia sint, qui ab ea alieni. Hac enim
 promissione, non externum aliquod indicium dare
 uoluit, quod nobis ligatos & solutos palam designa-
 ret, & ob oculos poneret: sed hoc duntaxat pollice-
 ri, eos, qui Euangelicam promissionem, qua Chri-
 stus in redemptionem ac liberationem offertur, in
 terra, id est, in hac uita, ab homine sibi prædicatam,
 audierint, & fide acceperint: eos, inquam, uere sol-
 ui ac liberari in cœlo, id est, coram Deo & eius iu-
 dicio. Qui uero respuerint ac contempserint: ijs ab
 ea esse testimonium, quòd in cœlo & coram Deo, in
 suis uinculis, atq; adeo in sua damnatione manean-
 t.

Quoniam autem fidei certitudine agnosci à no-
 bis electi non possunt: quando tamen scriptura cer-
 tas quasdam notas nobis describit, ut antea dictum est,
 quibus electos & filios Dei à reprobis & extraneis
 distinguamus, quatenus à nobis uult agnosci: debet
 quodam charitatis iudicio p electis ac ecclesiæ mēbris
 haberi oēs, qui et fidei cōfessione, & uitæ exēplo, et
 sacramentorū participatione, eundē nobiscū Deū ac
 Christū pfitentur, etiā si aliquid imperfectionis in eorū
 moribus

moribus resideat (ut nullus hic perfectus conspicitur) modo in suis uitijs non sibi nimium placeant, & blandiantur. ac de ijs bene sperandum fore, ut Dei ductu semper in melius proficiant, donec omnem imperfectionem exuti, in æternam electorum beatitudinem perueniant. His enim notis ac indicijs scriptura electos Dei, filios Dei, populum Dei, ecclesiam Dei nobis definit, ut à nobis intelligi possunt. Qui uero, aut nobiscum non consentiunt in eandem fidem, aut, etiamsi confessionē in labris habēt, Deum tamen, quem ore confitentur, operibus abnegant (ut quos uidemus in omni uita sceleratos ac perditos, peccandi uoluptate ebrios, malisq; suis indormiētes) huiusmodi omnes suis se indicijs produūt, non esse ad præsens ecclesiæ membra. In hunc usum constitutæ sunt excōmunicationes, quibus à fidelium consortio abdicarentur atq; expellerentur ij, qui fidem Christi falso obtendentes, uitæ nequitia, effreniq; peccandi licentia, nihil aliud sunt quam scandala ecclesiæ: ideoq; indigni, qui Christi nomine gloriantur. Primum, ne cum Dei contumelia inter Christianos nominentur: ac si sancta eius ecclesia foret maleficorum ac publice improborum hominum coniuratio. Deinde, ne frequenti consuetudine alios corrumpant

1. Cor. 5

Matth. 18

1. Timot. 1

rumpant peruersæ uitæ exemplo. postremo, ut eos ipsos pudore cōfusus, suæ turpitudinis pœnitere inci-
piat: ac ex ea pœnitentia resipiscere tandem discant.

Tales quidem iudicare possumus, pro eo tempo-
re ab ecclesia alienos, quantum cernere datur, ac se-
cundum eius, quam diximus, notitiæ regulam. Ve-
rum ne sic quidem desperãdi à nobis sunt, quasi ex-
tra manum Dei abiecti. Ac omnino nefas est quem-
piam expungere ex electorum numero, aut despera-
re, quasi iam perditum: nisi quos forte certò constat,
uërbo Dei iam damnatos. ut si quis, data opera, ac de-
stinata malitia, ueritatē oppugnet, ut opprimat Euan-
gelium, ut nomen Dei extinguat, ut spiritui sancto
resistat. de ijs enim iã ore Domini pronunciatũ est:
cũ dixit nõ remitti peccatũ in spiritũ sanctũ, neq; in
hoc seculo, neq; in futuro. Quod raro adeo sentiri à
nobis potest: si unq̄ tamen potest) ut sanioris sit con-
siliũ, expectare diem reuelationis, nec temere Dei iu-
dicio præire. Plus licentiæ ne nobis in iudicando
arrogemus: nisi uolumus Dei uirtutem limitare, ac
misericordiæ eius legē dicere, cui quoties uisum est,
pessimi in optimos mutantur, alieni inseruntur, extra
nei cooptantur in ecclesiam. ut sic hominum opinio-
nem eludat, & temeritatem retundat: ne sibi iudican-

Matth. 12

Hebr. 6. 10

Ioan. 5

1. Cor. 4

- Matth. 7 di ius, supra quàm decet, usurpare audeant. Dan-
 Ro. 12. 14 da potius opera, ut mutuo candore alter de altero, &
 1. Thes. 5 poterit optime fieri, sentiamus. alij aliorum facta ac
 Hebr. 12 dicta uicissim in optimam partem accipiamus: nō ut
 suspicaces solent, oblique ac sinistre torqueamus.
 Quod si qui ita peruersi sunt, ut de se bene sentiri
 non permittant: eos tamen in manum Dei committa-
 mus, bonitatiq; cōmendemus, meliora de his speran-
 tes, quàm uidemus. Sic enim fiet, ut & mutua æqui-
 tate ac patientia nos sufferentes, pacem ac charita-
 tem alamus: nec stolide irrūpentes in secretiora Dei
 iudicia, errorū tenebris nos inuoluamus. Ut uno uer-
 bo absoluam, nō personam ipsam, quæ in manu atq;
 arbitrio Dei est, in mortem addicamus: sed tantum,
 qualia sint cuiusq; opera, æstimemus ex lege Dei,
 quæ boni & mali regula est. In hunc sensum ac-
 cipiendæ sunt excommunicationes, non quibus dei-
 ciantur ex spe salutis, qui coram hominibus abdican-
 tur ex ecclesiæ grege: sed quibus duntaxat castigen-
 tur, donec ex uitæ prioris sordibus in uiam redeant.
1. Cor. 5 Quemadmodum Paulus scribit, se tradidisse saba-
 næ hominem, in interitum carnis, ut spiritus saluus
 fieret in die Domini: hoc est (ut ego quidem inter-
 pretor) coniecisse in damnationem temporaneam,
 ut in

ut in æternum saluus fieret. Itaq; tametsi familiarius uersari, aut interiorem consuetudinem habere cum excōmunicatis, per ecclesiasticam disciplinam non liceat: debemus tamen cōtendere, quibus possumus modis, siue exhortatione ac doctrina, siue clementia ac mansuetudine, siue nostris ad Deum precibus, ut ad meliorē frugem conuersi, in societatem ac unitatē ecclesiæ se recipiant. Neq; ij modo sic tractandi sunt, sed Turcæ quoq; ac Sarraceni, cæteriq; ueræ religionis hostes. tantum abest ut probandæ sint rationes, quibus eos ad fidem nostram adigere multi hæctenus moliti sunt: dum aqua & igni, communibusq; elementis illis interdicit, cum omnia illis humanitatis officia denegant, cū ferro & armis persequuntur.

Quanquam autem, dum adhuc incertum est nobis Dei iudicium, censere singulatim non licet, qui ad ecclesiam pertineant, nec ne: ubi tamen cunq; uerbū Dei sincere prædicari atq; audiri, ubi sacramenta ex Christi instituto administrari uidemus, illic aliquam esse Dei ecclesiam nullo modo ambigendum est. quando eius promissio fallere non potest: Vbicunq; duo aut tres congregati fuerint in nomine meo, ibi in medio eorum sum. Certior autem, alia etiam, de ecclesiā Dei haberi in terris notitia non

1. Cor. 9

2. Thes. 11.

Matth. 18

tia non potest, nec aliter discerni, qui ex ea sint aut minus. Quin potius nihil horum, nisi fide, intelligitur. quod ipsum significamus, cū dicimus nos ipsam credere. Creduntur enim quæ præsentis oculo spectari nequeunt. Quo planū fit, non rē esse carnalem, quæ sensibus nostris subijci, aut certo spacio circumscribi, aut in sede aliqua figi debeat.

Credimus item communionem sanctorum: hoc est, in ecclesia catholica electis omnibus, qui uera Deum fide simul colunt, esse mutuam bonorum omnium communicationem, ac participationem. Quo non negatur, quin

1. Cor. 12

diuersæ sint singulis gratiæ (ut Paulus diuisa esse dona spiritus, & uarie distributa docet) non quin recte atq; ordine proprium singuli teneant, quod ex politica constitutione possident (ut necesse est sub elementis huius mundi, inter homines, distinctas esse possessiones: sed huc spectat fidelium communitas, quæ omnia huiusmodi bona, tū spiritus, tū corporis, quatenus æquum est, quantumq; usus postulat, benigne & qua debent charitate, inter se cōmunicant.

Rom. 12

1. Cor. 11

Et sanè quicquid donorum Dei uni obtigit, eius omnes uere sūt participes: tametsi Dei dispensatione id uni peculiariter datum est, non alijs. Quemadmodum unius corporis membra quadam communi-

tate

tate inter se omnia participant, sunt nihilominus suæ
 singulis peculiare dotes, distinctaq; ministeria. nã,
 ut dictum est, in unum collecti ac copacti sunt cor-
 pus. Hæc est ecclesia catholica, corpus Christi my-
 sticum. Ita proximo capite testati sumus, nos cre-
 dere ecclesiam. Hoc uero declaramus, qualem ipsam
 esse credamus. Scio uero hanc partem ab alijs præ-
 teriri, ab alijs in alium sensum trahi: sed sum interpre-
 tatus, qua optima potui fide. Credimus remissio-
 nem peccatorum: hoc est, diuina liberalitate, interce-
 dente Christi merito, peccatorum remissionem ac-
 gratiam nobis fieri, qui in ecclesiæ corpus asciti &
 inserti sumus. nullam uero peccatorum remissionem
 aut aliunde, aut ulla alia ratione, aut alijs, dari. Quan-
 do extra hanc ecclesiam, & hanc sanctorum com-
 munionē, nulla est salus. Porro ecclesia ipsa con-
 stat ac consistit hac peccatorum remissione, hocq;
 ueluti fundamento suffulta est. Quando peccato-
 rum remissio, uia est, qua ad Deum accedatur: ac ra-
 tio, qua nobis concilietur. ideoq; & hæc una nobis
 ingressum in ecclesiam (quæ ciuitas est Dei, & ta-
 bernaculum, quod sibi in habitationem sanctifica-
 uit altissimus) aperit: & nos in ea retinet, ac tuetur.
 Hanc uero remissionem accipiunt fideles, cum pec-
 catorum

Ephc. 1

Acto. 10

1. Ioan. 2

Ies. 33

Osee. 2

Psal. 46

87

1. Timot. 3

catorum suorum cōscientia oppressi, afflicti, & confusi, diuini iudicij sensu consternantur, sibiq; ipsis displicent, & uelut sub graui pondere gemunt ac laborant. hocq; peccati odio, ac sui cōfusione, carnem suam, & quicquid ex se est, mortificā. Atq; ut hanc p̄nitentiam assidue (sic enim oportet) illi quamdiu in carcere sui corporis degunt, prosequuntur: ita sub inde atq; assidue illam remissionem obtinent. Non quòd ita eorum p̄nitentia mereatur: sed uisum est Domino, sese hominibus hoc ordine exhibere. ut cū ex suæ ipsorum paupertatis agnitione omnem fastum exuerint, se totos abiecerint, ac sibi planè ipsis uiluerint: tum demum suauitatē misericordiæ, quam illis in Christo proponit, gustare incipiant. qua percepta, respirent, ac se cōsolentur, secure sibi in Christo promittentes & peccatorum remissionē, & beatam salutem. Rursum, qui his gradibus ad Deum non contendunt, nunquam hanc, quæ salutis cardo est, remissionem peccatorū assequuntur. Polleant quam uis splendida operum magnificentia, etiam ad miraculum usq;: omnia tamen eorum dicta, facta, cogitata, Deus abominatur. eo etiā magis, quo maiore sanctitatis specie homines fallunt: quorum oculi inani illo operum splendore sæpe perstringuntur. Cre
ditus

dūnus carnis resurrectionem: hoc est, futurum, ut **1. Cor. 15**
 omnia hominum corpora ex corruptione in incor- **1. Thes. 4**
 ruptionem, ex mortalitate in immortalitatem, semel **Acto. 23**
 suscitentur. atq; hi quidem, qui antea uita defuncti
 fuerint, carnem suam recipiant: siue à uermibus cor-
 rosa fuerit, siue in terra putruerit, siue in cineres re-
 ducta, siue alio quouis modo dissipata. Qui uero tūc
 supershites reperientur, suæ etiam carnis corruptio-
 nem exuant: omnes subita immutatione in naturam **Ioan. 7**
 immortalem transeant, p̄i quidem in gloriam uitæ,
 reprobī in mortis damnationem. Credimus po- **Matth. 25**
 stre mo uitam æternam: hoc est, futurum, ut tum suos
 Dominus corpore & anima glorificatos in beatitu-
 dinem accipiat, sine fine perstatuam, extra omnem
 mutationis aut corruptionis sortem. quæ uera erit so-
 lidaq; in uitam, lucem, iustitiam, perfectio: cum inse-
 parabiliter Domino adhærebimus, qui earum, uelut **1. Cor. 13**
 fons inexhaustus, plenitudinē in se continet. Illa ue-
 ro beatitudo, regnum erit Dei, omni claritate, gau-
 dio, uirtute, scelicitate, refertum: rebus ab hominum **1. Cor. 2**
 sensu nunc remotissimis, & quas (ut Paulus ait) nec
 auris audiuit, nec oculus uidit, nec mens hominis per-
 cepit. Cōtra, impij ac reprobī, qui sincera fide Deū
 non quæsierint ac coluerint, quando nullam in Deo

ac regno eius partem habituri sunt, in æternam mor-
 Matth. 22 tem cum diabolis conijcientur. ut extra omne gau-
 Iesa. ult. dium, uirtutem, & cætera regni cœlestis bona, æter-
 Mar. 9 nis tenebris, æternoq; cruciatu damnati, uerme im-
 mortali arrodantur, & igni ardeant inextinguibili.

Ac sic quidem credere & sanctorum cõmunio-
 nem, & peccatorum remissionem, & carnis resurre-
 ctionem, & uitam æternam conuenit: ut de Domini
 bonitate confisi, certo statuamus, hæc nobis cum
 omnibus sanctis euentura omnia. Atq; ut quàm
 sit horum omnium certa constansq; ueritas, signifi-
 cetur: utq; sese omnes hac fide confirmet, pro se
 quisq; Dominum sibi Deum, Christum sibi saluato-
 rem statuentes, carnisq; suæ resurrectione ac uitam
 æternam expectantes, tota confessio uerbo Amen
 clauditur, quæ probatæ certitudinis nota est. Iam
 uero ubicunq; est uiua hæc fides, quam esse in unum
 Deum ac Christum fiducia prius ostendimus, ocio-
 sa certe esse non potest: quin simul comites habeat,
 spem, & charitatem. Quæ si penitus desunt, quam-
 libet diserte atq; ornate de fide differamus, nullã ha-
 bere conuincimur. Non quia ex spe aut charitate gi-
 gnitur in nobis fides: uerum, quia fieri omnino non
 potest, quin fidem spes & charitas perpetuo sequan-
 tur

tur. Nam ut de spe prius comprobemus: si fides
 (ut auditū est) certa est de ueritate Dei persuasio, &
 nec mentiri nobis, nec fallere, nec irrita esse possit:
 qui hanc certitudinem conceperunt, simul profecto
 expectant fore, ut promissiones suas Deus præstet.
 cum, eorum opinione, non nisi ueræ esse possint. ut,
 in summa, non aliud sit spes, quàm eorum expecta-
 tio, quæ uere à Deo promissa fides credidit. Ita fi-
 des Deum ueracem credit: spes expectat, ut in tem-
 poris occasione ueritatem suam exhibeat. fides cre-
 dit nobis esse patrem: spes expectat, ut se talem erga
 nos semp gerat. fides datā nobis uitā æternā credit:
 spes expectat, ut aliquando reueletur. fides funda-
 mentum est, cui spes incumbit: spes fidem alit, ac su-
 stinet. Nam ut expectare à Deo nemo quicquam po-
 test, nisi qui prius eius promissis crediderit: ita rur-
 sum fidei nostræ imbecillitatem, ne uelut fessa conci-
 dat, sustineri ac foueri, patienter sperando & expe-
 ctādo oportet. De charitate nihilo est obscurius
 argumentum. cum enim fides Christum amplecti-
 tur, ut nobis offertur à patre: ille uero non modo sit
 remissio, iustitia, pax, & recōciliatio apud patrem:
 sed etiam sanctificatio, & fons aquæ uiuæ: indubie
 in eo charitatem reperit, quæ donum est & fructus

Gal. 1

spiritus sancti, opusq; eius sanctificationis. *En,*
 ut spes & charitas, ex fide ambæ pariter nascantur
 ac proueniant, eiq; indiuidua copula adiunctæ, ad-
 nexæq; sint. Neq; tamen de charitate existimandū,
 quod de spe nuper docuimus: nempe, quod per eam
 nutriatur, conseruetur, ac stabiliatur fides. siquidem
 id spei proprium est. quia dum in silentio & patien-
 tia Dominum expectat, fidem continet, ne nimium
 festinet: & confirmat, ne uacillet aut hæsitet de fide
 promissionum Dei. Longe diuersa charitatis ratio,
 quæ nihil horum habet simile. *Qui* solent obtru-
 dere, quod ait Paulus: Si quis, scilicet, omnem fidem
 habeat, ut montes transferat, charitatem autem non
 habeat, eum nihil esse: quo euincant, fidem aliquam
 citra charitatē haberi (quam ipsi informem uocāt.)
 non animaduertunt, quid in eo loco Apostolo sit fi-
 des. Cum enim proximo capite differuisset de uarijs
 donis spiritus, in quibus reposuerat uirtutes, genera-
 linguarū, prophetiā: & hortatus esset Corinthios,
 sectari ex ijs meliora, hoc est, unde plus fructus redi-
 ret ad ecclesiam Dei: subiicit, excellentiorem adhuc
 uiam se demonstraturum. hæc dona omnia, utcumq;
 per se excellentia sint, nihil tamen esse, nisi charitati
 seruiant, esse enim data ad ædificationem ecclesie:
 in quam

in quam nisi conferantur, perdere suam gratiam. Ad id probandum distributione utitur, repetens eadem illa dona, quæ supra recensuerat: sed alijs nominibus. Pro eodem autem usurpat uirtutes & fidem: hoc est, pro dono edendi miracula. Cum autem hæc, siue uirtus, siue fides miraculorum, sit donum particulare Dei, quo abuti quispiam possit, ut dono linguarum, ut prophetia, ut alijs charismatibus: constat, longissime à uera & christiana fide distare. id & in exemplo ludæ spectare est: qui eam habuit, nihil tamen minus quam fidelis. Quod autem ex hoc ipso loco, & alio qui eodem capite sequitur, charitatem spe & fide maiorem esse, asserere contendunt, potius nos charitate quam fide iustificari: nepe, uirtute, & ut ipsi aiunt, potiore: nullo negotio diluitur hæc argutatio. Habemus enim, ad ueram fidem nihil pertinere, quæ primo loco dicuntur. Alterum nos quoque de uera fide interpretamur, qua maiorem esse charitatem dicit, quia magis fructuosa est, quia latius patet, quia pluribus seruit, quia semper uiget: cum fidei usus ad tempus consistat. Quis sano iudicio, imò quis omnino sano cerebro, ex eo ratiocinetur, magis iustificare? Vis enim iustificandi, in dignitate operis sita non est. Sola Dei misericor-

LUC. 10

misericordia, constat nostra iustificatio: quam dum
 fides apprehendit, iustificare dicitur. Si quis autem
 rixator adhuc interpellet, cur fidei nomen tantulo
 interuallo uarie accipiã: huius interpretationis non
 leuis ratio mihi constat. Cum enim dona illa, quæ
 enumerauerat Paulus, fidei & spei quodãmodo sub-
 sint, quia ad cognitionem Dei spectant: ea omnia
 ἡὰρ ἀνακεφαλαιώσιν, sub nomine fidei & spei
 complectitur. ac si diceret: Et prophetia, & lingua,
 & interpretãdi gratia, & scientia, hunc habent sco-
 pum, ut nos ad cognitionem Dei deducãt. Deum au-
 tem non, nisi per fidem & spem, in hac uita cogno-
 scimus. Cũ ergo fidem et spem nomino, hæc omnia
 simul cõprehendo. manent itaq; hæc tria: fides, spes,
 charitas. hoc est, quãtacũq; sit donorũ uarietas, hæc
 omnia referuntur: inter hæc præcipua est charitas,
 & cætera. Porrò cogitandum est, & fidem, &
 spem, & charitatem, spiritus sancti dona esse: nec
 posse ullam ex ipsis aut inchoari, aut consistere, nisi
 Dei misericordia. Itaq; & omnes à Deo petere, non
 in nobis quærere, discamus: & si quid in nobis aut
 spei, aut charitatis, aut fidei sentimus, id totum refe-
 ramus acceptum Deo, cum gratiarũ actione. postu-
 lantes corde & ore, corde uero præsertim: idq; con-
 tinenter

tinenter, ut eas in nobis tueri, ac indies in melius pro
uehere uelit. Sic enim nobis opus est, ut perpetuo au
geantur, dum in hac uita sumus. quæ (dum optime
nobiscum agitur) non aliud est, quam uia & profe-
ctus: donec ad Deum plane pertingamus, in quo to-
ta nostra perfectio sita est.

DE ORATIONE, VBI
& oratio dominica enarratur.

CAPVT III.

In his quæ hæcenus disputata
sunt, non obscure perspiciamus,
quàm sit homo bonorū omnium
egenus ac inanis: utq; illi omnia
desint salutis adiumentâ. Quare si
præsidia quærit, quibus inopiæ suæ succurrat, extra
se exeat oportet, & aliunde ea sibi comparet. Hoc
postea uobis explicatum est, Dominum sese nobis
ultra ac liberaliter in Christo suo exhibere: in quo
pro nostra miseria, omnem felicitatem: pro nostra
inopia, opulentiam offerat. In quo ccelestes thesau-
ros no-

ros nobis aperiat, ut dilectum illum filium suum tota
 fides nostra intueatur, ab ipso tota nostra expectatio
 p̄deat, in ipso tota spes nostra hæreat et acquiescat.
 Hæc quidē secreta est absconditaq; philosophia, &
 quæ syllogismus erui non potest. sed scilicet eam per-
 discūt, quibus oculos aperuit Deus, ut in suo lumine
 lumen uideāt. Postq̄ uero fide edocti sumus agno-
 scere, quicquid nobis necesse est, nobisq; apud nos
 in quo scilicet omnē suæ largitatis plenitudinē Pater
 Coloss. 1 residere uoluit, ut inde, uelut ex uberrimo fonte, hau-
 Ioan. 1 riamus omnes: superest ut in ipso quæramus, & ab
 ipso precibus postulemus, qd̄ in ipso esse didicimus.
 Alioqui scire Deum bonorū omniū Dominū ac lar-
 gitorem, qui nos ad se poscendum inuitet: ipsum uero
 nec adire, nec poscere, adeo nō prodesset: ut perinde
 id futurū sit, ac si quis indicatū thesaurum, humi se-
 pultum ac defossum negligat. Hoc ergo postremum,
 quia obiter duntaxat antea dictum, & quasi leuiter
 attactum est, nunc fusius tractari cōuenit. Porro,
 esto hæc prima probæ orationis lex, ut omni gloriæ
 nostræ cogitatione nos abdicemus, ut omnē nostræ
 dignitatis opinionē exuamus, ut omni nostri fiducia
 decedamus: dantes gloriā in abiectioe nostri, ac hu-
 militate

militate nostra Domino, ut prophetica doctrina ad- Daniel. 9
 monemur: Non in iustitijs nostris corā te fundimus
 preces, sed in misericordijs tuis magnis: Exaudi nos
 Domine, Domine propitius sis nobis: Exaudi nos, et
 fac quæ petimus, propter te ipsum, quia inuocatū
 est nomen tuū super populū tuum, & super locū san- Baruch 2
 ctum tuū. Alter uero propheta scribit: Anima tristis
 et desolata super magnitudine mali, curua et infirma,
 anima famelica, & oculi deficientes, dant tibi gloriā
 Domine. Non secundū iustitias patrū fundimus pre-
 ces in cōspectu tuo, & corā facie tua petimus miseri-
 cordiā Domine Deus noster. sed quia tu es misericors,
 miserere nostri: quia peccauimus corā te. Esto et al-
 tera, ut uerē inopiā nostrā sentiamus, ac serio cogi-
 temus his nos indigere, quæ à Deo nobis, ac in rē no-
 strā, petimus: eaq; nos petere, ut ab ipso impetremus.
 Nā si alius nobis esset sensus, aut animus, oratio no-
 stra ficta impuraq; foret. Ut si quis peccatorū remis-
 sionem à Deo postulet, non certò ac serio se peccato-
 rē cogitans: nihil aliud, quàm sua simulatione Deum
 rideat. Deinde, quæ in Dei duntaxat gloriā petimus,
 ut ea magno desiderij feruore et æstu petamus. ut cū
 petimus nomen eius sanctificari: ardentè (ut ita di-
 cam) esurienda & sitienda est illa sanctificatio.

Si

Si itaq; nos peccatorum mole premi ac laborare intelligimus: si rebus omnib. uacuos inspicimus, quæ gratiam apud Deum nobis conciliare possint: ne hic nos sensus terreat, quominus ad ipsum nos conferamus. quando nobis necesse est, cum ad eum accedimus, tales nos cogitare ac sentire. Non enim instituta est oratio, qua nos arroganter coram Deo effertur, aut aliquid nostrū magno æstimemus: sed qua nostras calamitates confiteamur, & apud eum deprecaremur. quemadmodum filij apud parentes suas querelas familiariter deponunt. Quin hic potius sensus nobis instar calcaris ac stimuli esse debet, quo magis ad orationem incitemur. Ad hanc nostræ egestatis cognitionem duo addidit optimus pater: quibus nos ad orationis studiū uehementer impelleret. Mandatum, quo orare præcipit: promissionem, qua pollicetur, impetraturos quicquid petierimus. Mandatum sæpenumero repetitum habemus: Petite, uenite ad me, quærite me, reuertimini ad me, Inuocate me in die necessitatis uestre. Ac, cum sæpe aliàs, tum etiam in tertio legis capite: quo prohibemur accipere in uanum nomē Domini. Nam ex quo in uanum accipere prohibemur, simul etiam iubemur accipere in gloriam: omnem uirtutis, boni, opis, ac præsidij laudem

Luc. 17

Luc. 11

Ioan. 16

Matth. 7

¶ 11

Zach. 1

Psal. 50

Exod. 20

laudem illi deferendo : dum ab eo hæc ipsa & petimus, & expectamus. Quamobrẽ nisi ad ipsum con-
fugimus, cum aliqua nos urget necessitas : nisi ipsum
requirimus, ac eius opem imploramus: non aliter eius
iram prouocamus, quàm si aut alienos nobis deos fa-
ceremus, aut idola fabricaremur. siquidem eius uo-
luntatem in omnium præceptorum contemptu æque
contemnimus. Rursum, qui eum inuocant, requirunt,
laudem referunt, magna consolatione fruuntur: quòd
intelligant sic se agere rem illi acceptam, uoluntatiq;
eius seruire. Promissio est: Petite, & accipietis, fiet
uobis, exaudiam uos, eruam uos, reficiam uos, con-
fortabo uos, pascam uos in affluentia, non confun-
demini. Quæ omnia, ut nobis à Deo promissa sunt,
ita indubie præstabuntur, si certa fide expectemus.
Non enim orationis est meritum aut dignitas, quæ
petita obineat: sed tota exorandi spes in promissio-
ne huiusmodi sita est, atque ab ea pendet. Itaq; cum
animis nostris statuendum est, nos exauditũ iri, non
minus quàm exauditus fuerit Petrus, uel Paulus, uel
alius sanctorum quilibet (tametsi maiore quàm nos
uitæ sanctimonia præditi fuerint:) si tamen eadem,
ac æque firma fide Deũ imploramus. Quãdo eodem
orandi mandato, eadem exorandi promissione instru-

Matth. 7

Luc. 11

Ioan. 16

Mar. 11

Iesa. 65

Iere. 29

Psal. 50. 91

Matth. 11

l

Eti at=

Ei armatiq; sumus. Deus uero non ex personæ dignitate orationis preciū æstimat: uerū ob fidē dūtaxat, in qua & suo præcepto obediunt, & suæ promissioni confidunt. Rursum qui Dei promissione parum securi, ueritatem eius in dubium uocant: atq; ita dubij & hæsitantes an xaudiēdi sint, Deum ipsum inuo-

Iacob. 1 cant, nihil proficiunt (ut inquit Iacobus.) quos etiam fluctibus comparat, qui à uento uarie mouentur & circunferuntur. Deinde cum Dominus iuxta suam

Matth. 8. 9 cuiq; fidem fieri affirmet: sequitur, citra fidem nihil

Mar. 11 assequi nos posse. Quando uero nemo est hominum dignus, qui Deo se representet, ac in eius conspectum prodeat: ipse cœlestis pater, ut nos hac confusione eximeret, quæ nostros omnium animos dei

1. Tim. 2 cere debebat, filium nobis suum donauit Iesum Chri-

1. Ioan. 2 stum Dominum nostrū: qui apud ipsum nobis sit ad-

Hebr. 8. 9 uocatus et mediator, cuius ductu ad ipsum secure ac

cedamus. tali intercessore confisi, nihil, quod eius nomine petierimus, nobis denegatum iri: ut illi à patre

Hebr. 4 nihil denegari potest. Thronum quoq; Dei, non maiestatis tantum esse thronum, sed gratiæ: apud quem

eius nomine cum omni fiducia apparere audeamus, misericordiam consecuturi, & gratiam inuenturi in

auxilio opportuno. Atq; ut lex de inuocando

Deo

Deo posita est, ut promissio data, exauditum iri qui inuocauerint: ita in nomine Christi inuocare peculiariter iubemur, & promissionem habemus propositā, impetraturos, quod in eius nomine petierimus.

Ioan. 14
& 16

Hinc, sine controuersia, clarum est, eos qui in alio quā Christi nomine Deum inuocāt, illius iusta contumaciter præuaricari, ac uoluntatem pro nihilo reputare: nullā uero promissionē habere, quicquam impetrandi.

2. Cor. 1

Siquidem (ut ait Paulus) omnes Dei promissiones, in Christo sunt Etiam, & Amen: id est, confirmantur & implentur.

Ioan. 14

Porrō cū sit ipse unica uia, ac unus accessus, quo ad Deum ingredi nobis datur: qui ab hac uia deflectunt, & hunc accessum deserūt, ijs neq; uia ulla, neq; accessus ad Deum superest: nihil in eius throno reliquum habent, præter iram, iudicium, ac terrorem.

Ioan. 6

Deniq; cum hunc pro capite ac duce pater nobis signauerit: qui ab eo ullo modo declinant uel obliquant, conantur, quantum in se est, notam à Deo impressam delere & adulterare.

Quantum ad sanctos attinet, qui mortui in Christo uiuunt: ne somnietur ijs ipsis aliam esse rogandi Dei uiam, quā Christum (qui solus uia est:) aut alio nomine Deo esse acceptos. Itaq; postquam scriptura nos ab omnibus ad Christum unum reuo-

Coloss. 1 cat, postquam cœlestis pater uult omnia in ipso re-
 Ephes. 1 colligi, error est, accessum per sanctos uelle nobis
 moliri, quem neq; sibi ipsi præstare possunt. Præte-
 rea cum in unam Dei uoluntatem omnia sua deside-
 ria referant, hanc intueantur, in ea acquiescant: stoli-
 de & carnaliter, atq; etiam contumeliose de ijs cogi-
 tat, qui aliam ipsis orationem assignat, quàm qua re-
 gnum Dei aduenire expetant. Quod ut piorum sa-
 lute, ita reproborum confusione implebitur. Quare
 non expectandū est, iuuari nos eorum orationibus
 quicquā posse: nisi partem in Christo habuerimus,
 & pars regni eius fuerimus. Quemadmodum etiam
 rursum, si Christi participes fuerimus, secure statue-
 re debemus, à nobis stare quicquid ex Deo est: ro-
 tamq; ecclesiam, cuius sancti illi membra sunt, pro
 nobis orare: dum orat, ut regnum Domini sui adue-
 niat. Iam uero, tametsi in hunc modum pro no-
 bis orant: non tamen à nobis inuocandi sunt. Neq;
 1. Tim. 2 id agendum ex eo protinus consequitur, quòd qui in
 Iacob. 5 terris degunt homines, uicissim alter alterius preci-
 bus cōmendare se possunt. Hoc enim alenda in ipsis
 charitati officium seruit, dum suas inter se necessita-
 tes ueluti partiuntur, & mutuo suscipiunt. Quæ ra-
 tio abest à mortuis, quos à nostro contubernio Do-
 minus

minus subduxit. Quorum tametsi erga nos semper
 uiget charitas, ut sunt una in Christū fide nobiscum 1. Cor. 13
 deuincti, nullum tamen remanet nec linguæ. nec au-
 ditus commercium. Nam secus affirmare, quid est,
 nisi p̄ temulenta cerebri nostri somnia, uelle in abdi-
 ta Dei iudicia sine eius uerbo penetrare & perire
 ac scripturam conculcare? quæ toties carnis
 nostræ prudentiam, sapientiæ Dei inimicam pronun- Deut. 32
 ciat: uanitatem sensus nostri in uniuersum damnat,
 prostrata omni nostra ratione, solā Dei uoluntatem
 a nobis uult spectari. Hæc uero ipsa Christum uni-
 ce nobis offert, ad ipsum nos mittit, & in ipso sistit.
 Ipse, inquit Ambrosius, os nostrum est, per quod pa-
 tri loquimur: oculus noster, per quem patrem uide-
 mus: dextra nostra, per quam nos patri offerimus.
 quo nisi intercedente, nec nobis, nec sanctis omni-
 bus, quidquam cum Deo est. Porro qui sibi ex
 sanctis peculiare patronos cooptant ac deligunt,
 qui singulari aliqua eorum cōmendatione adiutū se
 iri sperant, sunt in eos non parum contumeliosi. Eos
 enim ab unica illa uoluntate retrahunt, quam statam
 (ut diximus) & immotā in Deo habent, ut regnum
 eius adueniat: dum carnalem illis affectū affingunt,
 qui in unum aut alterum suum cultorē sit propērior.

Qui uero illos sibi mediatores faciunt, ac si se Christi deficeret, aut nimium sibi seuerus esset: ipsum in-honorant, & solius mediatoris titulo spoliant. qui ut illi in singularem prerogatiuam à patre datus est, ita neque alio transferri debet. Atque hoc quidem ipso gloria natiuitatis ipsius obscurant, crucem euacuant: quicquid denique in salutem nostram aut fecit, aut passus est, sua laude exuunt ac defraudant. Siquidem huc tendunt omnia, ut solus sit & habeatur mediator. Simul Dei benignitatem abiiciunt, qui se illis in patrem exhibebat. Non enim illis pater est, nisi Christum sibi esse fratrem agnoscant. Quod plane abnegant, nisi fraterno esse erga se affectu, quo nihil mollius esse potest, cogitant. Sed hoc quosdam scilicet mouet, quod sanctorum orationes saepe leguntur exaudita.

Psal. 22 Cur? Nempe, quia orarunt. In te sperauerunt, inquit Propheta, & salui facti sunt: clamauerunt, & non sunt confusi. Oremus ergo & nos eorum exemplo, ut eorum instar exaudiamur. Nos uero, contra quam decet, praepostere ratiocinamur: non exaudiri, nisi qui semel exauditi sunt. Quanto melius Iacobus? Helias, inquit, homo erat nobis similis, & precatione precatus est, ne plueret: & non pluit super terram annos tres, & menses sex. Rursum orauit, & caelum

lum dedit pluuiam, & terra dedit fructū suum. Quo non aliquam Heliae prerogatiuam colligit, sed uim orationis docet, ut nos ad similiter orandum exhortetur. Orationis (ut hoc nomen nunc accipimus) duæ sunt partes, petitio, & gratiarum actio. Petitio ne cordis nostri desideria apud Deū deponimus, petentes ab ipsius bonitate, primum quæ ipsius duntaxat gloriæ seruiunt: deinde quæ usibus etiā nostris conducunt. Gratiarum actione eius erga nos benefacta recognoscimus, & cum laude confitemur: accepta ferentes eius bonitati omnia, quæ uspiā sunt, bona. Vtrunq; uno uersu David complexus est, cum in persona Dei ita scripsit: Inuoca me in die necessitatis, eruam te, & glorificabis me. Vtraq; in usu nobis esse cōtinenter debet. Tanta est enim nostra inopia, tanta rerū angustia nos undiq; urget ac premit, ut satis sit causæ omnibus, etiā sanctissimis, cur assidue gemant ac suspirent ad Deū, supplicesq; ipsum inuocent. Ad hæc, tanta ac tā effusa benefactorum Dei largitas nos penè obruit, tot ac tā ingentia eius miracula, quaquauersum spectes cernuntur: ut nunquam nobis desit laudis gratiarumq; actionis argumentum ac materia. Atq; ut hæc planius aliquando explicentur. cum sic in Deo spes omnes opesq;

1. Tim. 2

Psal. 50

Luc. 18. 21

Ephes. 5

nostræ sitæ sint (quod iam antea satis probatū est:) ut neq; nos, neq; nostra omnia, prospere habere, nisi eius benedictione, possimus: assidue nos ei cōmendemus, nostraq; omnia cōmittamus oportet. Deinde quicquid deliberamus, loquimur, agimus, sub eius manu ac uoluntate, sub spe deniq; auxiliij eius deliberemus, loquamur, agamus. Omnes enim à Deo maledicti pronunciantur, qui sui alteriusue cuiuspiam fiducia, consilia agitant ac statuunt, qui extra eius uoluntatem, ipsoq; non inuocato, quicquā moliuntur, aut inchoare tentant. Cum autem dictum sit, agnoscendum esse ipsum bonorum omnium autorem: consequitur, tanquam ex eius manu suscipienda esse omnia, cum assidua gratiarum actione, nullamq; esse iustam rationem, qua eius beneficia usurpemus, quæ nullo fine ab eius largitate nobis fluūt ac proueniūt: nisi etiam in laude eius confitenda, & gratijs agendis assidui simus. Paulus enim dum testatur, per uerbum & orationē sanctificari: simul innuit, sine uerbo & oratiōe minime sanctificata esse. Per uerbum scilicet, fidē metonymice intelligens. Hæc ratio est, cur alibi Paulus sine intermissione orare iubeat. uolens omni tempore, omni hora, omni loco, omnibus in rebus, erecta esse ad Deum, omnium uota: quæ & omnia

Iacob. 4

Iesa. 30. 31

1. Timot. 4

1. Thes. 5

1. Timot. 2

omnia ab eo expectent, & omnium laudem illi referant. ut perpetua laudandi orandiq; argumenta nobis proponuntur. Hæc autem orandi assiduitas, proprias ac priuatas cuiusq; respicit: nihil ad publicas ecclesiæ oratiões pertinet. quæ nec assiduæ esse possunt, nec aliter etiam fieri debent, quam ex politia: quæ cõmuni inter omnes consensu conuenerit. Ideo & certæ horæ condicuntur ac præstituuntur, ut apud Deum indifferentes, ita hominũ usibus necessariæ: ut omnium cõmoditati prospectum sit, & omnia decenter & compositè (iuxta Pauli sententiam) in ecclesia administrantur. Huc & loca publica destinata sunt, quæ tẽpla dicimus, non quæ secreta aliqua sua sanctitate orationes magis sanctificent, uel exaudiri à Deo faciant: sed quæ fidelium congregationem cõmodius accipiant, dum ad orandum, ad audiendam uerbi prædicationem, ad sacramenta suscipienda simul conueniunt. Alioqui (ut ait Paulus) nos ipsi sumus uera Dei templa: qui si orare in Dei templo uolumus, in nobis ipsis oremus. Qui uero aurem Dei propius sibi in templo admotam opinantur, aut sacratiorem loci sanctitate orationem ducunt, hoc pro Iudæorũ aut gentiũ crassitie faciunt: carnaliter Deũ adorantes, contrà quàm præceptum

1. Cor. 14

1. Cor. 3. 6

2. Cor. 6

Ioan. 4 est, ut sine ulla loci discretionem, in spiritu & ueritate adoremus. Quando uero hunc esse orationis scopum iam prius dictum est, ut erecti in Deum animi ferantur, tum ad confessionem laudis, tum ad operam implorandam: ex eo intelligere licet, primas eius partes in mente & animo positas esse. Vel potius orationem ipsam, esse proprie interioris cordis affectum: qui apud Deum, cordium scrutatorem, effunditur & exponitur. Quamobrem Christus Dominus non intrare in cubiculum: ibique ostio clauso, orare patrem nostrum in abscondito: ut pater noster, qui est in abscondito, nos exaudiat. Nam ubi ab hypocritarum exemplo abstraxit, qui ambitiosa precum ostentatione hominum fauorem captant: simul adijcit, quid sit melius: intrare scilicet cubiculum, & clauso ostio ibi orare. Quibus uerbis (ut ego interpretor) tota cogitatione in cor nostrum descendere & ingredi nos docuit, propinquum nobis Deum talibus animi affectibus promittens: cuius templa esse debent, corpora nostra. Neque enim negare uoluit, quin alijs quoque locis orare expediat: sed esse quiddam secretum ostendit, orationem, quae & in animo potissimum locata sit, & eius tranquillitatem, procul omnibus curarum tur-
bis

bis, maxime requirat. Hinc plusquam clarum est,
 neq; uocem, neq; cantum (si in oratione intercedat)
 habere quicquā momenti, aut hilum proficere apud
 Deū: nisi ex alto cordis affectu profecta. Quin eius
 iram aduersum nos prouocant, si è summis duntaxat
 labris & gutture exeunt. quando id est sacrosancto
 eius nomine abuti, ac eius maiestatem derisui habe-
 re. ut ipse per Prophetam affirmat: Populus, inquit,
 iste appropinquat mihi ore suo, & labijs suis me ho-
 norat: cor aut eorum longe est à me. & Timuerunt
 me mādato & doctrina hominū. propterea ecce fa-
 ciā in populo hoc, miraculū grande & stupendum.
 Peribit enim sapiētia à sapientibus eorū, & prudētia
 seniorū euanescet. Neq; tamē uocē, aut cantum hic
 dānamus: modo animi affectū sequantur, eiq; serui-
 ant. Sic enim mentē in Dei cogitatione exercent &
 intentā retinēt: quæ (ut lubrica est) facile remittitur,
 & in uaria distrabitur. Præterea, cum Dei gloria in
 singulis corporis nostri partib. elucere quodāmodo
 debeat, cōuenit præsertim linguā huic ministerio ad-
 dictā esse ac deuotā, tum canendo, tū loquendo. quæ
 peculiariter ad enarrandā prædicandāq; Dei laudē
 condita est. Potissimus uero linguæ usus est in ora-
 tionibus publicis, quæ in fidelium cōuentu habentur.

quibus

Iesa. 29

Matth. 15

quibus hoc agitur, ut Deum, quem uno spiritu, eademque fide colimus communi una uoce, & ueluti eodem omnes ore pariter glorificemus. idque palam, ut omnes uicissim, à suo quisque fratre, confessionem fidei accipiant, ad cuius exemplum inuitentur. Quo etiam plane constat, non Græco inter Latinos, nec Latino inter Gallos aut Anglos (ut hæctenus passim factitatum est:) sed populari sermone concipiendas esse publicas orationes, qui uulgo à toto cœtu intelligi possit. quandoquidem in totius ecclesiæ ædificationem fieri conuenit: ad quam ex sono non intellecto nullus penitus fructus redit. Apud quos uero nulla est charitatis ratio, ij saltem Pauli autoritate moueri debent, cuius uerba minime ambigua sunt: Si benedixeris, inquit, spiritu, is qui implet locum idiotæ, quomodo ad tuam benedictionem dicet Amen? quod quidem quid dicas nescit. nam tu gratias agis: sed alius non ædificatur. Sic tamen omnino sentendum. nulla ratione fieri posse, nec in publica oratione, nec in priuata, ut lingua sine animo, Deo accepta sit. Præterea, tantam esse debere uim atque ardorem eius quod mens cogitat, ut totum longe superet, quod lingua enunciando exprimere potest. Postremo, ne esse quidem orationi priuatae necessariam linguam

1. Cor. 14

linguam: interior sensus sibi ipse ad incitationem satis esset. ut optimæ interdum orationes uoce careāt. quo modo in exemplo Moschæ & Hannæ spectatur. Nunc certior orandi non modo ratio, sed forma quoq; ipsa discenda est. Ea scilicet, quam per dilectum filium suum nobis cœlestis pater tradidit. ubi immensam bonitatem ac mansuetudinem agnoscere licet. Nam præterquam quod nos monet atq; hortatur, ut se in omni nostra necessitate quæramus (ut filij in parentum fidem cōfugere solent:) quoniam uidebat, ne id quidem satis nos perspicere, quàm angusta esset nostra paupertas, quid æquū postulare, quid etiam è re nostra esset: huic etiã nostræ ignorantiaë occurrit. & quod capti nostro deerat, de suo ipse suppleuit ac suffecit. Conscripsit enim nobis formulam: qua, uelut in tabula, proposuit, quicquid à se expetere licet, quicquid in rem nostram cōducit, quicquid postulare necesse est. Ex qua eius benignitate magnum consolationis fructū percipimus. quod nihil absurdum, nihil alienum aut importunū, nihil deniq; non illi acceptū, postulare nos intelligimus, qui penè ex eius ore rogamus. Hæc orãdi seu forma, seu regula, sex petitionibus cōstituta est. Nã, ne ijs accedam, qui septem capitibus distingūt: facit, quod apud

Exod. 14

1. Reg. 1

Matth. 6

Luc. 11

Lucam

Lucam sex duntaxat leguntur: qui sanè orationē man-
 cam non reliquisset. Vt iam quod septimo loco apud
 Matth. additū est, exegetice ad sextam petitionē refe-
 rendum sit. in his autē omnibus tametsi gloriæ Dei
 ratio imprimis habenda est: rursus tametsi oēs in re
 nostrā sunt, atq; ita euenire, ut petimus, expedit: prio-
 res tamē tres, dei gloriæ peculiariter destinatae sunt:
 quam solam in illis intueri nos oportet, nullo cōmodo
 nostri (ut aiūt) respectu. Tres reliquæ, nostri curam
 gerunt: ac proprie ips, quæ ex usu nostro sunt, postu-
 landis sunt assignatae. Vt cum nomen Dei sanctifica-
 ri petimus: nihil tum de nostro cōmodo cogitandum
 est, sed eius gloria nobis proponēda est, quam inten-
 tis oculis unā intueamur. nec aliter in huiusmodi pre-
 cibus affecti esse debemus. Atq; hoc quidē ipsum no-
 bis in magnum cōmodum cædit: quod dum ita, ut pe-
 timus, sanctificatur, fit etiā nostra sanctificatio. Sed
 ad huiusmodi utilitatem oculi nostri (ut dictum est)
 uelut cæcutire debēt, ne in ipsam ullo modo respici-
 ant. Vt si omnis spes priuati nostri boni præcisā esset
 hæc tamē sanctificatio, & alia quæ ad Dei gloriam
 pertinent, à nobis & optari, & precibus postulari
 non desinant. ut in exemplis Mosche & Pauli spe-
 ctatur. qui mentes & oculos à seipsis auertentes, ne-
 hementi

Exod. 32

Rom. 9

hementi incensōq; zelo suam ipsorum perditionem expetebant: ut uel suo dispendio, gloria & regnum Dei promoueretur. Rursum, cū panem nostrū quotidianū nobis dari petimus: tametsi optamus quod est nostri cōmodi, tamē hic quoq; Dei gloriam quærere præsertim debemus. Ut ne petituri quidem simus, nisi in Dei gloriam uerteret.

PATER NOSTER QUI ES
in cœlis.

Primum, in ipso limine occurrit, quod antea diximus. omnem à nobis orationem offerri Deo debere in Christi nomine, ut nulla alio nomine commendari illi potest. Nam ex quo patrem uocamus Deum, nomen certe Christi prætendimus. Qua enim fiducia Deum aliquis patrem nominaret, quis huc temeritatis prorūperet ut sibi honorē usurparet filij Dei, nisi in Christo adoptati essemus in filios gratiæ? Qui cum uerus sit filius, nobis in fratrem ab ipso datus est. ut quod natura ipse proprium habet, adoptionis beneficio nostrū fiat: si tantam beneficentiā certa fide amplectimur. Quemadmodum Ioannes ait, datam esse potestatem ijs qui credunt in nomē unigeniti filij Dei, ut filij Dei ipsi quoq; fiant. Itaq; et patrem se nostrum appellat, & sic à nobis uocari uult. Hac tanta

Ioan. 1

nominis

nominis suauitate omni nos diffidentia eximens, quando nullus alibi maior amoris affectus, quam in patre reperiri possit. Ipsius uero charitas tanto erga nos maior præstantiorq; est omni parentum nostrorum charitate, quanto ipse omnes homines bonitate ac misericordia superat. Vt si, quotquot in terra sunt patres, omni paternæ pietatis sensu exuti, filios destituerint, ipse nobis nunquam defuturus sit: quoniam

2. Tim. 2

Matth. 7

seipsum negare non potest. Habemus enim eius promissum: Si uos cū mali sitis, nostis bona dare filiis uestris: quāto magis pater uester qui in cælis est: Quod si filij eius sumus: ut filius in fidem extranei alieniq; hominis se conferre non potest, nisi simul de patris uel sæuitia, uel inopia queratur: ita aliunde subsidia q̄ ab ipso quærere nō possumus, nisi ex p̄brata illi egestate ac facultatū inopia, uel sæuitia, nimiaq; austeritate. Nec causemur, nos merito timidos reddi peccatorū consciētia: quæ patrem, quāuis bonū ac mansuetū, tamen nobis offensum reddiderint. Nā si inter homines, nullo meliore patrono causam suā apud patrem filius agege potest, nullo meliore interprete perditam eius gratiā sibi cōciliare, q̄ si ipse supplex ac demissusculpamq; agnoscens, patris misericordiam imploret: (non enim tum se paterna uiscera dissimulare

1. Cor. 1

possunt,

possunt, quin ad tales preces commoueantur) quid ille pater misericordiarum, & Deus totius consolationis? an non potius filiorum pro se deprecantium lachrymas & genitus exaudiet (cum præsertim ad id nos inuitet & exhortetur) quam quæuis aliorum patrocinia? ad quorum præsidia ideo suffugiūt: quia de patris sui mansuetudine ac clementia hæsitant.

Hanc paternæ mansuetudinis exuberantiã nobis Luc. 15 in parabola pingit ac repræsentat: ubi pater filium, qui ab eo se alienauerat, qui substantiam eius dissoluite prodegerat, qui grauitè in eum deliquerat, obuijs illis amplectitur. nec expectat donec uerbis ueniã postulet, sed ipse anteuertit, redeuntem eminè agnoscit, ulro illi occurrit, solatur, in gratiã recipit. Hoc tantæ mansuetudinis exemplū in homine spectandum proponens, docere nos uoluit, quàm effusiores expectare debeamus à se, non modo patre, sed patrum omnium longe optimo ac clementissimo: quauis ingrati, rebelles, ac improbi filij. modo tamè in eius misericordiam nos conijciamus. Ac quo certiores fidem faceret, se huiusmodi patrem nobis ipsis esse (si christiani sumus): nõ modo pater, sed nominatim noster dici uoluit. Ac si in hunc modū cum eo ageremus. Pater, qui tanta in filios pietate es præ-

ditus, tanta ad ignoscendum facilitate, nos filij tui te appellamus ac poscimus, securi ac planè persuasi, nò alio te esse erga nos affectu, quàm paterno: quantūuis indignos tali patre. Quòd autem non ita instimur, ut suum quisq; patrem peculiariter nominet, sed potius, ut nostrum in cōmune omnes uocemus: ex eo admonemur, quantū fraternæ dilectionis affectum inter nos intercedere oporteat: qui talis patris communes sumus filij. Nam si unus omnibus nobis communis est pater, à quo provenit quicquid omnino boni obtingere nobis potest: nihil inter nos diuisum esse decet, quod non magna animi alacritate postulati sumus alter alteri cōmunicare, quantum usus potest. Iam si ita, ut par est, uicissim manum porrigere atq; opem ferre cupimus: non est in quo magis cōmodare fratribus possimus, quàm si optimi patris curæ ac providentiæ commendemus. quo propitio ac fauente, nihil omnino desiderari potest. Et sane hoc ipsum patri etiam nostro debemus. Ut enim qui patrem aliquem familias uere & ex animo diligit, totam simul eius domum amore ac beneuolentia complectitur: ad hunc modum, quo sumus in hunc cœlestem patrem studio atq; affectu, erga eius populum, eius familiam, eius deniq; hæreditatē ostendere conuenit,

uenit: quam tantopere honorauit, ut plenitudinem *Eph. 1*
 unigeniti filij sui uocauerit. Ad hanc igitur legem,
 Christiani hominis orationem exigere oportet, ut com-
 munitis sit, ac omnes cōplectatur, qui illi sunt in Chri-
 sto fratres. Neque solum quos tales ad præsens uidet
 atque cognoscit, sed omnes qui super terram agunt ho-
 mines. De quibus quid statuerit Dominus, extra no-
 titiam nostram est: nisi quod illis optima optare, et
 sperare debemus. Et si præ alijs, in domesticos fidei
 singulari quodam affectu propensi esse debemus:
 quos apostolus peculiariter nobis omni in re com- *Gal. 6*
 mendauit. In summa, sic debent omnes esse ora-
 tiones: ut in eam spectent cōmunitatem, quam Do-
 minus noster in regno suo ac domo sua constituit.
 Neque id tamen obest, quo minus et pro nobis, et
 pro certis alijs orare specialiter liceat. modo tamen
 animus ab huius cōmunitatis contemplatione non di-
 scedat, nec deflectat quidem, sed omnia istuc referat.
 Nam quamuis singulariter cōcipiantur: quia tamen
 ad eum scopum diriguntur, communes esse non de-
 sinunt. Id totum similitudine facile intelligi potest.
 Generale est Dei mandatum de subleuanda paupe-
 rum omnium egestate. Et huic tamen obediunt, qui
 in eum finem eorum inopiæ succurrunt, quos labo-

rare aut norunt, aut uident: etiam si multos prætere-
 unt, qui non leuiori necessitate premuntur: uel quia
 nõ omnes nosse, uel quia nõ omnibus sufficere pos-
 sint. In hunc modum, neq; ij uoluntati Dei repugnat,
 qui cõmunem hanc societatem ecclesiæ spectantes
 & cogitantes, huiusmodi particulares orationes con-
 cipiunt, quibus, publico animo, singularibus uerbis,
 se aut alios Deo cõmendant: quorum necessitatem
 propius sibi innotescere uoluit. Quanquã nõ omnia
 quidem in oratione, & facultatum erogatione, sunt
 similia. Nam benignitas largiendi exerceri non nisi
 erga eos potest, quorum perspecta est nobis inopia.
 iuuare autem oratione uel alienissimos & ignouissi-
 mos licet, quantumlibet longo terrarum interuallo à
 nobis distiti sint. Id autem fit per generalẽ illam pre-
 cationis formulam, qua omnes filij Dei cõmentur,
 in quibus & illi sunt.

Adscribitur, ipsum esse
 in cœlis. Ex quo, non protinus ratiocinandum est,
 ipsum cœli circumferentia, quasi cancellis quibusdã,
 inclusum & circumscriptũ alligari. Siquidem & So-
 lomõ confitetur, cœlos cœlorum eum capere non
 posse. & ipse per prophetam ait, cœlum suam sedem
 esse: terram autem, scabellum pedum suorum. Quo
 scilicet significat, non certa aliqua regione se limita-
 ri, sed

3. Reg. 8
 Iesa. 66
 Act. 7. 17

ri: sed diffundi per omnia. Verum, quia aliter inenarrabilem eius gloriam mens nostra, pro sua crassitie, concipere non poterat: nobis per cœlum designata est, quo nihil augustius, aut maiestate plenius sub aspectum nostrum uenire potest. Quare, hoc perinde est, ac si dictus esset potens, sublimis, incomprehensibilis. Id uero dum audimus, exerenda est altius nostra cogitatio, cū de Deo sermo est: ne quicquā terrenū aut carnale de eo somnietur, ne ipsum nostris modulis metiamur, ne eius uoluntatem ad nostros affectus exigamus.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur nomen tuum.

Dei nomine hic eius potestas indicatur, quæ omnibus eius uirtutibus constat: ut, eius potentia, sapientia, iustitia, misericordia, ueritate. in hoc enim magnus & mirabilis est Deus, quia iustus, quia sapiens, quia misericors, quia potens, quia uerax, &c. Hanc ergo maiestatem in huiusmodi uirtutibus sanctificari petimus. non in Deo ipso: cui apud se nihil accedere aut decedere potest: uerum ut ab omnibus sancta habeatur: hoc est, uere agnoscatur & magnificetur. Et quicquid agit Deus, omnia eius opera gloriosa, ut sunt, appareant. Ut siue ipse puniat, iustus: siue igno-

scat, misericors: siue præstet quod promisit, uerax prædicetur. Nulla deniq; omnino res sit, in qua non eius gloria insculpta reluceat. & ita in omnibus animis, in omnibus linguis, laudes eius personent. Postremo, ut omnis impietas, quæ sanctum hoc nomē polluit & prophanat: hoc est, quæ hanc sanctificationem obscurat aut diminuit, pereat atq; confundatur. in qua etiam cōfusione magis ac magis Dei maiestas inclarescat. Atq; ita hac petitione & gratiarum actio continetur. Nam dum nomen Dei ubiq; sanctificari petimus: omnium illi bonorum laudem tribuimus, omnia illi accepta ferimus, beneficia eius etiam nos recognoscimus.

S E C V N D A.

Adueniat regnum tuum.

Regnum Dei est, sancto suo spiritu agere ac regere suos: quò in omnibus eorū operibus diuitias bonitatis ac misericordiæ suæ cōspicuas faciat. rursum, reprobos, qui se pro Deo ac Domino nō agnoscunt, qui suo imperio subijci nolunt, perdere ac deijcere, & sacrilegam eorum arrogantiam prosternere: quò manifestum fiat, nullam esse potestatem, quæ suæ potestati resistere queat. Hæc autem cum in oculis nostris quotidie fiant, dum sanctum eius uerbum in-

scat

star sceptri erectum, sub cruce etiam & mundi con-
tēptu atq; ignominia uiget, regnat, prosperatur, fru-
ctum suum profert: uidere est, huiusmodi regnum in
hoc quoq; mundo florere, Et si ex hoc mundo non
est. Primū, quia spirituale rebusq; spiritualibus con-
sians: deinde, quia incorruptibile ac æternum.

1. Cor. 1
Ioā. 17. 18
Rom. 14
Luc. 1
Daniel. 7.

Oramus itaq; ut regnū hoc Dei adueniat: hoc est,
ut nouum indies fidelium populum sibi Dominus
multiplicet, qui gloriam suam modis omnibus cele-
brent: in eos gratiarum suarum ubertatē largius sem-
per effundat, per quas in ipsis magis indies ac ma-
gis uiuat ac regnet. donec sibi perfecte adiunctos to-
tus impleat. Simul ut lucem ac ueritatem suam nouis
semper incrementis illustret, quibus sathanæ, regniq;
eius tenebræ ac mendacia euanescent, dispellantur,
extinguantur, pereant. Dum autem hunc in mo-
dum precamur, ut regnum Dei adueniat: simul opta-
mus, ut perficiatur tandem & impleatur, in reuela-
tione scilicet iudicij eius. quo die solus ipse exaltabi-
tur, eritq; in omnibus omnia, collectis ac
receptis in gloriam suis: regno uero
sathanæ deturbato penitus,
& prostrato.

1. Cor. 13

T E R T I A.

Fiat uoluntas tua, ut in cœlo,
ita in terra.

Qua postulamus, ut, tum in cœlo, tum in terra, hoc est, ubiq; omnia pro uolūtate sua temperet atq; componat, omnes rerum euentus moderetur, omnibus suis creaturis pro arbitrio suo utatur, oēs omniū uoluntates sibi subijciat: ut uolūtati suæ pariter obediant. aliæ consensu, ut suorum: aliæ inuitæ ac relictantes, ut diaboli & reproborū, qui eius imperium detrectāt ac subterfugiunt, & obsequio se subducere conantur. Atq; id quidem postulantes, nostris omnibus desiderijs abrenunciamus. quicquid in nobis est affectuum, Domino resignantes ac permittentēs: rogantesq; ne res ex uoto nostro nobis fluere: uerum, ut ipse prospexerit ac decreuerit, succedere faciat. Neq; uero id solum petimus, ut affectus nostros, qui uolūtati suæ aduersantur, Deus uanos & irritos faciat: sed potius, ut nouas mētes nouosq; animos, nostris extinctis, Deus in nobis creet. ut nullus cupiditatis motus in nobis sentiatur, quàm purus cū uolūtate sua cōsensus. In summa, ne qd ex nobis ipsis uelimus: sed ut spiritus suus uelit in nobis. quo intus docēte, discamus amare ea, quæ ipsi placita sunt: odisse

odisse uero atq; abominari, quæcunq; displicent.

En prima tria capita precatationis, in quibus poscendis solam Dei gloriam præ oculis habere conuenit, omissa nostri ratione, nec spectata ulla nostra utilitate. Quæ tametsi larga inde nobis prouenit, hic tamen à nobis quærenda non est. Hæc autē omnia quamuis nec cogitantibus, nec optantibus, nec petentibus nobis, suo nihilominus tempore euenire oportet: optanda tamen & poscenda nobis sunt. Idq; facere non leue operæ precium est. ut sic nos seruos esse ac filios Dei testemur, & profiteamur: eius honori (quod Domino patriq; debetur) quantum in nobis est, seruietes. Itaq; qui hoc affectu ac studio promouenda Dei gloriæ, non petunt, ut nomen Dei sanctificetur, ut regnum eius adueniat, ut fiat uoluntas eius: ij neq; inter filios & seruos Dei habēdi sunt. Ac quem admodum hæc omnia illis inuitis fient: ita in confusionem illis cædent ac iudicium.

Q V A R T A.

Hæc ex reliquis tribus prima: quibus peculiari-ter quæ in rem nostram sunt, ac nostræ necessitati succurrunt, à Deo poscimus.

Panem nostrum quoti-
dianum da nobis
hodie.

Qua in genere omnia, quibus corporis usus sub
elementis huius mundi indiget, à Deo petimus, non
modo quo alamur ac uestiamur: uerumetiã quicquid
omnino nobis cõducere ipse prospicit, ut panem no-
strum in pace comedamus. Qua breuiter, nos in eius
curam tradimus, ac prouidentiaẽ cõmittimus: ut nos
pascat, foueat, seruet. Non enim dedignatur optimus
pater, corpus etiam nostrum in fidem ac custodiam
suam suscipere, ut fidem nostram minutis istis in re-
bus exerceat: dum ab eo omnia, usq; ad micam pa-
nis, & guttam aquaẽ, expectamus. Nam cum sit ne-
scio qua nostra iniquitate comparatũ, ut maiori car-
nis quã animã solitudine afficiamur ac torquea-
mur, multi qui audent Deo de anima fidere, sunt ta-
men adhuc de carne solliciti. adhuc hãsitant, quid
edant, quid uestiantur: & nisi prae manibus habeant
uini, frumenti, & olei copiam, trepidant. Tanto plu-
ris nobis est huius momentaneaẽ uitã umbra, quã
aeterna illa immortalitas. Qui uero Deo confisi,
illam de carnis cura anxietatem semel abiecerũt, si-
mul statim quã maiora sunt, etiam salutem & uitam
aeternam,

eternam, ab eo expectant. Non ergo leue est fidei exercitiū, ea de Deo sperare, quæ alioqui nos tantopere anxios habent. neq; parum profectum est, ubi hanc, quæ in omnium penè hominū ossibus mordicus hæret, infidelitatem exuimus. Itaq; à patre nostro petimus panem nostrum. Porro quod quotidianum, & hodie dicimus: docemur, ne immodica fluxarum istarum rerum cupiditate ardeamus: quas postea ambitiose in uoluptatem, in ostentationem, aut aliã luxu speciem profundamus. Sed petendum duntaxat quantum necessitati nostræ satis est, & uelut in diem. Hac certa fiducia, patrem nostrum, ubi nos hodie nutrierit, neq; nobis crastino defuturum.

Matth. 6

Quantacunq; autem rerum copia nobis affluat, etiam ubi expleta fuerint horrea, & plena cellaria: semper tamen panem quotidianum nos petere conuenit: hoc cogitantes, omnem substantiam nihil esse, nisi quatenus, effusa sua benedictione, Dominus prosperat & fecundat. & quæ in manu nostra est, ne eã quidem nostrã esse: nisi quatenus in singulas horas porciunculam nobis largitur, usumq; permittit. Qui uero pane quotidiano nõ cõtenti, sed effreni cupiditate, infinitis inhiantes: aut qui abundantia sua saturi, & diuitiarum suarũ cumulo securi, hac nihilo minus

minus precatione Deo supplicant, nihil quàm ipsum irident. Priores enim petunt, quod impetratum nolent: imò quod maxime abominantur, nempe, panem quotidianum duntaxat, quantumq; possunt, avaritiæ suæ affectū Deo dissimulant, cum uera oratio totam ipsam mentem, & quicquid intus latet, apud ipsum effundere debeat. Alteri uero postulant, quod minime ab eo expectant, nempe, quod sibi apud se esse arbitrantur. In eo quòd Noster dicitur, magis adhuc eminent Dei benignitas, quæ nostrum facit, quod nobis nulla ratione debebatur. Quòd dari notis petimus, significatur esse simplex ac gratuitum Dei donum, undecunq; nobis adueniat: etiam ubi maxime uisus fuerit arte atq; industria nostra quæsitus, ac manibus nostris comparatus.

Q V I N T A.

Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Rom. 3 Qua peccatorum remissionem condonari nobis petimus: omnibus, sine ulla exceptione, hominibus necessariam. Et peccata, debita nuncupamus: quòd eorum pœnam Deo, ceu precium, debemus. nec satisfacere ullo modo possemus, nisi hac remissione liberaremur: quæ uenia est gratuita misericordiæ eius cum

cū ipse liberaliter hæc debita expungit, ijsq; nos soluit, nullum à nobis precium accipiens: sed sua ipsius misericordia sibi satisfaciens in Christo, qui se semel patri in compensationem tradidit. Itaq; qui suis aut aliorum meritis, Deo satisfieri confidunt, hisq; satisfactionibus peccatorum remissionem pensari ac redimi, huic gratuitæ condonationi minime communicant. ac dum in hanc formam Deum inuocant, nihil aliud quam in suam accusationem subscribunt, ac damnationem obsignant, suo ipsorum testimonio. Fatentur enim se debitores, nisi remissionis beneficio soluantur: quam tamen non accipiunt, sed magis respuunt, dum sua merita ac satisfactiones Deo obrudunt. Sic enim non eius misericordiam implorent, sed iustitiam appellant. Petimus demum remissionem nobis fieri, ut ipsi debitoribus nostris remittimus: hoc est, ut ijs parcimus, ac ueniã condonamus, à quibus ulla in re læsi sumus, aut facti iniquè tractati, aut dicto contumeliose accepti. Non quod ijs delicti atq; offensæ culpam remittere nostrū sit, quod solius Dei est: uerum hæc nostra est remissio, iram, odium, uindictæ appetentiam, ex animo ultro deponere, & iniuriarum memoriam uoluntaria obliuione conterere. **Quamobrem peccatorum remissio**

Iesa. 43

missio à Deo petenda non est, nisi offensas etiã ipsi nostras omnibus remittamus, qui nobis iniurij uel sunt, uel fuerunt. Si qua uero odia animis retinemus, ultiones meditamur, & qua noceamus occasione, cogitamus: imò uero nisi cū inimicis redire in gratiam, ipsosq; omnium officiorũ genere demereri, nobisq; conciliare nitimur: hac precatione Deum obtestamur, ne peccatorum remissionem nobis faciat. Poscimus enim, ut nobis faciat, quã alijs facimus. Hoc uero est petere, ne nobis faciat, nisi ipsi facimus. Qui ergo huiusmodi sunt, quid consequuntur sua petitione, nisi grauius iudicium? Postremo obseruandũ est, non hanc conditionem ideo adijci: Ut remittat nobis sicut debitoribus nostris remittimus: propterea quòd nostra, quam alijs facimus, remissione, eius remissionẽ mereamur. Verum hoc uerbo solari duntaxat uoluit Dominus fidei nostræ imbecillitatem. Addidit enim hoc tanquam signum: quo confirmaremur, tam certo nobis factam à se remissionem peccatorum, quàm certo conscij sumus, alijs eam à nobis fieri. si tamen animus nobis omni odio, liuore, uindicta uacuus, purgatusq; est. Præterea hac ueluti nota, è filiorum numero expunxit, qui ad ulciscendum præcipientes, ad remittendũ difficiles, pertinaces inimicitias

inimicitias exercent; & indignationem, quam in Deo deprecantur, ipsi aduersus alios fouent, ne se pro patre inuocare ausint.

S E X T A.

Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à maligno,

Multæ sunt ac uariæ tentationum formæ. Nam & prauæ omnes animi conceptiones, in legis transgressionem nos prouocantes: quas, uel concupiscentia nostra nobis suggerit, uel diabolus excitat, tentationes sunt. Et quæ suapte natura mala non sunt, diaboli tamen arte, tentationes fiunt: cum sic oculis nostris ingeruntur, ut eorum obiectu à Deo abstrahamur, aut declinemus. Et hæc quidem tentationes sunt, uel à dextris, uel à sinistris: A dextris, ut diuitiæ, potentia, honores: quæ plærunq; suo fulgore & boni specie, quam præ se ferunt, hominũ aciem præstringũt, et blãditijs suis inescãt, ut talibus præstigijs capti, ut tali dulcedine ebrĩj, Deũ suũ obliuiscantur. A sinistris, ut paupertas, probra, contemptus, afflictiones, et cætera id genus: quorũ acerbitate, difficultateq; offensi, animos despõdeãt, fiduciã ac spẽ abiiciãt, demũ à Deo prorsus alienentur. His tentationibus, quæ uel cõcupiscẽtia nostra in nobis accẽse, uel

sathanæ

Iacob. 1

Matth. 4

1. Thef. 3

sathanæ uasritia nobis proposita, nobiscū pugnant,
 ne cædere nos permittat, à Deo patre nostro preca-
 mur. Verum, ut potius manu sua nos sustentet atq; eri-
 gat, quo eius uirtute robusti, contra omnes maligni
 hostis insultus firmi stare possimus: quascunq; cogi-
 tationes animis nostris immittat. Et quicquid nobis
 in utramq; partem proponitur, in bonum uertamus:
 hoc est, ne inflemur prosperis, nec aduersis deijcia-
 mur. Neq; uero hic postulamus, ne ullas omnino ten-
 tatiões sentiamus: quibus magis excitari, pungi, uel-
 licari, magnopere nobis opus est, ne nimium resides

Iacob. 1 torpeamus. Neq; enim abs re David tētari optabat:

Psal. 26 nec citra causam electos suos quotidie tentat Domi-

Gen. 22 nus: eos per ignominiam, paupertatē, tribulationem,

Deut. 8. 13 & alias crucis species castigans. Sed aliter Deus

tentat, aliter sathan. hic ut perdat, damnet, confun-
 dat, præcipitet: Deus uero, ut suos probet & exer-
 ceat, eorum carnē mortificet, excoquat, urat. Quæ

nisi in hunc modum coërceretur, lasciuiet, & supra
 modum exultaret. Præterea, sathan inermes & im-

paratos adoritur, ut incautos opprimat: Deus unā cū

1. Cor. 10 tentatione facit euentū, ut sufferre sui patienter pos-

2. Pet. 2 sint, quicquid illis immittit. Hæc igitur nostra

est postulatio, ne ullis tentationibus uincamur ac
 obruamur:

obruamur, sed Domini uirtute contra omnes aduersas uirtutes, quibus oppugnamur, fortes cōsistamus. quod est, non succūbere tentationibus. Vt in eius cū hostiā ac fidē suscepti, ac protectione eius securi, supra peccatū, mortem, inferorū portas, & totum diaboli regnum inuicti stemus. quod est, à maligno liberari. Vbi etiam diligenter animaduertendum est, non nostrarum esse uirium, cum diabolo, tanto bellatore, congregari, nec uim eius atq; impetum ferre. Alioqui frustra aut per ludibrium a Deo posceretur, quod domi apud nos esset. Sanè qui sui fiducia ad tantam se pugnam comparant, non satis intelligūt, cum quam pugnaci atq; instructo hoste sibi res sit. Nunc petimus ab eius potestate liberari, tanquā ab ore insani ac rabidi alicuius leonis, statim eius unguibus ac dentibus discerpendi, eius faucibus deglutiendi: nisi nos Dominus e media morte eripiat. Hoc tamen simul scientes, quod si Dominus aderit, ac pro nobis tacentibus pugnabit, in eius uirtute faciemus uirtutem. Confidant alij, ut uolent, libero suo arbitrio, & quas ex se habent, uiribus: nobis satis sit, quod una Dei uirtute stamus & ualemus. Tres istæ preces, quibus peculiariter nos ac nostra Deo commendamus, euidenter ostendunt, quod antea diximus.

mus: Christianorum orationes publicas esse debere, ac in publicam ecclesie ædificationem, communio- nisq; fidelium profectum spectare. Non enim sibi quisque priuatim dari quicquam postulat: uerum omnes in commune, panem nostrum, remissionem peccatorum, ne inducamur in tentationem, ut à maligno liberemur, poscimus. Causa præterea subij- citur, cur tanta sit nobis & petendi audacia, & fiducia obtinendi.

Quia tuum est regnum, & potentia,
& gloria, in secula seculorum.

Hæc hæc solida tranquillaq; est fidei nostræ re- quies. Nam si nostra dignitate nostræ Deo oratio- nes commendandæ essent, quis omnino uel mutire coram Deo auderet? Nunc ut miserrimi sumus, ut omnium indignissimi, ut omni cõmendatione uacui, nunquam tamẽ orandi nos causa deficiet, nunquam fiducia destituet: quando nec patri nostro regnum suũ, potentia, gloria, eripi potest. Ad finẽ additur, Amen. quo ardor desiderij exprimitur, obtinendi quæ à Deo petita sunt: & spes nostra confirmatur, huiusmodi omnia iam impetrata esse, & certo nobis concessum iri: quando à Deo promissa sunt, qui fallere non potest. Habemus quicquid à Deo petere debemus,

debemus, ac omnino etiam possumus, descriptū hac
formula, & uelut orandi regula, ab optimo magistro
Christo tradita: quem nobis doctorem pater præse-

Matth. 17

cit, & quem unum auscultari atq; exaudiri uoluit.
Nam & æterna eius sapientia semper fuit: & homo
factus, angelus magni consilij hominibus datus est. *Isa. 9*
Atq; adeo numeris omnibus absoluta est hæc ora-
tio, ut quicquid illi extraneum alienumq; additur,
quod ad eam referri non possit, impium sit, & indi-
gnū quod à Deo concedatur. Hac enim summa præ-
scripsit, quid se dignum, quid sibi acceptum, quid ne-
cessarium nobis sit: quid deniq; concedere ipse uelit.

Quamobrem qui ultra progredi audent, & præ-
ter hæc à Deo aliquid postulare: primum quidem, sa-
pientiæ Dei ex suo addere uolunt (quod sine insana
blasphemia esse non potest.) deinde, sub uoluntate
Dei non se continent: sed ea contempta, longius cu-
piditate euagantur. postremo, nihil unquā assequen-
tur, cum sine fide orent. Quod uero omnes eius mo-
di orationes citra fidem fiant, nihil est dubium. quia
hic abest uerbum Dei: quo nisi fides semper nititur,
stare nullo modo potest. Isti uero non modo uerbo
Dei carent: sed quantum omni conatu ualent, aduer-
santur.

Hæc ita nolumus accipi, quasi hac præ-
candi

candi formula adstringamur, ut nec uerbum aut syllabam mutare liceat. Multæ enim passim in scripturis leguntur orationes, uerbis ab ista longe diuersæ, eodem tamen spiritu conscriptæ, & quarum usus ualde utilis nobis est. Id duntaxat sic docendo agimus, ne quis omnino aliud quærat, expectet, aut postulet, quam quod hac oratione summam cõprehensum est: & uerbis licet diuersissimis, sensu tamen non uariet. Quo modo omnes, quæ in scripturis habentur, orationes, in hanc conferri certum est. Nullam sanè reperire usquã liceat, quæ huius perfectionẽ æquare, nedum superare possit. Nihil hic omissum est, quod in Dei laudes cogitari, nihil quod homini propriis cõmodis in mentem uenire debeat. Et adeo quidem exacte, ut omnibus merito spes ablata sit, melius aliquid tentandi. In summa, meminimus hanc diuinæ sapientiæ esse doctrinam: quæ quod uoluit, docuit: uoluit autẽ, quod necesse fuit. Quamquam autem supra iam dictum est, sublatis ad Deum animis semper suspirandum, & sine intermissione orandum: quando tamen ea nostra est imbecillitas, quæ multis adminiculis sustentari: is noster torpor, qui calcariibus excitari opus habeat: conuenit, ut sibi quisque nostrum exercitationis causa peculiare horas constituat.

situat, quæ non sine oratione effluant, & quæ totos animi affectus in hoc penitus occupatos habeant. Nempe dum mane surgimus, antequam diurnam operam aggredimur, dum ad pastum discumbimus, dum Dei benedictione pasti sumus, dum ad quietem nos recipimus. Hæc modo sit, non superstitiosa horarum observatio, quibus ceu pensum Deo soluētes in cæteris horas defuncti nobis uideamur: sed imbecillitatis nostræ pædagogia, qua sic exerceatur, & subinde stimuletur. Præsertim solícite curandum est, ut quoties aliqua rerum angustia aut ipsi premimur, aut premi alios uidemus, ad eum statim citatis, non pedibus, sed animis recurramus: deinde ne quam, aut nostram, aut aliorum prosperitatem præterire sinamus, quin laude ac gratiarum actione, manum eius agnoscere nos testemur. Postremo, hoc in omni oratione diligenter obseruandum est, ne certis circumstantiis Deum alligare uelimus, ne illi præscribere, quo quid tempore, quò loco, qua ratione facturus sit. Qualiter hac oratione docemur, nullam illi legem figere, aut conditionem imponere: sed eius arbitrio permittere, ut quæ facturus est, qua sibi ratione, quo tempore, quo loco uisum fuerit, faciat. Præterea, antequam ullam pro nobis precem concipimus: præsa-

mur, ut eius uoluntas fiat. ubi iam eius uoluntati nostrā subiicimus. Quo, hoc uelut iniecto freno, coercita, Deum in ordinē cogere ne præsumat: sed eum uotorum omnium suorum arbitriū ac moderatorem statuatur. Si animis in hanc obedientiam compositis, prouidentia diuinæ legibus nos regi patimur: facile discemus in oratione perseverare, ac suspensis desiderijs patienter expectare dominum. certi, etiam si minime apparet, nobis tamen semper adesse: suoque tempore declaraturum, quam non habuerit surdas aures precibus, quæ in hominum oculis neglectæ uidebantur. Erit uero istæc præsentissima consolatio, ne deficiamus, ac desperatione concidamus: si quando ad prima nostra uota Deus nõ respõderit. Quem admodum solent, qui dum suo tantum ardore seruntur, sic Deū inuocant, ut nisi ad primos impetus adfuerit, ac præsentem opem attulerit, statim iratum sibi insensumque fingant: & omni spe exorandi abiecta, inuocare desinant. Deinde etiam, ne Deum tentemus, & nostra improbitate fatigatum, aduersum nos prouocemus. Quod multis solenne est, qui non nisi certa conditione cum Deo pasciscuntur: & ac si suarum cupiditatum seruus esset, stipulationis suæ legibus adstringunt. quibus nisi extemplo pareat, indignantur.

dignantur, fremunt, obloquuntur, murmurant, tumultuantur. Quibus sæpe in furore suo iratus concedit, quod alijs in misericordia propitius denegat. Documento sunt filij Israël: quibus satius fuerat non exaudiri à Domino, quam cum carnibus, eius indignationem uorare.

Numer. 21

Quod si deum, nec post longam expectationem, assequatur sensus noster, quid orando profectū sit: nec fructum inde ullū sentiat: fides tamen nostra, quod sensu percipi non poterit, nobis certum faciet: nos obtinuisse, quod expediebat. Atq; ita efficiet, ut in paupertate, abundantiam: in afflictione, consolationem possideamus. Nam, ut deficient omnia, Deus tamen nunquā nos destituet: qui expectationem ac patientiam suorum frustrari non potest. Erit ipse unus nobis pro omnibus. quando bona omnia in se complectitur: quæ olim nobis reuelabit, in die iudicij, quo regnum suū plane manifestabit. Hac uero patientia sustentari eousq; opus habent fideles: ut non diu constaturi sint, nisi in eam recumberent. Non enim leuibus experimentis suos probat Dominus: nec molliter exercet, sed in extrema quæq; sæpe adigit: & adactos, diu in eo luto hæere sinit, antequam gustum suæ dulcedinis aliquem illis præbeat. atq; (ut ait Han-

1. Reg. 2 na) mortificat, & uiuificat: deducit ad inferos, & reducit. Quid hic possent, nisi liqui animis & in desperationē ruere? nisi afflictos, desolatos, & iam semimortuos hæc cogitatio erigeret, se à Deo respici, & finem præsentibus malis affore?

DE SACRAMENTIS,

CAPVT IIII.

NUNC de sacramentorum rationē dicendum erit, de quibus certam aliquam doctrinam tradi, magnopere nostra refert: unde nos, & quem in finem instituta fuerint, & quis eorum nunc usus sit, discamus. Principio animaduertere cōuenit, quid sit sacramentum. Est autem signum externum, quo bonam suam erga nos uoluntatem Dominus nobis repræsentat, ac testificatur: ad sustinendam fidei nostræ imbecillitatem. Definiri quoq; aliter potest: Ut uocetur testimonium gratiæ Dei, externo symbolo nobis declaratum. Quo etiam intelligimus, nunquam sine præeunte promissione esse sacramentum. sed illi potius tanquam appendicem

pendicem quandā adiungi, in hoc, ut promissionem ipsam firmet atq; ob signet, nobisq; uelut testatorem faciat: quomodo mentis nostræ ignorantia, ac carnis infirmitati opus esse Deus prouidet. Neq; tamen tam ut ipsam firmet, quam nos in ipsa: siquidem Dei ueritas per se satis solida certaq; est, nec aliunde meliorem confirmationem, quam à seipsa accipere potest. Verum sic exigua est & imbecilla nostra fides, ut nisi undiq; fulciatur, ac modis omnibus sustentetur, statim concutiatur, fluctuetur, uacillet. Atq; ita quidē hic se captui nostro attemperat misericors Dominus, ut quando animales sumus, qui humi semper adrepentes, & in carne hærentes, nihil spirituale cogitamus, ac ne concipimus quidem: elementis etiam istis carnalibus nos ad se deducit, atq; in ipsa carne contemplari facit ea quæ sunt spiritus. Non quia tales inditæ sunt dotes naturis rerum, quæ in sacramentis nobis proponuntur: sed quia in hanc significationem à Deo signatæ sunt. Nec audiendi sunt quidam, qui hoc cauillo argutātur: aut uerbum Dei, quod sacramentum præcedit, scimus esse ueram Dei uoluntatem: aut nescimus. si scimus, nihil ex sacramento, quod postea sequitur, nouum discimus. si nescimus, neq; id docebit sacramentū: cuius uis omnis

atq; energia in uerbo sita est. Quibus breuiter re-
 spōsum sit: Sigilla, quæ diplomatibus alijsq; publicis
 actis appenduntur, per se accepta, nihil sunt. utpote
 quæ frustra appensa forent, si membrana nihil habe-
 ret descriptū. neq; tamen ideo non confirmant atq;
 obfirmant quod scriptum est, dum scriptis adijcuntur.
 Neq; hanc similitudinē nuper à nobis confictā
 Rom. 4 iactare possunt: quam Paulus ipse usurpauit, circum-
 cisionē uocās σφραγίδα. Et quando Dominus
 Gen. 6.9 promissiones suas, fœdera nuncupat, sacramēta, sym-
 & 17 bola fœderum: ab ipsis hominū fœderibus simile ad-
 duci potest. Porca cæsa quid efficiat, nisi uerba in-
 tercederent: imò nisi præierint? nā porcæ sæpius cæ-
 duntur, citra ullum interius aut sublimius mysteriū.
 Quid dextra data? cum manus hostiliter non raro
 conferantur. Et ubi uerba præierint, talibus sanè sym-
 bolis fœderum leges sanciantur: quamuis prius uer-
 bis conceptæ, conditæ, decretæ. Sacramenta igitur
 exercitia sunt, quæ certiorē uerbi Dei fidem no-
 bis faciūt. & quia carnales sumus, sub rebus carnali-
 bus exhibentur: ut ita pro tarditatis nostræ capti-
 uos erudiant, & perinde ac pueros pedagogi, manu
 ducant. Hac ratione Augustinus, sacramentū, uer-
 bum uisibile nuncupat: quod Dei promissiones uelut
 in tabu

in tabula depictas, repræsentet, & sub aspectū graphicè atq; enótas expressas, statuat. Aliæ quoq; similitudines afferi possunt, quibus sacramenta plānūs designētur. ut si uocemus, fidei nostræ colūnas. Quo enim modo ædificiū, suo quidem fundamento fiat & incumbit, subiectis tamen columnis certius stabilitur: ita fides in uerbo Dei, non secus ac fundamento, residet. sed cum accedunt sacramenta, ipsis adhuc ceu columnis solidius innititur. aut, si dicamus specula, in quibus gratiæ dei diuitias, quas nobis elargitur, contēplari liceat. Ipsis enim sese nobis (ut iam dictum est) manifestat, quantum nostræ hebetudini agnoscere datum est: & bonā suam erga nos uoluntatem testificatur. Nec satis appositè ratiocinantur, qui ex eo contendunt non esse testimonia gratiæ Dei: quia & ab impijs sæpe accipiuntur, qui tamen Deum nihilo sibi magis propitiū inde sentiunt, sed grauiorem potius damnationē contrahunt. Nam eodem argumento, nec Euangelium esset testimonium gratiæ Dei, quod à multis auditur ac spernitur. nec Christus demum ipse, qui à cōpluribus uisus est ac cognitus, quorum paucissimi eum receperunt. Itaq; certum est, nobis à Domino misericordiam, ac bonæ suæ uoluntatis gratiā, cum sacro suo uerbo

uerbo, tum sacramentis offerri. Verum non apprehenditur nisi ab his, qui & uerbum & sacramenta, certa fide accipiunt. Qualiter omnibus in salutē oblatum à patre ac propositus est Christus, non tamen ab omnibus agnitus exceptusq; est. Id cū alicubi in dicare Augustinus uellet, dixit uerbi efficaciam in sa-
August. in cramento proferri: non quia dicitur, sed quia creditur.
Ioan. Constituimus ergo, sacramēta in hoc à Deo posita esse, ut fidei nostræ seruiant. nempe ut alant ipsam, exerceant, augeant. Quæ uero contra hanc sententiam obiectari à nonnullis solent rationes, nimis friuolæ eneruesq; sunt. Aiunt alij meliorem fidem nostram fieri non posse, si bona est. non enim esse fidem, nisi quæ inconcussa, firmiter, indistracte, Dei misericordiae inuititur. Quibus satius fuerat cū apostolis orare, ut Dominus sibi augetet fidem: quam tantumquam ex filijs hominū affecutus est, nemo assequetur in hac uita. Respondeant, qualē ei fuisse fidē existiment, qui dicebat: Credo Domine, adiuua incredulitatē meam. Nam & illa utcunq; inchoata fides, bona erat: & melior, sublata incredulitate, fieri poterat. sed nullo certiore argumento, quam sua ipsorum conscientia, refellentur. Nam si peccatores se sententur

tētur (quod, uelint nolint, inficiari nequeūt) id ipsum
 fidei suæ imperfectioni imputent, necesse est. At re-
 spōdit, inquit, Philippus Eunuchō, baptizari ipsum **Acto. 8**
 licere. si ex toto corde crederet. Quē hic locū habet
 baptisimi confirmatio, ubi fides totū cor implet? Rur-
 sum ipsos interrogo, An non bonā cordis sui partem
 fide uacuum sentiunt, an non noua quotidie incre-
 menta agnoscunt? Gloriabatur ille, se dicendo fieri
 senem. Nos igitur ter miseri Christiani, si nihil pro-
 ficiendo, senes simus: quorum fides per omnes eta-
 tum gradus progredi debet, donec adolescat in uirū **Ephes. 4**
 perfectum. Itaq; in hoc loco, ex toto corde credere,
 non est perfecte Christo hærere: sed ex animo dun-
 taxat, & sincera mente illum amplecti. non eo sa-
 turum esse: sed ardenti affectu esurire, sitire, & post
 eum suspirare. Hic mos est scripturæ, ut toto corde
 fieri dicat, quod sincere et ex animo fieri significat.
 Cuius ratiois sunt ista: In toto corde meo exquisiui **Psal. 119**
 te. item, Cōfitebor tibi in toto corde meo: et similia. **111. 138**
 Alij scribunt. Si fides per sacramenta augeatur,
 frustra datum esse spiritū sanctū: cuius uirtus atq;
 opus est, inchoare, tueri, consummare fidē. Quibus
 equidem fateor, propriū ac solidū spiritus sancti opus
 fidem esse: à quo illuminati, Deum, ac benignitatis
 eius

eius thesauros agnoscimus. et sine cuius lumine mēs
 nostra adeo cæca est, ut nihil conspiciere: adeo stu-
 pida, ut nihil subodorari rerum spiritualium possit.
 Verum pro uno Dei beneficio, quod ipsi prædicant,
 nos tria perpendimus. Nam primū, uerbo suo nos do-
 cet & instituit Dominus: deinde, sacramentis confir-
 mat: postremo, sancti sui spiritus lumine, mētibus no-
 stris illucet, & aditum in corda nostra uerbo ac sa-
 cramentis aperit. quæ alioqui aures duntaxat percel-
 lerent, & oculis obuersarētur: interiora minime assi-
 cerent. Adeo autem sacramenta confirmationes
 sunt fidei nostræ, ut nonnunq̄ Dominus, quando re-
 rum ipsarum, quæ in sacramentis promittebantur, fi-
 duciam tollere uult, sacramenta ipsa auferat. Cum
 Adam immortalitatis dono spoliatur & abdicat: non
 colligat, inquit, de fructu uitæ, ne uiuat in æternum.
 Quid audimus? an suam Adæ incorruptionem, à
 qua iam deciderat, restituere poterat fructus ille? mi-
 nime. sed hoc perinde est, ac si dixisset: Ne uana fi-
 ducia fruatur, si promissionis meæ symbolū teneat:
 excutiat illi, quod spem aliquam immortalitatis fa-
 cere posset. Hac ratione, cum Apostolus Ephesios
 hortaretur, se meminissent fuisse hospites testamen-
 torū, alienos à cōsortio Israël, sine Deo, sine Chri-
 sto: dixit,

Gene. 3

Ephes. 2

flo: dixit, non fuisse participes circumcisionis. Quo
 metonymice significat, à promissione ipsa exclusos,
 qui tesseram promissionis non accepissent. Ad eo
 rum uero alterū obiectū, Dei gloriā ad creaturas de-
 riuari, quibus tantū uirtutis attribuitur, sicq; eatenus
 diuini: respondere promptū est, nullā in creaturis uir-
 tutē à nobis reponi. Hoc dūtaxat dicimus: Deū me-
 dijs ac instrumētis, quæ expedire ipse prospicit, uti:
 ut eius gloriæ omnia obsequatur: quando omnium ipse
 Dominus est & arbiter. Ergo ut per panē, cæteraq;
 alimēta, corpora nostra pascit: ut per solē, mundū il-
 luminat: ut per ignem, calefacit: nec tamē aut panis,
 aut sol, aut ignis aliquid sunt, nisi quatenus sub ijs in-
 strumētis benedictiones suas nobis dispēsat: ita spiri-
 tualiter per sacramēta fidē alit. quorū unicū officium
 est, dei pmissiōes oculis nostris spectādas subiicere.
 Et ut nostrū est, in cæteris creaturis (quæ bona Dei
 uolūtate usibus nostris destinatæ sunt, quarūq; mini-
 sterio bonitatis suæ munera nobis largitur: nihil fi-
 duciæ desigere: nec quasi boni nostri causas, admira-
 ri et prædicare: ita neq; in sacramētis hæerere fiducia
 nostra debet, nec Dei gloria in ipsa transferri: sed o-
 missis omnibus, ad ipsum & sacramētorū et rerū o-
 mnium autorem, surgere, & fides et cōfessio debet. Qd
 autē ex ipso sacramenti nomine quærunt errori suo

prætextum, parū cordate id faciunt. Sacramentum,
 inquit, cum multas habeat apud probatos auctores
 significationes, unam tantum habet, quæ signis con-
 ueniat. nempe qua solenne illud iuramentum signi-
 ficat, quod miles imperatori præstat, cum militiæ ini-
 tiatur. Vt enim militari illo sacramento, fidem suam
 imperatori obstringunt noui milites, & militiam pro-
 fitemur: ita nos nostris signis Christū imperatorem
 Addunt similitudines, quibus rem magis dilucidam
 reddant. Vt toga Romani, à palliatis Græcis discer-
 nebantur: ut ipsi inter se ordines Romæ suis symbo-
 lis distinguebantur, senatorius ab equestri, purpura
 et lunatis calceis: rursum à plebeio equester, annulo:
 ita nos symbola nostra gestamus, quibus à prophæ-
 nis discernamur. At ego cōstanter affirmo, ueteres,
 qui sacramentorum nomen signis indiderunt, mini-
 me respexisse, quis fuisset uerbi huius usus latinis scri-
 ptoribus: sed nouā hanc significationē pro suo com-
 modo affinxisse, qua simpliciter sacra signa designa-
 rēt. Quod si altius argutari uolumus, uideri possunt
 eadem analogia nomen hoc ad eiusmodi significatio-
 nem transtulisse, qua nomen fidei ad eum significa-
 tum, in quo nunc usurpatur. Cum enim fides, sit in
 præstandis

præstandis promissis ueritas, fidem tamen dixerunt
 certitudinem: ceu certam persuasionem, quæ de ipsa
 ueritate haberetur. Ad hunc modum, cum sacramen-
 tum sit militis, quo se suo imperatori uouet: fecerunt
 imperatoris, quo milites in ordines recipiat. Domi-
 nus enim per sacramenta se nobis in Deum fore pol-
 licetur, & nos sibi fore in populum. Verum tales ar-
 gutias omittimus. quando multis, & quidem planis
 argumētis euincere licet, nihil aliud spectasse, quam
 ut significarent, signa hæc sanctarū & spiritualium
 rerum esse. Similitudines, quas afferunt, recipimus:
 sed non ferimus, quod posterius est in sacramentis,
 ab illis primum, atq; adeo unum constitui. Est autem
 hoc primum, ut fidei nostræ apud Deum seruiant.
 posterius, ut confessionem nostram apud homines
 testentur. Secundum hanc posteriorem rationem, ua-
 lent illæ similitudines. Rursum admonendi sumus,
 ut isti uim sacramentorum eneruant, usumq; prorsus
 euertunt: ita ab aduersa parte stare alios, qui arcanas
 nescio quas uirtutes sacramentis affingūt, quæ nusq̃
 illis à Deo insitæ leguntur. Quo errore periculose
 falluntur simpliciores & imperiti, dum & Dei dona
 quærere docentur, ubi reperiri minime possunt: & à
 Deo sensum abstrahūtur, ut post uanitatem abeant.

Eorum autem, qui talem doctrinam serunt, duo sunt genera. Priores tradiderunt, sacramenta nouæ legis, hoc est, quæ nunc in usu sunt Christianæ ecclesiæ, iustificare & conferre gratiam: modo non possumus obicem peccati mortalis. Quæ sententia, dici non potest, quàm sit exitialis & pestilens, eoque magis, quòd multis ante seculis, magna ecclesiæ iactura in bona orbis parte obtinuit. Planè certe diabolica est. Nam dum iustitiã citra fidem pollicetur, animas in confusionem ac iudicium præcipites agit. Deceperunt autem eos immodica illa sacramentorum enca-

In proëmio
enarratiõis
psal. 73

mia, quæ apud ueteres leguntur. quale illud est Augustini. Quòd ueteris legis sacramenta salutem tantum promittebant, nostra uero dant. Has & similes dicendi figuras, cum non animaduertent hyperbolicas esse, & ipsi hyperbolica sua paradoxa promulgauerunt: sed prorsus alieno sensu à ueterum scriptis.

Epist. 5

Non enim aliud illic Augustinus uoluit, quam (quod alibi idem scribit) sacramenta Mosaicæ legis Christum prænucciasse, nostra uero annunciare. ac si diceret: illa figurasse, cum adhuc expectaretur: nostra uelut præsentẽ exhibere, quia præstitus est. Quod cum

Homil. in
Ioan. 26

ex eius loci propiori aspectu iudicari facile potest: tum ex homilia quadã, ubi aperte fatetur, Iudeorum sacramenta

sacramenta in signis fuisse diuersa: in re, quæ signi-
 ficatur, paria. diuersa specie uisibili, eadem uirtute
 spiritali. Quamobrè fixum maneat, non esse alias
 sacramentorum, quàm uerbi Dei partes. quæ sunt:
 offerre nobis ac proponere Christum, & in eo cœ-
 lestis gratiæ thesauros. Nihil autem conferunt aut
 profunt, nisi ijs, à quibus fide accipiuntur. Alte-
 ri non errant adeo pernitiose: errant tamen. credunt
 enim & ipsi, latentem aliquam uirtutem sacramentis
 adnexam affixamq; esse, ut in ipsis distribuantur spi-
 ritus sancti gratiæ: quemadmodum uinum in cratere
 propinatur. cum hoc tantū in ministerio habeant: te-
 stificari nobis ac confirmare Dei in nos beneuolen-
 tiam. nec ulterius proficiant, nisi accesserit spiritus
 sanctus, qui mētes ac corda nostra aperiat, nosq; hu-
 ius testimoniij capaces reddat. Vbi etiam uariæ distri-
 ctæq; Dei gratiæ luculenter eminent. Sacramenta
 enim quasi nunciij quidam sunt: qui non afferunt qui-
 dem, sed nunciant & ostendunt, quæ diuina largita-
 te nobis data sunt. Spiritus sanctus, quem non omni-
 bus promiscue sacramenta aduehunt, sed quem Do-
 minus peculiariter suis confert: is est, qui Dei gratias
 secum adfert, qui dat sacramentis in nobis locum, qui
 efficit, ut fructificent. Sacramenti nomen, ut de

eius ratione hactenus differuimus, omnia generaliter
 signa complectitur, quæ unquam hominibus signa-
 uit Deus, ut certiores securosq; de promissionû sua-
 rum ueritate redderet. Ea uero in rebus naturalibus
 nonnunquam extare uoluit, nonnunquam in miracu-
 Gen. 2. 5. 9 lis exhibuit. Prioris generis exēpla sunt, ut cū Adæ
 & Eue arborem uitæ, in arrabonem immortalita-
 tis dedit: ut eā secure sibi promitterent, quamdiu ede-
 rent ex illius fructu. Et cum cælestem arcum Noah
 & eius posteritati in monumentū statuit, posthac se
 diluuium non dissipaturū terrā. Hæc Adam & Noah
 pro sacramentis habuerunt. Non quòd arbor præ-
 staret alijs immortalitatem, quam sibi ipsa dare non
 poterat: aut arcus coërcēdis aquis foret efficax (qui
 solaris dūtaxat radij repercussio est, in oppositas nu-
 bes:) sed quia notā à uerbo Dei insculptā habebant,
 ut documēta essent testamētorū eius, ac sigilla. Et an-
 tea quidē arbor, erat arbor: arcus, arcus. Vbi inscri-
 pta fuerunt uerbo Dei, indita est noua forma: ut inci-
 perent esse, quod prius nō erant. Hæc ne frustra dici
 quis existimet, arcus ipse hodie quoq; nobis testis est
 eius fcederis, quod pepigit Dominus cū Noah, quem
 quoties intuemur, hanc Dei promissionem in eo legi-
 mus: Terram diluuium nunquam perditum iri. Itaq; si
 quis

quis philosophaster, quò fidei nostræ simplicitatem rideat, talem colorum uarietatem ex reflexis radijs, & opposita nube oriri naturaliter contendat, fateamur quidem: sed ipsius stuporẽ rideamus, qui Deum naturæ Dominum non agnoscat: qui pro suo arbitrio elementis omnibus in obsequiũ gloriæ suæ utatur. Quod si soli, stellis, terræ, lapidibus, huiusmodi monumenta impressisset: illa omnia, sacramenta nobis forent. cur enim rude ac signatum argentum non eiusdem sunt precij, cum idem prorsus sit metallum? nempe quia illud nihil habet præter naturam: forma publica percussum, nummus fit, & nouam taxationem recipit. Et Deus suas creaturas uerbo suo signare non poterit, ut fiant sacramenta, quæ prius nuda erant elementa? Secundi generis exẽpla fuerunt, cum uellus rore irrigauit, sicca terra: rursus terram irrorauit, intacto uellere: ad pollicendam Gedeoni uictoriam, cum umbram horologiũ retrorsum decem lineis retraxit, ad promittendam Ezechie incolumitatem. Hæc quando fiebant ad subleuandam ac stabilendam fidei illorum imbecillitatem, sacramenta quoq; erant. Verum præsentis instituti est, de his sacramentis peculiariter disputare, quæ Dominus ordinaria esse uoluit in ecclesia sua: ad alẽdos in unam fidem

Judic. 6
4. Reg. 20
Ies. 38

fidem uniusq; fidei cōfessionē suos. Sunt autem non in signis tantum, sed in ceremonijs posita, aut, si manuis, signa quæ hic dantur, ceremoniæ sunt. Ut definire possis sacramenta huiusmodi, ceremonias esse, quibus exerceri & confirmari uult Dominus populi sui fidem. Hæc etiam ipsa diuersa fuerunt, iuxta uariam temporis dispensationē: qua Domino uisum est, his aut illis modis, sese hominibus exhibere.

Gen. 17 Abrahæ enim, & eius posteritati, mandata est circumcisio: cui postea purificationes, & sacrificia, ex lege Mosaica addita sunt. Hæc Iudæorum fuerunt sacramenta, ad Christi usq; aduentum. quo, abrogatis illis, sacramenta duo instituta, quibus nunc Christiana ecclesia utitur, baptismus & cœna Domini.

Quamquam in eundem, in quem nunc nostra intendunt, scopum, & uetera illa spectarunt. nempe, ut ad Christum dirigerent, & penè manuducerent. aut ipsum potius, ceu imagines representarent, ac cognoscendum proponerent. Cum enim iam ante docuerimus esse, quædam sigilla, quibus promissiones Dei obsignantur: sit autem certissimum, nullam unquam Dei promissionem hominibus oblatam, nisi in Christo: ut de aliqua Dei promissione nos doceant, Christum ostendant necesse est. Vnum duntaxat
discrimen

discrimen est: quòd illa Christum promissum, cum adhuc expectaretur, adumbrarunt: hæc iam præstitum, & exhibitum testantur. Hæc ubi per partes ac sigillatim declarata fuerint, multo clariora fient. Circumcisio Iudæis symbolum erat, quo admonerentur, quicquid ex hominis semine prodit, hoc est, hominum naturam corruptam esse, putationeq; habere opus. præterea, documentum ac memoriale: quo se se confirmarent in promissione Abrahamæ data, de semine benedictio, in quo benedicendæ essent omnes nationes terræ. à quo & sua ipsis benedictio expectanda erat. Porro salutare illud semen (quemadmodum à Paulo docemur) erat Christus. in quo solo recepturos se confidebāt, quod in Adam perdidierant. Quare illis erat circumcisio, quod Abrahamæ fuisse tradidit Paulus: signaculum scilicet iustitiæ fidei, hoc est, sigillum, quo certius confirmarentur, suā fidem, qua semen ipsum expectabāt, sibi à Deo pro iustitia acceptam ferri. Baptismata & purificationes suam illis immunditiam, spurcitiā, pollutionem exponebant, qua in sua natura contaminati erant: aliud uero lauacrum pollicebantur, quo omnes extergerentur & abluerentur eorum sordes. Et hoc lauacrum, Christus erat: cuius sanguine abluti, cuius liuore sa-

Gen. 22

Gal. 3

Rom. 4

Hebr. 9

1. Ioan. 1

Apocal. 1

Icſa. 53

1. Pet. 2

nati sumus. Sacrificia illos suæ iniquitatis arguebant: simulq; docebant, necessariam esse aliquam satisfactionem, quæ iustitiæ Dei solueretur. fore ergo summum quendam pontificem, inter Deum & homines mediatorem, qui Dei iustitiæ satisfaceret per sanguinis effusionem, ac hostiæ immolationem quæ in remissionem peccatorum accipienda esset. Hic summus sacerdos, fuit Christus. proprium ipse sanguinem effudit, uictima ipse fuit. Se enim patri obedientem in mortem obtulit: qua obedientia hominis inobedientiam aboleuit, quæ Dei indignationem prouocauerat. Quantum ad nostra attinet: Christum eo clarius nobis offerunt, quo propius manifestatus est hominibus: ex quo à patre uere, qualis promissus fuerat, exhibitus fuit. baptisma enim nobis, quod purgati & abluti sumus, testificatur: cæna eucharistiæ, quod redempti. in aqua figuratur ablutio, in sanguine satisfactio. Hæc duo in Christo reperiuntur, qui (ut ait Ioannes) uenit in aqua & sanguine: hoc est, ut purgaret, & redimeret. Cuius rei testis quoq; est spiritus Dei. imò tres in unum sunt testes: aqua, sanguis, & spiritus. in aqua & sanguine purificationis & redemptionis habemus testimonium: spiritus uero primarius testis, huiusmodi testimonij certam nobis

Epist. ad

Hebr.

Philip. 2

Rom. 5

1. Ioan. ult.

nobis fidem facit. Sublime istud mysterium præ- Ioan. 19
clare nobis in Christi cruce ostensum est: cum aqua
& sanguis effluerunt ex sacro eius latere. quod,
eam ob causam, iure Augustinus sacramentorum no- Sæpe hoc
strorum fontem uocauit. De quibus tamen paulò fu apud Aug.
suis differendum est. legitur.

DE BAPTISMO.

Baptismus nobis à Deo datus est, primum, ut
fidei nostræ apud se: deinde, ut confessioni
apud homines seruiret. Vtriusq; institutionis ratio-
nem ordine prosequemur. Tria autem adfert fidei no-
stræ baptismus, quæ & ipsa sigillatim pertractanda
sunt. Hoc primum est, quod nobis à Domino propo-
nitur: ut symbolum sit nostræ purgationis, ac docu-
mentum. uel, ut melius explicemus, instar nunciij cu-
iusdam mittitur, per quem nobis confirmet, peccata
nostra omnia sic deleta, inducta, obliterata esse: ne
unquam in conspectum suum ueniant, ne cõmemo- Matth. ult.
rentur, ne imputentur. uult enim omnes qui credide Acto. 2
rint, baptisari in remissionē peccatorum. Quare,
qui scribere ausi sunt, baptismū non aliud esse quàm
tesseram ac notam, qua religionem nostram apud ho-
mines

mines profitemur, quomodo imperatoris sui insignia
 præferunt milites, in suæ professionis notam: quod
 primum erat in baptismo, non perpenderunt. Id uero
 est, quòd à nobis accipiendus sit cum hac promissio-
 ne: quicumq; crediderint, & baptisati fuerint, saluos
 fore. In hunc sensum intelligendum, quòd à Pau-
 lo scribitur: Ecclesiam à sponso Christo sanctifica-
 tam esse, & mundatã lauacro aquæ, in uerbo uitæ.
 & alibi. Nos secundum eius misericordiam saluos fa-
 ctos esse, per lauacrum regenerationis, & renouatio-
 nis spiritus sancti. et à Petro, quòd baptisma nos sal-
 uos facit. Non enim significare uoluit ille, ablutionẽ
 & salutem nostram intercedente aqua perfici: aut
 aquam purgandi, regenerandi, renouandi instrumen-
 tũ esse: neq; hic, salutis causam: sed duntaxat talium
 donorum cognitionem, & certitudinẽ in hoc sacra-
 mento percipi. quod uerbis ipsis satis euidenter ex-
 plicatur. Nam uerbum uitæ, & baptismum aquæ, si-
 mul connectit Paulus. ac si diceret, per Euangelium
 nobis nostræ ablutionis & sanctificatiõis nuncium
 afferi: per baptismum huiusmodi nuncium obsigna-
 ri. Et subdit cõtinuo Petrus, baptisma illud non esse
 depositionem sordium carnis, sed conscientiam bo-
 nam apud Deum, quæ ex fide est. Neq; uero existi-
 mandum

mandum est, baptisma, in præteritum duntaxat tem-
 pus conferri: ut nouis lapsibus, in quos à baptis-
 mate recidimus, quærèda sint alia noua remedia. Hoc qui-
 dem errore olim factum est, ut nonnulli, nisi in ulti-
 mo uitæ discrimine, atq; adeò inter ultimos spiritus,
 baptismo initiari nollèt, ut sic totius uitæ obtinerent
 ueniam. Sic autem cogitandum est, quocunq; bap-
 temur tempore, nos semel in omnem uitam ablui &
 purgari. Itaq; quoties lapsi fuerimus, repetenda erit
 baptismi memoria: & hac armandus animus, ut de
 peccatorum remissione semper certus securusq; sit.

Nam & si semel administratus, præterisse uisus
 est: posterioribus tamen peccatis non est abolitus.
 Puritas enim Christi in eo nobis oblata est. ea sem-
 per uiget, nullis maculis opprimitur, sed omnes no-
 stras sordes obruit & extergit. Neque hinc peccan-
 di in futurum licentia captanda est, ut certe hinc ad
 talem audaciam minime instruimur: sed hæc doctri-
 na ijs tantum traditur, qui ubi peccauerunt, sub pec-
 catis suis fatigati & desolati gemunt: ut habeãt quo
 se erigant ac consolentur, ne in confusionem & de-
 sperationẽ ruant. Sic Paulus ait, Christũ factum no-
 bis esse propitiatorem, in remissionẽ præcedentium
 delictorum. Quo non negat, perpetuam assiduamq;
 peccatorum

Rom. 3

peccatorum remissionem, ad mortem usq; in eo obtineri: sed datum eum à patre miseris tantum peccatoribus significat. qui conscientiae cauterio uulnerati, ad medicum suspirant. His offertur misericordia Dei. qui peccandi materiam & licentiam ex impunitate aucupatur, nihil sibi præter iram & iudicium Dei prouocant. Alteram etiam consolationem adfert: quia nostram in Christo mortificationem nobis ostendit, & nouam in eo uitam. Siquidem (ut ait Apostolus) in mortem eius baptisati sumus, consepulti ipsi in mortem, ut in nouitate uitæ ambulemus. Quibus uerbis non ad imitationem eius nos solum exhortatur: ac si diceret, admoneri nos per baptismum, ut quodam mortis Christi exemplo, concupiscentijs nostris moriamur: & exemplo resurrectionis, ut in iustitiâ suscitemur: sed rem longe altius repetit. nempe quod per baptismum, Christus nos mortis suæ fecerit participes, ut in eâ inseramur. Et quem admodum surculus substantiam alimentumq; ducit à radice, cui insitus est: ita qui baptismum ea qua debent fide accipiunt, uere efficaciam mortis Christi sentiunt in mortificatione carnis suæ: simul etiam resurrectionis, in uiuificatione spiritus. Inde exhortationis materiã desumit. Quod si Christiani sumus, debemus

debemus mortui esse peccato, et iustitiæ uiuere. Hoc
 eodem argumento alibi utitur: Quod circumcisi sumus, Coloss. 2
 & exuimus ueterem hominem, postquam per
 baptismum in Christo sepulti sumus. Et hoc sensu, Tit. ult.
 eo quem proxime citauius loco, uocauit lauacrum
 regenerationis & renouationis. Sic primu[m] Ioan
 nes baptisauit, sic deinde apostoli: baptismo pœniten
 tiæ, in remissionem peccatorum. Pœnitentiæ uerbo, Matth. 3
 huiusmodi regenerationem intelligentes: remissione Luc. 3
 peccatorum, ablutionem. Quo etiam certissimū sit, Ioan. 3. 4
 idem fuisse prorsus Ioannis ministerium, quod Apo- Acto. 2
 stolis postea delegatum est. Non enim alium bap-
 tismum faciunt diuersæ manus, quibus administratur:
 sed eundem esse eadem doctrina ostendit. In unam
 doctrinam Ioannes & apostoli consenserunt. utriq;
 in pœnitentiam, utriq; in remissionem peccatorum,
 utriq; in nomen Christi, à quo pœnitentia & pecca-
 torū remissio esset, baptisauerunt. Ioānes dixit, agnum
 esse Dei, per quem tollerentur peccata mundi. Vbi Ioan. 1
 etiam hostiam fecit, patri acceptam, propitiatorem,
 seruatorem. Quid ad hanc confessionem addere po-
 terant Apostoli? Quid ergo est, quod Ioannes di-
 xit, se quidem aqua baptisare: uenturum Christum, Matth. 3
 qui baptisaret in spiritu sancto & igni? paucis expe- Luc. 3
 diri

diri hoc potest. Non enim baptismum à baptismo di-
 stinguere uoluit, sed personam suam cum Christo per-
 sona contulit: se ministrum esse aquae, illum spiritus
 sancti datorem. & hanc uirtutem uisibili miraculo
 declaraturum, quo die spiritum sanctum Apostolis
 sub linguis igneis mitteret. Quid Apostoli iactare ul-
 tra potuerunt? Quid & qui hodie baptisant? sunt
 enim exterioris duntaxat signi ministri, Christus
 interioris gratiae autor. Hæc quæ tum de mortifi-
 catione, tum de ablutione diximus, in populo Israel
 adumbrata sunt. quem eam ob causam Apostolus di-
 cit in nube & in mari fuisse baptisatum. Mortifica-
 tio figurata est, cum Dominus è manu Pharaonis, et
 I. Cor. 10
 Exod. 14
 crudeli seruitute eos asserens, uiam illis strauit per
 mare rubrum: & Pharaonem ipsum & Aegyptios
 hostes, qui à tergo illis instabant, & ceruicibus im-
 minebant, submersit. Nam & ad hunc modum, in
 baptismo pollicetur nobis, & dato signo ostendit,
 nos ex Aegypti captiuitate, hoc est, è peccati seruis-
 tute, sua uirtute eductos & uindicatos: submersum
 Pharaonem nostrum, id est, diabolum. quanquam
 nec sic etiam exercere nos & fatigare desinat. Ve-
 rum, ut Aegyptius ille non in profundum maris deie-
 ctus fuerat, sed in littore prostratus, terribili aspectu
 adhuc

adhuc Israëlitas terrebat, sed nocere non poterat: ita hic noster adhuc quidē minatur, arma ostendit, sentitur, sed uincere non potest. In nube, purgationis symbolum fuit. nam ut tum illos Dominus opposita nube operuit, & refrigerium præstitit, ne inclementiore solis ardore deficerent, & tabescerent: ita in baptismo, nos Christi sanguine opertos esse & protectos agnoscimus, ne Dei seueritas, quæ uere est flamma intolerabilis, nobis incumbat. Iam perspicuum est, quam falsum sit quod docuerunt nonnulli, nos per baptismum solui & eximi ab originali peccato, & ea corruptione quæ ab Adam in uniuersam posteritatem propagata est. atq; in eandem iustitiam naturæq; puritatē restitui, quam obtinisset Adam, si in ea, qua primum creatus fuerat, integritate stetit. Tale enim doctorum genus nunquam, quid peccatum originale, quid iustitia originalis, quæ gratia baptismi esset, affecutum est. Peccatum originale est, naturæ nostræ prauitas ac corruptio: quæ primum reos facit iræ Dei, tum etiam opera in nobis profert, quæ scriptura uocat opa carnis. Atq; id est, quod proprie in scripturis peccatū nominatur. Quæ uero inde emergūt opera, qualia sunt adulteria, scortationes, furta, odia, contentiones, cædes, comestiones,

Numer. 9

Ro. 7. 6. 7.

tiones: fructus peccati magis, secundum eam rationem uocari debent. quanquam & peccata saepe in scriptura nuncupantur. Hæc itaq; duo distincte obseruanda. nẽpe q; sic omnibus naturæ nostræ partibus uitati peruersiq; iam ob talem duntaxat corruptionem damnati merito, conuictiq; coram Deo tenemur: cui nihil est acceptum, nisi iustitia, innocentia, puritas. Atq; adeo infantes quoq; ipsi, suã secum damnationẽ è matris utero afferunt. qui tamen si suæ iniquitatis fructus nondum protulerint, habent tamen in se inclusum semen. imò tota eorum natura, quoddam est peccati semen. ideo non odiosa & abominabilis Deo esse non potest. Hanc damnationem sublatam, & à se depulsam esse, certi per baptismum fideles fiunt. Quando (ut dictum fuit) Dominus hoc signo nobis pollicetur, plenam solidamq; remissionem factam esse, & culpæ, quæ imputanda nobis erat: & pœnæ, quæ ob culpã luenda. Iustitiã quoq; apprehendunt, sed qualem in hac uita obtinere populus Dei potest: nempe imputatione duntaxat. quia pro iustis & innocentibus eos, sua misericordia, Dominus habet. Deinde, quòd hæc peruersitas nunquam in uobis cessat, sed novos assidue fructus parit. Ea scilicet, quæ ante descripsimus, opera carnis. non secus

secus atq; incensus fornax flāmam & scintillas perpetuo efflat, aut scaturigo aquā sine fine egerit. Quare qui peccatum originale definerunt, carentiam uisitæ originalis: nō satis significanter uim atq; energiam ipsius expresserunt. Non enim natura nostra boni tantū inops & uacua est, sed malorū omnium adeo fertilis ac ferax, ut ociosa esse non possit. Qui dixerunt esse cōcupiscentiam, non nimis alieno uerbo usi sunt: si tamen adderent, quod minime concedunt: quicquid in homine est, ab intellectu ad uoluntatem, ab anima ad carnem usq; hac concupiscentia inquinatum, refertumq; esse. aut (ut breuius absoluat) totum hominem non aliud ex seipso esse, quā concupiscentiā. Huiusmodi concupiscentia nunquam plane in hominibus interit & extinguitur: donec per mortē è corpore mortis liberati, semetipsos prorsus exuerint. Baptismus quidem promittit nobis submersum esse nostrū Pharaonem, & peccati mortificationem: non tamen ita, ut amplius non sit, aut nobis negocium non facessat: sed tantum ne superet. Nam quamdiu in hoc carcere corporis nostri clausi degemus, habitabunt in nobis reliquiae peccati. sed si promissionem in baptismo nobis a Deo datam fide tenemus: non dominabuntur, nec regnabunt.

P

Nemo

Nemo autem se fallat, nemo sibi in suo malo blandiatur, cum audit peccatum semper in nobis habitare. Non in hoc dicuntur ista, ut peccatis suis secure indormiant peccatores: sed tantum, ne labascant, & animū despondeant, qui à carne sua titillantur, excruciantur, punguntur. magis cogitent, se in uia adhuc esse: & multum se profecisse credant, cum è sua concupiscentia aliquantulum minui indies senserint: donec eo pertigerint, quo tendunt. nempe ad ultimum interitum carnis suæ, qui in huius uitæ mortalis interitu perficietur. Sic ergo habendum est. Baptisamur in mortificationem carnis nostræ, quæ à baptismo in nobis inchoatur, quæ quotidie prosequimur perficietur autem, cum ex hac uita migrabimus ad Dominum. Postremo, & hanc è baptismo consolationem fides nostra accipit, quod certò nobis testificatur, non modo in mortē & uitam Christi nos insertos esse: sed sic ipsi Christo unitos & cōpactos, ut omnium eius bonorum participes simus. Ideo enim baptismū in suo corpore dedicauit & sanctificauit, ut cōmunem eum nobiscū haberet: ceu firmissimum unionis ac societatis, quam nobiscum inire dignatus est, uinculum. Ut Paulus ex eo probet, nos esse filios Dei: quia Christum in baptismo induimus. Con-

Matth. 3

Galat. 3

Confessione

fessionem autem nostram apud homines sic seruit. Siqui-
 dem nota est: qua palam profiteamur nos populo Dei
 accenseri uelle, qua testamur nos in unius Dei cultum,
 in unam religionem cum Christianis omnibus con-
 sentire: qua denique fidem nostram publice affirmamus.
 ut non modo laudem Dei spirent corda nostra, sed
 linguam etiam, et omnia corporis membra, quibus pos-
 sunt significationibus, personent. Ita enim, ut decet,
 nostra omnia in obsequium gloriae Dei conferuntur,
 qua nihil uacuum esse debet: et ceteri nostro exemplo,
 ad eadem studia incitantur. Huc respiciebat Paulus, cum 1. Cor. 8
 interrogaret Corinthios, an non in Christi nomen
 baptisati fuissent? inuens scilicet, eo ipso quod in eius
 nomen fuissent baptisati, sese illi deuotissime, in eius no-
 men iurasse, et fidem illi suam apud homines obstrin-
 xisse. ut confiteri amplius non possent, nisi solum
 Christum: nisi confessionem abnegare uellent, quam
 in baptismo ediderant. Nunc postquam enarra-
 tum est, quid spectauerit Dominus noster in institu-
 tione baptismi, quae sit nobis utendi accipiendique: ra-
 tio iudicare promptum est. Nam quatenus consolandi
 confirmandaeque fidei nostrae datur, accipiendus
 est quasi e manu Dei: certum persuasumque habere con-
 uenit, ipsum esse, qui nobis per signum loquitur: ipsum
 esse

esse, qui nos purgat, abluit, delictorum memoriam abolet. ipsum esse, qui mortis filij sui participes facit, qui sathanæ & concupiscentiæ nostræ vires eneruat, imò qui filio suo nos induit. Hæc, inquam, tan- uere certoq; animæ nostræ intus facere, quàm certo videmus corpus nostrum extrà abluï, submergi, cir- cundari. Ist hæc enim, siue analogia, siue similitudo, certissima est sacramentorum regula: ut in rebus cor- poreis, spirituales conspiciamus ac cogitemus. quan- do istiusmodi figuris representare domino usum est. Non quia sacramento tales gratiæ illigatæ inclusæq; sint, aut quòd sacramentum organum ac instrumen- tum sit, quo nobis conferantur: sed duntaxat, quia hac tessera uoluntatem suam nobis Dominus testi- ficatur. nēpe se hæc omnia nobis uelle largiri. Huius

- Act. 10** documentum sit Cornelius centurio, qui peccato- rum remissione, qui gratijs spiritus sancti uisibilibus iam antea donatus, baptisatus est: non largiorem re- missionem è baptismo petens, sed certiozem fidei ex- ercitationē. Obiecerit forte aliquis: Cur igitur Pau- lo dicebat Ananias, ut peccata sua per baptisum ab- lueret, si baptismo peccata non abluuntur? Respon- deo: Dicimur accipere, obtinere, impetrare, quòd no- bis à Deo datum credimus: siue id tum primum agno- scimus.

scimus, siue prius agnitum, certius persuasum habemus. Hoc itaq; tantum uoluit Ananias: Vt certus sis, Paule, remissa tibi esse peccata, baptizare. promittit enim Dominus in baptismo remissionē peccatorum: hanc accipe, & securus esto. Cæterum, ex hoc sacramento nihil assequimur, nisi quantum fide accipimus. si fides desit, erit in testimonium accusationis nostræ coram Deo, quòd promissioni illic datæ increduli fuerimus. Quatenus uero confessionis nostræ symbolum est, testari eo debemus, fiduciam nostram in Dei misericordia esse: & puritatē nostram, in peccatorum remissione, quæ est per Iesum Christum: nosq; in ecclesiam Dei ingredi, ut uno fidei & charitatis consensu, cum fidelibus omnibus uiuamus unanimes. Hoc uoluit Paulus, cū inquit: in uno nos 1. Cor. 12

omnes spiritu baptisatos esse, ut unum corpus simus. Iam si uerum est, quod constituimus: sacramentum non ex eius manu accipiendum esse, à quo administratur: sed uelut ex ipsa Dei manu, à quo haud dubie mittitur: inde colligere licet, nihil illi afferri uel auferri, eius dignitate, per cuius manum traditur. ac perinde atq; inter homines, si qua missa epistola fuerit, modo satis & manus & signum agnoscatur, minime refert, quis aut qualis tabellarius fuerit: ita no-

bis sufficere debet, manum & signum Domini nostri in sacramentis suis agnoscere, à quocunq; tandem tabellario deferantur. His Donatistarum error pulchre refutatur, qui uim ac præciũ sacramenti metuebantur ministri dignitate. Tales hodie sunt Cathabaptistæ nostri, qui rite nos baptisatos pernegant, quòd ab impijs & idololatrjs in regno papali baptisati sumus. itaq; anabaptismum furiose urgent. Aduertus quorum ineptias satis ualida ratione muniemur, si cogitemus nos baptismo initiatos, non in nomen alicuius hominis: sed in nomen patris, & filij & spiritus sancti. Ideoq; baptismũ nõ esse hominis, sed Dei: à quocunq; tandem administratus fuerit. Ut maxime Dei ignorantes aut contemptores fuerint, qui nos baptisabant: nõ tamen in suæ ignorantie uel sacrilegij consortium nos tinxerunt, sed in fidem Iesu Christi: quia non suum, sed Dei nomen inuocarunt, nec in aliud nomen nos baptisarunt. Quòd si baptisma Dei erat, habuit certe promissionem, de peccatorum remissione, mortificatione carnis, uiuificatione spirituali, participatione Christi. Iam uero quòd nos interrogant, quæ tamen fides nostra baptismum aliquot annis secuta sit, ut inde euincant irritum esse baptismum, qui nobis non sanctificatur, nisi uerbo promissionis

missionis fide accepto. Ad id postulatum responde-
 mus: nos quidem cæcos & incredulos, longo tempo-
 re promissionem, quæ in baptismo nobis data erat,
 non tenuisse: promissionem tamen ipsam, quando à
 Leo erat, statam semper & firmam, ueracemq; man-
 sisse. Etiam si omnes homines mendaces & perfidi:
 Deus tamè uerax esse nõ desinit. etiam si omnes per-
 diti, Christus tamen salus manet. Fatemur ergo ba-
 ptismum pro eo tempore non profuisse nobis hilum,
 quando in eo nobis oblata promissio, sine qua bap-
 tismus nihil est, neglecta iacebat. Nunc, ubi Dei gra-
 tia resipiscere cœpimus, cæcitatem nostram & duri-
 tiam cordis accusamus, qui tantæ eius bonitati tam-
 diu ingrati fuerimus. cæterum, promissionem ipsam
 nõ euanuisse credimus. Quin potius sic reputamus.
 Deus per baptismum, peccatorum remissionem pol-
 licetur, & promissum indubie omnibus credentibus
 præstabit. Ea promissio nobis in baptismo oblata: fide
 igitur amplectamur. Diu quidem nobis propter infi-
 delitatem sepulta fuit: nunc igitur eam per fidem reci-
 piamus. Verum igneum sibi uidentur telum uibrare,
 cum allegant, Paulū rebaptisasse eos, qui Ioannis ba-
 ptismo semel baptisati erant. Nam si, nostra confes-
 sione, idem prorsus fuit Ioannis baptismus, qui nunc

Acto. 10

noster est. quemadmodum illi antea peruerse instituti, ubi rectam fidem edocti sunt, in eam sunt rebaptisati: ita baptismus ille, qui sine uera doctrina fuit, pro nihilo reputandus est. & ex integro baptisari debemus in ueram religionem, qua nunc primum imbuti sumus. Concedo fuisse prius illud baptismus, uerum Ioannis baptismus, & unum idemq; cum Christi baptisate: sed rebaptisatos nego. Quid igitur sibi uolunt uerba? baptisati sunt in nomine Iesu. Quid interpretantur, tantum sincera doctrina eruditos a Paulo fuisse. sed simplicius intelligere malim, baptismum spiritus sancti, hoc est, gratias spiritus uisibiles per manuum impositionem datas: quas baptismi nomine significari non nouum est. Nec repugnat quod postea subditur, cum imposuisset illis manus, descende-
bat spiritus sanctus super eos. Non enim duo diuersa narrat Lucas, sed formam narrationis sequitur. Hebraeis familiarem: qui primum rei summam proponit, deinde fusius explicat. Quod ex ipso uerborum contextu animaduertere quiuis potest. Dicitur enim: His auditis, baptisati sunt in nomine Iesu. Et cum imposuisset illis manus Paulus, spiritus sanctus descende-
bat super illos. Hac posteriori locutione describitur qualis ille fuerit baptismus. Verum, quia ex quo
dictum

dictum est sacramenti usum duabus his partibus consistare: primum, ut de Domini promissionibus edoceamur: deinde, ut fidem nostram apud homines proficteamur: dubitari possit, cur Christianorū liberi ad huc infantes, baptisentur: qui neq; talibus documentis doceri quicquam posse multis uidentur, nec fidem habere intus conceptam, cuius testimonium palam reddant. rationem pædobaptismi paucis explicabimus. Principio, temere affirmatur & arroganter, fidem in hanc ætatem cadere non posse. Nam si ex his, quos in eiusmodi ætatula ab hac mortali uita reuocat Dominus, regni cœlestis aliquos hæredes facit: æterna autē beatitudo in Dei cognitione sita est: cur non illis hic gustum aliquem & primitias dare possit eius boni, quo abunde olim pleneq; fruuntur? cur non per speculum & in ænigmate ab ijs uideri possit, à quibus facie ad faciem spectabitur? Id si assequi non possumus: cogitemus quàm magnifica sint opera eius omnia, & quàm eius consilia sint abstruse sensibus nostris. Præterea, si fatemur (quod certe fateri necesse est) & ex hac ætate à Domino uasa misericordiæ eligi: neq; de fide inficiari possumus, Rom. 7
 quæ unica est ad salutem uia. Nam si in uno Christo Abac. 2
 uiuimus, & quidē per fidem: ubi à fide discessum Rom. 1
 fuerit,

234 CHRIST. RELIGIONIS

Mar. ult.

fuerit, nihil possumus nisi in Adam mori. Clarū est
 enim testimonium: Qui crediderit, & baptisatus fue-
 rit, saluus erit. Qui non crediderit, iam condemna-
 tus est. Nonnulli, ex loci circūstantia, uerbum hoc
 ad eos duntaxat referendū contendunt, qui per æta-
 tem, Euāgelicam prædicationē exaudire potuerint:
 quod eo loco mittantur Apostoli ad euangelisandū,
 deinde sequitur, Qui crediderit, hūc saluū fore, nem-
 pe, inquit, cui prædicatum fuerit: non autem præ-
 dicatur, nisi adultis. Sed ego contra asserto, hanc ge-
 neralem esse sententiā, toties inculcatā repetitamq;
 in scripturis, ut tam leui solutione eludi non possit.
 Iohan. 3. 6 Nullum ætatū discrimen statuitur, cū dicitur, hanc
 ¶ 17 esse uitam æternam, nosse unum uerum Deum, &
 quem misit, Iesum Christum: cum dicitur, iram Dei
 manere super eum, qui non crediderit in unigenitum
 filium Dei: uitam non habituros, nisi qui ederint car-
 nem filij hominis. & alia eius generis. Quare manet
 fixa sententia, nullos nisi fide saluos fieri, siue pueri
 sint, siue adulti. Ideo & baptismus ad infantes iure
 pertinet, quorū cum adultis cōmunis est fides. Neq;
 uero hæc quispiam in eum sensum accipere debet,
 quasi dicam à matris uero semper inchoari fidē: cum
 adultos etiā ipsos nunc serius, nunc citius, Dominus
 uocet.

uocet. sed tantum dico, omnes Dei electos per fidem ingredi in uitā aeternā, quacunq; aetatis parte ex hoc corruptionis carcere tollantur. Quod si haec ratio nos deficeret, abunde tamen nobis esset, quod in

baptisandis infantibus Domini uoluntati paremus: qui uoluit, ut uenire ad se sinerentur. Quos impediri prohibet, simul utiq; adiuuari praecipit. Et cum dixerit, talium esse regnum caelorum: nihil aliud quam eius sententiae subscribimus, ueritateq; ob signamus, cum illis signum remissionis peccatorum comunicamus: sine qua regnum caelorum omnibus clausum, obseratumq; est. Quin & praecipit a Domino positum de cir-

Matth. 19

cuncidendis Iudaeorum pueris, uice mandati nobis esse debet: quando in circumcisionis locum successit baptisimus noster. Nam quod Iudaeis pollicebatur Dominus in circumcisione, se scilicet ipsis & eorum semini Deum fore, ipsos semenq; ipsorum sibi fore in populum, id ipsum hodie Christianis pollicetur in baptismo: non adultis modo, sed & infantibus. quos etiam

Gen. 17

eam ob causam Paulus sanctos dicit, ut Iudaeorum olim infantes sancti uocari poterant,

1. Cor. 7

praegentilibus, immundis

& prophanis.

DE COENA DOMINI.

Alterum Christianæ ecclesiæ institutum sacramentum, est panis in Christi corpore sanctificatus, & uinum in eius sanguine sanctificatum. Vocamus autem, uel cenam Domini, uel eucharistiam. quòd in ipso & spiritualiter benignitate Domini pascimur, & nos illi suæ beneficentiæ gratias agimus. Promissio illic addita perspicue declarat, quem in finem institutū fuerit, ac quorsum spectet. nempe, ut nobis confirmet, corpus Domini sic pro nobis semel traditum, ut nunc nostrum sit, ac perpetuo etiam futurum: sanguinem eius sic pro nobis semel effusum, ut noster sit semper futurus. Quo rursum reuincitur eorum error, qui negare ausi sunt, sacramenta exercitia fidei esse: ad ipsam tuendam, excitandam, & augendam data. Verba enim sunt: Hic calix nouum testamentum est, in meo sanguine. Hoc est documentum ac testimonium promissionis. Vbi cunq; autem est promissio, illic fides habet quo nititur, quo se cōsoletur, quo se confirmet. ^{magnum} uero suauitatis ac consolationis fructum ex hoc sacramento colligere possunt animæ nostræ: quòd sic Christū nobis, sic nos illi uicissim insertos esse agnosceimus, ut quicquid ipsius est, nostrum uocare: quicquid

Luc. 22

1. Cor. 11

quid nostrum est, ipsius censere liceat. Quare et nobis secure spondere audeamus, uitā aeternā nostram esse, regnum cœlorum tam nobis non posse excidere, quam nec Christo ipsi. rursus peccatis nostris non posse nos magis, quam ipsum damnari: quia non iam nostra, sed ipsius sunt. Non quod ipsi ulla culpa iure imputanda sit: sed quia eorum se & debitorem statuit, & solutorē præstat. Hæc est cōmutatio, qua immensa sua bonitate nobiscum usus est. Quod nolentiam in se paupertatem recipiens, suam ad nos opulentiam transtulerit. Quod suscepta nostra imbecillitate, sua uirtute nos confirmauerit. Quod accepta nostra mortalitate, sua immortalitate donauerit. Quod in terras descendens, ascensum nobis in cœlum strauerit. Quod filius hominis nobiscum factus, nos secum Dei filios fecerit. Hæc omnia adeo solide in sacramento isto promittuntur, ut certo statuendū sit, uere nobis exhiberi, nō secus ac si Christus ipse præsens aspectui nostro obijceretur, ac manibus atrectaretur. Hoc enim uerbum nos ludificari, nobis uie mentiri non potest: Accipite, edite, bibite. Hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur. Huc est sanguis, qui in remissionē peccatorum effunditur. Quod accipere iubet, significat nostrum esse.

Matth. 26

Mar. 14

Luc. 22

1. Cor. 11

Quod

Quod manducare iubet, significat unam nobiscum
 substantiam fieri. Cum dicit, Hoc est corpus meum,
 quod pro uobis traditur: hic est sanguis meus, q̄ pro
 uobis effunditur: docet nō tā sua esse, quā nostrā:
 quæ non suo cōmodo, sed in gratiā ac rem nostrā,
 & sumpsit, & posuit. Ac diligenter quidē obseruat
 dum est, totam sacramēti energiam in his uerbis si-
 tam esse: Quod pro uobis traditur, Qui pro uobis
 effunditur. Alioqui non magnopere nobis conduce-
 ret, corpus ac sanguinem Domini nunc distribui, ni-
 si in redemptionem ac salutem nostrā exposita se-
 mel fuissent. Itaq; sub pane & uino repræsentantur:
 quo discamus nō modo nostrā esse, sed nobis esse in
 uitam ac alimentum. Id est quod antea admonuimus,
 à rebus corporeis, quæ in sacramentis proferuntur,
 quadam analogia, nos ad spirituales deduci debere.
 Sic, cū panē uidemus nobis in signū corporis Chri-
 sti exhibitū, hæc statim concipienda est similitudo.
 Ut corporis nostri uitam panis alit, sustinet, tuetur:
 ita corpus Christi uitæ nostræ spiritualis cibum ac
 protectionem esse. Cum uinū in symbolū sanguinis:
 cogitandū, quos corpori usus uinū afferat, ut eos dē
 spiritualiter nobis Christi sanguine afferri reputē-
 mus. Sunt autē, confirmare, reficere, exhilarare. Nā
 si satis

si satis perpēdimus, quid nobis sacrosancti huius cor-
 poris traditio, quid sanguinis effusio p̄suerit: nō ob-
 scure perspiciemus, hæc panis & uini attributa, se-
 cundū eiusmodi analogiam, optime illis conuenire.
 Non ergo præcipuæ sunt sacramēti partes, corpus
 Christi simpliciter nobis exhibere: sed magis, pro-
 missionē illam, qua carnē suā uere cibū esse testatur, Ioan. 6
 & sanguinē suum, potum, quibus in uitam æternam
 p̄scamur: qua se panem uitæ esse affirmat, de quo
 qui manducauerit, uiuet in æternum: illam, inquam,
 promissionē obsignare & confirmare. Et quo id effi-
 ciat, ad Christi crucem mittere: ubi ea promissio ue-
 re præstita, & numeris omnibus impleta fuit. Nam
 quod se panem uitæ appellauit, non eam a sacramen-
 to appellationem sibi sumpsit (ut quidam peruerse
 interpretantur:) sed quia talis à patre nobis datus fue-
 rat, talemq; sese præstitit, cum humanæ nostræ mor-
 talitatis particeps factus, nos diuinæ suæ immorta-
 litatis consortes fecit: cum in sacrificiū se offerens,
 maledictionem in se nostrā sustulit, ut sua nos bene-
 dictione perfunderet: cū morte sua mortē deglutiuit
 & absorbit: cū in sua resurrectione carnē hęc no-
 strā corruptibile, quā induerat, in gloriā & incorru-
 ptionem suscitauit. Sacramentū ergo nō panem uitæ
Christum

Christi esse facit: sed quatenus in memoriã nobis reuocat panẽ esse factũ, quo assidue uescamur, eius panis gustũ & saporẽ nobis præbet. Deniq; nobis pollicetur, quicquid fecit aut passus est Christus, ea fecisse & passum esse in nostram uiuificationẽ. Deinde, hanc uiuificationem æternam esse: qua sine fine aliamur, sustineamur, & conseruemur in uita. Si quidem, ut panis uitæ nobis nõ fuisset Christus, nisi nobis natus ac mortuus fuisset, nisi nobis resurrexisset: ita minime nũc esset, nisi eius natiuitatis, mortis, resurrectionis, efficacia & fructus, res æterna esset ac immortalis. Si hæc uis sacramenti prodiginitate excussa expensãq; esset, satis superq; habebat, unde nobis satisfaceret: nec excitata essent horribiles istæ dissensiones, quibus tum olim, tum nostra etiamnum memoria, ecclesia misere uexata est: dum uolunt curiosi homines definire, quomodo in pane præsens adsit Christi corpus. Alij, quo se arguit probarent, addiderunt ad scripturæ simplicitatem, adesse realiter ac substantialiter. Alij ultra etiam progressi sunt: iisdem esse dimensionibus, quibus in cruce pendebat. Alij prodigiosam transsubstantiationẽ excogitarunt. Alij panem, ipsum esse corpus: Alij sub pane esse: Alij, signum tantum & figuram cor-

poris proponi. Res scilicet digna, de qua tanta & uerborum, & animorum contentione disceptetur. Sic quidem uulgo existimatur: sed qui ita sentiunt, non animaduertunt, primo loco quærendum fuisse, quomodo Christi corpus, ut pro nobis traditum est, nostrum fieret: quomodo sanguis, ut pro nobis effusus est, noster fieret. Id uero est, totum Christum crucifixum possidere, ac omnium eius bonorū participem fieri. Nunc his omissis, quibus tantum inerat momenti, imò neglectis & penè sepultis, hæc una spinosa quæstio depugnatur: Quomodo corpus à nobis ueretur? Quo tamen in tanta opinionum turba & uarietate, una certaq; Dei ueritas nobis constet: cogitemus primum, spirituale quiddam esse sacramentum, quo Dominus non uentres nostros, sed animas partescere uoluit. ac Christum in eo quæramus, non nostro corpori, nec ut sensibus carnis nostræ comprehendendi potest: sed sic, ut anima uelut præsentem sibi datum & exhibitum agnoscat. Deniq; ipsum spiritualmente obtinere, satis habemus: sic enim in uitam ipsum obtinebimus. quod ipsum est percepisse, quicquid ex sacramento fructus percipi potest. Hanc cognitionem ubi quis animo præsumpserit ac meditatus fuerit, facile intelliget, quomodo Christi corpus

q in sacra

in sacramento nobis offeratur. nempe, uere & efficaciter: de natura ipsa corporis minime sollicitus erit. Hæc quia minus usitata sunt (quòd pauci hæcenus rem acu tetigerunt) pluribus uerbis illustrari forte opus fuerit. Itaq; sic in summa habendum est. Christus, ut ueram nostram carnem induit, cum è uirgine natus est: in uera carne nostra passus est, cum pro nobis satisfacit: ita eandem ueram carnem & resurgendo recepit, & in cælum sustulit. Hæc enim nobis nostræ resurrectionis, & in cælum ascensionis spes est, quòd Christus resurrexit, & ascendit. Porro quàm infirma & fragilis spes foret ista, nisi hæc ipsa nostra caro in Christo uere suscitata, & in regnum cælorum ingressa esset? Atqui hæc est perpetua corporis ueritas, ut loco contineatur, ut suis dimensionibus constet, ut suam faciem habeat. Scio quid caulentur ceruicosi quidam, quo errorem semel susceptum obstinate tueantur: non alias unquam dimensiones habuisse Christi carnem, nisi quàm longe lateq; cælum & terra patent. Quod autem puer ex utero natus sit, quod creuerit, quod in cruce expansus, quod sepulchro inclusus: id dispensatione quadam factum, ut nascendi, moriendi, cæterisq; humanis officijs desungeretur. Quod solita corporis specie post resurrectionem

resurrectionem conspectus fuerit, quod in cœlum assumptus, quod postremo etiam post ascensionem, Stephano & Paulo uisus: eadem id dispensatione factum, ut regem se in cœlo constitutum hominum aspectui declararet. Quid hoc est, nisi Marcionem ex inferis suscitare? Quis enim dubitet corpus Christi phantasticum fuisse, si ea conditione fuit? Allegat quod à Christo ipso dictum est. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit è cœlo: filius hominis, qui in cœlo est. Verum sunt ne obtuso adeo sensu, ut non uideant id dictum per cōmunicationem idiomatum? Qualiter à Paulo Dominus gloriæ crucifixus dicitur, non quia secundum diuinitatem sit passus: sed quia Christus, qui abiectus & contemptus in carne patiebatur, idem Deus erat & Dominus gloriæ. Ad hunc modū & filius hominis in cœlo erat: quia ipse idem Christus, qui secundum carnem hominis filius habitabat in terris, Deus erat in cœlo. Quare tione, eo ipso loco, descendisse dicitur secundum diuinitatem. non quòd diuinitas cœlum reliquerit, ut in ergastulum corporis se abderet: sed quia, tametsi omnia impleret, in ipsa tamen Christi humanitate corporaliter, id est, naturaliter habitabat, & ineffabili quodam modo. Alij paulò argutius elabuntur.

1. Cor. 15

Acto. 7. 9

Ioan. 3

1. Cor. 2

Coloss. 2

Matth. 17

corpus hoc, quod in sacramento exhibetur, gloriosum esse & immortale. Itaque nihil absurdi esse, si pluribus in locis, si nullo loco, si nulla forma, sub sacramento contineatur. Sed quaero, quale dabit discipulis Dominus pridie quam pateretur? an non uerba denant, mortale illud, quod statim tradendum erat, dedisse? iam antea, inquit, suam gloriam tribus discipulis in monte Thabor conspiciendam dederat. Verum id quidem est. sed ea claritate gustum tantum suae immortalitatis ad horam illis praebebat. Cum uero corpus suum in ultima cena distribueret, imminere iam iam hora, qua à Deo percussus & humiliatus, sine decore, ut leprosus, iaceret. tantum abest, ut tantam gloriam suam proferre uellet. Et hic quanta Marcioni fenestra aperitur, si Christi corpus uno in loco mortale & humile uidebatur, in alio immortale & gloriosum tenebatur? sed ad tantum absurdum conuenio. Tantum de corpore glorioso mihi respondeat, an non tamen corpus sit? Est, inquit, *ἀσπρόσπορον, ἀχρημάτιστον, ἀμετρεόν*. Id uero est, non uno quidem uerbo, sed periphrasi, spiritum uocare. Aut negemus plane carnis resurrectionem, aut cum resurrexerit, carnem fore confiteamur: quia à spiritu in hoc differt, quia loci spacio clauditur, quia uidetur.

uidetur, quia tangitur. Neq; uel tantillum illis patrocinatur, quod toties obiectant, Christum ad discipulos intrasse ianuis clausis. Intrauit certe, mirabili ingressu. neq; enim aut eas ui perfregit, aut expectauit dum hominis manu aperirentur: sed omne si-
 bi obstaculū cedere sua uirtute fecit. Cæterum ingressus, corporis ueritatem discipulis approbavit: **Ioan. 10** Vi-
 dete, inquit, & palpate: quia spiritus carnem & ossa **LUC. 24**
 non habet. En gloriosum Christi corpus, uerum esse probatur: quia palpari & uideri potest. Aufer ista: iam uerū corpus esse desinet. Hic, ut nobis inuidiam faciant, de omnipotentis Dei potentia maligne nos loqui criminantur. Sed aut stulte errant, aut malitiose mentiuntur. Non enim hic quaeritur, quid Deus potuerit, sed quid uoluerit. Affirmamus autem id factum esse, quod illi placitū erat. Placuit autem, Christum fratribus per omnia similem fieri, excepto peccato. Qualis est nostra caro? nonne quæ certa sua dimensione constat? quæ loco continetur? quæ tangitur? quæ uidetur? Et cur, inquit, nō faciat Deus, ut caro eadem, plura diuersaq; loca occupet? ut nullo loco contineatur? ut modo & specie careat? Insane, quid à Dei potentia postulas, ut carnem faciat, simul esse, & non esse carnem? perinde ac si in stes, ut lu-
 cem faciat

cem, faciat simul esse lucem & tenebras. At lucem,
 uult esse lucem: tenebras, tenebras: carnem, carnem.
 Conuertet quidem cum uolet tenebras in lucem, &
 lucem in tenebras. sed cum exigis, ut lux & tene-
 bræ non differant, quid aliud quam ordinem sapien-
 tiæ Dei peruertis? carnem igitur, Carnem esse oportet:
 spiritum, spiritum, unumquodq; qua à Deo lege
 & conditione creatum est. Ea uero est carnis condi-
 ditio, ut uno certo que loco, ut sua dimensione,
 ut sua forma constet. Ea conditione carnem induit
 Christus, cui incorruptionem quidem & gloriam
 Acto. 1 dedit: naturam & ueritatem non abstulit. Pla-
 num enim est clarum que scripturæ testimonium,
 quod in cælum ascenderit, sic uenturus, quomodo
 ascendere uisus est. Nec est quod adhuc resiliant isti
 peruicaces, uisibilem ascendisse & reuersurum, in-
 terim tamen nobiscum inuisibilem habitare. si qui-
 dem carnem se habere & ossa Dominus noster te-
 status est, quæ palpari & uideri possent. Et abire, ac
 ascendere, non speciem ascendentis abeuntisq; dare
 significant: sed uere id facere, quod uerba sonant.
 Cæterum, tametsi carnem suam à nobis sustulit, &
 corpore in cælum ascendit: ad dexteram tamen pa-
 tris sedet. hoc est, in potentia, maiestate, & gloria
 patris

patris regnat. Hoc regnum nec ullis locorum spacijs limitatum, nec ullis dimensionibus circumscriptum: quin Christus uirtutem suam, ubicunq; placuerit, in caelo & in terra exerat, quin se praesentem potentia & uirtute exhibeat: quin suis semper adsit, in ijs uiuat, eos sustineat, confirmet, uegetet, conseruet, non secus ac si corpore adesset. Secundū hanc rationem, corpus & sanguis Christi in sacramento nobis exhibetur: secundum priorem, minime. Docēdi causa, dicimus uere & efficaciter exhiberi: non autem naturaliter. Quo scilicet significamus, non substantiam ipsam corporis, seu uerum & naturale Christi corpus illic dari: sed omnia, quæ in suo corpore nobis beneficia Christus praestitit. Ea est corporis praesentia, quam sacramenti ratio postulat. Quam tanta uirtute, tantaq; efficacia hic eminere dicimus, ut nō modo indubitata uitæ æternæ fiduciam animis nostris afferat: sed de carnis etiam nostræ immortalitate securos nos reddat. Siquidem ab immortali eius carne iam uiuificatur, & quodammodo eius immortalitati cōmunicat. Qui supra hæc, suis hyperbolicis euehuntur, nihil aliud quàm talibus inuolucris simplicem & planam ueritatem obscurant. Quod si quis morosulus, ex ipsis Christi uerbis nobis etiamnum

controuerſiam faciat, quod dixerit Hoc eſſe corpus ſuum, Hunc eſſe ſuum ſanguinē: hic uelim pauli ſper mecum reputet, de ſacramento nunc haberi ſermonem, cuius omnia ad fidem referenda ſunt. fidem uero nos iſta, quam enarrauimus, corporis participatione non minus laute affluenterq; paſcimus: quam qui ipſum Chriſtum è cœlo detrahunt. In uerbis uero ſi adeò tenaciter hæremus, & uerba luculente mihi ſuffragantur. Quod enim matthæus & Marcus referunt, Dominū uocaffe, poculū, ſuum ſanguinem noui teſtamenti: Lucas & Paulus dicunt, teſtamentum in ſanguine. Clames iam, licet, hoc eſſe corpus & ſanguinem: ego contrā contendam, eſſe teſtamentum in corpore & ſanguine. Scripturæ interpretationem ad fidei analogiam exigere iubet Paulus: quam in hac parte mihi præclare conſtare nihil dubium eſt. Ipſe ad quam fidei amiſſim te formes, uide ris. Qui enim nō confitetur Ieſum in carne ueniſſe, ex Deo non eſt. Tu licet diſſimules, eum carnis ſuæ ueritate ſpolias. Hæc cognitio nos facile à carnali etiam adoratione abſtrahet, quam peruerſa temeritate quidam in ſacramento erexerunt, quod ſecum ita ſubducerent: Si corpus eſt, & anima igitur, & diuinitas, ſunt unā cum corpore: quæ iam diuelli non poſſunt.

Roma. 12

1. Ioh. 4

possunt. itaq; illic adorandus Christus. En egregij nostri partus, ubi semel à uerbo Dei, ad cerebri nostri somnia euagari nobis permisimus. At si qua decebat, humilitate omnes sensus sui cogitationes sub uerbo Dei continuissent talium ratiocinationum architecti, auscultassent certe quod ipse dixit: Accipite, manducate, bibite. huicq; mandato paruissent, quo accipi sacramentum, nõ adorari iubet. Itaq; qui, ut à Domino mandatum est, sine adoratione accipiunt, securi sunt se à mandato Dei non deflectere. Qua securitate nulla maior consolatio accidere potest, cum quid operis instituumus. Habent Apostolorum exemplum, quos non legimus prostratos adorasse: sed, ut erant discumbentes, accepisse & manducasse. habet Apostolicæ ecclesiæ usum, quæ non in adoratione, sed in fractione panis cõmunicasse, à Luca narratur. Habet Apostolicam doctrinam, quæ Paulus Corinthiorum ecclesiam instituit, professus se à Domino accepisse, quod tradebat. Qui adorât, coniecturis tantum, & nescio quibus à se natis argumentationibus nituntur: syllabam unã è uerbo Dei prætere nã possunt. Nam ut maxime uerba corporis & sanguinis urgeant, quis tamen sanus & sobrius, corpus Christi, Christũ sibi esse persuadeat?

Acto. 2
1. Cor. 11

Videntur quidem id sibi suis syllogismis pulchre conficere. uerum si eorum conscientias grauiore aliquo sensu exerceri contingat, facile cum suis syllogismis percellentur, dissoluentur, liquefcent: ubi certo Dei uerbo defici se uidebunt (quo uno consistunt anime nostræ, cum ad rationem uocantur: & sine quo, primo quoque momento labascunt.) Vbi Apostolorum doctrinam & exempla sibi aduersari, se uero solos sibi autores esse. Accedent ad tales impulsus & alij non leues stimuli. Quid? an res erat nullius momenti, Deum hac forma adorare, ut nihil nobis præscriberetur? an tanta leuitate fuerat tentandum, de quo nullum usquam uerbum factum fuerat, cum de cultu ac gloria Dei ageretur? Præterea, cum scriptura Christi ascensionem diligenter nobis enarrauerit, qua corporis sui præsentia à conspectu nostro consuetudineque subduxit, quo nobis omnem de eo carnalem cogitationem excuteret: & quoties Christi meminit, mentibus sursum erigi moneat, & ipsum in cælo quærere, sedentem in patris dextera: erat potius in cælorum gloria spiritualiter adorandus, quam excogitandum istud tam periculosum adorationis genus, plenum carnalis crassæque de Deo & Christo opinionis. Quare qui sacramenti adorationem excogitauerit,

tarunt, eam à seipsis somniarunt, citra scripturam, in
 qua nulla huius adorationis mentio ostendi potest.
 quæ sanè non esset prætermissa, si Deo accepta fuisset. Eoq; Deum contempserunt: qui scripturæ suæ
 addere non minus uetat, quàm ex ea quicquã detra-
 here. Ac dum suæ sibi libidinis arbitrio, Deum fabri-
 cati sunt, dereliquerunt Deum uiuentem. Siquidem
 eius dona, pro datore ipso coluerunt. Vbi dupliciter
 peccatum est, nam & honor Deo raptus, ad crea-
 turam traductus est: & ipse etiam in polluto ac pro-
 phanato suo beneficio inhonoratus, dum ex sancto
 eius sacramẽto factũ est execrabile idolũ. Nos econ-
 uerso, ne in eandẽ incidamus foueam, aures, oculos,
 corda, mentes, linguas, penitus defigamus in sacra
 Dei doctrina. Est enim ea spiritus sancti, optimi ma-
 gistri, schola: in qua sic proficitur, ut nihil sit aliũ de
 asciscendum. ignorandum uero libenter, quicquid in
 ea non docetur. Hactenus differuimus, quomodo
 nostræ apud Deum fidei seruiat. Quando autem in
 sacramento hoc, tantam suæ bonitatis largitatem,
 quantam prius enarrauimus, nobis in memoriam Do-
 minus reuocat, & ad eam agnoscendam nos exci-
 tat: simul admonet ne tam effusæ benignitati ingra-
 ti simus. Quin potius eam, quibus par est laudibus,
 prædice-

Deut. 12

prædicemus, & gratiarum actione celebremus. Itaq;
 cum sacramenti ipsius institutum Apostolis traderet,
 ut id in sui memoriam facerent, docuit. Quod Pau-
 lus interpretatur, mortem Domini nunciare. id autem
 est, publice atq; uno simul omnes ore palam fateri,
 totam vitæ ac salutis fiduciã in morte Domini posi-
 tam nobis esse: ut nostra illum confessione glorifice-
 mus, & alios nostro exemplo ad dandã illi gloriam
 exhortemur. Hic apparet rursus, quò sacramenti sco-
 pus spectet. nempe, ut nos in mortis Christi memo-
 ria exerceat. Quòd enim iubemur mortem Domini
 annunciare, donec ad iudicandum ueniat: non aliud
 est, nisi ut oris confessione prædicemus, quòd fides
 nostra in sacramento agnouit: mortem scilicet Chri-
 sti, nostrã esse uitam. Hic secundus sacramenti usus:
 qui ad extremam confessionem attinet. Tertio,
 & exhortationis uice nobis Dominus esse uoluit:
 qua nulla uehemētius ad charitatem, pacem, consen-
 sum, animare nos, inflãmareq; possit. Nam sic suum
 illic corpus nobis Dominus cõmunicat, ut unũ pro-
 fus nobiscum fiat, nosq; cum illo. Porrò, cum non
 nisi unum illi corpus sit, cuius nos omnes participes
 facit: necesse est, & nos omnes unum corpus huius-
 modi participatiõis fieri. Quam unitatẽ representat
 panis,

panis, qui in sacramentum exhibetur: qui uelut ex multis granis confectus est, sic cōmixtis confusisq; ne alterum ab altero discernere liceat: in hunc modum & nos tanta animorum consensione coniunctos connexosq; esse decet, ne quid dissidij aut diuisionis intercedat. Id Pauli uerbis explicari malo. 1. Cor. 10
 lex, inquit, benedictionis cui benedicimus, cōmunicatio est sanguinis Christi: & panis benedictionis quē frangimus, participatio est corporis Christi. Itaque unum corpus sumus, omnes, qui de uno pane participamus. Præclare uero in sacramento profecerimus, si impressa insculptaq; animis nostris fuerit hæc cogitatio: non posse à nobis quenquam ex fratribus lædi, traduci, rideri, contemni, aut ullo modo offendi: quin simul in eo Christum lædamus, traducamus, rideamus, cōtemnamus. non posse nos à fratribus dissidere, quin simul à Christo dissideamus. Christum à nobis diligere non posse, quin diligatur in fratribus. Qualem corporis nostri curam gerimus, talem fratrum quoq; gerendam, qui membra sunt corporis nostri. Quomodo nulla corporis nostri pars aliquo doloris sensu tangitur, qui non in alias omnes diffundatur: ita non ferendum esse, fratrem malo aliquo affici, cuius non & ipsi compassione tangamur. Quam obrem

obrem non abs re Augustinus, toties sacramentum hoc appellat charitatis uinculum. Quis enim acrior admoueri stimulus poterat, ad excitandam mutuam inter nos charitatem, quam dum Christus seipsum nobis donans, non modo suo nos exemplo, ut alter alteri nos mutuo deuoueamus ac tradamus, inuitat: sed quatenus se facit omnium communem, nos quoque omnes unum in seipso esse facit? At quemadmodum sacrum hunc panem cœnæ Domini, spirituales esse cibum uidemus, suauem ac delicatum ijs, quibus Christum ostendit suam esse uitam, quos ad gratiarum actionem erigit, quibus ad mutuam inter se charitatem exhortatio est: ita rursus in nocentissimum uenenum ijs uertitur, quorum fidem non docet, & quos ad confessionem laudis, charitatemque non excitat. Nam (ut ait Paulus) qui indigne manducant, rei sunt corporis & sanguinis Domini, iudiciumque sibi manducant & bibunt, non diiudicantes corpus Domini. Quo loco obseruandum est, non discernere corpus & sanguinem Domini, & indigne accipere, pro eodem accepta esse. Tale enim hominum genus: qui sine ulla fidei scintilla, sine ullo charitatis studio, ad usurpandam cœnam Domini, instar porcorum, se proripiunt: minime discernit corpus

pus Domini. Nam quatenus corpus illud, suam esse vitam non credunt, qua possunt contumelia ipsum efficiunt, omni sua dignitate spoliantes: ac demum sic accipiendo, prophanant & contaminant. Quatenus uero alienati à fratribus ac dissidentes, sacrum corporis Christi symbolum cum suis dissidijs commiscere audent: nõ stat per eos, quo minus Christi corpus discerpatur, ac membratim dilanietur. Itaq; non immerito rei sunt corporis & sanguinis Domini, quod sacrilega impietate fcede adeò polluant. Hac ergo indigna manducatione damnationẽ suam sibi accipiunt. Nam cum nullam in Christo fidem repositam habeant, sacramento tamen accepto profitentur non alibi, q̃ in eo esse sibi salutẽ: omnemq; aliam fiduciam abiurãt. Quare ipsi sibi sunt accusatores, testimonium ipsi aduersum se pronunciant, damnationẽ ipsi suam obsignant. Deinde cum odio ac maleuolẽtia diuisi distractiq; à fratribus, hoc est, Christi mẽbris, partẽ in Christo nullã habeãt: testificantur tamen, hanc unam salutem esse, Christo cõmunicare, & illi unitũ esse. Obiter uero adnotandũ est, frustra locum istũ toties obiectari p̃ reali corporis præsẽtia. Paulus, fateor, de uero Christi corpore loquitur: sed quo sensu, uidere licet, ut nihil sit opus pluribus excusare.

Eam ob rem præcipit Paulus, ut probet seipsum homo, antequã de hoc pane edat, aut bibat e calice. Quo (ut ego quidẽ interpretor) uoluit, unumquemq; in se descendere, & secum reputare, an cordis fiducia Christum seruatore[m] suum recognoscat, an oris confessione agnoscat, an Christi exemplo sese fratribus dare paratus sit, ac se ijs cõmunicare, quibus Christum cõmunem uidet: an, ut ipse à Christo habetur, ita uicissim fratres omnes p[ro] corporis sui membris habeat: an eos instar membrorũ suorum fouere, tueri, iuuare cupiat. Non quia hæc, tum fidei, tũ charitatis officia, nunc perfecta in nobis esse possint: sed quia huc nos contendere, & uotis omnibus adspirare oportet, ut inchoatam fidem magis in dies ac magis augeamus, ut imbecillam charitatem confirmemus. Quidam, dum homines ad eam manducandi dignitatem comparare uolunt, miseram conscientiam torserunt ac diuexarunt diris modis: nec tamen quicquam eorum, quæ in rem essent, attulerunt. Digne māducare eos dixerūt, qui in statu gratiæ essent. In statu gratiæ esse, interpretati sunt, purum purgatũq; omni peccato esse. Quo dogmate omnes, quotquot in terris unquam fuerunt, & sunt homines, ab huius sacramenti usu arcebantur. Nam si hoc agitur, ut no-

ut nostram à nobis dignitatem petamus, actum de nobis est. Ruina tantum & confusio nos manent. Totis licet viribus adnitamur, nō aliud proficiemus, nisi ut tū deniq; indignissimi futuri simus, cū de quærenda dignitate maxime laboratum à nobis fuerit. Quo huic ulceri mederentur, modum excogitarunt acquirendæ dignitatis. Vt quantum in nobis est, examine habito, reposcitāq; à nobis factorum omniū ratione, cōrritione, confessione, satisfactione, nostram indignitatem expiaremus. Quæ expiandi ratio qualis sit, erit posthac aptior dicēdi locus. Quod ad præsens institutum attinet, dico hæc nimium esse ieiunantiaq; solatia, cōsternatis deiectisq; conscientijs, & peccati sui horrore percussis. Nā si Dominus interdicto neminem in cenæ suæ participationem admittit, nisi iustum & innocentem: non leui cautione opus est, quæ aliquem suæ iustitiæ securum reddat, quā à Deo requiri audit. Vnde uero hæc nobis confirmatur securitas, apud Deum defunctos esse, qui fecerunt quod in se est? Quod si etiam ita esset, quando tamen erit, ut spondere quis sibi audeat, se fecisse quod in se erat. Ita cum nulla certa nostræ dignitatis securitas proponatur: maneret semper clausus aditus, horribili illo interdicto, quo edicitur, iudicium

x sibi

sibi manducare & bibere, qui indigne manducant
 & bibunt. Nunc iudicare promptum est, qualis sit
 doctrina, & à quo autore profecta sit, quæ miseros
 peccatores huius sacramenti consolatione sic orbat
 & spoliat: in quo tamen omnes Euangelij deliciae no-
 bis proponebatur. Certe diabolus nullo maiori com-
 pendio homines perdere poterat: quam sic eos infa-
 tuando, ne gustum & saporem talis alimenti perce-
 perent, quo eos optimus pater cælestis pascere uolue-
 rat. Ne igitur in huiusmodi confusionem & preci-
 pitium ruamus, meminerimus has sacras epulas egro-
 tis esse pharmacum, peccatoribus solatium, pauperi-
 bus largitionem: quæ sanis, iustis, & diuitibus, si que
 reperiri possent, nullum afferrent operæ precium.
 Nam cum in illis Christus nobis in cibum detur, in-
 telligimus nos, sine ipso, tabescere, liqui, deficere.
 Deinde cum in uitam detur, intelligimus nos, sine
 ipso, in nobis plane mortuos esse. Quare ea est digni-
 tas, quam unam & optimam afferre Deo possunt, ut
 si nostram ei uilitatem, & (ut ita loquar) indignita-
 tem offeramus, ut sua misericordia nos se dignos fe-
 ciat: si animos in nobis despondeamus, ut nos in ipso
 consolemur: si nos humiliemus, ut ab ipso erigamur:
 si nos accusemus, ut ab ipso iustificemur. Præterea
 si ad

si ad eam, quam in sua ccena nobis cōmendat, unitatem adspicimus, & quemadmodū nos omnes, unum in seipso esse facit: ita unam omnium animam, cor unum, linguam unam nobis omnibus optemus. Hæc si perpensa, & meditata habuerimus, nunquam nos ille cogitationes perturbabunt: Nos bonorū omnium egeni & nudi, nos peccatorum sordibus inquinati, nos semimortui, quomodo corpus Domini digne manducaremus? Magis cogitabimus, nos pauperes, uenire ad benignum largitorē: ægros, ad medicum: peccatores, ad saluatorem. dignitatem illam, quæ a Deo mandatur, fide præcipue cōstare: quæ omnia in Deo, nihil in nobis reponit. deinde, charitate. Et eam quidem ipsam, magis Deo imperfectam offerimus, ut ipsam in melius augeat: quam præstamus.

Alij nobi scum in hoc consentientes, dignitatem ipsam in fide & charitate positam esse: in modo tamen ipso dignitatis longe aberrarunt. fidei perfectionem exigentes, cui nihil omnino accedere possit: & cbaritatem parem ei, qua nobiscum Christus egit. At eo ipso omnes ab huius ccenæ sacrosancto accessu, non secus ac priores illi, abigunt. Si enim obtineret eorum sententia, nemo nisi indigne acciperet: quando ad unum omnes rei conuictiq; suæ imperfe-

etionis tenerentur. Et sanè nimij stuporis, ne dicam
 stoliditatis, fuit: eam perfectionem in recipiendo sa-
 cramento requirere, quæ sacramentū irritum super-
 uacuumq; faciat. quod non perfectis institutum est,
 sed infirmis ac debilibus: ad uellicandū, excitandū,
 stimulandum, exercendum, fidei & charitatis dese-
 ctum. Quæ de sacramento hoc hætenus disserui-
 mus, abunde ostendunt, non institutum ideo fuisse,
 ut semel quotannis acciperetur, idq; perfunctorie, ut
 nunc publici moris est: uerum, quo frequenti in uita
 Christianis omnibus esset, ut frequēti memoria pas-
 sionem Christi repeterent. Quæ recordatione & fi-
 dem suam sustinerent ac roborarent, & sese ad con-
 fessionem laudis canendam, bonitatemq; eius prædi-
 candam hortarentur, & qua postremo mutua chari-
 ritatem alerent: & sibi etiam inter se testificarentur,
 cuius copulam in unitate corporis Christi uiderent.
 Quoties enim symbolo corporis Domini comuni-
 camus, uelut data & accepta tessera, alter alteri nos
 uicissim obstringimus ad omnia dilectionis officia,
 ut ne quid admittat nostrū quispiam, quo fratrem
 lædat: ne quid prætermittat, quo eum uiuare possit,
 ubi necessitas postulet. Talem fuisse ecclesiæ Apo-
 stolice usum Lucas in Actis commemorat, cum fideles

aut perseverantes fuisse in doctrina Apostolorum,
 cōmunicatione, fractione panis, & orationibus. Sic
 agendum omnino erat, ut nullus ecclesiæ conuentus
 fieret sine uerbo, orationibus, participatione cœnæ,
 & elemosinis. Hunc et apud Corinthios fuisse in-
 stitutum ordinem, satis ex Paulo cōiungere licet. Et sa-
 ne hæc consuetudo, quæ semel quotannis cōmunica-
 re iubet, certissimum est diaboli inuentū: cuiuscunq;
 tandē ministerio inuecta fuerit. Aiunt Zepherinum
 eius decreti fuisse autorem. quod tale fuisse mihi non
 persuadeo, quale nunc habemus. Ille enim, suo institu-
 to, nō forte pessime ecclesiæ consulebat, ut tū erant
 tempora. Minime enim dubiū est, quin tum sacra cœ-
 nā proponeretur fidelibus, quoties in cœtum conue-
 nirent, quin bona eorum pars cōmunicaret. Sed cum
 uix unquā eueniret, ut omnes simul cōmunicarent:
 esset uero necesse, eos, qui permixti erant prophanis
 & idololatriis, externo aliquo symbolo fidē suam te-
 stari: diem illum, ordinis & politiæ causa, uir sanctus
 statuerat: quo totus Christianorū populus fidei con-
 fessione, participatione cœnæ Domini, ederet. Cæ-
 terū nihilo propterea rarius cōmunicare desinebant.
 Quando nō ita multo ante institutum ab Anacleto
 fuerat, ut omnes quotidie Christiani cōmunicarent.

Zepher.

Verum probum alioqui Zepherini institutum, male detorsit posteritas, cum certa lex de una quotannis cōmunicatione posita est: qua factū est, ut ferè oēs, cum semel cōmunicauerunt, quasi in reliquum anni tempus pulchre defuncti, in utramq; aurē securi dormiant. Longe aliter factum oportuit. singulis, ad minimum, hebdomadibus proponenda erat Christianorum cœtui mensa Domini, declarandæ promissiones, quæ nos in ea spiritualiter pascere. nullus quidem necessitate cogendus: sed cohortādi omnes, & stimulādi: obiurgādi etiā ignauiorū torpor. Omnes gregatim, ut famelici, ad tales lautitias conuenissent. Non iniuria igitur principio cōquestus sum, diaboli arte intrusam hanc consuetudinem: quæ dum unum anni diem præscribit, in totū annū socordes reddit.

Ex eadem prodijt officina & altera constitutio, quæ dimidiā cœnæ partem meliori populi Dei numero uel furata est, uel eripuit. nempe, symbolū sanguinis: quod laicis & prophanis (his scilicet titulis Dei hereditatem insigniunt) interdictum, paucis raris & unctis in peculium cessit. Edictum æterni Dei est, ut omnes bibant: quod homo noua & contraria lege antiquare, & abrogare audeat, edicens, ne omnes bibant. Ac ne sine ratione aduersus

Deum

Deum suum pugnent tales legislatores, pericula obtendunt, quæ accidere possent, si omnibus passim ex-
 poneretur sacer hic calix. Ac si ab æterna dei sapien-
 tia prospecta ea, & animaduersa non essent. Deinde
 ergute scilicet, ratiocinantur, unum pro duobus esse
 satis. Nam si corpus est, inquit, totus Christus est,
 qui à suo corpore iã diuelli non potest. Ergo & cor-
 pus sanguinem cõplectitur. En sensus nostri cū Deo
 consensum, ubi, uel tantillum laxis habenis, lasciui-
 ferocireq; cœpit. Dominus, panem ostendēs, corpus
 suum esse dicit, calicē dum ostendit, sanguinē uocat.
 Humanæ rationis audacia contra reclamationem, panem
 esse sanguinē, uinū esse corpus. Ac si Dominus nul-
 la causa, corpus suū à sanguine, & uerbis, & signis,
 distinxisset: & unq̄ fando auditū esset, corpus Chri-
 sti, aut sanguinē, Deum & hominē appellari. Sanè si
 designare se totū uoluisset, dicere poterat, Ego sum:
 qualiter loqui in scripturis cõsuevit. non aut, Hoc est
 corpus meū, hic est sanguis meus. Equidē scio, satha-
 næ ministros, ut solēne illis est scripturas ludibrio ha-
 bere, hic ludere et caullari: solos Apostolos in huius
 cœnæ participationē à Christo admissos, quos iã in
 sacrificorū ordinē allegisset & cooptasset. Velim ta-
 mē mihi ad quinq; postulata respõdeat, qbus elabi nõ
 poterunt,

Matth. 14
 Luc. 24
 Ioan. 13

poterūt, quin facile cū suis mēdacijs reuincantur. Pri-
 mū quo oraculo reuelatā habēt hanc solutionē, tam
 alienam à uerbo Dei? Scriptura duodecim recenset,
 qui accubuerint cum Iesu: sed non ita Christi digni-
 tatem obscurat, ut sacrificos eos appellet. De quo no-
 mine postea suo loco. Et si duodecim tum dedit, pra-
 cepit tamen ut sic facerent. nempe, ut sic inter se di-
 stribuerent. Secundo, cur meliore illo seculo, ab apo-
 stolis ad mille usq; annos postea, sine exceptione, o-
 mnes fiebant utriusq; symboli participes? ignorabat
 ne uetus ecclesia, quos Christus cōuiuas ad cœnam
 suam admisisset? Perditissimæ impudentiæ fuerit, hoc
 restitäre & tergiuersari. † Extāt ecclesiastica histo-
 ria, extant ueterum libri, qui aperta huius rei testi-
 monia suggerunt. Tertio, cur de pane simpliciter di-
 xit, ut ederent: de calice, ut omnes biberent? ac si sa-
 thanæ calliditati ex destinato occurrere uoluisset.
 Quarto, si sua cœna Dominus solos sacrificos, ut
 ipsi uolunt, dignatus est: quis unquam hominum au-
 sus esset, uocare in participationem extraneos, qui à
 Domino exclusi eßent? & participationem quidem
 eius doni, cuius penes se potestas nō esset: nullo eius
 mandato, qui solus dare poterat. Imò qua id fiducia
 hodie usurpant, ut plebeculæ symbolum Christi cor-
 poris

†
 Eccles. hist.
 li. ca. 6. 34
 Tri. hist. li.
 9. cap. 30.
 Chryso. ad
 Innoc. pap.
 de exil. suo.
 Aug. epist.
 107. et pri-
 ore ad Ian.
 Hieron. in
 Sophoniã.
 Tertul lib.
 de resurre.
 car. Cyp.
 serm. 5. de
 lapsis, &
 cœna dom.
 Epist. lib. 1.
 epistola 2.

poris distribuant, si nullū habent Domini uel mandatum, uel exemplum: Quinto, an mentiebatur Paulus cum dicebat Corinthijs, se accepisse à Domino I. Cor. II. quod illis tradiderat: Nam postea traditionem declarat, ut omnes promiscue utriq; symbolo communicarent. Quod si à Domino Paulus acceperat, omnes sine discrimine admittendos, uideant à quo acciperint, qui uniuersam penè Dei plebem abigunt: quando iam Deum autorem prætereundum non possunt: apud quē non est, est & non. Et adhuc tales abominaciones nomine ecclesiæ præteximus, & hoc prætextu defendimus: quasi uero aut isti antichristi, ecclesiæ sint, qui Christi doctrinam & institutiones tam ex facili proterunt, dissipant, abrogant: aut apostolica ecclesiæ, ecclesiæ non fuerit, in qua tota uis religionis effloruit. His et similib. inuentis conatus est sathan uelut offusis tenebris, sacram Christi cenā infuscare & inquinare: ne saltem eius puritas in ecclesiæ re timeretur. Sed horrendæ abominationis caput fuit, cum signum extulit, quo non modo obscuraretur & peruerteretur: sed penitus oblitterata & abolita euanesceret, & ex hominū memoria excideret. nempe, cū pestilentissimo errore totū penè orbem occæcauit, ut crederet Missam sacrificiū et oblationē esse ad im-

petrandam peccatorum remissionem. Quam altas ra-
 dices fixerit hæc pestis, scio: quanta sub specie boni
 lateat, ut nomen Christi præferat: ut uno missæ no-
 mine, totam fidei summam complecti se multi credant.
 Sed ubi uerbo Dei clarissime cõprobatũ fuerit, hanc
 quãtũuis sucatã et splendidã missam, insigni cõiune-
 lia Christũ afficere: crucẽ eius sepelire & opprime-
 re, mortẽ eius in obliuionẽ tradere: fructũ, qui ex ea
 nobis proueniebat, tollere: sacramentũ, quo mortis
 memoria relicta erat, eneruare & dissipare: an erunt
 ullæ tã profundæ radices, quas nõ ualidissima hæc se-
 curis, Verbum, inquam, Dei euellat? An ulla tam spe-
 ciosa facies, sub qua latẽs malũ lux hæc non prodatur?
 Ostendamus ergo quod primo loco propositum est,
 intolerabilem illic blasphemiam ac contumeliam Chri-
 sto irrogari. sacerdos enim et p̄cifex à patre cõsecra-
 tus est, nõ ad tẽpus, quomodo illi in ueteri testamẽto
 cõstituti legũtur: quorũ cũ uita mortalis esset, sacer-
 dotiũ immortale esse non poterat. Quare et successo-
 ribus opus erat, q̄ subinde in demortuorũ locũ subro-
 garẽtur. At Christo, q̄ immortalis est, uicariũ substi-
 tui minime necesse est. Itaq; à patre designatus est sa-
 cerdos in æternũ, secũdũ ordinẽ Melchizedech, ut
 æternũ p̄manẽte sacerdotio fungeretur. Hoc myste-
 rium

Hebr. 5.7.

9. & 10.

Psal. 110.

Gen. 14.

in Melchizedech antè multo figuratū fuerat. quē
 ubi scriptura semel induxit sacerdotē Dei uiuentis,
 nusq̄ postea meminit: ac si nullū uitæ finem habuis-
 set. Hac similitudine Christus secūdū eius ordinem
 sacerdos dictus est. Lam uero qui quotidie sacrificant,
 oblationibus sacerdotes præficiāt necesse est: quos
 Christo, uelut successores & uicarios, subrogant.
 Qua subrogatione non modo Christū suo honore
 spoliāt, & æterni sacerdotij prærogatiuā illi rapiūt:
 sed è dextera patris deturbare ipsum conātur, in qua
 sedere immortalis nō potest, qn̄ simul æternus sacer-
 dos maneat. Neq; causificētur, nō suffici suos sacri-
 ficulos Christo, quasi demortuo: sed suffraganeos
 dūtaxat esse æterni eius sacerdotij, q̄ propterea sta-
 re nō desinit. Verbis enim apostoli fortius cōstringū-
 tur, quā ut sic elabi possint. nempe, alios plures sa-
 ctos esse sacerdotes, q̄a morte impedirētur permane-
 re. Christus ergo, q̄ morte non impeditur, unus est:
 nec cōsortib. indiget. Altera missæ uirtus proposita
 erat, q̄ Christi crucē et passionē obruit et opprimit.
 Hoc q̄dem certissimum est. nam si Christus in cruce
 semetipsum in sacrificiū obtulit, quo nos in perpetu-
 um sanctificaret, & æternā redēptionē nobis quære-
 ret: haud dubie uis atque efficacia eius sacrificij nullō
 fine

Hebr. 7.

fine perstat. Alioqui nihilo honorificentius de Christo sentiremus, quã de bobus & vitulis, qui sub lege immolabantur: quorum oblationes ex eo inefficaces arguuntur & imbecillæ, quòd sæpius iterabantur. Quare aut Christi sacrificio, quod in cruce præstitit, purgationis æternæ vim defuisse fatendum erit: aut uno semel sacrificio Christum, in omnia secula,

Hebr. 9. 10

defunctū esse. Id est quod dicit Apostolus, Summum hūc pontificē Christum semel per immolationē suā apparuisse, sub consummationem seculi, ad peccati profligationem. item, Voluntate Dei nos sanctificatos esse per oblationem corporis Iesu Christi, semel item, Christum una oblatione in perpetuū consummasse sanctificatos. Hoc & postrema sua voce, &

Ioan. 19

inter ultimos spiritus edita, Christus significavit: cum dixit, Consummatum est. Solemus extremis morientium voces pro oraculis obseruare. Christus moriens testatur uno suo sacrificio perfectum esse & impletum, quicquid in salutem nostram erat. Nos huiusmodi sacrificio, cuius perfectionem luculentè adeo cōmendauit, quasi imperfecto, innumera quotidie assumimus. Quando sacrosanctum Dei uerbum non affirmat modo, sed clamat etiam & cōtestatur, hoc sacrificiū semel peractū fuisse, eius vim æternam permanere.

permanere. qui aliud postulant, nonne ipsum imper-
 sectionis infirmitatis? At uero missa,
 quæ hac lege tradita est, ut millies centena sacrificia
 in singulos dies peragatur: quò spectat, nisi ut Chri-
 sti passio, qua unicam hostiam se patri obtulit, sepul-
 ta submersaq; iaceat? Quis, nisi cæcus, non uideat,
 sathanæ audaciam fuisse, quæ ueritati adeò apertæ
 ac dilucidæ obluetaretur? Nec me latet, quibus præ-
 fugijs hanc suam fraudem prætexere soleat pater ille
 mendacij: Non uariaesse, nec diuersa sacrificia, sed
 unum idem sæpius repeti. Verum tales fumi nullo ne-
 gocio discutuntur. Tota enim disputatione conten-
 dit Apostolus, nõ modo nulla alia esse sacrificia, sed
 unum illud semel oblatum fuisse, nec amplius iteran-
 dum. Nunc descendo ad tertias Missæ partes. ubi
 explicandũ est, quomodo ueram & unam mortem
 Christi oblitteret, & ex hominum memoria excu-
 tiat. Nam ut inter homines testamenti confirmatio
 à morte testatoris pendet: ita etiam testamentũ, quo
 nos peccatorum remissione, & æterna iustitia dona-
 uit. morte sua confirmauit Dominus noster. In hoc
 testamento qui uariare quicquam aut innouare au-
 dent, mortem eius abnegant, & tanquam nullius mo-
 menti habent. Quid uero est Missa, nisi nouum &
 prorsus

Hebr. 9

prorsus diuersum testamentum? Quid enim? an non
 singulae Missae nouam peccatorum remissionem, no-
 uam iustitiae acquisitionem promittunt? ut iam tot sint
 testamenta, quot Missae. Veniat ergo rursus Chri-
 stus, & altera morte nouum hoc testamentum, uel
 potius infinitis mortibus innumera missarum testa-
 menta rata faciat. An non igitur uerum principio di-
 xi, unicam & ueram Christi mortem obliterari per
 missas? Quid? quod eo directe spectat Missa, ut rur-
 sum, si fieri possit, trucidetur Christus? Nam ubi tes-
 tamentum est, inquit Apostolus, mortem testato-
 ris intercedere illic necesse est. Missa nouum Chri-
 sti testamentum praese fert: eius ergo mortem postu-
 lat. Praeterea, hostia, quae offertur, occidi & immo-
 lari necesse est. Si Christus singulis missis sacrificetur:
 eum singulis momentis mille in locis crudeliter
 interfici oportet. Non id meum est, sed Apostoli ar-
 gumentum. Si necesse habuisset offerre saepius semet-
 ipsum, oportuisse illum frequenter pati ab origine mu-
 di. Iam quartum Missae munus tractandum. ut sci-
 licet fructum, qui est morte Christi ad nos redibat, no-
 bis praeripiat: dum, ne agnoscamus & cogitemus, se-
 esse, ubi nouam in missa redemptionem uiderit? Quis pec-
 cata

Hebr. 9

eata sibi remissa confidat, ubi nouam remissionem
 uiderit? Neq; euadet qui dixerit, non alia causa nos
 peccatorū remissionem in Missa obtinere, nisi quia
 morte Christi iā acquisita est. Nō enim aliud affert,
 q̄ si iactet, ea lege nos a Christo redēptos esse, ut nos
 ipsi redimamus. Huiusmodi enim a sathanæ ministris
 doctrina sparsa est: & talē hodie clamoribus, ferro,
 igni, tuentur. nos, cū Christū patri in Missa offeri-
 mus, hoc oblatiōis opere assequi peccatorū remissio-
 nem, & participes fieri passionis Christi. Quid iane
 passioni Christi superest, nisi ut sit exemplū redem-
 ptionis, quo discamus nostri esse redēptores? Ad co-
 ronidē nūc uenio: nempe, sacrā ccenā, qua Dominus
 passiois suæ memoriā insculptā formatāq; reliquerat,
 erecta Missa, ē medio sublatā, inductā, & deperditā.
 Siquidē ccena ipsa donū Dei est, q̄ cum gratiarum
 actiōe accipiendū erat. Sacrificiū Missæ precii Deo
 numerare fingitur, qđ ipse in satisfactionē accipiat.
 Quantum interest inter dare, & accipere: tantum a
 sacramento sacrificium differt. Atq; hæc quidem mi-
 serissima hominis ingratitude est: quod ubi agnoscer-
 da erat diuinæ bonitatis largitas, gratiāq; agēda, in-
 eo deū sibi debitorē facit Sacramētū p̄mittebat, nos
 Christi morte nō semel dūtaxat restitutos in uitamz
 sed

sed assidue uiuificari, quia tunc omnes nostræ salutis numeri impleti sint. Missæ sacrificiū longe aliam cantilenam canit: Christum oportere quotidie sacrificari, ut aliquid nobis commodet. Cœna in publico ecclesiæ cœtu distribuenda erat, quo nos de communi mone doceret, qua simul omnes coheremus in Christo Iesu. Hanc communitatem dissoluit ac distradit Missæ sacrificiū. Postquā enim error inualuit, oportere esse sacerdotes, qui pro populo sacrificarent, quasi relegata esset ad eos cœna, desijt iuxta Domini mandatum fidelium ecclesiæ cōmunicari. aditus Missis priuatis est patefactus, quæ excōmunicationē quandam magis referrent, quā cōmunitatem illam à Domino institutā: cum sacrificulus suam uictimam seorsum uoraturus, se à toto fidelium populo segreget. Missam priuatā uoco, ne quis fallatur: siue botu & uociferatione personet, siue murmure tantam & susurris strideat. Quando utrunq; genus, cœnæ participationē ex ecclesia tollit. Verū antequam finem dicendi faciam, missarios nostros doctores interrogo, cum sciant potiorē esse Deo obediētiā, quā uictimam: & magis poscere, ut uoci suæ auscultetur, quā ut sacrificia offerantur, quomodo hanc sacrificandi rationem Deo acceptam credant? cuius nullam

nullum illis constat mandatum, & quam ne una qui
 dem scripturæ syllaba probari uideat. Præterea, cum
 Apostolum audiant dicentem, neminem sibi nomen
 atq; honorem sacerdotij usurpare, nisi qui uocatus
 est, ut Aaron: quin nec Christum ipsum sese inges-
 sisse, sed obedisse patris uocationi: aut sacerdotij sui
 autorem Deum institutoremq; proferant, oportet:
 aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non
 aut honorem non esse à Deo fateantur, in quem non
 vocati improba temeritate irruerunt. Atqui ne api-
 cem quidem literæ obtendere possunt, quo suo sacer-
 dotio patrocinentur. Quorsum igitur, sacrificia eua-
 nescēt, quæ sine sacerdote offerri nō possunt? Quid
 superest, nisi ut cæci uideāt, surdi audiant, pueri ipsi
 intelligant hanc Missæ abominationē, quæ in calice
 aureo propinata, oēs reges terræ & populos, à sum-
 mo usq; ad nouissimū, sic inebriauit, sic percussit so-
 pore ac uertigine, ut brutis ipsis stupidiores, prorā et
 puppim suæ salutis in hac una exitiali uoragine sta-
 tuerent? Certe nulla unq; ualidiore machina sathan
 incubuit ad oppugnandum expugnandumq; Chri-
 sti regnum. Hæc est Helena, pro qua ueritatis ho-
 stes tanta hodie rabie, tanto furore, tanta atrocita-
 te digladiantur. Et uere Helena, cum qua spiritali
 fornicatione, quæ omnium est maxime execrabilis,

sic fornicantur. Non hic, uel minimo digito
 attingo crassos illos abusus, quibus sacræ suæ Missæ
 prophanatam puritatem prætere possent: quam
 turpes nundinas exerceant, quam sordidos quaestus
 faciant suis missationibus, quanta rapacitate auari-
 tiam suam expleant. Tantum indico, idq; paucis &
 simplicibus uerbis, qualis sit sanctissima ipsa Missæ
 sanctitas: ob quam adeo spectabilis esse, tantaq; in-
 neratione haberi multis seculis meruit. Nam &
 tanta hæc mysteria pro dignitate illustrari, maiori
 operis fuerit: & illas obscenas sordes, quæ ante o-
 culos oraq; omnium uersantur, admiscere nolo: ut o-
 mnes intelligant, Missam in selectissima sua, & qua
 maxime uenditari potest, integritate acceptam, si-
 ue suis appendicibus, à radice ad fastigium, omni
 genere impietatis, blasphemiae, Idololatriæ, sacrile-
 gij scaterere. Porro ne quis rixator ex sacrificij
 ac sacerdotis nominibus nobis pugnam faciat: id
 quoq; sed compendio, expediam, quid per sacrifici-
 cium, quid per sacerdotem tota disputatione signifi-
 ficauerim. Nomen sacrificij generaliter acceptum,
 complectitur quicquid omnino Deo offertur. Qua-
 re distinguamus oportet, & alterum docendi cau-
 sa uocemus sacrificium *εὐχαριστικόν*, siue laudis
 alterum

alterum propiciatorum, siue expiationis. Est autem
 expiationis sacrificium, cui propositū est, iram Dei
 placare, ipsius iustitiæ satisfacere, peccata abluere,
 gratiam, salutem impetrare. Huiusmodi sacrificium
 ab uno Christo peractum est, quia ab alio nullo po-
 terat. Et semel, quod illius unius à Christo peracti
 efficacia & uis æterna est, ut sua ipse uoce testatus
 est, cum dixit, perfectum esse & impletum: hoc est,
 quicquid reconciliandæ patris gratiæ, impetrandæ
 peccatorum remissioni, iustitiæ, saluti necessarium
 erat, id totum unica illa sua oblatione præstitum &
 consummatum. adeoq; nihil deesse, ut nullus postea
 locus alteri hostiæ relinqueretur. Quamobrem con-
 sultuo, sceleratissimum probrum, & non ferendam
 esse blasphemiam in Christum & sacrificium, quo
 per mortem suam, in cruce pro nobis defunctus est,
 si quis repetita oblatione, de redimenda peccatorum
 uenia, de propitiando Deo, & obtinenda iustitia co-
 queret. At quid aliud missando agitur, nisi ut nouæ
 oblationis merito, passionis Christi fiamus partici-
 pes: Et ne ullus esset insaniendi modus, parum esse pu-
 tauerunt, si dicerent commune ex æquo fieri sacri-
 ficium pro tota ecclesia: nisi adderent, sui arbitrij
 esse, huic aut illi, cui uellent, peculiariter applicare.

uel potius, quicumq; talem sibi mercem numerato
 precio emere uellet: Porro, quoniam ad Iudæ taxa-
 tionem accedere nõ poterant, ut tamẽ uel aliqua no-
 ta auctoris sui exemplum referrent, numeri simila-
 dinem retinuerunt. Vendiderat ille 30. argenteis: hi
 triginta numulis æreis uendüt. sed ille, semel: hi, quo-
 ties emptor occurrit. Hoc sensu & sacerdotes esse
 negamus: nempe, qui tali oblatione apud Deum pro
 populo intercedant, qui propitiato Deo peccatorum
 expiationem peragāt. Nam Christus, unicus est no-
 ui testamenti pontifex & sacerdos, in quem transla-
 ta sunt omnia sacerdotia, & in quo clausa & termina-
 nata. Et si nihil scriptura de æterno Christi sacerdo-
 tio meminisset: quia tamẽ Deus abrogatis illis ueteri-
 bus nullum instituit, manet inuictum Apostoli argu-
 mentum: Neminem sibi honorem usurpare, nisi qui
 à Deo uocatus sit. Qua ergo fiducia sacrilegi illi
 qui se iactāt Christi carnifices, audent se Dei uero-
 tis sacerdotes appellare? Sub altero sacrificij gene-
 re, quod εὐχριστικῶν diximus, cõtinentur omnes
 nostræ preces, laudes, gratiarum actiones, & quæ
 quid in Dei cultum à nobis agitur. siquidem nos, et
 straq; omnia opera, consecrari ac dedicari illi con-
 nit: ut quicquid in nobis est, gloriæ eius seruiat.

eius magnificentiam spiret. Hæc sacrificij ratio nihil ad iram Dei placandam, nihil ad impetrandam peccatorum remissionem, nihil ad promerendam iustitiam pertinet: sed in magnificando duntaxat & exaltando Deo uersatur. Imò fieri non potest, nisi ab ijs, qui iam accepta peccatorum remissione, Deo reconciliati & iustificati sunt. Est autem adeo ecclesiæ necessarium, ut abesse ab ea non possit. Itaq; æternum futurum est, quamdiu stabit populus Dei. quemadmodum & apud Prophetam scriptū est: Quoniam ab ortu solis usq; ad occasum, magnū est nomen meum in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, atq; oblatio munda. quoniam terribile est nomen meum in gentibus, dicit Dominus. Tantum abest ut submoueamus. Sic Paulus iubet nos offerre corpora nostra, hostiā uiuentem, sanctā, acceptam Deo, rationalem cultum. Sic Dauid dicebat orationem suam ascensuram in conspectum Dei, uelut incensum. sic & alibi orationes sanctorum, uocantur incensa: & à propheta, uituli labiorū. Significanter admodum locutus est Paulus, cum uocauit cultum. Intellexit enim spiritualemente colendi Dei ritum, quem carnalibus legis Mosaicæ sacrificijs tacite opposuit. Huius generis sacrificio carere nō potest cœna Do-

Malach. 1

Rom. 12

Psal. 141

Apocal. 5

Osee. 14

mini, in qua dum eius mortem annunciamus, & gratiarum actionem referimus, nihil aliud quam offerimus sacrificium laudis. Ab hoc sacrificandi munere, regale sacerdotium nuncupamur omnes Christiani, quod per Christum offerimus hostiam laudis Deo, fructum labiorum confitentium nomini eius. Neque enim nos cum nostris muneribus, sine intercessore, in conspectu Dei apparemus. Christus est, quo mediator intercedente, nos ac nostra patri offerimus. Ille pontifex noster, qui in sanctuarium caeli ingressus, accessum nobis aperit. Ille altare, cui donaria nostra imponimus. In illo audemus, quicquid audemus. Ille, inquam, est qui nos patri regnum ac sacerdotes fecit. Habent lectores in compendium collecta ea ferè omnia, quae sciri de duobus istis sacramentis referre duximus. quorum usus, à primordio novi testamenti ad consummationem usque seculi, Christianae ecclesiae est traditus. Ut scilicet baptismus, quidam quasi ingressus in ipsam esset, & fidei initiatio. Coena uero, assiduum uelut alimentum, quo Christus fidelium suorum familiam spiritualiter pascit. Quare, ut non nisi unus est Deus, una fides, unus Christus, una ecclesia, eius corpus: Ita baptismus non nisi unus est, nec saepe iteratur. Coena autem subinde

1. Pet. 2

Hebr. 13

Apo. 1

Ephes. 4

subinde distribuitur, ut intelligant se Christo assistere pasci, qui semel in ecclesiam alleciti sunt. Præter hæc duo, ut nullum aliud à Deo institutum est: nec ullum agnoscere debet fidelium ecclesia. Rem enim non esse humani arbitrij, erigere ac statuere noua sacramenta, facile intelliget, qui meminert, quod supra satis plane explicatum fuit, sacramenta in hoc à Deo posita esse, ut de aliqua sua promissione nos edoceant, & bonam suam erga nos uoluntatem nobis testificentur. Qui præterea cogitet, nullum fuisse Deo consiliarium, qui nobis certum aliquid de eius uoluntate spondere possit, aut certiores securosque reddere, quo sit in nos affectu, quid dare, quid negare uelit. Simul nanque constituitur, neminem signum proponere posse, quod eius uoluntatis & promissionis alicuius testimonium futurum sit: solus ipse est, qui, signo dato, de se apud nos testari potest. Dicam breuius, & forte rudius, sed apertius. Sacramentum, sine salutis promissione esse nunquam potest. Omnes homines in unum simul coacti, nihil à se nobis polliceri de salute nostra possunt. Ergo nec à se edere aut erigere sacramentum. His ergo duobus contenta sit Christiana ecclesia, nec modo nullum aliud tertium ad præsens admittat,

Iesa. 40
Rom. 11

280 CHRIST. RELIGIONIS

- aut agnoscat : sed ne appetat quidem, aut expectet,
 ad consummationem usq; seculi. Nam quod diuer-
 sa aliquot ludæis, pro uaria temporum inclinatione,
 præter sua illa ordinaria data sunt (ut man, aqua e
 petra profluens, serpens æneus, & similia:) hac ue-
 ro uariatione admonebantur, ne talibus figuris infi-
 sterent, quarum status parum firmus esset. sed me-
 lius aliquid à Deo expectarent, quod nullo interitu,
 nulloq; sine perstaret. Alia longe ratio nobis est,
 quibus reuelatus est Christus: in quo thesauri omnes
 scientiæ & sapientiæ sunt absconditi, tanta affluentia
 & ubertate. ut nouam aliquã accessionem ad hos
 thesauros sperare, uel postulare, uere Deum tenta-
 re sit, & aduersum nos prouocare. Vnum dunta-
 xat Christum esurire, quærere, spectare, discere,
 ediscere, nos oportet: donec magnus ille dies illuce-
 rit, quo gloriam regni sui Dominus ad plenum mani-
 festabit, & se qualis est, nobis spectandum osten-
 det. Atq; hac ratione nostrum hoc seculum in scri-
 pturis, per nouissimam horam, nouissimos dies, no-
 uissima tempora, designatur. ne quis uana nouæ ali-
 cuius aut doctrinæ, aut reuelationis, expectatio-
 ne sese fallat. Sæpenumero enim, multisq; modis an-
 tea locutus per prophetas, ultimis his diebus locu-
 tus est
- Exod. 14
 & 17
 1. Cor. 10
 Numer. 21
 Ioan. 3
 Coloss. 2
 1. Cor. 15
 1. Ioan. 3
 Hebr. 1
 Luc. 10

tus est Dominus in dilecto filio suo, qui solus patrem manifestare potest. *Iam uero, ut hoc hominibus ablatum est, ne noua sacramenta in ecclesia Dei condere possint: ita optandum esset, ijs ipsis, quæ à Deo sunt, quamminimum humanæ inuentio- nis admisceri. Perinde enim atq; infusa aqua uinum fugit et diluitur, aspersoq; fermento tota farinae massa acescit: sic mysteriorum Dei sinceritas nihil aliud quam inquinatur, ubi homo quicquam de suo adi- git. Et tamen uidemus, quantum à germana sua pu- ritate degenerarint sacramenta, ut hodie quidem tractantur. Plus satis ubiq; pomparum, ceremonia- rum, gesticulationum: at uerbi Dei interim nulla neq; ratio, neq; mentio. sine quo sacramenta etiam ipsa, sacramenta non sunt. Quin nec ceremoniæ ipsæ à Deo institutæ, in tanta turba caput exerere possunt, sed tanquam oppressæ iacent. Quantum in baptismo aspicitur, quod unum illic lucere & spe- ctari debuerat? nempe, baptismus ipse. Cæna pror- sus sepulta est, cum uersa fuit in Missam. nisi quod semel quotannis, sed concerpta & dimidiata, lace- raq; forma, uisitur. At quanto satius erat, quoties baptisandus aliquis esset, in coetum fidelium ipsum re- præsentari, & tota ecclesia, uelut teste, spectante,*

& orante super eum, Deo offerri? recitari fidei con-
 fessionem, qua sit instituendus catechumenus? enar-
 rari, quæ in baptismo habentur, promissiones? cate-
 chumenum baptisari in nomen patris & filij & spi-
 ritus sancti? remitti demum cum precibus & gratia-
 rum actione? Sic nihil omitteretur, quod ad rem fa-
 ceret: & una illa ceremonia, quæ à Deo autore pro-
 fecta est, nullis exoticis sordibus obruta, clarissime
 effulgeret. Cæterū mergatur ne totus qui tingitur,
 an infusa tantum aqua aspergatur, minimum refert.
 sed id pro regionum diuersitate ecclesijs liberum esse
 debet. Quamquam & ipsum baptisandi uerbum mer-
 gere significat, & mergendi ritum ueteri ecclesiæ
 obseruatum fuisse constat. Quantum ad sacramen-
 tum attinet, sic administrari decentissime poterat,
 si sæpissime, & singulis ad minimum hebdomadi-
 bus proponeretur ecclesiæ. Initium autem fieret à
 publicis precibus, haberetur deinde concio, tum mi-
 nister, proposito in mensa pane & uino, institutio-
 nem cenæ referret: deinde promissiones enarraret,
 quæ in ea nobis relictæ sunt. simul eos omnes ex-
 communicaret, qui interdicto Domini ab ea arcentur.
 Postea oraretur, ut, qua Dominus benignita-
 te sacrum hoc alimentū nobis largitus est, nos quoque
 ad illud

ad id suscipiendum, fide & animi gratitudine erudi-
 ret & formaret. & quando ex nobis non sumus,
 sua misericordia nos dignos faceret tali conuiuio.
 Hic uero, aut canerentur psalmi, aut aliquid legere-
 tur, & quo decet ordine fideles sacrosanctis epulis
 communicarent: ministris panem frangentibus, &
 poculum præbentibus. finita cœna, exhortatio ha-
 beretur, ad synceram fidem & fidei confessionem,
 ad charitatem & mores Christianis dignos. Postre-
 mo, gratiarum actio referretur, & laudes Deo cane-
 rentur. Quibus finitis, ecclesia dimitteretur in pace.
 In manum accipiât fideles, nec ne: inter se diuidant,
 an singuli quod sibi datum fuerit edant: calicem in
 diaconi manu reponant, an proximo tradant: panis
 sit fermentatus, an azymus: uinum rubrum, an al-
 bum: nihil refert. Hæc indifferentia sunt, & in ec-
 clesiæ libertate posita. Quanquam certum est, uete-
 ris ecclesiæ ritum fuisse, ut omnes in manum accipe-
 rent. Et Christus dixit, Diuidite inter uos. Fermenta-
 tum & uulgarem panem fuisse, ante tempus Alexan-
 dri Romani episcopi, narrant historiæ: qui primus
 azymo pane delectatus est. quæ id ratione, nõ uideo:
 nisi ut plebis oculos nouo spectaculo in admiratio-
 nem traheret, magis quam ut animos religione insti-
 tueret.

Luc. 22

tueret. Adiuro omnes qui uel leui aliquo pietatis studio tanguntur, an nõ euidenter perspiciant & quanto præclarius Dei gloria hic resplendeat, & quam affluentior spiritalis consolationis suauitas ad fideles redeat: quam in istis frigidis & histrionicis nugis, quæ nullum alium usum afferunt, nisi ut stupentis populi sensum fallant? Id populum religione contineri uocant, cum superstitione stolidus & infatuus quouis trahitur. Si quis uetustate tueri huiusmodi inuentiones uelit, nec ipse ignoro, quam uetustus sit chrisimatis et exufflatiõis in baptismo usus, quam non longe ab ætate apostolorum cœna Domini cœta rubigine fuerit. Sed isthæc scilicet humanæ confidentiæ procacitas est: quæ se cõtineri nequit, quin semper in Dei mysterijs ludat & lasciuat. Nos uero meminerimus, tanti esse Deo uerbi sui obedientiam, ut in ea & angelos suos,

& orbem uniuersum iudicare uos uelit.

1. Corin. 6.

Gal. 1.

QVINQVB

SACRAMENTA NON
 esse quinque reliqua quę pro sacramen-
 tis hactenus uulgo habita sunt, de-
 claratur: tum qualia sint,
 ostenditur.

CAPVT V.

POTERAT superior de sa-
 cramentis disputatio, apud dociles
 & sobrios hoc obtinere, ne ul-
 tra curiosius progredērētur: nec
 pręter illa duo, quę à Domino
 instituta nosſent, ulla alia sacramenta sine Dei uerbo
 amplecterentur. Verum, quoniam illa de septem sa-
 cramentis opinio omniũ ferẽ sermone trita, scholasq;
 & conciones omnes peruagata, uetustate ipsa radi-
 ces egit, ac hominum animis etiamnũ insidet: Visus
 sum mihi opere præcium facturus, si quinq; reliqua,
 quę ueris ac germanis Domini sacramentis uulgo ac-
 censentur, seorsum ac propius excuterẽ, omniq; ab-
 sterſo fuce simplicibus spectanda proponerem, qua-
 lia sint, & quãm falso pro sacramentis hactenus ha-
 bita sint. Principio, hoc retinendum est, quod in-
 uicta

uicta ratione prius confirmauimus, sacramenti instituti
 tuendi arbitrium non nisi penes unum Deum esse.
 Siquidem sacramentum certa Dei promissione erige
 re fidelium cōscientias, ac consolari debet: quæ eam
 certitudinem nunquã ab homine acciperent. Sacra-
 mentum nobis testimoniũ esse debet bonæ erga nos
 Dei uoluntatis: cuius nullus hominũ aut angelorum
 testis esse potest, quãdo nemo Dei cōsiliarius fuit. So-
 lus Dominus est, qui de se nobis per uerbũ suum testi-
 ficatur. Sacramentũ sigillũ est, quo Dei testamẽtum
 seu promissio obsignatur. Obsignari uero non pos-
 set rebus corporeis & elementis huius mũdi: nisi uir-
 tute Dei ad hoc formarentur & designarentur. Insti-
 tuere ergo sacramentum homo non potest: quia face-
 re, ut sub rebus tam abiectis tanta Dei mysteria late-
 ant, id uero humanæ uirtutis non est. Verbum Dei
 præeat oportet: quod sacramentum, esse sacramen-
 tum faciat.

DE CONFIRMATIONE.

Confirmatio (ut uocant) primum signũ est,
 quod hominum temeritas à se excogitatum,
 pro Dei sacramento supposuit. Confirmationis uir-
 tem uir

tem uirtutem esse finxerunt, spiritū sanctum cōferre ad gratiæ augmentum, qui in baptismo collatus sit ad innocentiam: confirmare eos ad pugnam, qui in baptismo regenerati sint ad uitam. Peragitur autē hęc confirmatio unctione, & hac uerborum formula: Consigno te signo sanctæ crucis, & cōfirmo christi. Pulchre omnia, et uenuste. Sed ubi Dei uerbum, quod spiritus sancti præsentiam hic promittat? Ne iota quidē obtendere possunt. Vnde ergo nos certiores facient, christi esse uas spiritus sancti? Videmus oleum, crassum scilicet et pinguem liquorem: præterea nihil. Accedat, inquit Augustinus, uerbum ad elementum, & fiet sacramentum. Hoc, inquam, uerbum proferat, si quicquam nos intueri in oleo uolunt, aliud quàm oleum. Quod si sacramentorum seruantes (ut par est) agnoscerent, non diutius pugnam esse. Hęc prima ministri lex est, ne quid sine mandato obeat. Age, mandatum huius ministri aliquod producant, & uerbum non addam. Si mandato deficiuntur, sacrilegam audaciam excusare non possunt. Hac ratione Phariseos Dominus interrogabat, esset ne baptismus Ioannis e cælo, an ex hominibus? Si respōdisset ex hominibus: obtinebat

nebat, friuolum esse & uanum: si è caelo, doctrinam
 Ioannis agnoscere cogebantur. Itaque ne essent ni-
 mium in Ioannem contumeliosi, non ausi sunt fate-
 ri, esse ex hominibus. Si itaq; ex hominibus est con-
 firmatio, uana et friuola esse conuincitur: si è caelo
 esse persuadere uolūt, probent. Tuentur se quidem
 Apostolorum exemplo, quos nihil temere fecisse exi-
 stimant. Recte id sanè. Nec à nobis reprehenderen-
 tur, si se Apostolorum imitatores ostenderent. Sed
 quid fecerūt Apostoli? Narrat Lucas in Actis: Apo-
 stolos, qui Hierosolymis erant, cum audissent Sama-
 ritanam recepisse uerbum Dei, misisse illuc Petrum &
 Ioannem. illos pro Samaritanis orasse, ut spiritum
 sanctum acciperent, qui nondum in quenquam illa-
 rum uenerat: sed baptisati tantū erāt in nomine Iesu-
 oratione facta, illis manus imposuisse, per quam im-
 positionem, spiritum sanctū Samaritani acceperūt.
 Et de hac manuum impositione aliquoties meminit.
 Audio quid Apostoli fecerint: nempe, suum ministe-
 rium fideliter exequuti sunt. Visibiles illas & admi-
 rabiles spiritus sancti gratias, quas tunc in populum
 suum effundebat, uoluit Dominus à suis Apostolis
 per manuum impositionem administrari & distribu-
 Hiuc autem impositioni manuum non aliis subesse
 mysteria

mysterium cogito: sed huiusmodi ceremoniam adhi-
tam ab illis interpretor, ut ipso gestu significarent, se
Deo commendare, & uelut offerre eum, cui manus
imponebant. Hoc ministerium, quo tum Apосто-
li fangebatur, si adhuc in ecclesia maneret, manuum
quoque impositionem oporteret seruari. sed ubi gra-
tia illa cōferri desijt, quorsum pertinet manuum imposi-
tio? Adhuc certe adest populo Dei spiritus sanctus,
quo nisi ductore & directore, cōsistere nequit Dei
ecclesia. Habemus enim æternam & perpetuo con-
staturam promissionem, qua Christus sitientes ad se
uocat, ut bibant aquas uiuas. Sed cessarunt illa uirtu-
tum miracula, et manifestæ operationes, quæ per ma-
nuum impositionem distribuebantur, nec nisi ad tem-
pus esse debuerunt. Oportuit enim nouam Euangelij
prædicationem, nouum Christi regnum, inauditis
& inusitatis miraculis illustrari & magnificari. A
quibus ubi cessauit Dominus, non protinus eccle-
siam suam deseruit: sed regni sui magnificentiam,
uerbiq; sui dignitatem satis excellenter manifesta-
tam docuit. Qua igitur in parte histriones isti Apo-
stolos se imitari dicent? Hoc agendum erat manuum
impositione, ut euidentis spiritus sancti uirtus sta-
tim se exereret. Id non efficiunt. Quid igitur pro
se iactant

Ioan. 7

Iesa. 55

Ioan. 20

se iactant manuum impositionem? quam Apostolis quidem in usu fuisse legimus: sed prorsus in alium finem. Eiusdem hoc rationis est, ac si quis diceret, flamentum illum, quo Dominus discipulos suos afflauit, sacramentum esse, quo detur spiritus sanctus. Atqui hoc semel Dominus cum fecit, non a nobis fieri etiam uoluit. Ad eum modum & Apostoli manus imponebant, pro eo tempore, quo uisibiles spiritus sancti gratias, ad eorum preces administrari, Domino placebat: non ut posteri uacuum & frigidum signum (quod summa ista faciunt) mimetice tantum, & sine re effingerent. Quod si manuum impositione Apostolos se imitari euincant (in qua nihil cum Apostolis simile habent, praeter nescio quam praeposteram *λακοζυλία*;) unde tamen oleum, quod uocant, salutis? Quis eos in oleo salutem quaerere docuit? Quis

Gal. 4

Coloss. 2

nim roborandi illi attribuere? An Paulus? qui nos ab elementis huius mundi longe abstrahit: qui nihil magis damnat, quam talibus obseruationibus haerere. Hoc uero non a me, sed a Domino, audacter pronuncio. Qui oleum, uocant oleum salutis, salutem qua in Christo est abiurant, Christum abnegant, partem in regno Dei non habent. Oleum enim uentri, & uenter oleo: utrumque Dominus destruet. omnia enim ista infirma

infrima elementa, quæ usu ipso intereunt, nihil ad regnum Dei pertinent, quod spirituale est, & nunquam interiturum. Quid igitur? dixerit aliquis. eandem linea metiris aquam, qua baptisamur: & panem ac uinum, sub quibus cœna Domini exhibetur? Respondeo: in sacramentis Domini duo spectanda esse. substantiam rei corporeæ, quæ nobis proponitur: & formam, quæ illi a uerbo Dei impressa est, in qua tota uis iacet. quatenus ergo substantiam suam retinent, panis, uinum, aqua, quæ spectui nostro in sacramentis offeruntur: ualet semper illud Pauli, Escæ uentri, & uenter escis: Deus utrumq; destruet. Prætereunt enim & euanescent cum figura huius mundi. quatenus autem uerbo Dei sanctificantur, ut sacramenta sint: non in carne nos retinent, sed uere spiritualiter docent. Verum propius adhuc inspiciamus, quot monstra foueat alataq; hæc pinguedo. Dicunt isti unctores, spiritum sanctum in baptismo ad innocentiam dari: in cõfirmatione, ad gratiæ augmentum: in baptismo nos regenerari, ad uitam in cõfirmatione nos ad pugnam instrui. Et adeo nihil nos pudet, ut negent baptismum rite sine cõfirmatione perfici posse. O nequitiam. An non igitur in baptismo Christo cõsepulti sumus, facti participes mortis eius?

I. Cor. 6

Rom. 6

ut & resurrectionis simus cōsortes. Hanc autē partici-
 pationē & mortis & uitæ Christi, Paulus interpre-
 tatur mortificationē carnis nostræ, uiuificationem
 spiritus. quòd uetus homo noster crucifixus est,
 quòd nos in nouitate uitæ ambulamus. Quid est in-
 strui ad pugnam, nisi hoc est? Quod autē Lucas, eo
 quem citauimus loco, dicit baptisatos in nomine Iesu
 Christi fuisse, qui non accepissent spiritū sanctum:
 non simpliciter negat, ullo spiritus dono præditos,
 qui in Christum corde crederent, & ipsum ore con-
 fiterētur: sed acceptionē spiritus intelligit, qua mani-
 festæ uirtutes & uisibiles gratiæ percipiebantur. Sic
 dicuntur Apostoli spiritū accepisse in die pētecostes,
 cum longe antea illis à Christo dictū esset: Non uos
 estis qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loqui-
 tur in uobis. Videte malitiosam & santicā sathanæ
 fraudē, qui ex Deo estis. Quod uere in baptismo da-
 batur, in sua confirmatione dari mentitur: ut furtim
 incautos à baptismo abducatur. Quis iā dubitet hanc
 sathanæ esse doctrinam, quæ promissiones baptis-
 mi proprias, à baptismo abscissas, aliò deriuat & trans-
 fert? Deprehenditur, inquā, quali nitatur fundamen-
 to præclara ista unctio. Dei uerbum est: omnes, qui
 in Christo baptisati sunt, Christū induisse cum suis
 donis

Matth. 10

Galat. 3

donis. Verbum unctorum, nullam promissionem in
 baptismo percepisse, qua in agonibus instruamur. Illa
 vox, est ueritatis: hęc, mendacij esse oportet. Verius
 ergo definire hęc confirmationē possum, quàm ipsi
 hactenus definirint. nempe, insignem esse baptismi
 contumeliam, quę usum ipsius obscurat & abolet:
 falsam esse diaboli pollicitationem, quę nos à uerita-
 te Dei abstrahat. Aut, si mauis, oleum diaboli menda-
 cio pollutū, quod uelut offusis tenebris simplicium
 mentes fallat. Addunt præterea, fideles omnes,
 spiritum sanctum per manuū impositionem accipere
 debere post baptismū: ut pleni Christiani inuenian-
 tur, quia nunq̄ erit Christianus, nisi qui cōfirmatiōe
 episcopali fuerit chrismatus. Hęc illi aduerbū. Atqui
 putabam, quęcunq; ad Christianismum pertinent,
 omnia scripturis perscripta ac comprehensa esse.
 Nunc (ut uideo) aliunde quàm ex scripturis, uera
 religionis forma petenda, discendaq; est. Dei ergo
 sapientia, cœlestis ueritas, tota Christi doctrina,
 Christianos duntaxat inchoat: oleum perficit. Hac
 sententia damnantur omnes Apostoli, & tot marty-
 res, quos nunquam fuisse chrismatos, certo certius
 est: quoad nondū erat sanctum oleum, quo perfusi,
 omnes Christianismi numeros implerēt: uel potius,
 Christiani

De consec.
 distinct. 5
 cap. spūs

vrba c. 1.
 de consecr.
 distinct. 5
 In concil.
 Aurelia. c.
 Ut ieiuni.
 de consecr.
 distinct. 5

c. de his ue Christiani fierent, qui nondum erant. Verum, *is*
ro eadē. dis. taceam, abunde se ipsi refellunt. Quotam enim
 populi sui partem post baptismum perungunt? cur
 igitur patiuntur in suo grege tales semichristianos,
 quorum imperfectioni mederi facile erat? cur tam
 supina negligentia omittere eos sinunt, quod omit-
 ti sine graui piaculo non licebat? Cur non seuerius
 exigunt rem adeò necessariam, & sine qua salus ob-
 tineri non potest? nisi forte quis subita morte præpe-
 ditus fuerit, scilicet, dum ita licenter cõtemni patium-
 tur: tacite fatentur non tanti esse, quanti uenditant.

c. spūs. ea- Postremo constituunt, sacram hanc unctionem
dem dist. maiori in ueneratione habendam esse, quàm bap-
 tismum. quòd illa summorum pontificum manibus
 peculiariter administratur, baptismus ab omnibus
 uulgariter sacerdotib. distribuitur. Quid hic dicas,
 nisi plane furiosos esse, qui suis inuentionibus ita blan-
 diuntur, ut præ ipsis sacrosanctas Dei institutiones
 secure contemnant? os sacrilegum, tu ne pinguedi-
 nem fetore duntaxat anhelitus tui inquinatam, &
 uerborum murmure incantatam, audes Christi sa-
 cramento opponere: & conferre cum aqua uerbo
lib. 4. sent. Dei sanctificata? At parum hoc ipsum erat tuæ im-
dist. 7. c. 2 probitati, nisi etiam præferres. Hæc sunt sanctæ se-
 dis

dis responsa, hæc Apostolici tripodis oracula. Sed quidam eorū hanc, sua quoq; opinione, effrenatam insanā cceperunt paulū moderari. Maiori, inquiunt, ueneratione colenda est. forte nō ob maiore uirtutē & utilitatē, quā cōferat: sed quia à digniorib. datur, & in digniori parte corporis fit: id est, in fronte. uel quia manus augmentū uirtutū præstat: licet baptismus plus ad remissionē ualeat. Verū, prima ratione nōne se Donatistas produūt, qui uim sacramēti à ministri dignitate æstimant? Faxo tamen, uocetur dignior confirmatio à dignitate episcopalis manus. Sed si quis ab illis sciscitetur, unde tanta prærogatiua episcopis delata fuerit: quam rationem afferent, præter suam libidine? Soli Apostoli eo iure usi sunt, qui soli spiritum sanctū distribuerūt. An soli episcopi Apostoli? Imò, an omnino Apostoli? Demus tamen & istud. Cur non eodē argumēto cōtendunt, solis episcopis sacramentū sanguinis in cœna Domini attingendū esse? quod laicis ideo denegāt, quia solis Apostolis à Domino datū fuerit. Si solis Apostolis: cur nō inferūt, ergo solis episcopis? sed Apostolos eo loco simplices presbyteros faciūt: nūc capitis uertigo aliō eos rapit, ut subito episcopos creēt. Postremo, nō erat Apostolus Ananias, q̄ tamē ad Paulū missus est, ut uisum reciperet, Acto. 9

Dist. 95. c. Peruenit
 ciperet, baptisaretur, et impleretur spiritu sancto. Ad
 dā & hoc ad cumulū: si iure diuino propriū hoc mi-
 nus episcoporū fuerat, cur ausi sunt ad plebeios pres-
 byteros transferre? Quemadmodū in quadā Gre-
 gorij epistola legitur. Altera ratio quā frivola,
 inepta, & stolidā est? Digniore m uocare suam con-
 firmationem, quā Dei baptismum: quia in ea frons
 oleo inficiatur, in baptismo cranium. quasi uero bap-
 ptismus oleo, & non aqua peragatur. Testor uero
 pios omnes, an non hoc unum admoliantur isti nebu-
 lones, ut sacramentorum puritatem fermento suo ui-
 tiant, Dixi hoc alibi: uix in sacramentis per rimulas
 interlucere, quod Dei est, inter humanarū inuentio-
 num turbam. Si quis eius rei tum fidem mihi non ha-
 bebat, suis saltem magistris nunc habeat. Ecce, præ-
 terita aqua, & nullo numero habita, unum oleum
 in baptismo magni faciunt. Nos ergo contra dici-
 mus, in baptismo frontem aqua tingi. Præ hac,
 uestrum oleum non unius stercoreis facimus: siue
 in baptismo, siue in confirmatione. Quod si quis
 pluris uendi alleget, respondere promptum est:
 uenditionem uestram, imposturam esse, nequi-
 tiam esse, furtum esse. Tertia ratione impietatem
 suam traducunt, dum maius uirtutum augmentum
 tum

tum conferri in confirmatione garrunt, quàm in
baptismo. Impositione manuum Apostoli uisibiles
spiritus gratias administrarunt. Qua in re istorum
pinguedo se seccundam ostendit: Sed ualeant isti mo-
deratores, qui sacrilegium unum multis sacrilegijs
operiunt. Nodus Gordianus est: quem abrumpere
satius sit, quàm in dissoluendo tantopere laborare.

Lam uero, cum uerbo Dei & probabili ratione
defici se uident, prætexunt quod solent: uetustissi-
mam esse hanc obseruationem, & multorum secu-
lorum consensu firmatam. Etiam si id uerum esset,
nihil tamen efficiunt. Non è terra est sacramentum,
sed è cælo: non ex hominibus, sed ab uno Deo.
Deum suæ confirmationis autorem probent oportet,
si sacramentum haberi uolunt. sed quid uetusta
tem obiectant, cum ueteres nusquam plura duobus
sacramentis recenseant? Si ab hominibus petendum
esset fidei nostræ præsidium, habemus arcem inex-
pugnabilem: nunquam ueteribus agnita fuisse pro
sacramentis, quæ isti sacramenta ementiuntur. De
manuum impositione loquuntur ueteres: sed an sacra-
mentum uocant? Augustinus aperte affirmat, nihil lib. 4. de
aliud esse quàm orationem. Neque hic mihi putidis suis di- bapt.
finitionibus obgænant: non ad confirmatoriã Au-
gustinum

gustinum illud retulisse, sed curatoriam, uel reconci-
 liatoriam. Extat liber, & in hominum manibus uer-
 satur. Si in aliū sensum detorqueo, quā Augustinus
 ipse scripsit: cedo, non conuicijs modo, pro solenni
 suo more, sed sputis me obruant. Vtinā uero morem
 retineremus, quē apud ueteres fuisse suspicor, priusq̄
 abortiua hæc sacramenti larua nasceretur. Non ut
 esset confirmatio, quæ sine baptismi iniuria nec no-
 minari potest: sed Christiana catechesis, qua pueri
 aut adolescentiæ proximi, fidei suæ rationem coram
 ecclesia exponerent. Esset autem optima catechisar-
 di ratio, si formula in hunc usum conscripta esset,
 summā continens & familiariter explicans omnium
 ferè religionis nostræ capitum, in qua uniuersa fide-
 lium ecclesia consentire sine controuersia debet.
 Puer decennis ecclesiæ se offerret, ad edendam fidei
 confessionem. rogaretur de singulis capitibus, ad sin-
 gula responderet. si quid ignoraret, aut minus intelli-
 geret, doceretur. Ita unicam ueram & sinceram fi-
 dem, qua unanimiter Deum unum colit fidelium po-
 pulus, teste & spectante ecclesia profiteretur. Hæc
 disciplina si hodie ualeret, profecto parentum quo-
 rundam ignauia acueretur: qui liberorum institutio-
 nem, quasi rem nihil ad se pertinentem, secure negli-
 gunt.

gunt: quam tum sine publico dedecore omittere non possent. Maior esset in populo Christiano fidei consensus, nec tanta multorum inscitia & ruditas. non adeo temere quidam nouis & peregrinis dogmatibus abriperentur. omnibus deniq; esset quædam uelut methodus doctrinæ Christianæ.

DE POENITENTIA.

Proximo loco statuunt pœnitentiam. de qua sic confuse & perturbate differunt, ut nihil certi nec solidi ex eorū doctrina referre possint conscientiæ. Nos primum, quæ de pœnitentia didicimus ex scripturis, paucis enarrabimus: tum deinde, quid & illi doceant: postremo, quàm leui, aut potius nulla ratione, sacramentum fecerint. De pœnitentia docti quidã uiri, longe etiã ante hæc tempora, cū iuxta scripturæ regulã simpliciter et sincere loqui uellet, dixerū cōstare duabus partib. mortificatione, & uiuificatiōe. Mortificationē interpretatur, animæ dolorē ac terrorem, ex agnitione peccati, et sensu iudicij Dei cōceptū. ubi enim quis in uerã peccati cognitione adductus est, tū uere peccatū odisse & execrari incipit: tū sibi ipse ex animo displicet, miserū se et pœnitentiam

300 CHRIST. RELIGIONIS
tum fatetur, & alium se esse optat. Ad hæc ubi sensu
aliquo iudicij Dei tactus est (alterum enim ex altero
protinus sequitur) tum uero percussus ac conster-
natus iacet, humiliatus ac deiectus tremit, animum
despondet, desperat. Hæc prior pœnitentiæ pars,
quam uulgo contritionem dixerunt. Viuificationem
interpretantur cōsolationem, quæ ex fide nascitur.
Vbi scilicet homo peccati conscientia prostratus, ac
Dei timore percussus, postea in Dei bonitatem, in
misericordiam, gratiam, salutem, quæ est per Chri-
stum, respiciens, sese erigit, respirat, animum colligit
& uelut à morte in uitam redit. Alij quia uide-
bant uarie hoc nomen in scriptura acceptum, duas
posuerunt pœnitentiæ formas: quas ut nota aliqua di-
stinguerent, alteram legalem dixerunt: qua peccator
peccati cauterio uulneratus, & terrore iræ Dei at-
tritus, in ea perturbatione constrictus hæret, nec se
explicare potest. Euangelicam alteram, qua peccator
grauiter quidem apud se afflictus, altius tamen emer-
git: & Christum uulneris sui medicinã, terroris con-
solationem, miseriæ portum, apprehendit. Legalis
pœnitentiæ exempla sunt, Cain, Saul, Iudas: quorum
pœnitentiã dū scriptura nobis cōmemorat, intelligit
peccati sui grauitate agnita, iram Dei timuisse. sed
Deum

Gen. 4.

1. Reg. 15.

Matth. 27.

Deum dumtaxat ultorem & iudicem cogitantes, in eo sensu defecerunt. Ergo eorū pœnitentia non aliud fuit, quàm quoddam inferorum atrium, quo iam in hac uita ingressi, cœperūt à facie iræ maiestatis Dei pœnas dare. Euangelicam pœnitentiam uidemus in omnibus, qui peccati aculeo apud se exulcerati, fiducia autē misericordiæ Dei erecti & recreati, ad Dominum conuersi sunt. Perterritus est Ezechias ac- 4. Reg. 10
 cepto mortis nuncio: sed flens orauit, & in Dei bonitatem intuitus, fiduciam recepit. Conturbati sunt Niniuitæ horribili denunciatione excidij: sed induti sacco & cinere, orarunt, sperantes quod conuerti 10n. 3.
 posset Dominus, & auerti à furore iræ suæ. Confessus est Dauid, se nimium peccasse in recēsendo populo. sed adiecit: Aufer Domine iniquitatem serui tui. 2. Reg. ult.
 Agnouit adulterij crimen, obiurgante Nathan, & se coram Domino prostrauit: sed ueniam simul expetit. Talis fuit eorum pœnitentia, qui ad prædicationem Petri compuncti sunt corde: sed Dei bonitate cōfisi, addiderunt, Quid faciemus uiri fratres? Talis & Petri ipsius, qui fleuit quidem amare, sed sperare non desijt. Hæc quanquam omnia uera sunt: nomen tamen ipsum pœnitentiæ (quatenus ex scripturis assequi possum) aliter accipiendum est. Nam quod

2. Reg. 12.

Actor. 2.

Acto. 20.

quod fidē sub pœnitentia cūplectuntur, pugnat cum eo quod Paulus in Actis dicit, se ludæis ac gentibus testificatum in Deū pœnitentiam, & fidem in Iesum Christum. Vbi, tanquam duo diuersa, pœnitentiam & fidem enumerat. Quid igitur? An uera pœnitentia citra fidem consistere potest? minime. Verum & si separari nō possunt, distingui tamen debēt. Quem admodum enim sine spe fides non est. & tamen fides ac spes uaria sunt: ita pœnitentia & fides, quāquā perpetuo inter se uinculo cohærēt, magis tamen cōiungendæ sunt, quā cōfundendæ. Est itaq; meo quidem iudicio, pœnitentia, carnis nostræ ueterisq; hominis mortificatio: quam in nobis efficit uerus ac sincerus timor Dei. In eum sensum accipiendæ sunt conciones omnes, quibus uel prophætæ quondam, uel apostoli postea, sui temporis homines ad pœnitentiam hortabantur. Hoc enim contendebant, ut peccatis suis confusi, & timore Dei puncti, coram Domino prociderent & humiliarentur, seq; in uiam reciperent ac resipiscerent. Ideo hæc promiscue usitant eodem significatu: Conuerti, seu reuerti ad Dominum, & pœnitentiā agere. Et fructus dignos pœnitentia facere, dixit Ioannes, uitam agere, quæ huiusmodi resipiscentiam & conuersionem deceat.

Matth. 3.

Tota

Tota autem Euangelij summa duobus istis capitibus continetur: pœnitentia, & peccatorum remissione. Iohannes enim angelus ante faciem Christi missus, ad præparandas vias eius, prædicabat: Pœnitentiam agite, appropinquauit regnum cœlorum. Ad pœnitentiam uocando, monebat, ut se peccatores agnoscerent, suaque omnia coram Deo damnata: quò carnis suæ mortificationem, ac nouam in spiritu regenerationem totis uotis expeterent. Regnum Dei annuncians, ad fidem uocabat. siquidem per regnum Dei, quod docebat in propinquo esse, remissionem peccatorum, salutem, uitã, & quicquid omnino in Christo assequimur, significabat. Quare apud alios Euangelistas legitur, Venit Iohannes prædicans baptismum pœnitentiæ, in remissionẽ peccatorum. Quod, quid aliud est, quam ut peccatorum mole pressi & fatigati ad Dominum se conuerterent, ac de remissione & salute spem conciperent? Sic & Christus suas conciones auspicatus est: Appropinquauit regnum Dei, pœnitentiã agite, & credite euãgelio. Primũ declarat thesauros misericordiæ Dei in se apertos, dein de pœnitentiã exigit: tũ postremo fiducia erga dei promissiones. Itaq; quũ totũ euangelij negociũ breuiter complecti uoluit Christus, dixit se oportuisse pati, resurgere

Matth. 11.

Matth. 3.

Marc. 1.

Luc. 3.

Luc. 24.

surgere à mortuis, prædicari in nomine suo pœnitentiam, & remissionem peccatorũ. Id & apostoli post eius resurrectionem prædicarunt. Excitatum à Deo ad dandam pœnitentiam Israël, & remissionem peccatorum. Prædicatur pœnitentia in nomine Christi, cum per Euangelij doctrinam audiunt homines, suas omnes cogitationes: suos affectus, sua studia corrupta & uitiosa esse. Propterea necesse esse, ut renascantur: si uolunt ingredi in regnum Dei, esse autem hanc renascendi rationem: si participationem habeant in Christo, in cuius morte emoriuntur prauæ cupiditates: in cuius cruce uetus homo noster crucifigitur: in cuius sepulchro sepelitur corpus peccati. Remissio peccatorum prædicatur: cum docentur homines: Christum sibi factum esse redemptionem, in stitiam, satisfactionem, uitam, ut eius nomine iusti et innocentes gratis habeantur in conspectu Dei. Vno igitur uerbo pœnitentiam interpretor mortificationem, Hæc pœnitentia, primum nobis ad Christi cognitionem ingressum aperit, qui nullis se exhibet: nisi si miseris & afflictis peccatoribus, qui gemunt: laborant, onerati sunt, esuriunt, sitiunt, dolore & miseria labescunt. Ad hæc eniti, in hanc incumbere, hæc prosequi, tota uita nos oportet. Dicebat Plato, uitam

I. Cor. I.

philo-

philosophi meditationem esse mortis. uerius nobis dicere licet, uitam Christiani hominis, perpetuum esse studium & exercitationem mortificandæ carnis, do nec plane intereat. Quare illum arbitror plurimum profecisse, qui sibi plurimum displicere didicit, non, ut in hoc luto hæreat, nec ultra progrediatur, sed magis ut ad Deum festinet et suspiret, ut morti Christi infertus pœnitentiam meditetur. Hæc sententia, ut erat simplicissima omnium, ita mihi cum scripturæ ueritate optime consentire uisa est. Nunc uenio ad excutienda ea, quæ de pœnitentia scholastici sophistæ tradiderunt: quæ, quam paucissimis fieri poterit, percurram. quia omnia persequi animus non est: ne hic noster libellus, quem ad enchiridij breuitate exigere uolo, in immensum extrahatur. Et illi remitto, ut non futurus sit facilis exitus, si te paulum in eorum feces immerferis. Principio, in danda definitione plane ostendunt, nunquam se intellexisse, quid esset pœnitentia. * Arripiunt enim quædam è libris ueterum dictoria, quæ uim pœnitentiæ minime exprimunt. quòd pœnitere sit, antea acta peccata deflare, & flenda non committere. item, quòd sit mala præterita plangere, & plangenda iterum non com-

mittere.

*
 Hæc Greg.
 & refertur
 lib. 4. sent.
 dist. 14. c. 1
 Secūda Am
 br. refertur
 illic et in de
 cretis dist 3
 de pœnit. c.
 pœnitentia
 priore.
 Tertia Au
 gust. & re
 fertur eadē
 dist. c. pœni
 tētia poste.
 Quarta
 Ambr. re
 fertur. dist.
 1. de pœnit.
 c. uera pœ
 nitentia.

mittere item, quòd sit quædam dolens uindicta, pœniens in se. quòd dolet commississe. item, quòd sit dolor cordis & amaritudo animæ, pro malis quæ quisque commissit, uel quibus consensit. Hæc enim ut à patribus bene dicta cōcedamus (quòd inficiari contentioso difficile non esset,) non tamen in eam partem dicebantur, ut pœnitentiam describerent: sed tantum, ut suos hortarentur, ne in eadem delicta rursum reciderent, à quibus extracti erant. Pœnitentiam tam argute definitam in contritionem cordis, confessionem oris, satisfactionem operis partitur, nihilo magis dialectice, quàm definiuerunt: etsi uideri uolunt totam ætatem in syllogismis contextu dis detriuisse. Verum si quis à definitione ratiocinetur (quòd genus argumentandi apud dialecticos uellet) posse aliquem antea acta peccata deflere, & flere, da non committere: posse præterita mala plangere, & plangenda non committere: posse punire, quòd doleat commississe, &c. quamuis ore nõ confiteatur, quomodo suam partitionem tuebuntur? si enim ille uere pœnitens non confitetur, pœnitentia sine confessione esse potest. Quòd si respondeant, hanc partitionem ad pœnitentiam referri, quatenus est sacramentum: uel de tota pœnitentiæ perfectione intelligi, quam

lib. 4. sent.
dist. 16. c. 1
De pœnit.
dis. 1. c. per
fecta pœnitentia.

quam suis definitionibus non comprehendunt: non est unde accuser. sibi ipsi imputet, qui non purius ac dilucidius definiunt. Ego certe, pro mea crassitie, cum de re aliqua disputatur, ad ipsam definitionem omnia refero: quæ est totius disputationis cardo ac fundamentum. Sed sit illa magistralis licentia. Iam partes ipsas ordine perlustremus. Velim autem animaduertant lectores, non hic de asini umbra rixam esse: sed rem omnium maxime seriam tractari. nempe de peccatorum remissione. Cum enim tria ad penitentiam requirunt, computationem cordis, oris confessionem, operis satisfactionem: simul ad impetrandam peccatorum remissionem necessaria esse docet. Si quid autem in tota nostra religione scire non sita refert, id certe refert maxime, intelligere ac probe tenere, qua ratione, qua lege, qua conditione, qua facilitate, aut difficultate, obtineatur peccatorum remissio. Hæc notitia nisi perspicua certaque constat, nullam requiem, nullam cum Deo pacem, nullam fiduciam, aut securitatem habere potest conscientia: sed assidue trepidat, fluctuat, æstuat, cruciatur, diuexatur, horret, odit, ac fugit conspectum Dei. Quod si ab his conditionibus perdet peccatorum remissio, quibus eam ipsi alligant: nihil nobis miserius, nec deploratius. Contritionem primam obtinendam ueniam partem faciunt, eamque leuiter exigunt

exigunt, hoc est, iustam & plenam: sed interim non constituunt, quando securus aliquis esse possit, se hac contritione ad iustum modum defunctum esse. Hic uero miseræ conscientie miris modis torquentur & exagitantur, dum sibi debitam peccatorum contritionem imponi uident, nec assequuntur debiti mentionem, ut secum decernere possint, se persoluisse quod debebant. Si dixerint, faciendum quod in nobis est: eodem semper reuolumur. quando enim audebit sibi promittere quispiam, omnes se uires contraxisse ad lugenda peccata? Vbi ergo diu secum luctatæ, & longis certaminibus exercitæ conscientiarum tandem, in quo resideant, non inueniunt, ut se aliqua saltem parte leniant, dolorem à se extorquent, & lachrymas exprimunt, quibus suam contritionem perficiant. Quòd si me calumniari auiunt: prodeant sanè, & unum aliquem ostendant, qui huiusmodi contritionis doctrina uel non sit ad desperationem adactus, uel simulationem doloris, iudicio Dei, pro uero dolore, non opposuerit. Diximus & nos quodam loco, nunquam sine pœnitentia obuenire peccatorum remissionem. quòd nulli nisi afflicti, & peccatorum conscientia uulnerati, Dei misericordiã implorare sincere possunt, sed simul ad-

ieciimus

ieimus, poenitentiam non esse causam remissionis peccatorum. illa autem animarum tormenta sustulimus, quod debita praestanda sit. peccatorem docuimus, non in suam copunctionem, neq; in suas lachrymas intueri: sed utrunq; oculum in solam Domini misericordiam defigere. tantum admonuimus, uocari a Christo laborantes & oneratos: quando missus sit ad Euangelizandum pauperibus, ad sanandum contritos corde, praedicandum captiuis remissionem, ad educendos uinctos, consolandos lugentes. Quo excluderentur & Pharisei, qui sua iustitia saturi, paupertatem suam non agnoscunt: & contemptores, qui securi irae Dei, malo suo remedium non quaerunt. Tales enim nec laborant, nec onerati sunt, nec contriti corde, nec uincti, nec captiui, nec lugent. Multum uero interest, doceas ne emereri peccatorum remissionem iusta & plena contritione, qua nunquam defungi possis: an peccatorem infutuas, esurire & sitire Dei misericordiam, per misericordiae suae agnitionem: suum aestum, lassitudinem, captiuitatem, illi ostendas: ut quaerat refrigerium, requiem, liberationem. illum deniq; doceas, in sua humilitate dare Deo gloriam. De confessione semper ingens fuit pugna inter canonistas, & Theolo-

Matth. 11
Ies. 61

*Annalibus
confessio*

gos scholasticos. his contendentibus, mandari diuino præcepto confessionem: illis reclamantibus, ecclesiasticis duntaxat constitutionibus præcipi. In eo uero certamine insignis theologorum impudentia apparuit, qui tot locos scripturæ deprauarunt, & uideorserunt, quot in rem suam citabant. Et quando sic quidem obtineri posse uiderunt, quod postulare non dubitabant: qui arguti uolebant præ alijs uideri, hoc effugio elapsi sunt. Confessionem à iure diuino profectam, quantum ad substantiam: sed formam postea accepisse à iure positiuo. nempe sic qui inter Legales sunt ineptissimi, citationem ad ius diuinum referunt: quia dictum sit, Adam ubi es. exceptionem item: quia responderit Adam, quasi excipiens, Vxor quam dedisti mihi, & cætera. utriq; tamen, formam à iure civili datam. sed uideamus, quibus argumentis confessionem hanc uel formatam, uel informem, Dei esse mandatum probent. Misit, inquit, leprosos Dominus ad sacerdotes. Quid? misit ne ad confessionem? quis unquam fando audiuit audiendis confessionibus præfectos Leuiticos sacerdotes? Confingunt ergo ad allegorias. Sancitum erat lege Moysaica, ut sacerdotes discernere inter lepram & lepram. Peccatum, spiritualis est lepra. de hac pronuntiat

Matth. 8

Luc. 7. 17

Mar. 1

Deut. 17

nunciare, sacerdotum est. Antequam respondeo, quæro obiter, Si hic locus spiritualis lepræ eos iudices facit, cur naturalis & carnalis lepræ cognitionem ad se trahunt? scilicet hoc non est scripturis ludere. Lex cognitionem lepræ desert sacerdotibus Leuiticis: hanc nobis usurpemus. peccatum est lepra spiritualis: sumus & peccati cognitores. Nunc respondeo. Translato sacerdotio, necesse est legis translationem fieri. omnia sacerdotia ad Christum translata sunt, in eo impleta, & finita. Ad eum igitur unum, ius omne & honor sacerdotij translatus est. Si tantopere amant allegorias sectari, unicum sacerdotem Christum sibi proponant, & rerum omnium libera iurisdictione tribunal eius cumulent. facile id feremus. Ad hæc, importuna est ipsorum allegoria, quæ legem mere politicam inter ceremonias reponit. Cur igitur Christus ad sacerdotes, leprosos mittit? Ne calumniarentur sacerdotes, ipsum legem uiolare, quæ iuberet coram sacerdote repræsentari à lepra curatum, & oblato sacrificio expiari: iubet mundatos leprosos facere, ea quæ legis erant. Ite, inquit, ostendite uos sacerdotibus: & offerte munus, quod præcepit Moses in lege, ut sit in testimonium ipsis? & uere futu-

Hebr. 7.

rum erat illis in testimonium, miraculum hoc. Pronunciauerant eos leprosos, nunc curatos pronunciant. Nonne, uelint, nolint, coguntur fieri testes miraculorum Christi? explorandum illis Christus suum miraculum permittit: diffiteri non possunt, quia autem adhuc tergiuersantur, est illis hoc opus in testimonium. Sic alibi: Prædicabitur Euangelium hoc in uniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus. item: Ante reges & præsidēs ducemini, in testimonium ipsis, id est, quò in iudicio Dei fortius conuincantur.

Matth. 24

Matth. 10

Secundum argumentum ex eodem fonte ducunt, hoc est, ex allegoria: quasi multum ualeant allegoriæ ad dogma aliquod confirmandum. Sed ualeant sanè, nisi eas ipsas ostendero speciosius à me obtendi, quàm ab ipsis posse. Dicitur ergo: Dominus discipulis præcepit, ut suscitatum Lazari fascijs soluerent & expedirent. Hoc

Ioan. 11

primum mentiuntur. nusquam enim legitur, hoc dixisse Dominum discipulis. Estque multo uerisimilius, dixisse Iudæis adstantibus: quò citra ullam fraudis suspicionem, euidentius fieret miraculum: & maior sua uirtus eluceret, quòd nullo tactu, sua sola uoce, mortuos suscitaret. Sic equidem interpretor, Dominum, quò omnem sinistram suspensionem Iudæis tolleret, uoluisse

luisse illos reuoluere lapidem scetorem percipere, cer-
 ta mortis signa spectare, sola uerbi uirtute surgentem
 uidere, uuentem primos attrahere. Sed demus, hoc
 dictum discipulis. quid tum obtinebunt? Dominum
 dedisse Apostolis soluendi potestatem. quanto aptius
 & magis dextre hæc allegorice tractari poterunt? Si
 dicamus, hoc symbolo Dominum uoluisse fideles suos
 instituire, ut soluerent à se suscitatos, hoc est, ne in
 memoria peccata reuocarent, quæ ipse oblitus esset:
 ne, ceu peccatores, damnarèt, quos ipse absoluisset:
 ne adhuc exprobrarent, quæ ipse cõdonasset: ne ubi
 misericors ipse esset, & ad parcendum facilis, ipsi ad
 puniendum seueri & morosi essent. Eant nunc, &
 allegorias suas uentilent. Iam propius manus con-
 ferunt: dũ apertis, ut sibi uidentur, sententijs pugnant.
 Qui ad Ioãnis baptismum ueniebant, confitebantur *Matth. 3*
 peccata sua. Et Iacobus iubet, ut alter alteri peccata *Iacob. ult.*
 confiteamur. Nihil mirum, si confitebantur peccata
 sua, qui uolebant baptisari. Dictum enim antea est,
 Ioãnem prædicasse baptismum pœnitentiæ, baptisasse
 aqua in pœnitentiam. Quos igitur baptisasset, nisi
 qui se peccatores cõfessi essent? Baptismus symbolum
 est remissionis peccatorum: & qui ad hoc symbolum
 admitterentur, nisi peccatores, & qui se tales agno-
 scunt?

scunt? confitebantur itaq; peccata sua, ut baptisaren-
 tur. Nec sine causa præcipit Iacobus, ut alter alteri
 confiteamur. uerum si animaduertent quod proxi-
 me sequitur, intelligerent parum etiã hoc sibi suffra-
 gari. Confitemini, inquit, alter alteri peccata uestra,
 & orate pro inuicem. Mutuam confessionẽ, & mu-
 tuam orationem simul iungit. Si solis sacrificulis con-
 fitendũ est, ergo et pro illis solis orandũ. Quid quod
 sequeretur ex uerbis Iacobi, solos sacrificulos confi-
 teri posse? Siquidem dum uult ut mutuo cõfiteamur,
 eos solos alloquitur, qui aliorũ cõfessionẽ audire pos-
 sunt. ἀλλήλοις, mutuo, uicissim: aut (si maluit) reci-
 proce. Facessant igitur hoc genus nugamenta, &
 ipsam Apostoli mentẽ accipiamus: quæ simplex est,
 & aperta. nempe, ut nostras infirmitates uicissim al-
 ter in alterius sinum deponamus, mutuam cõsolationem,
 mutuã cõpassionem, mutuã inter nos consolationem
 accepturi. Deinde, ut fraternæ infirmitatis mutuo
 conscij, pro illis ad Dominũ oremus. Quid ergo con-
 tra nos Iacobũ citant, qui tantopere cõfessionẽ mise-
 ricordia Dei urgemus? cõfiteri aut Dei misericordia
 nemo potest, nisi miseriã suam prius cõfessus. Quis
 potius anathema esse pronunciamus, quicunq; nõ se
 corã deo, corã angelis eius, corã ecclesia, corã omni-
 bus

bus deniq; hominibus, peccatorem confessus fuerit.

Omnia enim conclusit Dominus sub peccatū, ut o-

mne os obstruatur, & humilietur omnis caro coram

Deo: solus aut ipse iustificetur & exaltetur. Miror

aut qua fronte ausint cōtendere, confessionē, de qua

loquuntur, iuris esse diuini. cuius equidem uetustissi-

mū esse usum fatemur: sed quē facile euincere possu-

mus, olim fuisse liberū. Certe nullam de ea statam fu-

isse legē, aut cōstitutionē, ante Innocentiū tertij tem-

pora, eorū quoq; annales narrāt. & luculēta testimo-

nia extāt, tū in historijs, tū apud antiquos alios scri-

ptores, quæ doceāt hanc fuisse politicā disciplinā, ab

episcopis institutā: nō legem, à Christo aut Aposto-

lis positā. Vnum dūtaxat ē multis proferā, quod non

obscurō eius rei documēto erit. Refert Sozomenus,

fuisse hāc episcoporū cōstitutionē, diligenter obser-

uatam ecclesijs occidentalib. præsertim uero Romæ.

Galat. 3

Rom. 3

Pontif. 189

Platina au-

tor est in uis

ta Zephe-

rini.

Tripert.

hist. lib. 9

donec matrona quædam confitentem simulans, ea specie consuetudinē, quam habebat cum diacono, prætexuisse deprehensa est. Ob id facinus Nectarius, uir sanctitate & eruditioe clarus, illius ecclesie episcopus, confitendi ritum abrogauit. Hic hic aures asini isti arrigant. Si lex Dei erat, auricularis confessio: qui ausus esset Nectarius eam refrigerare ac conuellere? Nectarium sanctum Dei hominē, omnibus ueterum suffragijs probatum, hæreseos & schismatis accusabunt? Sed eodem calculo damnabunt ecclesiam Constantinopolitanam, in qua confitendi morem non ad tempus modo dissimulatum fuisse, sed ad suam usq; memoriã obsoluisse affirmat Sozomenus. inò nõ Constantinopolitanã, sed orientales omnes ecclesias defectionis reas agent: quæ inuiolabilem (si uerum dicunt) legem, & Christianis omnibus maiorem datam, neglexerunt. Verum ut res tota planior & expeditior fiat, primū bona fide referemus, quod genus confessionis uerbo Dei nobis traditum sit: deinde, & eorum cōmenta de confessione subiiciemus. non quidem omnia (quis enim immensum illud mare exhauriret?) sed ea duntaxat, quibus summam suæ confessionis cōplectuntur. Non hic cōmemorarem, uulgatum esse in multis scripturæ partibus, confessio-

nem pro

nem pro laude accipi, nisi adeò eos depudisset, ut talibus quoq; locis se instruerent. ueluti cum dicunt, confessionem ualere ad mentis iucunditatem: iuxta illud, In uoce exultationis & confessionis, Hanc ergo acceptionem obseruent simplices, & diligenter ab illa distinguant, ne sibi talibus fucis illudatur.

Psal. 42.

De peccatorum confessione sic docet. Quando Dominus est, qui peccata remittit, obliuiscitur, delet: huic peccata nostra confiteamur, ut ueniam obtineamus. Ille medicus est: uulnera igitur nostra illi exponamus. Ille læsus est & offensus, ab illo pacem petamus. Ille est cordium cognitor, & cogitationum omnium conscius, coram ipso corda nostra effundamus. Ille est deniq; qui peccatores uocat, ad ipsum accedamus. Peccatum meum, inquit David, cognitum tibi feci: & iniustitiam meam non abscondi. Dixi,

Psal. 32.

confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino: & tu remisisti iniquitatē cordis mei. Talis est altera ipsius David confessio: Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Talis et Danielis: Peccauimus Domine, peruerse egimus, impietates fecimus, & rebelles fuimus, declinando à mandatis tuis.

Psal. 51.

Daniel. 9.

Et aliæ, quæ passim in scripturis occurrunt. Si confiteamur peccata nostra, inquit Ioannes, Fidelis Domi-

1. IOANN. 1.

nus,

nus, ut remittat nobis peccata nostra. Cui confiteamur? ipsi scilicet: hoc est, si afflictio & humiliatio cor de coram ipso procidamus: si apud ipsum nos ex animo accusantes & damnantes, bonitate eius & misericordia absolui petamus. Qui animo, et coram Deo, hanc confessionem amplexus fuerit, habebit haud dubie & linguam ad confessionem paratam: quoties obitus fuerit, apud homines Dei misericordiam predicare. Neque tantum ut uni, & semel, & in aures cordis secretum insusurret: sed saepius, sed palam, sed toto orbe audiente, ingenue & suam paupertatem, & Domini magnificentiam commemoret. In hunc modum, cum David à Nathan argueretur, conscientiae aculeo punctus, peccatum & coram Deo, & coram hominibus confitetur: Peccaui, inquit, Domino. hoc est, iam nihil excuso, non tergiuersor, quo mihi esse uolui, hominibus quoque ipsis patefiat. Duas praeterea nostrae confessionis formas scriptura probat. unam alteri peccata confiteamur. Sentit enim ut nostras infirmitates, alter alteri communicantes, consilio & consolatione mutuo uos iuuemus. Alteram, quae in proximi gratiam facienda sit, ad ipsum placandum & nobis recon-

2. Reg. 12.

reconciliandum, si qua in re nostro uitio læsus fuerit. De qua Christus apud Matthæum: Si offers munus tuū ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum, & abi: priusque recōciliare fratri tuo, & tunc ueniens offeres munus tuum. Sic enim sarcienda est charitas, quæ nostra culpa dissoluta fuerit: culpam, quam admisimus, agnoscendo & deprecando. Aliam confitendi uel rationem, uel formam, scriptura prorsus ignorat. Quid illi? statuunt, ut omnes utriusque sexus, statim atq; ad discretionis annos peruenierint, semel ad minimum quotannis confiteātur omnia sua peccata, proprio sacerdoti: nec peccatū dimitti, nisi confitendi uotum firmiter conceptum fuerit. Quod uotum nisi oblata facultate persolutum fuerit, iam nullus patet paradisi ingressus. Sacerdotem uero potestatem habere clauium, quibus peccatorem soluat & liget, quia non sit irritum Christi uerbum: Quoscuq; ligaueris, &c. De hac uero potestate pugnaciter inter se belligerantur. Alij dicūt unicam esse clauē in essētia, scilicet potestatem ligandi et soluēdi scientiā, ad bonū qdem usum requiri, sed tantū instar accessoriū esse, nō essēcialiter cohærere. Alij, q̄a uidebant hęc nimīū effrenatā licentiam, duas clauēs recensue-

Matth. 5.

C. omnis
utriusq; sex
us. de sum
ma trinit.
et fid. cath.
in antiq.
lib. 4. sent.
dist. 17. c. 2
lib. 4. sent.
dist. 18. c. 2

Postrema opinio fuit Hugonis. censuerunt: discretionem, & potestatem. Alij rursum cum tali moderatione cohiberi sacerdotum improbitatem uiderent, alias claues excuderunt: auctoritatem discernendi, qua in definiendo uterentur: & potestatem, quam exequutione suae sententiae exercerent. scientiam accedere uelut consiliarium. Istud autem ligare & soluere, non audent interpretari simpliciter, peccata remittere & delere. q̄a Dominũ clamantẽ audiunt apud Prophetã, Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas Israhel: Ego, & non alius praeter me. Sed dicunt, sacerdotis esse pronunciare, qui ligati sint aut soluti: & declarare, quorum remissa aut retenta sint peccata. Declarare autem, uel per confessionem, cum absoluit, & peccata retinet: uel per sententiã, cum excommunicat & recipit ad sacramentorum cõmunionem. Demũ, cum intelligunt non sibi hoc nodo explicari, quin semper sibi obijci possit, indignos sæpe ligari & solui à suis sacerdotibus, qui propterea non ligentur aut soluantur in caelo: quod ultimum refugium est, respondent, collationem clauium cum limitatione accipiendã esse: quod Christus promiserit, apud tribunal suum approbatum in sacerdotis sententiam, quæ iuste prolata fuerit, secundum quod merita ligati aut soluti postulabant. Porro, hã

rò, has clauēs omnibus sacerdotibus à Christo da-
 tas esse, quæ illis ab episcopis in promotione conse-
 rantur: sed liberum usum penes eos duntaxat esse,
 qui ecclesiasticis muneribus funguntur. Apud ex-
 comunicatos & suspensos, manere quidem ipsas
 clauēs, sed rubiginosas ac ligatas. Et qui hæc dicunt,
 modesti & sobrii iure uocari possint, præ alijs, qui
 sub noua incude nouas clauēs fabricati sunt, qui-
 bus thesaurum ecclesiæ obserari tradunt. Thesau-
 rum ecclesiæ, merita Christi, sanctorum Apostolo-
 rum, Petri, Pauli, martyrum, & cætera nuncupant.
 Huius horrei radicalem custodiam Romano episco-
 po traditam fingunt, penes quem sit radicalis tanto-
 rum bonorum dispensatio: ut & ipse per se elargiri
 possit, & alijs elargiendi iurisdictionem delegare.
 Hinc nunc plenariæ indulgentiæ à Papa, nunc cer-
 torum annorū: à Cardinalibus centum dierum, ab
 Episcopis quadraginta. Ad singula paucis respon-
 debo. Taceo autem ad præsens, quo iure, quæue in-
 iuria, suis legibus fidelium animas obstringant: quan-
 do id suo loco dispicietur. Quòd autem legem im-
 ponit de omnium peccatorum enumeratione, quòd
 peccatum dimitti negant, nisi sub conditione, si uo-
 tum confitendi firmiter conceptum fuerit: quòd nul-

Psal. 19. 38

lum superesse ingressum paradisi garrunt, si facultas confitendi neglecta fuerit: istud uero nullo modo ferendum est. Omnia ne peccata enumeranda sunt? At Dauid, qui secum probe, ut arbitror, meditatus erat peccatorum confessionem, tamen exclamabat: Errores quis intelliget? ab occultis meis munda me Domine. & alibi: Iniquitates meae transierunt supra caput meum: & sicut onus graue, aggregatae sunt ultra uires meas. Nimirum intelligebat, quanta esset peccatorum nostrorum abyssus, quam multa scelerum facies, quot capita ferret, & quam longam caudam traheret haec hydra. Non ergo ad recensendum catalogum se conferebat, sed e profundo malorum clamabat ad Dominum: Obrutus sum, sepultus sum, suffocatus sum, inferorum portae circumdederunt me: immersum alto puteo, deficientem, & moribundum, manus tua extrabat. Quis suorum peccatorum nunc supputationem cogitet, ubi Dauidem uidet suorum numerum inire non posse? Hac carnis officina plusquam crudeliter diuexatae sunt eorum conscientiae, qui aliquo Dei sensu afficiebantur. Principio sese uocabant ad calculum: peccata in brachia, in ramos, in ramusculos, in frondes, iuxta istorum formulas, dissecabant. Tum appendebant qualitates,

quanti-

quantitates, circumstantias. atq; aliquantulum quidem res procedebat. Vbi uero longius progressi fuerant, cœlum undiq; & undiq; pontus: nullus portus, nulla statio. Quo plura transiuerant, maior semper cœgeries oculis ingerebatur. imò uero, uelut altæ montes assurgebant: nec spes ulla, uel saltem post longas ambages, euadendi apparebat. Hærebant itaq; inter saxum & saxum, nec alius tandem exitus reperiebatur, quam desperatio. Ibi sæui isti carnifices, ut uulnera sanarent quæ fecerāt, fomenta quædam adhibuerunt, ut faceret quisq; quod in se esset. Sed non rursus curæ obstrepebant: imò, noui cruciatus excoriabant miseræ animas. non satis temporis impendi, non iusta opera incubui: multa negligentia præterij: & obliuio, quæ ex incuria prouenit, non est excusabilis. Suggerebantur adhuc alia pharmaca, quæ eiusmodi dolores demulcerent: Age & negligentia tuæ pœnitentiam. modo supina non sit, condonabitur. Verum omnia ista cicatricem obducere non possunt, nec tã mali sunt lenimenta, quàm uenena melle oblita, ne sua acerbitate primũ gustum offendant: sed in intima penetrent, antequam sentiantur. Urget ergo semper terribilis illa uox, & auribus insonat: Confitere omnia peccata tua. Nec po

test horror iste pacari, nisi certo solatio. Quod autem bona pars orbis talibus blandimētis, quibus tantum exitiale uenenum temperabatur, acquieuit: non id factum est, quod Deo satisfactum crederet, aut sibi etiam plane satisfaceret: sed ut, quasi in medio mari fixa ancora, paulum interquiesceret à nauigatione. uel, quasi fessus & fathiscens uiator, in uia decumberet. In facienda eius rei fide non laboro. Sibi enim quisq; apud se testis esse potest. Dicam in summa, qualis lex illa fuerit. Primum, simpliciter est impossibilis. itaq; non nisi perdere, damnare, confiteri, in ruinam & desperationem conijcere potest. Deinde, peccatores à uero peccatorum suorum sensu abductos, hypocritas facit: Deiq; ac sui ipsorum ignorantes. Siquidem dum in peccatorum enumeratione toti occupantur, interim obliuiscuntur latentem illam uitiorum lernam, occultas suas iniquitates, & interiores sordes: quarum potissimū notitia suam miseriam reputare debuerant. At certissima erat confessionis regula, tantam mali nostri abyssum agnoscere & fateri, quæ sensum quoq; nostrum superet. Hac regula uidemus cōpositam publicani confessio-

LUC. 18 nem: Domine, propitius esto mihi peccatori. quasi diceret, quantus quantus sum, totus sum peccator.

nec ipsam peccatorum meorum magnitudinem, aut mente, aut lingua assequi possum. abyssus tuæ misericordiae, hanc peccati mei abyssum absorbeat. Quid? inquires, ergone confitenda non sunt singula delicta: ergo nulla Deo accepta cōfessio, nisi duobus istis uerbis conclusa? Peccator sum. Imò uero danda potius opera, ut (quantum in nobis est) totum cor effundamus coram Domino. nec modo nos peccatores uno uerbo fateamur: sed (ut tales nos uere et ex animo agnoscamus) quanta sit, & quàm uaria peccatorum labes, tota cogitatione recognoscamus. non modo nos immundos: sed qualis sit, & quanta, quamq; in multis partibus immundities, non modo debitores: sed quantis debitis grauati, & quot nominibus obstricti. nō modo uulneratos: sed quàm multis & letalibus plagis sauci. Hac tamen recognitione cum se totum peccator coram Domino effuderit, serio ac sincere cogitet, plura adhuc restare, ac profundiores esse malorum suorum recessus, quàm quos penitus excutere possit. Atq; adeò exclamet cū Dauid: Errores quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.

Iam uero, quod asseuerant non dimitti peccata, nisi uoto confitendi firmiter concepto: & clausam esse paradisi portam ei, qui facultatem

tatem confitendi sibi oblatam neglexerit. Absit
 ut istud eis concedamus. Non enim alia nunc est
 peccatorum remissio, quam semper fuit. Quot-
 quot remissionem peccatorum à Christo obtinuit,
 se leguntur, non leguntur in aurem sacrificuli cu-
 iuspiam confessi. nec sanè confiteri poterant, ubi
 nec sacrificuli confessionarij erant, nec ipsa etiam
 confessio. Et multis postea sæculis inaudita fuit hæc
 confessio, quibus sine hac conditione remittebantur
 peccata. Sed ne quasi de re dubia longius disce-
 ptemus, Verbum Dei apertum est, quod æternam
 manet: Quotiescunq; ingemuerit peccator, omnium
 iniquitatum eius non recordabor. Huic uerbo qui
 aliquid audet adijcere, non peccata ligat, sed Do-
 mini misericordiam. *Nihil itaq; mirum, si*
auricularem istam confessionem, rem adeo pestiferam,
totq; nominibus ecclesie noxiam, damnamus,
ac sublatam e medio cupimus. quòd si per se res esset
indifferens, quando tamen nulli usui est, nec fructu,
tot autem impietatibus, sacrilegijs, erroribus, cau-
sam dedit: quis non protinus abolendam censent?
 Recensent quidem aliquot usus, quos ut ualde fru-
 ctuosos uenditant: sed illos, aut euentos, aut nul-
 lius prorsus momenti. Vnum tamen singulari præ-
 rogatiua

*Sanctus
 fessio autem
 r. ubi est*

rogatiua commendant. Erubescenciam confitentis, grauem esse pœnam: qua et peccator fit in posterum cautior, & Dei uindictam anteuertit seipsum puniens. Quasi non satis magna uerecundia hominẽ confundamus, dum ad summũ illud tribunal cœleste, ad Dei cognitionẽ uocamus. Egregiẽ uero profectũ est, si unius hominis pudore peccare desinimus: Deũ nõ erubescimus habere malæ nostræ cõscientiæ testem, quanquam id quoq; ipsum falsissimũ est. Nulla enim re fieri maiorem peccãdi confidentiã aut licentiam, passim uidere est, quã dum cõfessione sacerdoti facta, homines existimant se posse tergere os, & dicere, nõ feci. Nec toto solũ anno fiunt ad peccandũ audaciores, sed in reliquũ anni tempus de cõfessione securi, nunquã ad Deum suspirant, nunq; ad se redeũt. sed peccata peccatis accumulãnt: donec omnia, ut opinantur, simul euomant. Vbi autem euomuerunt, sarcina sua exonerati sibi uidentur: iudicium à Deo transtulisse, quod sacerdoti detulerunt: Deo obligationem induxisse, ubi consciũ sacerdotem fecerũt. Porro quis confessionis diem lætus instare uidet? Quis ad confitendum alacri animo pergit? ac non potius, quasi obtorto collo in carcerẽ trahatur, inuitus ac reluctanti similis uenit? nisi forte ipsi sa-

lib. 4. sent.
dist. 17. c. 4

crificuli. qui mutuis facinorum suorum narrationibus, quasi iocosis fabulis, se delicate oblectant. Non multas chartas inficiam referendis prodigiosis abominationibus, quibus scatet auricularis confessio. Tantum dico: si non inconsulte fecit sanctus ille uir, qui ob unum scortationis rumorem, confessionem ex ecclesia sua, uel potius ex suorum memoria sustulit: infinitis hodie stupris, adulterijs, incestibus, lenocinijs, quid factu opus sit, admonemur.

Nunc uidendum de potestate clauium, in qua proram (ut aiunt) & puppim Confessionarij, sui regni locant. Ergo sine causa, inquit, datae sunt clauis? Ergo sine causa dictum est: Quaecumq; solueritis super terram, erunt soluta & in caelis: Frustramus ergo uerbum Christi? Respondeo: grauem fuisse causam, cur darentur clauis. Duo autem sunt loci, quibus testatur Dominus, ligatum & solutum iri in caelo, quod sui in terra ligauerint & soluerint: paulò diuerso sensu. quos insulse porci isti, & inscite (ut solent omnia) confundunt. Alter est apud Ioannem: ubi Christus missurus discipulos suos ad praedicandum, insufflat in eos, ac dicit: Accipite spiritum sanctum. quorumcunq; remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.

ta sunt. Claves regni cœlorū, quæ Petro antea promissa, nunc illi una cum cæteris Apostolis exhibentur. nec illi quicquam promissum erat, quod non hic ex æquo cum omnibus accipiat. Illi dictum erat, dabo tibi claves regni cœlorum: his dicitur, ut Euangelium prædicent. quod ipsum est cœlestis regni ianuam aperire ijs, qui per Christum accessum ad patrem quæsierint: claudere uero & obserare ijs, qui ab hac uia diuerterint. Illi dictum erat, Quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum in cœlis: quodcunque solueris, erit solutum. Nunc Apostolis omnibus, inter quos & ipse est, dicitur: Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: quorum retinueritis, retenta erunt. Ligare itaque peccata retinere est: solvere, remittere. Et sanè peccatorum remissione, uere soluuntur è durissimis compedibus conscientia: & rursus retentione, arctissimis uinculis ligantur & constringuntur. Afferam interpretationem, non argutam, non coactam, non detortam: sed simplicem, germanam, fluentem, obuiam. Hoc de remittendis & retinendis peccatis mandatum, & illa de ligando & soluendo Petro facta promissio, non aliò sunt referenda, quàm ad uerbi ministerium: quod dum Apostolis suis committebat Dominus, simul

& hoc ligandi soluendiq; munere ipsos instruebat.
 Quæ enim est summa Euangelij? nisi quod omnes
 serui peccati & mortis, soluumur ac liberamur per
 redemptionem quæ est in Christo Iesu? qui uero
 Christum liberatorem ac redemptorem non agno-
 scunt ac suscipiunt, eos æternis uinculis damnatos
 addictosq; esse. Hanc legationē cum Apostolis suis
 in omnes nationes perferendam traderet Dominus,
 ut suam esse, ut à se profectam, ut à se mandatam ap-
 probaret, hoc præclaro testimonio eam honorauit:
 idq; in singularem consolationē, tum Apostolorum
 ipsorum, tum auditorum etiam, ad quos peruentura
 esset hæc legatio. Referebat, ut Apostoli cōstantem
 ac solidam suæ prædicationis certitudinem haberēt:
 quam non modo infinitis laboribus, curis, molestiis,
 periculis, obituri erāt: sed suo demum sanguine obli-
 gnaturi. Ipsam, inquam, nō uanam esse, nec inanem,
 sed potentiae ac uirtutis plenā. Referebat, ut in tanta
 anxietate, & rerum difficultate, tantisq; discrimini-
 bus, Dei se negocium agere persuasi essent: ut toto
 mundo aduersante & repugnante, Deum pro se sta-
 re cognoscerent: ut Christum doctrinæ suæ auto-
 torem, in terra aspectu præsentē nō habentes, se sum-
 esse in cælo intelligenēt, ad firmandā eius ueritatem.
 Oportebat

Oportebat rursus & auditoribus certissime testifi-
 catum esse, illam Euangelij doctrinam non Aposto-
 lorum esse sermonē, sed Dei ipsius. Non uocē in ter-
 ra natā, sed è cælo delapsam. Non enim in hominis
 potestate hæc esse possunt, peccatorū remissio, pro-
 missio uitæ æternæ, salutis nuncius. Testificatus est
 ergo Christus, nihil in Euangelij prædicatione Apo-
 stolorū esse, præter ministeriū. se esse, qui per eorum
 ora, uelut per organa, loqueretur omnia & promit-
 teret. peccatorū remissionē, quā ipsi annunciarent,
 uerā esse Dei promissionē; damnationē, quā denūcia-
 rēt, certū esse Dei iudiciū. Hæc autē testificatio omni-
 bus seculis data est, firmāq; manet: quæ certiores oēs
 securosq; reddat. Euangelij uerbū, à quocunq; tandē
 homine prædicatur, ipsissimam esse Dei sententiam,
 apud summū Dei tribunal promulgatā, in libro uitæ
 scriptā, in cælo ratam, fixam, & firmam. Habemus,
 potestatem clauium esse simpliciter Euangelij præ-
 dicationem: nec tam potestatem esse, quā ministere-
 rum, si ad homines respicimus. Non enim homini-
 bus hanc potestatem proprie Christus dedit, sed uer-
 bo suo, cuius homines ministros fecit. Alter lo-
 cus, quem in aliam partem accipiendū diximus, apud
 Matthæum scriptus est. ubi ait Christus: Si frater
 aliquis

aliquis ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus
 & publicanus. Amen dico uobis, quaecunq; ligaueris
 super terram, erunt ligata et in caelis: quaecunq;
 solueris, erunt soluta. Non autem sic diuersos faci-
 mus, ut non multam habeant inter se affinitatem &
 similitudinem. Hoc primum ubiq; simile, quod utraq;
 est generalis sententia: eadem semper ligandi soluen-
 diq; est potestas. nempe, per uerbum Dei. Idem sol-
 uendi & ligandi mandatum, eadem promissio. Eo au-
 tem differunt, quod prior locus peculiariter de praed-
 icatione est, qua uerbi ministri funguntur: hic ad di-
 sciplinam excommunicationis pertinet, quae ecclesiae
 permissa est. Ligat autem ecclesia, quem excommuni-
 cat. non quod in perpetuam ruinam ac desperationem
 coniiciat: sed quia eius uitam ac mores damnat, &
 nisi resipuerit, iam eum suae damnationis admonet.
 Solut, quem in comunione recipit: quia uelut partici-
 pem eum facit unitatis, quam habet in Christo Iesu.
 Ne quis ergo contumaciter ecclesiae iudicium con-
 temnat, aut parui aestimet se fidelium suffragiis damna-
 tum, testatur Dominus, tale fidelium iudicium non
 aliud esse, quam sententiae suae promulgationem: ra-
 tumq; haberi in caelis, quod illi in terra egerint. Ha-
 bent enim uerbum Dei, quo per uersos damnent: ha-
 bent

bent uerbum, quo resipiscetes in gratiam recipiant.
 errare autem non possunt, nec à Dei iudicio dissen-
 tire: quia non nisi ex lege Dei iudicant: quæ non in-
 certa est aut terrena opinio: sed sancta Dei uoluntas,
 & cœleste oraculum. Ecclesiam autem uocat, non
 pauculos tōsos, rasos, linigeros, sed cœtum fidelis po-
 puli, in nomine suo coactum. Nec audiendi sunt illu-
 sores qui sic argutātur: Quomodo ad ecclesiam quæ
 rimonia aliqua deferri posset? quæ per totum orbem
 sparsa est & dissipata. Satis ostendit Christus, se de
 omni Christiana congregatione loqui: ut in singulis
 locis aut prouincijs constitui ecclesiæ possunt: Vbi-
 cunq; inquit, duo aut tres congregati fuerint in no-
 mine meo, ibi in medio eorum sum. Ex illis duobus
 locis, quos, ut breuiter, ita & familiariter & uere e-
 narraſſe mihi uideor, furiosi isti nullo discrimine, pro
 ut sua uertigine feruntur, nunc confessionē, nunc ex-
 communicationem, nunc iurisdictionem, nunc ius
 condendi leges, nunc indulgentias conātur statuere.
 Sed quid si uno gladio omnib. eiusmodi postulatis an-
 sam præcidam? sacrificulos nō esse apostolorū uicari-
 os, nec successores. Verum istud quoq; alibi tracta-
 bitur. Nunc unde se munire maxime uolunt, arietem
 erigūt, quo molitiones omnes suæ deijciantur. Chri-
 stus

stus enim non antè Apostolis ligandi & soluendi po-
 testatem fecit, quàm eos spiritu sancto donauit. Ne-
 go igitur ullis competere clauium potestatem, qui non
 acceperint spiritum sanctum. Nego quenquam cla-
 uibus uti posse, nisi præeunte docenteq; spiritu san-
 cto, & dictate quid agèdū sit. Spiritū sanctū habere
 se illi nugatur, sed re ipsa negat. nisi forte spiritū san-
 ctū, re esse uanā & nihili fingunt, ut certe fingunt:
 sed illis non credetur. Atq; hac quidem machina in
 uniuersum subuertuntur: ut, cuiuscunq; ostij clauem
 se habere iactent, semper interrogandi sint, habeant
 ne spiritum sanctum, qui clauium est arbiter ac mo-
 derator: si habere se respōdeant: rursus interpellan-
 di sunt, an errare possit spiritus sanctus. Istud diserte
 profari non audebunt, tametsi oblique sua doctrina
 insinuant. Inferendum ergo erit: nullos sacrificulos
 habere clauium potestatem, qui passim sine delectu
 soluunt, quæ ligari Dominus uoluerat: ligant, quæ
 solui iusserat. Quando clarissimis experimentis eui-
 ci se uident, quòd dignos & indignos promiscue sol-
 uant & ligent. Potestatem usurpāt sine scientia, &
 quāquam negare non audent, ad bonum usum re-
 quiri scientiam: potestatem tamen ipsam malis di-
 spensatoribus traditam, scribunt. Atqui hæc pote-
 stas

tas est: Quodcunque ligaueris, aut solueris in terra, erit in caelis ligatum & solutum. Aut promissum Christi mentiri oportet: aut bene ligant & soluunt, qui sunt hac potestate praediti. Nec est quod tergiversentur, Christi promissum limitari secundum eius merita, qui ligatur aut soluitur. Et nos etiam fatemur, nec solui nec ligari posse, nisi dignos, qui soluantur aut ligentur. Sed habent Euangelij nuncij, & ecclesiae, uerbum: quo dignitatem hanc metiantur. In hoc uerbo, Euangelij nuncij possunt omnibus remissionem peccatorum in Christo polliceri, per fidem. Possunt damnationem edicere in omnes & super omnes, qui Christum non amplectuntur. In hoc uerbo ecclesiae pronunciat, scortatores, adulteros, fures, homicidas, auaros, iniquos, partem in regno Dei non habere: talesque certissimis uinculis ligat. Eodem uerbo soluit, quos resipiscences consolatur. Sed quae erit isthaec potestas, nescire quid ligandum sit, aut soluendum: nec ligare posse aut soluere, nisi scias? Cur ergo dicunt, se absolueri autoritate sibi data, cum incerta sit absolutio? Quo nobis imaginaria haec potestas, si nullus sit usus? Vno autem loco habeo, aut nullum esse, aut tam incertum esse, ut pro nullo habendus sit. Cum enim fateantur, bonam esse sacerdotum partem

tem, qui non rite utantur clauibus: potestatem uero sine legitimo usu inefficacem esse: quis mihi fidem faciet, eum à quo soluor, bonum esse clauium dispensatorē? quod si malus est, quid aliud habet, quam frivolum istam solutionem? Quid in te ligandū sit, aut soluendum, nescio: quando iusto clauium usu careo: sed si mereris, te absoluo. At tantundem posset, non dico laicus (quando id æquis auribus non ferrent: sed Turca, aut diabolus. Id enim, est dicere, uerbum Dei non habeo, certam soluendi regulam: sed autoritas mihi data est te absoluedi, si ita sunt tua merita. Videmus igitur, quorsum spectarint, cū definierunt, clauis esse auctoritatem discernēdi, & executionis potestatem. scientiam accedere consiliarium. & instar consiliarij ad bonum usum esse: nempe libidine se & licenter sine Deo, & uerbo eius, uoluerunt regnare. Porro q̄ suas clauis tot seris aptant & ostiunt nunc ut iurisdictioni suæ seruiant, nunc confessionibus, nunc constitutionibus, nunc deuotionibus, patris dicam. In illo mandato, quod de remittendis & retinendis peccatis Christus apud Ioannem dat suis discipulis, non legislatores, non confessionum secretarios, non officiales, non datarios, non bullarios fecit: sed, quos uerbi sui ministros fecerat, insigni rebus

monio ornat. Apud Matthæum, cum ligandi & sol-
uendi arbitrium ecclesiæ suæ defert, non iubet, ut au-
toritate reuerendi alicuius mitrati aut bicornis, eli-
minentur & exterminentur, pulsūq; cymbalorū, &
candela extincta, diris omnibus deuoueatur paupe-
res, qui soluendo non sunt: sed, ut disciplina excōmu-
nicationis, improborū nequitia corrigatur. idq; uer-
bi sui autoritate, ecclesiæ ministerio. Iam uero in-
sani illi, qui clauēs ecclesiæ, dispensationē meritorū
Christi & martyrum esse fingunt, quam Papa suis
bullis et indulgētijs partiatur, elleboro magis q̄ argu-
mentis digni sunt. Nec in refellendis indulgētijs ma-
gnopere laborare opus est, quæ multis arietibus per-
cussæ, nunc suapte sponte consenescere, & ad incli-
nationē spectare incipiūt. Et sanè quòd tam diu sal-
uæ constiterint, ac in tam impotenti & furiosa lasci-
uia tam diuturā impunitatē retinuerint: id uero docu-
mento esse potest, quàm alta errorū nocte immersi
fuerint aliquot seculis homines. Videbant se à Papa
& suis bulligerulis, palàm, nec dissimulāter, ludibrio
haberi: quæstuosas nūdinationes de animarū suarum
salute exerceri, pauculis nūmis salutis precium taxa-
ri, nihil gratuitū proflare. hac specie emungi se obla-
tionibus, quæ in scorta, in lenones, in comessationes
y turpiter

turpiter absumerentur. summos indulgentiarum buc-
 cinatores, summos esse contemptores: monstrū istud
 maiori indies licētia grassari, ac luxuriari: nec finem
 ullum fieri. Plumbum semper nouum adferri, nouos
 nūmos elici. Excipiebant tamen summa ueneratione
 indulgentias, adorabant, redimebāt. Et qui cernebāt
 inter alios acutius, existimabant tamen pias esse frau-
 des, quibus cum fructu aliquo falli possent. Tandem,
 ubi orbis aliquantulū sibi sapere permisit, frigēt in-
 dulgentiæ, & paulatim etiā congelascunt, donec pla-
 ne euanescant. Verum quoniā plurimi, qui sordes, im-
 posturas, furta, rapacitates (quibus lusum h-
 ctenus, & nos ludificati sunt indulgentiarū) uident,
 fontem ipsum impietatis non conspiciunt: operapre-
 cium est indicare, non solū quales sint indulgentiæ,
 sed quid omnino sint, omni macula absterse. Sūt au-
 tem (ut genuinè describam) sanguinis Christi pro-
 phanatio, sathanæq; ludibriū, quo Christianū popu-
 lū, à Dei gratia, à uita quæ est in Christo, abducit,
 & à uera salutis uia auertat. Quī enim poterat se-
 dius prophanari Christi sanguis, quā dū negatur
 sufficere ad peccatorum remissionem, ad reconci-
 liationem, ad satisfactionem, nisi uelut arefcentis
 & exhausti defectus aliunde suppleatur & suffi-
 ciatur?

ciatur? Christo lex & prophetiæ omnes (inquit Pe- Acto. 10
 trus) testimoniū perhibent: quòd per ipsum accipien-
 da sit remissio peccatorū. Indulgentiæ remissionem
 peccatorū per Petrum, Paulum, et martyres largiun-
 tur. Sanguis Christi emundat nos à peccato, inquit 1. Ioan. 1
 Ioannes. Indulgentiæ, sanguinem martyrum, faciunt
 peccati ablutionē. Christus, inquit Paulus, qui pec- 2. Cor. 5
 catum non nouerat, factus est pro nobis peccatum:
 (id est, peccati satisfactio) ut iustitia Dei efficere-
 mur in illo. Indulgentiæ peccatorum satisfactionem
 in sanguine martyrum reponunt. Clamabat Paulus, 1. Cor. 1
 & Corinthijs testificabatur, solum Christum pro
 ipsis crucifixum & mortuum esse. Indulgentiæ pro-
 nunciant, Paulum & alios pro nobis mortuos. Alibi Acto. 20
 dicit, Christū acquisuisse ecclesiam suo sanguine.
 Indulgentiæ aliud preciū acquisitionis in martyrum
 sanguine statuunt. Vna oblatione Christus consum- Hebr. 10
 mauit in perpetuum sanctificatos, ait Apostolus. In-
 dulgentiæ reclamant, à martyribus perfici sanctifica-
 tionem, quæ alioqui non sufficiebat. Ioannes dicit, Apoc. 23
 sanctos omnes lauisse stolas suas in sanguine sancto-
 rum. Equidem cum tota eorum doctrina ex horren-
 dis sacrilegijs & blasphemijs consuta sit, hæc tamen

præ alijs prodigiosa est blasphemia. Agnoscant, an
 non hæc sint sua placita. Martyres plus morte sua
 Deo præstitisse, ac meritos esse, quæ sibi opus esset: tan-
 tamq; illis meritorum largitatem superfuisse, quæ in
 alios redundaret. ne igitur superuacuum sit tantum
 bonum, cõmisceri eorum sanguinem sanguini Chri-
 sti: & ex utroq; thesaurum ecclesiæ confici, ad re-
 missionem & satisfactionem peccatorũ. atq; ita acci-
 piendũ, quod ait Paulus: Suppleo in corpore meo, ea
 quæ desunt passionũ Christi, pro corpore eius, quod
 est ecclesia. Quid hoc est, nisi Christo nomen relin-
 quere: cæterum uulgarem sanctulum facere, qui in
 turba uix dignoscatur? Vnum, unum illum prædica-
 ri decebat, unum proponi, unum nominari, unum re-
 spici, cum de obtinenda peccatorum remissione, ex-
 piatione, satisfactione agitur. Sed audiamus eorũ en-
 thymemata. Ne sine fructu effusus sit sanguis mar-
 tyrum, in commune ecclesiæ bonum conferatur. Ita
 ne? An uerò nullus erat fructus, glorificare Deum
 per mortem? ueritati eius suo sanguine subscribere:
 testificari præsentis uitæ contemptu, meliorem se-
 uitam querere? fidem ecclesiæ sua constantia confir-
 mare, hostium autem peruicaciam frangere? Sed hoc
 est scilicet: nullum fructum agnoscunt, si solus Chri-
 stus est

Coloss. 1

stus est propitiator, si solus mortuus est propter pec-
 cata nostra, si solus est oblatas pro nostra redēptio-
 ne. Quam uero malitiose Pauli locum detorquent?
 ubi dicit: se supplere in corpore suo, ea quæ deerant
 passionum Christi. Non enim defectum illum, sup-
 plementum uē illud, ad redemptionis, expiationis, sa-
 tisfactionis opus refert: sed ad eas adfluctiones, qui-
 bus Christi membra, nempe fideles omnes exerceri
 oportet: quamdiu in hac carne agēt. Dicit ergo, hoc
 restare passionum Christi: quod in seipso semel pas-
 sus, quotidie in membris suis patitur. Eo nos honore
 dignatur Christus, ut nostras adfluctiones, suas re-
 putet ac dicat. Quod autē addidit Paulus, pro eccle-
 sia: non intellexit pro redemptione, pro reconcilia-
 tione, pro satisfactione ecclesiæ: sed pro ædificatio-
 ne & profectu, quemadmodum alibi ait, se sustine-
 re omnia propter electos, ut salutem consequantur,
 quæ est in Christo Iesu. Absit autem, ut deesse ali-
 quid putauerit Paulus passionibus Christi, quātum
 ad omnem iustitiæ, salutis, ac uitæ plenitudinem at-
 tineret: aut addere aliquid uoluerit, qui adeo luculen-
 ter & magnifice concionatur, exuberantiam gratiæ
 per Christū tanta largitate effusam, ut omnem uim
 peccati longe supergressa fuerit. Hac sola sancti oēs

2. Tim. 2

Rom. 5

Acto. 17

salui facti sunt: nō uitæ, aut mortis suæ merito, quem
admodū Petrus diserte testatur. ut in Deū, & Chri-
stum eius cōtumeliosus fuerit, qui ullius sancti digni-
tatē, alibi, q̄ in sola Dei misericordia reposuerit. Sed
quid hic diutius, perinde atq; in re adhuc obscura,
moror? cū talia prodigia traducere, uincere sit? Por-
rò, ut tales abominationes prætereamus: quis docuit
Papam, plumbo & membrana gratiā Iesu Christi in-
cludere? quam Dominus uerbo Euangelij dispensari
uoluit. Sane, aut mendax Dei Euangelium esse oportet,
aut mendaces indulgentias. Nā Euangelio, Christi
stus cum omni affluentia bonorum cælestium, cum
omnibus suis meritis, omni sua iustitia, sapientia, gra-
tia, nulla exceptione, nobis offertur. Indulgentiæ de-
mensum aliquod gratiæ Christi, ex armario Papæ
reclusum, plumbo, membranæ, loco etiam, affigit:
à uerbo Dei auellunt. Tertium locum satisfactio

Lib. 4. sent.

dist. 16. c. 4

c. non suffi-

cit. de pœni-

ten. dist. 1

c. medicina

eadem dist.

ni in pœnitentia assignant. de qua quicquid blate-
rant, uno uerbo subuerti potest. Dicunt non suffi-
cere pœnitenti, à præteritis malis abstinere, & mo-
res in melius commutare: nisi de ijs quæ facta sunt,
satisfaciat Domino. esse autem multa præsidia, qui-
bus peccata redimamus: lachrymas, ieiunia, obla-
tiones, elemosynas, cæteraq; charitatis officia. ijs
Domitium

Dominum propiciandum, ijs debita iustitiæ Dei per
 soluenda, ijs cõpensanda delicta, ijs ueniam emerend-
 dam. & quanquam Dominus largitate misericor- *c. nullus. ea*
 diæ, culpam remiserit: pœnam tamen retinere, disci- *dem dist.*
 plina iustitiæ, hanc esse pœnam, quæ satisfactioni-
 bus redimenda sit. Talibus mendacijs oppoño, gra- *Iesa. 52*
 titam peccatorum remissionem: qua nihil in scri- *Rom. 3*
 ptura clarius prædicatur. Primum, quid est remissio, *Coloss. 2*
 nisi meræ liberalitatis donum? Non enim remittere *Tit. 3*
 dicitur creditor, qui antapocha testatur sibi nume- *& alibi.*
 ratam pecuniam: sed qui nulla solutione, ultro, sua
 beneficentia, nomen expungit. Cur deinde gra-
 tis additur, nisi ad tollendam omnem satisfactionis
 opinionem? Qua igitur confidentia suas satisfactio-
 nes adhuc erigunt, quæ tam ualido fulmine proster-
 nuntur? Præterea, cum scriptura uniuersa testimo- *Acto. 10*
 nium Christo deferat, quòd per nomen eius sit acci-
 pienda peccatorũ remissio: nõne alia nomina omnia
 excludit? Quomodo igitur per satisfactionum no-
 men accipi docent? neq; per satisfactionum nomen
 accipi negent, sed per Christi nomen, etiam si in-
 tercedãt satisfactiones. Nam quòd scriptura ait, per
 nomen Christi: intelligit nihil nos asferre, nihil no-
 strum prætere, sed sola Christi commendatione
 niti.

2. Corin. 5 niti. quemadmodum Paulus ait, quod Deus erat mit-
 dum sibi in filio reconcilians, non imputans propter
 ipsum hominibus delicta. Vereor ne (qua sunt peruer-
 sitate) & peccatorum remissionem, & reconciliatio-
 nem fieri semel dicant, cum in gratia Dei per Chri-
 stum in baptismo recipimur: post baptismum, resur-
 gendum esse per satisfactiones: sanguine Christi nihil
 prodesse, nisi quatenus per claves ecclesiae dispensa-
 tur. Sed longe aliter Ioannes: Si quis peccauerit, ait,
1. Ioan. 2 habemus aduocatū apud patrem, Iesum Christū: &
Eod. loco. ipse est propitiatio pro peccatis nostris. item: Scribo
 uobis filioli, quia remittuntur uobis peccata propter
 nomen eius. Certe fidelibus loquitur: quibus dum
 Christū proponit peccatorum propitiationē, nō aliam
 esse satisfactionē ostēdit, qua offensus Deus propi-
 tiari placari uē possit. Nō dicit, semel uobis per Chri-
 stum recōciliatus est Deus, nunc uobis alias reconci-
 liandi rationes quærite: sed perpetuū facit aduocatū,
 qui sua intercessione in patris gratiā nos semper resti-
 tuat: perpetuam propitiationem, qua peccata expian-
 tur. Est enim illud perpetuo uerum, quod Ioannes di-
Ioan. 1 cebat: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.
 Tollit, inq̄, ipse: nō alius. hoc est, quādo ipse solus est
 agnus Dei, solus quoq; est oblatio pro peccatis, solus
 expiatio,

expiatio, solus satisfactio. Duo hic perpendere conuenit: ut integer & illibatus suus honor Christo seruetur: ut cōscientiæ de peccati uenia securæ, pacem apud Deum habeant. Iesaias dicit, patrem posuisse in filio nostras omnium iniquitates, ut liuore eius sanaremur. quod alijs uerbis repetens Petrus, ait: Christum pertulisse in corpore suo peccata nostra super lignum. Paulus scribit, damnatū esse peccatū in eius carne, cum pro nobis peccatum factus est: hoc est, uim & maledictionem peccati in eius carne interemptam, cum in hostiam datus est, in quam tota peccatorum nostrorum moles, cum sua maledictione & execratione, cum iudicio Dei, & mortis damnatione reijceretur. Et quoties de redemptione per eum facta meminit, uocare solet ἀπολυτρωσιμ. id autē est, non simpliciter redemptio: sed precium ipsum, et satisfactio redemptionis. qua ratione & Christum ipsum se pro nobis ἀντίλυτρον dedisse, alibi tradit. Nunc peccatorum remissionem in operibus constitue: an hæc quæ dicta sunt, Christo salua manēt? immane, quantū hæc differūt? iniquitates nostras positas esse in Christo, ut in ipso expiarētur: et nostris operibus expiari. Christū esse propitiationē pro peccatis nostris, & Deum operibus propitiandū. Quod

Iesa. 53

1. Pet. 2

Rom. 8

Rom. 3

1. Cor. 1

Ephes. 1

Coloss. 1

& alibi.

1. Tim. 2

si de pacificanda conscientia agitur, quæ istæ erit
 pacificatio, si audiat peccata redimi satisfactionibus?
 quâdo tandem illi satisfactionis modus cõstare pote-
 rit? ergo semper dubitabit, an Deũ habeat propitiũ:
 semper æstuabit, semper horrescet. Nam qui leuibus
 satisfactiunculis acquiescunt, nimis contemptim iu-
 diciũ Dei æstimant: & parum reputant, quanta
 sit peccati grauitas, ut alibi diximus. & ut in ipsis
 esse demus, peccata aliquot, iusta satisfactione re-
 dimere: quid tamen faciant, ubi tot peccatis obruuntur,
 quorum satisfactionibus, nec centum uitæ (uel
 si totæ in hoc sint) sufficere queant? Hic in

asylum confugiunt ineptæ distinctionis. Peccata
 quædam uenialia esse, quædam mortalia. pro mor-
 talibus grauem satisfactionem deberi, uenialia faci-
 lioribus remedijs purgari: oratione dominica, aqua
 benedictæ aspersione, absolute Missæ. sic cum
 Deo ludunt, & ineptiunt. Cum tamen assidue pec-
 catum ueniale & mortale in ore habeant, nondum
 alterum ab altero discernere potuerunt. nisi quod
 impietatem & immunditiem cordis, peccatum uenia-
 le faciunt. Nos autem (quod scriptura, iusti & im-
 piæ regi regum) peccati stipendium pronunciamus
 esse mortem: & animam quæ peccauerit, morte
 dignam.

Rom. 6
 Ezech. 18

dignam. Cæterum fidelium peccata uenialia esse: non
 quia non mortem mereantur, sed quia Dei miseri-
 cordia, nulla est condemnatio ijs, qui sunt in Chri-
 sto Iesu: quia non imputantur, quia uenia delentur.
 Scio quam inique doctrinam hanc nostram calum-
 nientur. dicunt enim paradoxum esse stoicorum,
 de peccatorum æqualitate. Sed suo ipsorum ore, nul-
 lo negotio conuincuntur. Quæro enim, an non in-
 ter ea ipsa peccata, quæ mortalia fatentur, aliud alio-
 minus agnoscant? Non igitur protinus sequitur, pa-
 ria esse peccata, quæ simul mortalia sint. Cum scri-
 ptura definiat stipendium peccati, mortem esse: legis
 obedientiam, esse uitæ uiam: transgressionem, mor-
 tem: hanc sententiam euadere non possunt. Quem
 ergo satisfaciendi exitum inuenient, in tanto pecca-
 torum cumulo? Si unius diei est, satisfactio peccati
 unius: dum illa meditantur, septies peccat (loquor de
 iustissimis) si ad septem satisfactiões se accingunt, cumu-
 labunt quadraginta nouem peccata. iam præcisa est sa-
 tisfaciendi fiducia. quid moratur? quomodo adhuc de
 satisfaciendo cogitare audent? Conantur quidem
 se expedire, sed aqua (ut dicitur) illis hæret. fini-
 gunt sibi distinctionem pœnæ & culpæ. Culpam
 remitti fatentur, Dei misericordia. (et si ipsam, lachry-
 mis et precib. mereri nos, doceat.) Sed culpa remissa,

Rom. 8

Psal. 32

Prouc. 24

348 CHRIST. RELIGIONIS

- pcenam restare: quam persolui, Dei iustitia postulat.
 ad pcenae igitur remissionem proprie spectare satisf-
 factiones. Verum, cum ista distinctione ex diametro
 pugnat, quicquid de peccatorum remissione in scriptu-
 ra nobis traditur, hoc est testamentum nouum, quod
Iere. 31 Deus in Christo suo nobiscum pepigit: quod iniquita-
 tum nostrarum non recordabitur. Quid his signifi-
 cauerit, discimus ex altero propheta, ubi Dominus:
Ezech. 18 Si iustus, inquit, a iustitia sua deflexerit, omnium iu-
 stitiarum eius non recordabor. Si impius ab impieta-
 te sua recesserit, omnium iniquitatum eius non recor-
 dabor. Quod se iustitiarum recordaturum negat, ut re-
 hoc est, nullam se earum habiturum rationem, ut re-
 muneretur. Ergo & peccatorum non recordari, ut
Psal. 32 ea non postulare ad pcenam. Id ipsum alibi dicitur,
 non imputare, tecta habere. Talibus loquendi forma
 tus sanctus, si dociles aures illi accommodaremus.
 Certe si punit Deus peccata, imputat: si iudicat,
 recordatur: si ad iudicium uocat, tecta non habet. Au-
Iesa. 1 diamus uero & ex alio propheta, quibus legibus pe-
 cata remittat Dominus: Si fuerint, inquit, peccata ut
 stras ut coccinum, quasi nix albescent: & si rubue-
 rint ut uermiculus, erunt quasi lana. Hic mihi obser-
 uanda

standi sunt Lectores, nō ut glossis meis auscultent,
 sed tantum ut uerbo Dei locum aliquem esse sinant.
 Quid quæso nobis præstitisset Christus, si adhuc
 pro peccatis pœna exigeretur? Nam cū dicimus, eum 1. Pet. 2.
 protulisse omnia peccata nostra in corpore suo super li-
 gnū, nō aliud significamus, q̄ defunctū pœna et uin-
 dicta, quæ peccatis nostris debebatur. Id ipsum si-
 gnificatius declarauit Iesaias, cū dicit, castigationem Ies. 53
 sue correctionem pacis nostræ fuisse super eum.
 Quid uero est correctio pacis nostræ, nisi pœna
 peccatis debita, & nobis persoluēda, antequam Deo
 reconciliari possemus, nisi uices nostras ipse subiis-
 set? En clare uides, Christum peccatorum pœnas su-
 ssumisse, ut suos ab illis eximeret. Utinam sincere in-
 telligeremus, quod Christus fidelibus suis promisit.
 Qui credit in me, inquit, in iudicium non uenit: sed Ioan. 7.
 transiit à morte in uitam. Cuius promissionis fidu-
 cia, secure Paulus asserit, nullam esse condemnatio- Rom. 8.
 nem ijs, qui sunt in Christo Iesu. Non dubito quin
 me risuri sint, qui iudicium & cōdemnationem ali-
 ter accipiam, quàm pro pœna æterna. Id uero nihil
 ad satisfactiones, quas pœnis temporarijs persolui do-
 cent. Verum nisi in animum induxissent, resistere
 spiritui sancto: maiorem inesse Christi & Pauli uer-
 bis

350 CHRIST. RELIGIONIS

bis energiam sentiret: nempe, fideles à peccati malef-
 ctione sic per Christum liberatos, ut in conspectu
 Dei, quasi mundi & puri appareant. Verum quan-
 do & ipsi scripturæ testimonijs sese armant, uidea-
 mus qualia sint, quæ ipsi obtendunt argumenta.
2. Reg. 12. Dauid, inquit, de adulterio & homicidio à Pro-
 pheta Nathan obiurgatus, ueniam peccati accipit,
 & tamen morte filij, quem ex adulterio susceperat,
 postea plectitur. Tales pœnas, quæ post culpam er-
 am remissionem infligendæ essent, satisfactionibus
Daniel. 4. redimere docemur. Hortabatur enim Daniel Na-
 bucha dno per ut elemosynis peccata redimeret &
Pro. 1. 10. Solomon scribit, charitate operiri multitudinem pec-
Petr. 4. catorum. Et apud Lucam, Dominus de muliere pec-
Luc. 7 catrice ait, remissa esse illi peccata multa, quia di-
 lexit multum. Ut peruerse semper & præpostere
 facta Dei æstimant? At si obseruassent, quod mi-
 nime prætereundum erat, duo esse diuini iudicij ge-
 nera, longe aliud in hac Dauidis correptione uidi-
 sent, quam peccati pœnam & ultionem. iudicium
 unum, docendi causa, uocemus uindictæ: alterum
 castigationis. Iudicio uindictæ iram suam in repro-
 bos exercet Dominus, ulciscitur, confundit, disti-
 pat, in nihilum redigit. Id proprie est peccatum puni-
 re &

re & uindicare. Id' que, pœna proprie aut supplicium
 dici potest. Iudicio castigationis, nō suppliciu sumit,
 non irascitur, non uindicat, sed suos erudit, admo-
 net, castigat, uellicat. Id non pœna est, aut uindicta,
 sed correctio atque admonitio. Alterum iudicis est,
 alterum patris: iudex, cum facinosum punit, in
 ipsum delictum animaduertit, & de ipso facinore
 pœnam expetit. Pater, cum filium seuerius corrigit,
 non hoc agit, ut uindictet, aut mulctet eius admissa:
 sed magis ut doceat, & cautiorē in posterū reddat.
 breuiter, ubicunque pœna est, ibi maledictio & ira
 Dei, quam ipse à fidelibus continet. Castigatio, Dei
 benedictio est, & amoris testimonium. Illā sanctos
 omnes semper deprecatos fuisse legimus: hāc placido
 animo suscepisse. Castiga me domine, sed in iudicio,
 non in ira tua, ne forte imminuas me. Effunde furo-
 rem tuū, &c. quāquam ne reluctor quidē, quin casti-
 gatio, huiusmodi delictorū punitio dici possit, sed quo
 modo accipienda sit, moneo. Sic cū Saul regno ab-
 iecit, puniebat: cū Dauidē paruulo filio orbauit, cor-
 ripiebat. In hāc sententiā accipiendū est, quod ait Pau-
 lus. Dū iudicamur, à Domino corripimur: ne cū hoc
 mundo damnemur, hoc est, dum nos filij Dei, manu
 celestis patris affligimur, nō hęc pœna est, qua con-
 funda-

Ierc. 10.

1. Reg. 15

2. Reg. 12

1. Cor. 11

fundamur: sed castigatio, qua erudiamur. Hac cogi-
 tatione fidelem instrui necesse est in afflictionum
 1. Petr. 4. acerbitate. Tempus est, ut iudicium incipiat à domo
 Domini, in qua inuocatum est nomen eius. Quid fa-
 cerent filij Dei, si seueritatem, quam sentiunt, ultio-
 nem Dei esse crederent? Qui enim manu Dei per-
 cussus, Deum iudicem punientem cogitat, nō potest
 nisi iratum & aduersum sibi concipere: ipsum uero
 Dei flagellum, ut maledictionem & damnationem
 detestari. deniq; se à Deo diligi nunquam persuadere
 poterit, qui sic erga se affectum sentiet, ut adhuc pu-
 nire uelit. Nec refert, sit ne aeterna poena, an tempo-
 raria. Tam enim bella, fames, pestilentia, morbi, ma-
 ledictiones Dei sunt, quam ipsum mortis aeternae iu-
 dicium. Perspiciunt omnes (ni fallor) quò spectet
 illa Domini animaduersio in Dauidem: nempe, ut
 documentū esset, grauius Deo displicere homicidi-
 um & adulterium: aduersum quod tantam offensi-
 nem declarasset. ut eruditio esset ipsi Dauid, ne po-
 stea tale facinus auderet: non autem ut poena esset,
 qua compensationem quandam Deo penderet. Sic
 & de altera correptione iudicandum est, qua Domi-
 nus populum uehementi peste afflixit, ob Dauidis
 2. Reg. 24. inobedentiā, quam in recensendo ipso populo per-
 petra-

petrauerat. Nam peccati quidem noxam Dauidi gra-
 tis remisit: sed quia tum ad publicum omnium secu-
 lorum exemplum, tum ad Dauidis quoq; humiliatio-
 nem pertinebat, tale facinus non impunitum mane-
 re: ipsum flagello suo asperrime castigauit. Mi-
 rum autem est, cur sic in unum Dauidis exemplum
 oculos conijciant, tot exemplis non permoueantur:
 in quibus gratuitam peccatorum remissionem lice-
 bat contemplari. Legitur publicanus descendisse è
 templo iustificatus: pœna nulla sequitur. Petrus deli-
 cti ueniam obtinuit. lachrymas eius, inquit Ambro-
 sius, legimus: satisfactionem non legimus. & audit
 paralyticus: Surge, remittuntur tibi peccata tua. pœ-
 na non imponitur. Omnes, quæ in scriptura comme-
 morantur, absolutiones, gratuita describuntur. Ex
 hac exemplorũ frequentia, regula potius peti debue-
 rat, quàm ab unico illo: quod nescio quid singulare
 continet. Daniel sua exhortatione, qua suadebat
 Nabuchadnezer, ut peccata sua iustitia redimeret,
 & iniquitates suas miseratione pauperum: non uo-
 luit significare, iustitiam & misericordiam, esse Dei
 propitiationem, & pœnarum redemptionem. absit
 enim ut alia unquam fuerit ἀπολύσις, quàm
 sanguis Christi, sed illud redimere, ad homines po-
 tius, quàm

Luc. 18. 22

Matth. 9

Daniel. 4

Z

tius, quam ad Deū retulit. ac si dixisset: Exercuisti, o rex, iniustam & uiolentam dominationē, oppressisti humiles, spoliasti pauperes, dure & inique tractasti populum tuum. pro iniustis exactiōibus, pro uiolentia & oppressione, nunc refer misericordiam & iustitiam. Similiter Solomon, charitate operi

Prouer. 10

multitudinem peccatorum ait, non apud Deum, sed inter homines ipsos. Sic enim habet integer uersus: Odiū excitat contentiones, charitas uero operit cunctas iniquitates. Quo Solomon, more suo, per antithesim, mala quæ ex odijs nascantur, cum fructibus charitatis confert. estq; sensus: Qui inter se oderunt, uicissim mordent, carpunt, exprobrant, omnia uitio uertunt. qui se diligunt, multa inter se mutuo dissimulant, ad multa conuiuent, multa uicissim condonāt. non quòd alter alterius uitia probet: sed tolerat, & admonendo medetur potiusquam in-

1. Pet. 4

sectando ulceret. Eodem sensu citatum locum hunc à Petro, nihil ambigendum est: nisi deprauata uerba frèq; detortæ scripturæ insimulare eum uolumus.

Luc. 7

Quantum attinet ad locum Lucæ: nemo, qui perabolam illic à Domino propositam sano iudicio legerit, nobis ex eo controuersiam faciet. Phariseus apud se cogitabat, non cognosci à Domino mulierem quam

quam tāta facilitate ad se admisisset. Sentiebat enim, non fuisse admissurum, si peccatricē, qualis erat, cognouisset. Atq; ex eo colligebat, non esse prophetā, qui eum in modum falli posset. Dominus, ut peccatricem non esse ostenderet, cui iam remissa essent peccata, parabolam proposuit. Duo debitores erant unius generatori: alter quingenta debebat, alter quinquaginta. utriq; remissum est debitū. Vter maiorem gratiam habet? Respondet pharisæus: Is utiq; cui plus donatū est. subiicit Dominus: Hinc agnosce, remissa esse huic mulieri peccata, quia dilexit multū. Quibus uerbis (ut uides) eius dilectionem, non facit causam remissionis peccatorum, sed probationem. Sunt enim sumpta à simili eius debitoris, cui remissa erant quingenta. cui non dixit ideo remissa, quia multum dilexisset: sed ideo multū diligere, quia remissa sint. Atq; ad eam similitudinem applicari cōuenit in hanc formam. Putas mulierem hanc esse peccatricem, at qui talem non esse, agnoscere debueras, quando ei remissa sint peccata. Remissionis autem peccatorum fidem tibi facere debuerat eius dilectio, qua ob beneficium gratiam refert. Est autem argumentum à posteriori, quo aliquid demonstratur à signis sequentibus. Qua autem ratione peccatorum remissionem

356 CHRIST. RELIGIONIS
sionem illa obtinuerit, palam Dominus testatur:
Fides, inquit, tua te saluam fecit. Fide igitur remis-
sionem assequimur: charitate gratias agimus, &
Domini beneficentiam testamur. Parum au-
tem me mouent, quæ in ueterum scriptis de satisfa-
ctione passim occurrunt. Video quidem eorum non-
nullos (dicam simpliciter, omnes ferè, quorum li-
bri extant): hoc in parte lapsos esse. sed non conce-
dã, eos ipsos adeo fuisse rudes & imperitos, ut eo ser-
u illa scripserint, quo à nouis istis satisfactionarijs le-
guntur. Vocarunt enim, ut plurimũ, satisfactionem,
non compensationem quæ Deo redderetur: sed pu-
blicam testificationem, qua qui excommunicatione
mulctati fuerant, cum in communionem recipi uel-
lent, ecclesiam reddebant de sua pœnitentia certio-
rem. Indicebantur enim illis pœnitentibus certa reu-
nitia, & alia, quibus se prioris uitæ uere & ex animo
pœnitentem esse approbarèt, uel potius priorum memo-
riam obliterarent. atq; ita dicebantur, non Deo, sed
ecclesiæ satisfacere. Ex antiquo eo ritu sumpsit
originem confessiones, & satisfactiones, quæ hodie
in usu sunt. Viperei sanè partus: quibus factum est,
ut ne umbra quidem melioris illius formæ supersit.
Scio ueteres interdũ duriuscule loqui, nec (ut nupè,
dixi)

dixi) lapsos esse nego. sed quæ pauculis næuis asper
 sa erant, dum illotis istorū manibus tractantur, pror
 sus inquinantur. Et si ueterum autoritate pugnādum
 est, quos (Deus bone) ueteres nobis obtrudūt? Bona
 pars eorū, quibus Lombardus, eorū coryphæus cen
 tones suos contexit, ex insulsis quorundam mona
 chorum delirijs, quæ sub Ambrosij, Hieronymi, Au
 gustini, & Chrysostomi nomine feruntur, decerpta
 sunt. Vt in præsentī argumēto, omnia ferè sumit e li
 bro Augustini de pœnitentia. qui à rapsodo aliquo
 inepte ex bonis pariter ac malis autoribus cōsarcina
 tus, Augustini quidē nomen præfert: sed quē nemo
 uel mediocriter doctus, agnoscere pro suo dignetur.

Iam nec de suo purgatorio molesti nobis sint: quod
 hac securi fractum, dirutū, & à fundamētis prorsus
 euersum est. Neq; enim quibusdā assentior, qui disti
 mulandum hac in parte censent, & mentionem pur
 gatorij omittendam: ex qua acres (ut aiunt) pugnæ
 oriuntur, minimum ædificationis referri potest. Equi
 dem & ipse tales nugas negligendas consulerē, nisi
 seria ducerēt. Sed cum ex multis blasphemijs cōstru
 ctum sit purgatoriū, et nouis quotidie fulciatur: cum
 multas & graues offensiones suscitet: profecto con
 nuendum nō est. Illud forte utcunq; ad tempus disti
 mulari

Deut. 18

mulari poterat, quòd sine dei uerbo curiosa audaciâ;
 temeritate excogitatum erat: quòd de ipso creditum
 erat nescio quibus reuelationibus, sathanæ arte con-
 fictis, quòd ad ipsius confirmationē aliquot scriptu-
 ræ loci in scite detorti erant. (quanquam non leuiter
 fert Dominus, humanam audaciam sic in abditos in-
 diciorum suorū recessus perrumpere: & seuerè pro-
 hibuit, neglecta uoce sua, sciscitari à mortuis uerita-
 tem: nec uerbum suum tam irreligiose contaminari
 permittit.) Demus tamen, illa omnia tolerari aliqua
 tisper potuisse, ut res nō magni momenti. at ubi pec-
 catorū expiatio, alibi quàm in Christi sanguine qua-
 ritur, ubi satisfactio aliò trāsferatur, periculosissimum
 silentium. Clamandū ergo, nō modo uocis, sed gut-
 turis ac laterum contentione: Purgatorium, exitiale
 sathanæ esse cōmentū, quod Christi crucē euacuat,
 quod fidem nostram labefacit & euertit. Quid au-
 tem illis est purgatorium, nisi pœna quam luunt ani-
 mæ defunctorū pro peccatorū satisfactione? Quod
 si proxima disputatione plusquam perspicuum est,
 Christi sanguinem unicam esse pro fidelium peccatis
 satisfactionem, expiationem, purgationem: quid si-
 perest, nisi purgatorium meram esse in Christum
 blasphemiam? Prætereo sacrilegia, quibus quoties
 defenditur.

defenditur: offendicula, quæ in religione parit: aliq; innumera, quæ ex tali impietatis fonte prodire solēt.

Vt finē aliquando faciamus, uideamus iam (quod postremo loco propositum erat) de sacramento ipso pœnitentiæ. Anxiè autem sudant in reperiendo sacramento. Nec mirum, nodum enim in scirpo quæ- runt. Quod tamen optimū habent, rem implicitam, suspensam, incertam, opinionumq; uarietate confusam, ac turbatam relinquunt. Dicunt ergo, uel pœnitentiam exteriorē, esse sacramentum: & si ita est, existimari debere signum esse interioris pœnitentiæ, id est, contritionis cordis, quæ erit res sacramenti. uel utraq; simul esse sacramentū, nec duo, sed unum completum. sed exteriorē, esse sacramentum duntaxat: interiorē, rem & sacramentum. remissionem autem peccatorum, rem tantum, & non sacramentum. Qui sacramenti definitionem supra à nobis positam memoria tenēt, ad eam exigant id quod dicunt esse sacramentum: & inuenient non esse cœremoniam externam à Domino institutam, ad fidei nostræ confirmationem. Quod si causentur, definitionem meam legem non esse, cui parere necesse habeant: audiant Augustinum, quem sacrosanctum se habere fingunt. Sacramenta, inquit, propter car-

lib. 4. sent.
dist. 22. c. 2

lib. 3. quest. uct. test. nales, uisibilia instituta sunt: ut ab ijs quæ oculis cer-
nuntur, ad ea quæ intelliguntur, sacramentorum
gradibus transferantur. Quid tale, aut ipsi uident,
aut alijs queunt ostendere in eo, quod sacramen-
tum pœnitentiæ uocant? Idem alibi: Sacramentum
ideo dicitur, quia in eo aliud uidetur, aliud intelli-
gitur. Quod uidetur, speciem habet corporalem:
quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Neque
hæc ullo modo sacramento pœnitentiæ (quale sint
gunt ipsi) conueniunt: ubi nulla species est corpo-
ralis, quæ spiritualem fructum repræsentet. At (ut
istas beluas in sua arena cõficiam) si ullum hic esset
sacramentum, nonne longe speciosius iactari pote-
rat, absolutionem sacerdotis sacramentum esse:
quàm pœnitentiam, uel interiorem, uel exteriorem?
Promptum enim erat, dicere, ceremoniam esse, ad
confirmandam fidem nostram de peccatorũ remis-
sione: habereq; promissionem clauium, ut uocant,
Quodcunq; ligaueritis aut soluueritis super terram,
erit solutum & ligatum in cœlis. Sed obiecisset qui-
spiam, plerosq; absolui à sacerdotibus, quibus ni-
hil accedit tali absolutione, cum ex eorum dogma-
te sacramenta nouæ legis efficere debeant, quod fi-
gurant. Ridiculum. Ut in eucharistia duplicem man-
ductionem

ducationem statuunt, sacramentalem, quæ bonis æ-
 que ac malis communis est: spiritualement, quæ bono-
 rum tantum est propria. cur non & absolutionem
 visibariam percipi fingerent? Nec hæcenus intellige-
 re potui, quid sibi uellent cum illo suo dogmate,
 quod quam longe à Dei ueritate dissideat, docui-
 mus: cum id argumentum serio tractaremus. Tan-
 tum hic ostendere uolo, hunc scrupum nihil impe-
 dire, quominus absolutionem sacerdotis, sacra-
 mentum nuncupent. Respondebunt enim per os *lib. 3. quest.*
Augustini, sanctificationem esse sine uisibili sa- *uet. test.*
cramento: & uisibile sacramentum, sine interiori *de bapt.*
sanctificatione. item, sacramenta in solis electis ef- *paruul.*
ficere quod figurant. item, induunt Christum alij *lib. 5. de ba*
usque ad sacramenti perceptionem, alij usque ad san- *ptis. contra*
ctificationem. illud, boni & mali pariter faciunt: *Dona.*
istud, soli boni. Sanè hallucinati sunt plusquam pue-
 riliter, & cæci in sole fuerunt: qui, cum multa diffi-
 cultate æstuaerent, rem planam adeo & cuius ob-
 uiam non perspexerunt. Ne tamen animos tollant,
 quacunq; in parte sacramentum posuerint, nego iu-
 re haberi pro sacramento. Primum, quod nulla Dei
 promissio extet, unica sacramenti hypostasis. de-
 inde, quod quacunq; hic ceremonia proferatur,

merum sit hominum inuentum. cum ceremonias sa-
 cramentorum non nisi à Deo institui posse, iam de-
 finitum sit. Mendaciū ergo & impostura fuit, quod
 de sacramento pœnitentiæ commentum sunt. Emen-
 titum hoc sacramentum ornarunt, quo decebat elo-
 gio: secundam esse tabulam post naufragium. quia si
 quis uestem innocentia, in baptismo perceptam, pec-
 cando corruerit: per pœnitentiam reparare potest.
 Sed dictum est Hieronymi. Cuiuscunq; sit, quin pla-
 ne impium sit, excusari nequit. Quasi uero per pec-
 catum deleatur baptismus: & non potius in memo-
 riam reuocandus sit peccatori, quoties de peccatis re-
 missione cogitat, ut illinc sese colligat, animūq; re-
 cipiat, & fidem confirmet, peccatorum remissio-
 nem se impetraturum, quæ sibi in baptismo promiss-
 a sit. Aptissime itaq; dixeris, si baptismum promiss-
 ris pœnitentiæ sacramentum. cum in consolationem
 his datus sit, qui pœnitentiam meditantur.

DE VLTIMA (UTUOCANT)
VNCTIONE.

Tertium fictitium sacramentum, est extrema
 unctio: quæ non nisi à sacerdote perficitur.

idq; in extremis (sic loquuntur,) & oleo ab episco-
 po consecrato, atq; hac uerborum forma. Per istam
 sanctam unctionem, & pijsimam suam misericor-
 diam, indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per ui-
 sum, per auditum, odoratum, tactum, gustum. Eius
 duas esse uirtutes fingunt: peccatorum remissionem,
 & corporalis morbi leuamen, si ita expediat: sin mi-
 nus, animæ sanitatem. Aiunt autem, institutionem
 ab Iacobo positam esse, cuius uerba sunt: Infirmatur
 quis inter uos? inducat presbyteros ecclesiæ, & o-
 rent super eum, ungentes eum oleo, in nomine Do-
 mini, & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Eius-
 dem rationis est ista unctio, cuius esse manuum im-
 positionem supra demonstrauius. nempe, histrio-
 nica hypocrisis, qua citra rationem & sine fru-
 ctu, Apostolos referre uolunt. Refert Mar-
 cus, Apostolos in prima sua missione, iuxta man-
 datum quod à Domino acceperant, mortuos susci-
 tasse, dæmonia eiecisse, leprosos mundasse, infir-
 mos sanasse, in curatione autem ægrorum oleum ad-
 hibuisse: Ungebant, inquit, oleo multos infirmos,
 & sanabantur. Huc respexit Iacobus, cum iussit ac-
 cersi presbyteros ad unguendum infirmum. Talibus
 ceremonijs nullum altius subesse mysterium facile in-
 dicabunt,

Iacob. ult.

Mar. 6

dicabunt, qui obseruarint, quanta libertate & Do-
 minus, & eius Apostoli, uersati sint in rebus istis
 Ioan. 9 externis. Dominus caeco redditurus uisum, ex pulue-
 re & spūto lutum composuit. alios tactu sanauit,
 alios uerbo. Ad hunc modū Apostoli, alios morbos
 solo uerbo, alios tactu, alios unctiōe curarunt. At
 uerisimile est unctiōem istam non temere, ut nec
 alia omnia, fuisse usurpatam. fateor. non tamen ut
 esset curationis organum, sed symbolum duntaxat,
 quo imperitorum ruditās admoneretur, unde tanta
 uirtus prodiret: ne scilicet eius laudem Apostolis tri-
 buerent. Oleo autem significari spiritum sanctum,
 eiusq; dona, uulgare ac tritum est. Ceterū euanuit
 gratia illa curationum: quemadmodum & reliqua
 miracula, quæ ad tempus edi uoluit Dominus, quo
 nouam Euangelij prædicationem in æternum admi-
 rabilem redderet. Ut igitur maxime demus, unctio-
 nem sacramentum fuisse earum uirtutum, quæ tum
 per manus Apostolorū administrabatur: nihil noue
 ad nos pertinet, quibus uirtutum administratio com-
 missa nō est. Et qua maiori ratione sacramentum ex
 hac unctiōe faciunt, quàm ex alijs quibusuis sym-
 bolis, quæ nobis in scriptura commemorantur? Cur
 non aliquam natatoriam Siloah destinant, in quam
 certis

certis temporum uicibus se immergant male habentes? frustra, inquit, id fieret. Certe non magis frustra, quàm unctio. Cur non mortuis incubant: quoniam puerum mortuū, illi incubando, suscitauit Paulus? Cur non lutum ex spūto & puluere sacramentum est? Sed alia singularia exempla fuerunt: hoc autē ab Iacobo præcipitur. Nempe pro eo tēpore loquebatur Iacobus, quo adhuc huiusmodi Dei benedictione fruebatur ecclesia. Affirmant quidem eandem etiam uim suæ unctiōni inesse: sed aliter experimur. Nemo iam miretur, quomodo animas, quas uerbo Dei, hoc est, uita & luce sua spoliatas, stupidas esse & cæcas sciebant, tanta confidentia ludificati sunt: cum nihil eos pudeat, corporis sensus uiuos ac sentientes uelle fallere. Ridiculos ergo se faciunt, dum gratia curationū præditos sese iactāt. Adest sanè suis Dominus omnibus seculis. & eorum languoribus, quoties opus est, medetur non minus quàm olim: sed manifestas illas uirtutes non ita exerit, sed miracula per apostolorum manus non dispensat. Itaq; ut non abs re Apostoli gratiam curationum sibi demandatam, olei symbolo designabant, non suam, sed spiritus sancti esse uirtutem: ita rursus spiritui sancto sunt iniuri, qui putidum & nullius energiae oleum, faciunt

faciunt eius uirtutem. perindeq; id est, ac si quis dice-
 ret, omne oleum uirtutem esse spiritus sancti: quod
 eo nomine in scriptura nuncupetur. omnem colum-
 bam esse spiritum sanctum, quod ea specie appa-
 rit. Verum de ijs uiderint. Quod nobis in præsen-
 tia abunde est, certo certius perspicimus, eorum un-
 ctionem sacramentum non esse: quæ nec ceremonia
 est à Deo instituta, nec ullam promissionem habet.
 siquidem cum duo ista in sacramento exigimus, ut ce-
 remonia sit à Deo instituta ut Dei promissionem ha-
 beat: simul postulamus, ut ceremonia illa nobis tradi-
 ta sit, & promissio ad nos spectet. Non enim circum-
 cisionem iam, sacramentum Christianæ ecclesiæ quasi
 quam esse contendit: tametsi & Dei institutum erat,
 & promissionem annexam habebat: quia nec nobis
 mandata fuit, nec promissio, qua illi adiuncta fuerat,
 nobis data. Promissionem, quam in unctioe sero-
 citer iactant, nobis non esse datam, euidenter demon-
 strauimus: & ipsi experientia declarât. Ceremonia
 usurpari nõ debuit, nisi ab ijs, qui curationum gra-
 tia pediti fuerunt: non ab istis carnificibus, qui plus
 maciando ac trucidando ualent, quam sanando.
 Quanquam etiamsi obtinuerint, huic ætati conueni-
 re, quod de unctioe ab Iacobo præcipitur (à quo
 long-

longissime absunt: ne sicq̄dem adhuc multū promoue-
 rint in approbāda sua unctione, qua haecenus nos il-
 leuerūt. Iacobus omnes infirmos uult inūgi: isti non
 infirmos, sed semimortua cadauera sua pinguedine
 inficiūt: cū iamā anima in primorib. labris laborat
 uel, ut ipsi loquuntur, in extremis. Si praesentem ha-
 bent medicinam in suo sacramento, qua uel morbo-
 rum acerbiter leniant, uel saltem aliquod animae
 solatium adferant, crudeles sunt, qui nūquam in tem-
 pore medētur. Iacobus uult, infirmum ungi à seniori
 obus ecclesiae: isti unctorem nō admittunt, nisi sacri-
 ficulum. Quod apud Iacobum presbyteros inter-
 pretatur sacerdotes, & pluralem numerum ad deco-
 rem positum nugatur, nimis friuolum est. quasi uero
 ecclesiae eo tempore sacrificiorum examinibus abun-
 derint, ut in longa pompa procedere potuerint ad fe-
 rendum sacri olei ferculum. Iacobus dum simplici-
 ter ungi infirmos iubet, nō aliā unctionē mihi signi-
 ficat, q̄ uulgaris olei. nec aliud habetur in Marci nar-
 ratione. Isti oleū nō dignatur, nisi ab episcopo cōsec-
 ratū: hoc est, multo halitu calefactū, multo murmure
 incātū, & nouies flexo genu salutatū. ter Aue san-
 ctū oleū: ter aue aue sanctū charisma, ter, aue sanctū
 bal-

balsamum. A quo tales exorcismos hauserunt. Iacobus dicit, quòd ubi unctus oleo fuerit infirmus, & oratū fuerit super eum, si in peccatis fuerit, remittetur ei. non intelligens, pinguedine deleri peccata: sed fidelium orationes, quibus adflictus frater Deo commendatus fuerit, non fore irritas. Isti per sacrā suā, id est, abominabilem unctiōnem, peccata remittunt: pie mentiuntur. En, quā pulchre proficient, ubi Iacobi testimonio pro sua libidine prolixè abuti permitti fuerint.

DE ORDINIBVS ECCLESIASTICIS.

Quartum locum in eorum catalogo tenet sacramentum ordinis: sed adeò fecundum, ut septem ex se sacramentula pariat. Est uero istud per quā ridiculum, quòd cum affirmant septem esse sacramenta, dum recensere ipsa uolunt, tredecim enumerant. Neq; uero causari possunt, unum esse sacramentum: quia omnia in unum sacerdotium tendunt, & uelut quidam ad ipsum sunt gradus. siquidem cum lib. 4. sent. in singulis diuersas esse ceremonias constat, dist. 24 c. 9 esse gratias ipsi loquātur: nemo dubitet, quin septem sacramen-

sacramenta dici debeant, si eorum placita recipiuntur. Et quid quasi rem ambiguam cōtrouertimus, quando ipsi plane distincteque septem declarant? Appellatur & septem ordines, uel gradus ecclesiastici. Sunt autē, ostiarij, lectores, exorcistæ, acoliti, subdiaconi, diaconi, sacerdotes. Et septem quidē sunt, propter septiformē spiritus sancti gratiā: qua præditi esse debent, qui ad eos promouentur. Augetur autē illis & largius cumulat in promotione. Iam, numerus ipse peruersa scripturæ interpretatione consecratus est: quod uidentur sibi apud Iesaiam legisse, septem spiritus sancti uirtutes, cum & uere plures non referantur à Iesaiā q̄ sex, nec propheta omnes eo loco cōcludere uoluerit. Tam enim alibi spiritus uitæ, sanctificationis, adoptionis filiorum dicitur: q̄ illic sapiētiae, intelligentiæ, cōsiliij, fortitudinis, scientiæ, & timoris Domini. Quāq̄ alij acutiores, non septem ordines, sed nouē faciūt: ad similitudinē, ut aiunt, triumphantis ecclesiæ. Atq; inter eos etiā pugna est: quod alij clericalem tonsurā uolunt esse primū ordinē, episcopatum ultimū. alij, exclusa tonsura, archiepiscopatū ordinibus annumerant. Isidorus aliter distinguit. facit enim diuersos, psalmistas et lectores. illos cantionibus præficit, hos legendis scripturis, quibus plebs erudiat.

Iesa. 11
Ezech. 1
Rom. 1. 8

opinio hæc est Hugonis, altera Guilli. Paris. Isidorus li. 7. etimol. allegatur. c. cleros dist. 21. dist. 23. c. lector & c. ostiarius.

A

erudia-

erudiatur. Atq; hæc distinctio canonib. obseruatur.
 In tanta uarietate, quid sequi aut fugere nos uolunt?
 Dicamus ne septem esse ordines? Sic docet magister
 scholæ. Sed illuminatissimi doctores aliter determinant.
 rursus, inter se ipsi dissident: præterea sacratissimi
 canones aliò nos uocant. Sic scilicet consentiunt
 homines, cum de rebus diuinis sine uerbo Dei discer-
 ptant. Iam uero, cum de origine suorū ordinum

lib. 4. sent.

dist. 24. c. 1

duæ istarū
 rationū tan

gūtur c. cle

ros. 21. dist.

tertia c.

duo. 12.

quest. 1

1. Pet. 7

1. Pet. 1

disputāt, quā se pueris quoq; ipsis ridiculos faciūt?
 Clerici dicuntur à sorte: uel quia à Domino sortiti,
 uel quia de sorte Domini, uel quia Deum partem ha-
 bent. At sacrilegiū fuit, usurpare sibi hunc titulum,
 qui totius erat ecclesiæ. Est enim illa Christi hæreti-
 tas ei, à patre data. Nec Petrus pauculos rasos (ut
 ipsi improbe confingūt) clericos uocat, sed uniuersam
 Dei plebem. Sequitur apud eos: Raduntur clerici in
 uertice, ut corona regale decus significet. quia reges
 debēt esse clerici, ut se & alios regāt. quibus Petrus
 loquitur: Vos estis genus electū, regale sacerdotiū,
 gens sancta, populus acquisitionis. En iterū eos falsi
 arguo. Petrus totam ecclesiam alloquitur, isti ad pau-
 culos detorquent: quasi solis illis dictum sit, sancti
 estote: quasi soli illi sanguine Christi acquisiti sint,
 quasi soli illi per Christum facti sint regnum & sa-
 cerdotium

cerdotium Deo. Assignant deinde & alias rationes. *lib. 4. sent. dist. 24*
 summitas capitis denudatur, ut eorum mens ad Do-
 minum libera monstretur, quæ reuelata facie, Dei c. duo sunt.

gloriam contempletur. uel ut uitia oris & oculorum
 doceantur præcidendæ, uel rasura capitis est, tem- *12. q. 1*
 poralium depositio: circumferentia uerò coronæ, re-

liquiæ sunt bonorum, quæ ad sustentationem reti-
 nentur. Omnia in figuris: quia scilicet uelum templi
 nondum scissum est. Itaq; persuasi se præclare defun-

ctos esse suis partibus, quòd talia per coronam suam
 figurauerint, nihil eorum re ipsa præstant. Quo-

usq; nos talibus fucis & præstigijs ludent? Clerici,
 detonsis aliquot capillis, significant temporalium bo-
 norum abundantiam se abiēcisse, gloriam Dei con-

templari, aurium oculorumq; concupiscentiam mor-
 tificasse: & nullum est hominum genus rapacius,
 stupidius, libidosius. Cur non magis sanctitatem

uere exhibet, quàm falsis mendacibusq; signis ipsius
 speciem simulant? Porro, cum dicunt coronam cle-
 ricalem habere originem à Nazareis, & rationem:

quid aliud adferunt, quàm sua mysteria à Iudaicis ce-
 remonijs nata esse, uel potius merum esse Iudaismum?
 Quòd autem addunt, Priscillam, Acylam, & Pau-
 lum ipsum, suscepto uoto sibi rasisse caput, ut puri-

lib. 4. sent. dist. 24. c. 7.

Acto. 18 dist.

A 2 ficarentur;

ficarentur: crassam suam ignorantiam produunt. Nusquã enim legitur de Priscilla: ac de Acyla etiam incertum est. siquidem tam ad Paulum referrí potest tonsura illa, quàm ad Acylam. Ne uerò illis relinquamus quod petunt, exemplum eos habere à Paulo: obseruandum est simplicioribus, Paulum nunquam caput sibi totondisse ad sanctificationem aliquam, sed duntaxat, ut fratrum infirmitati seruiret. Soleo eiusmodi uota appellare charitatis, non pietatis: hoc est, non suscepta ad cultum aliquem Dei, sed ad tolerandam infirmorum ruditatem. quemadmodum ipse ait, Iudæis se Iudæum factum, & cetera. Sed

1. Cor. 9 hoc faciebat, ut Iudæis se ad tempus accommodaret.

Numer. 6 Isti, cum Nazaræorum purificationes nullo usu imitari uolunt, quid aliud quàm alterum Iudaismum erigunt? Eadem religione decretalis illa epistola com-

c. prohibete dist. 23 posita est, quæ prohibet clericis, iuxta Apostolum, ne comam nutriant: sed instar spheræ radant. quasi

1. Cor. 11 Apostolus, docens quid uiris omnibus decorum sit, de spherica clericorum rasura sollicitus fuerit. Hinc lectores reputent, quales sint alij ordines, quibus talis est ingressus. Verum hoc omnem stultitiam

superat, quòd in singulis Christum sibi collegam faciunt. Primum, inquit, ostiarij munere functus

est, quando uendentes & ementes flagello ex suniculis facto, è templo eiecit. & ostiarium se esse significat, cum dicit: Ego sum ostium. Lectoris munus assumpsit, cum in synagoga Iesaiam legit. Exorcistæ officio usus est, cum linguam & aures surdi & muti salua tangens, auditum reddidit. Acolytū se esse uis uerbis testatus est: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Subdiaconi officio usus est, cum linteo præcinctus, pedes discipulorum lauit. Diaconi personam sustinuit, cum corpus & sanguinē distribuit Apostolis in cœna. Sacerdotis partes impleuit, cum in cruce hostiam se patri obtulit. Hæc absque risu adeo audiri non possunt, ut mirer absq; risu scripta esse: si tamen homines erant, qui scribebant. Sed in primis spectabilis est argutia, quam acolyti nomine philosophantur, cerosferarium appellantes: uerbo, ut arbitror, magico: certe, inaudito gentibus ac linguis omnibus. cum ἀκόλυτος Græcis simpliciter significet pedissequum. Quanquam si his serio refellendis inhæream, iure & ipse quoq; ridear: adeo friuola sunt & ludicra. Ne tamen mulierculis adhuc fucum faciant, traducenda est obiter eorum uanitas.

Creant eximia pompa ac solennitate suos lectores, psalmistas, ostiarios, acolytos, ad ea ministeria

Matth. 21
Ioan. 2. 10
Luc. 4
Mar. 7
Ioan. 8. 13
Matth. 26

Matth. 27

374 CHRIST. RELIGIONIS

exequenda, quibus uel pueros, uel certe quos uocant
 laicos, præficiunt. Quis enim cereos, ut plurimum,
 accendit? quis urceolo uinum et aquam infundit? ni-
 si puer, aut ex laicis sordidulus aliquis, qui ex care
 quæstum facit. Nonne ijdem canunt? nonne templo-
 rum ianuas claudunt & aperiunt? Quis enim in eo-
 rum templis unquam uidit, uel acolythum, uel ostia-
 rium, suis partibus fungentē? Quin potius, qui puer
 acolyti munere functus est cum in ordinem acoly-
 torum cooptatur, desinit esse id quod dici incipit. Ne
 uideantur ex professo uelle munus ipsum abijcere,
 cum titulum adsumunt. En, cur sacramentis conse-
 crari, & spiritum sanctum accipere, necesse habe-
 ant: nēpe, ut nihil agant. Si prætexant hanc esse tem-
 porum peruersitatem, quod ministeria sua deserunt
 ac negligunt: simul fateantur, nullū hodie esse in ec-
 clesia usum nec fructum sacrorum suorū ordinum,
 quos mirifice deprædicant: totamq; ecclesiam suam
 anathemate plenam, quandoquidem cereos et urceo-
 los à pueris & prophanis atrectari permittat, qui-
 bus tangendis nulli digni sunt, nisi in acolytos con-
 secrati: quando cantiones ad pueros ablegat, quæ ni-
 si ab ore consecrato audiri nō debebant. Exorcismus
 uero in quem tandem finem consecrant? Audio lu-
 das

daeis fuisse suos exorcistas : sed ab exorcismis dictos Acto. 19
 ideo quos exercebāt. De eumentis istis exorcistis,

quis unquam fando audiuit, quod specimen unum
 suæ professionis ediderint? Fingitur illis potestas da-
 ta imponendi manus super energumenos, & cate-
 chumenos, & dæmoniacos: sed tali se potestate præ-
 ditos, dæmonibus persuadere non possunt. non mo-
 do quia eorum imperijs non cædunt dæmones: sed

etiam quia ipsis imperāt. Vix enim decimum queng;
 etiam quia ipsis imperāt. Vix enim decimum queng;
 reperias, qui non malo spiritu agatur. Quæcunque
 igitur de minutulis suis ordinibus balbutiūt, siue sex
 computentur, siue quinq;, conflata sunt ex inscitis
 insulsisq; mendacijs. In ijs autem & subdiaconatum

cōplector, et si ad maiores translatus est: ex quo tur-
 ba ista minorum graduum pullulare cæpit. Eos certe
 sacramentorū loco non esse habendos constat: quan-
 do istorū confessione, primitiuae ecclesiae incogniti
 fuerūt, & multis postea annis excogitati. Sacramen-
 ta aut cum Dei promissionē contineāt, neq; ab ange-
 lis, neq; ab hominib. sed à Deo solo institui possunt:
 cuius unius est, promissionē dare. Pro duob. reliquis
 testimoniū habere videntur à uerbo Dei, ideoq; sa-
 cros ordines honoris causa peculiariter nominant.

Sed quàm oblique illo in suum prætextū abutātur,
 A 4 uiden-

lib. 4. sent.
 dist. 24. c. 8

uidendum est.

Incipiemus autem ab ordine

Isidorus. c.
prolectis.

25. dist. lib.

4. sent. dis.

24. c. 8

presbyterij, siue sacerdotij. His enim duobus nominibus rem unam significant: ac sic appellant eos, ad quos pertinere aiunt, sacrificium corporis & sanguinis Christi in altari conficere, orationes dicere, & benedicere dona Dei. Itaq; in ordinatione calicem & patenam cum hostijs accipiunt, in symbola collatae potestatis, placabiles Deo hostias offerendi: manusq; illis inunguntur, quo symbolo intelligunt, datam sibi esse consecrandi potestatem. A deo nihil horum à uerbo Dei habent, ut non potuerint improbias ordinem à Deo positum peruertere. Principio quidem, pro confesso esse debet, quod precedenti disputatione asseruimus: iniurios omnes esse Christo, qui se sacerdotes appellant, ad offerendam placationis hostiam. Constitutus ille & consecratus à patre

Hebr. 4. 7.

6. 7. 8. 9.

sacerdos cum iureiurando fuit, secundum ordinem Melchizedech, nullo fine, nullo successore. hostiam semel obtulit aeternae expiationis & reconciliationis. nunc etiam sanctuarium caeli ingressus, intercedit pro nobis. In ipso omnes sumus sacerdotes, sed ad laudes, & gratiarum actiones: nos deniq; nostraq; Deo offerenda. illi uni singulare fuit, sua oblatione Deum placare, & peccata expiare. Quid superest, nisi

1. Pet. 2

Apocal. 1

nisi istorum sacerdotium impium esse sacrilegium?

Verū quando eos non pudet Apostolorū succes-
sores se iactare, quāta fide illorū fungantur uicibus,
spectare operæ precium est. Quāq̄ inter se consen-
tūre ipsos oportuerat, si fidem sibi haberi uolebant.

Nunc de Apostolorum successione hostiliter digla-
diantur episcopi, mendicantes monachi, sacrificuli.

Obtendūt episcopi, duodecim in apostolatū alleotos
singulari prærogatiua. horum se loco & gradu esse,
ut pote qui alios honore præcellāt. Vulgares presby-
teros pro septuaginta esse, qui postea à Domino desi-
gnati sunt. Sed nimis imbecilla est ratio, nec sanè

longa confutatione opus habet: siquidem hoc agno-
scunt è suis tabulis. Anteq̄ diabolica sectio fieret in
ecclesia. & alius diceret, Ego sum Cephæ, alius, ego

Apollo: nullū fuisse discrimē presbyteri & episcopi.
Senserūt multo rectius, quib. hæc discretio ab ethni-
cis accepta uisa est: qui suos habebāt flamines, curio-

nes, supercales, salios, pontifices, & cæteros, hono-
ris gradu distinctos. Mendicantes monachi hac tan-
tum similitudine Apostolorū uicarios se uenditant:

qua longissime ab illis discrepāt. quòd huc atq; illuc
curstant, & ex alieno uicitant. Apostoli enim non
temere, ut isū erroneos, quòuis uolitarūt: sed profecti

A 5 sunt,

dist. 21. c. 1

Hiero. in
epist. ad
Tit. citatur
dist. 93. c. le-
gimus et 95
c. olim.

lib. 4. sent.
dist. 24. c.
10. & in ca
no. dist. 21.
c. 1.

sunt, quò à Domino uocabantur ad propagandum Euangelij fructum: nec otiosos uentres pauerūt alienis laboribus, sed pro libertate sibi à Domino permissa, eorum benignitate usi sunt, quos uerbo instituebant. Neq; uero erat, cur monachi, quasi testimonio defecti, alienis plumis se tegerent: cum satis claro

2. Thes. 3

Vide in cū
locū Theo
phylactum

2. Timot. 3

elogio à Paulo describantur. Audiuimus, inquit, inter uos quosdam ambulantes inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. alibi: Ex his sunt, qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, semper discentes, nunq̄ ad scientiā ueritatis peruenientes. Hæc, inquam, elogia iusto interdito uindicare cū possint, Apostolorū uices, à quibus tam procul absunt q̄ à cælo, alijs relinquāt. Ergo de sacerdotij ordine in genere uideamus, q̄ belle cū Apostolorū functione cōueniat. Dominus nos ter, cū

Mar. ult.

Luc. 22

non dū esset ulla ecclesiæ forma constituta, Apostolis suis mādauit, ut prædicarēt Euangelij omni creaturæ, & credentes in remissionē peccatorū baptisarent. Antea autē mandauerat, ut sacra symbola corporis et sanguinis sui ad exemplū suū distribuerēt. de sacrificando nulla mentio. En sanctā, inuiolabile, perpetuāq; legē, impositā his qui in Apostolorū locum succedunt: qua mandatū accipiunt de Euangelij prædicatione

dicatione, & sacramentorum administratione. Ergo
 qui Euangelij prædicationi, ac sacramentorū admi-
 nistrationi nō incumbunt, Apostolorum personam
 improbe prætexunt. Rursum, qui sacrificant, cōmu-
 ne cum Apostolis ministeriū falso iactant. Nonnihil
 aut inter Apostolos, & eos qui nunc regendis eccle-
 sijs præesse debēt, interest. primū, nomine: q̄ tametsi
 ex ratione & etymo uerbi, utriq; Apostoli uocari
 possunt, quia utriq; missi sunt à Domino: illos tamen
 duodecim peculiariter elegit Dominus, qui nouā E-
 uangelij prædicationē orbi promulgarēt. & Apосто-
 los peculiariter uocari uoluit: quia magni referebat,
 certā haberi de eorū missione cognitionē, qui rē no-
 uam & inauditā afferrēt. Hi, presbyteri & episco-
 pi magis dicūtur. Deinde, officio. qđ tametsi utrisq;
 cōmune est, uerbū & sacramenta ministrare: illis ta-
 men duodecim, Euangeliū spargere in uarias regio-
 nes mandatū erat, nullis cōstitutis finibus: his singu-
 læ ecclesiæ assignātur. Neq; hic tamē negatur, quin
 alias ecclesias iuuare ei liceat, q̄ uni ecclesiæ præest:
 siue quid turbarū inciderit, quod præsentia eius re-
 quirat: siue absens absentes scriptis docere possit. sed
 quia ad retinendā ecclesiæ pacē necessaria est istæc
 politia, unicuiq; esse propositum quod agat, ne simul
 omnes

Roma. 10

Luc. 6

Acto. 1

omnes tumultuentur, sine uocatione incerti discurrant, in unum omnes locum temere confluat, & ne uacuas ecclesias pro libidine deserant. Hanc distinctionem posuit Paulus, ad Titum ita scribens: Huius rei gratia reliqui te in Creta, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros. Eadem a Luca in Actis ostenditur, dum Paulum inducit ita loquentem senioribus Ephesinæ ecclesiæ. Attendite uobis & uniuerso gregi, cui uos spiritus sanctus constituit episcopos, ad regendam ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Sic Archippum Paulus commemorat Colossensium episcopum, et alibi, Philippensium episcopos. Hæc ubi probe animaduersa fuerint, promptum erit definire, quæ sit presbyterorum functio, qui in presbyterorum ordine habendi sunt: uel potius, quid omnino sit ordo ipse. functio, est Euangelium annunciare, & sacramenta administrare. (Omitto quanta morum integritate excellere, quid singulis priuatim præstare seniores debeant. neque enim præsentis instituti est, omnes boni pastoris doctes persequi: sed tantum indicare quid profiteantur, qui se presbyteros appellant.) Episcopus est, qui ad ministerium uerbi & sacramentorum uocatus, officium suum bona fide exequitur. Episcopos et presbyteros

Coloss. 4

Philip. 1

teros promisce uoco, ecclesiæ ministros. Ordo, est
 ipsa uocatio. Porro quæ sit ratio uocationis, nunc
 docendi locus est. Ea in duobus uersatur. nempe, ut
 habeamus, & à quibus instituendi sint Episcopi seu
 presbyteri: & quo ritu, quæue ceremonia initiandi.
 Legitimæ institutionis documentū ex Apostolorum
 institutione peti non potest, qui humana uocatio-
 ne non expectata, sed solo Domini mandato instru-
 ti, operi se accinxerunt. Nec quem ipsi apostoli or-
 dinem tenuerint, satis constat: nisi quod Paulus, eo
 quem nuper citauius loco, tradit se reliquisse Ti- Tit. I
 tum in Creta, ut Episcopos per ciuitates constitueret.
 & alibi Timotheū admonet, ne cui temere manum 1. Timo. 5
 imponat. Er Lucas in Actis refert, à Paulo & Barna Actor. 14
 ba constitutos per singulas Listræsum, Iconum, &
 Antiochenorum ecclesias, presbyteros. Hos uero lo-
 cos ualde illustrarunt mitrati pōtiffices, ut eos omnes
 solent, qui ad farinas facere uidentur. Inde enim col-
 legerunt, solis sibi esse potestatem, ordinandi & con-
 secrandi presbyteros (ut loquuntur:) & ut suam con-
 secrationem, splendida aliqua larua uenerabilem ac
 religiosam imperitis facerēt, multis ceremonijs adum-
 brarūt. At fallūtur, dū existimāt aliud quippiā esse cō-
 secrare, & ordinare quàm ecclesiæ episcopū & pa-
 storem

storem cōstituere: si tamen iuxta Pauli præscriptum
 consecrant & ordinant. Quòd si aliter agunt, pessi-
 me hos Pauli locos ad suam libidinem detorquent. Et
 sanè longe aliter agunt. Non enim in episcopatū or-
 dinant, sed in sacerdotium. Ita destinamus, inquit,
 ecclesiæ ministerio. Verū an aliud putant esse eccle-
 siæ ministerium: quàm uerbi ministerium? Scio qui-
 dem hęc cantilenā subinde ab illis recini: sacrificulos
 suos ecclesiæ ministros esse. sed nemo sanus credit.
 imò eos scripturæ ueritas reuincit: quæ nō aliū agno-
 scit ecclesiæ ministrū, quàm uerbi Dei præconem,
 ad regendam ecclesiam uocatum: quem nunc episco-
 pum, nūc presbyterū, interdū etiam pastorem appel-
 lat. Iam uero, si excipiūt, canonibus uetitum esse, ne
 quis sine titulo admittatur: neq; id me later. sed titu-
 los quos obtendūt, pro legitimis nō recipio. Nōne me-
 lior pars titularum, sunt dignitates, personatus, cano-
 nicatus & prebendæ, capellaniæ, prioratus, mona-
 chatus etiam: quæ partim ex ecclesijs cathedralibus,
 partim collegiatis, partim desertis delubris, partim in
 claustris petūtur? Quæ omnia sathanæ esse lupana-
 ria interpretor, & cōfidenter affirmo. Omnes enim
 illi, in quam functionem ordinantur, nisi ut Chri-
 stum sacrificent & imolent? Denique neminem ordi-

Acto. 14.
 20. 1. Pet. 5

nāt, nisi ad sacrificiū: quod nō est Deo, sed demoni cōsecrare. Atq̄ uera unaq̄ ordinatio est, uocare ad regedā ecclesiā eū, cuius uita ac doctrina probata fuerit: ipsumq̄ ministerio admouere. Quam in partē locos illos Pauli accipere cōuenit, quāq̄ ceremoniam, et ritū uocādi: simul cū uocatione ipsa cōtinēt. sed de ceremonia statim suo loco. Nūc quod in manibus est, tractemus: à quib. scilicet ordinādi, hoc est, uocādi sint ministri ecclesiæ. Quid igitur? an Paulus iura collationū Timotheo & Tito deferebat, qualia nūc ab infulatis satrapis usurpātur? minime. sed cū uicarij, mādātū dedisset de cōstituēdis cōponēdisq̄. puiriarū, in quib. relictī erāt, ecclesijs: alterū hortatur, ne ecclesias desertas patiat: alterū monet, ne quē admittat nisi pbatū. An Paulus et Barnabas, seu metropolitani aliqui, ecclesiarū possessiones cōferebāt? Nihil minus. Ceterū nō existimo illos omnes, suo arbitrio imposuisse ecclesijs nescijs ac incōsultis quos uisum esset: sed cōmunicato cū ecclesijs cōsilio, ad id munus, uocasse quos ex fratrib. exploratos habebāt. puriore doctrina, et uita integriorē. Atq̄, ita qdē factū oportuit, si ecclesias stare incolumes uoluissent, penes quos rerū arbitriū erat: ut ecclesia q̄ de eligendoministro deliberatura erat, ante q̄ in cōsiliū inisset.

aduocasset è uicinia unum aut duos Episcopos, & uita sanctitate, & doctrinæ sinceritate præ alijs spectabiles: cum quibus agitasset, quis potissimum assumendus fuisset. Vtrū uero totius ecclesiæ cōitijs, aut paucorū suffragijs, quib. ea cura demādetur: an uero magistratus sentētia, episcopū creari satius sit: nulla certa lex cōstitui potest. Sed pro temporū ratione, populorumq; moribus capiendum est consilium. Cyprianus fortiter contendit, nō rite eligi, nisi communibus totius plebis suffragijs. Quam obseruationem illo seculo in multis partib. ualuisse, fidē historie faciūt. Verū qa uix unquā euenit, ut tot capita rē aliquā uno sensu bene cōponāt: & ferē illud uerū est, incertum scindi studia in cōtraria uulgus: satius mihi uidetur, eo eligendi munere, uel magistratū, uel senatum, uel seniores aliquot defungi: aduocatis semper (ut dixi) nonnullis episcopis, quorū fidem & probitatem spectatam habeant. Sed hæc melius prospicere, pro re & tempore, possunt principes, aut liberae ciuitates, quibus pietas cordi est. Certe rectam ordinationem penitus corruerunt cornuti presules, suis iuribus collationum, præsentationum, repræsentationum, patronatum, & alijs id genus tyrannicis dominijs. Verum ita, inquit, exigebat temporum corruptio:

ptio: ut quoniam apud plebem & magistratus plus ualebāt odia & studia in assumēdis episcopis, quā rectum sanumq; iudicium, eius rei arbitrium paucis primoribus episcopis deferretur. Fuerit sanè hoc extremi mali in rebus deploratis remedium. Verum ubi medicina morbo ipso nocentior apparuit, cur non et nouo huic malo succurritur? sed canones exactissime cauent, ne sua potestate in ecclesiæ perniciē abutatur episcopi. Quāq; si uerū fatemur, canones ipsi potius faces sunt in uniuersum orbis excidiū accensæ, quā ad retinendā bonæ disciplinæ moderationem cautiones. hoc tamē omitto. Quid tamen mihi canones iactantur, qui suis autoribus, quoties libet, mera sunt ludibria? an uero dubitamus, quin sanctissimis legibus olim plebs se adstringi intelligeret, cum uideret sibi regulā ē uerbo Dei propositā, dū ad episcopū eligendū cōueniret? Siquidē illi una uox Dei, merito plaris esse debebat: q̄ infinitæ canūculorū myriades. Sed nihilominus pessimo affectu corrupta, & si optimæ scriptæ sunt leges, manēt tamē in chartis sepultæ: interim publicis moribus receptū est, ut soli ferè tōsores, coci, muliones, spurij, atq; eius fecis homines, ecclesiarū pastores creentur. Parū dico. Ut

B episco-

episcopatus, lenociniorum & adulteriorum sint præ-
 mia. Nã cū uenatoribus & aucupibus dantur, præ-
 clare res cecidisse existimanda est. Tanta indignitas
 importune canonibus defenditur. Habebat, inquam,
 olim optimū canonē populus, cui uerbū Dei præscri-
 bebat: Oportere episcopū esse irreprensibile, docto
 1. Tim. 3 rem, non pugnacē, non auarum, &c. Cur ergo præ-
 Tit. 1 uincia eligendi ministri, à populo ad istos præfules
 trāsata est? Quia inter tumultus & factiones popu-
 li, uerbū Dei non exaudiebatur. Et cur hodie ab epi-
 scopis non trāsferatur: qui nō modo leges omnes uiolant, sed abiecto pudore, libidinosē, auare, ambitiosē,
 humana diuinis cōmiserunt & confundunt? An hoc,
 uel auditu tolerabile est: pastores ecclesiæ uocari,
 qui nullum unq̄ è suo grege uiderint? qui uiolenter in
 ecclesiæ possessionē, quasi in hostile prædiū irupe-
 rint? qui forensibus iurgijs euicerint? qui precio rede-
 merint? qui sordidis obsequijs emeruerint? qui pueri
 uix dum balbutientes, eam, ceu hæreditatē, à patris
 & cognatis, creuerint? An unq̄ eò progressa esset
 populi, quam uis corrupti & ex legis, licentia? Qui
 hanc ecclesiæ faciem, quæ nostra ætate uisitur, sic
 cis oculis spectare possunt, crudeles sunt et impij. qui
 cum mederi possint, negligūt, omnē inhumanitatem
 superant.

superant. Nunc, quod secundum est in presbyterorum uocatione, exequamur: quo ceremonie genere initiandi sint. Dominus noster, cum Apostolos amaret ad Euangelij prædicationem, insufflauit in eos.

1047.20

Quo symbolo, Spiritus sancti uirtute, qua illos donabat, representauit. Hanc insufflationem retinuerunt boni isti uiri, & quasi spiritum sanctum ex gutture suo egerant, super suos, quos formant, sacrificulos demurrunt: Accipite spiritum sanctum. Adeo nihil prætereunt, quod non præpostere effingant: non dico instar histriionum, qui rationem & modum quandam habent suæ gestulationis: sed instar simiarum, quæ lasciuæ & absque illo delectu quiduis imitantur. Seruamus, inquit, exemplum Domini. At multa egit Dominus, quæ nobis exempla esse noluit. Dixit Dominus discipulis: Accipite spiritum sanctum. dixit & Lazaro: Lazare ueni foras. dixit paralytico: Surge, & ambula. Cur non eadem dicunt omnibus mortuis & paralyticis? Diuinae suæ uirtutis specimen edidit, cum insufflando in Apostolos, Spiritus sancti gratia illos repleuit. Hoc ipsum si conatur efficere, Deum æmulantur, & tantum non ad certam prouocant. Sed longissime absunt ab effectu: nec aliud inepto isto gestu, quam Christo illudunt. Sunt quidem adeo effrôtes, ut asserere ausint,

conferri à se spiritum sanctum. sed q̄ id uerum sit, docet experientia: quæ clamat, ex equis fieri asinos, ex fatuis phreneticos, quicumq; in sacerdotes cōsecrantur. Nec tamē hinc pugnā illis facio. tantum ceremoniam ipsam damno, quæ in exemplū trahi nō debuit: quandoquidē à Christo in singulare miraculi symbolum usurpata est. tantum abest, ut illis parocinari debeat imitationis excusatio. Vnctionē uero à quo tandem acceperunt? Respondent, se accepisse à filiis Aaron: à quo suus ordo sumpsit initiū. Peruersis igitur exemplis perpetuō se tueri malūt, q̄ fateri à se excogitatum, quod temere usurpant. sed interim nō aduertunt, dum successores se profitentur filiorum Aaron, Christi sacerdotio se esse iniurios, quod unū omnibus ueteribus sacerdotijs adumbratum figuratumq; fuit. In eo igitur omnia illa cōclusa & impleta fuerunt, in eo cessarunt. ut iam aliquoties à nobis repetitū est: & epistola ad Hebræos, nullis glossis adiuta, testatur. Quod si tantopere Mosaicis ceremonijs oblectātur: cur nō boues, uitulos, agnos, ad sacrificia rapiunt? Habēt quidē bonā partē antiqui tabernaculi, & totius Iudaici cultus. sed hoc tamē eorū religioni deest, q̄ uitulos & boues nō immolāt. Quis non uideat hāc unctionis obseruationē circūcisione multo esse

lib. 4. sent.
dis. 24. c. 8
& in cano.
dist. 21. c. 1

to esse perniciosiorem? præsertim, ubi accedit super-
 stitio, & pharisaica opinio de dignitate operis. Iudæi
 in circūcisione fiducia iustitiæ reponebāt: isti, in un-
 ctione spirituales gratias. Hoc enim est: si Deo pla-
 cet sacrum oleum, quod caracterē indelebile impri-
 mit. quasi uero oleum puluere et sale abstergi nō pos-
 sit: aut si tenacius adhæsit, sapone. At character ille
 spiritualis est. Quid oleo cū anima? An oblitū sunt, q̄
 ex Augustino occinūt? Si detrahatur uerbū ab aqua, 1. quæst. 1. c. detrahe.
 nihil fore nisi aquā: habere autē à uerbo, ut sit sacra-
 mentum? Quod uerbum ostendent in sua pinguedi-
 ne? An quod Mosi mandatum est, de filijs Aaron un-
 gendis? At illic etiā mandatur de tunica, de ephod, Exod. 28
29. 30
 de galero, de corona sanctitatis, quibus ornādus erat
 Aaron: de tunicis, baltheis, mitris, quibus erant ue-
 stiendi eius filij. Mādatur de mactādo uitulo, de eius
 adolendo adipe, de arietibus secādis & cōburendis,
 de sanctificandis auriculis et uestimētis, alterius arie
 tis sanguine. et innumeræ aliæ obseruatiōes, quibus
 prætermisissis, miror cur una unctio olei illis placeat.
 Si autē aspergi gaudent, cur oleo potius asperguntur
 q̄ sanguine? scilicet rē ingeniosam conātur: ex Chri-
 stianismo, & Iudaismo, et paganitate, uelut consutis
 ceniunculis, religionē unā conficere. Fœtet igitur eo

rum unctio, quæ sale, id est, uerbo Dei destituitur.

Supereſt impositio manuū, quā fuisse ab Apostolis obseruatā constat, quoties aliquē ecclesie ministerio admouebāt. Quæ ratiōe, impositionē manuū presbyterij Paulus uocat, ordinationē ipsam, quæ in episcopatu assumptus erat Timotheus. Quam scio presbyterium eo loco à quibusdā accipi, pro cœtu seniorū, sed simplicius, meo iudicio, de ministerio intelligitur.

I. Tim. 4

Hunc aut ritū ductū existimo ab Hebræorū more: qui, quod benedictum ac sanctificatū uolebant, manu impositione, uelut Deo representabant. Sic

Gen. 48

cob benedicturus Ephraim et Manasse, eorū capitibus manum imposuit. quo, ut arbitror, significatum, in

Numer. 8

dei, ex legis præscripto, suis oblationibus manus imponerent.

Ex. 27

Quare Apostoli per manuū impositionem cum se Deo offerre significabant, cui manus imponebant. Quid igitur? an legis umbras sectabatur? Minime: sed nulla superstitione symbolū hoc adhibebāt, ubi usus erat. Imponebant enim ijs manus, quibus à Domino spiritū sanctum precabantur: quæ huiusmodi symbolo administrabant, ut docerent nō à seipsis exire, sed à cœlestibus descendere. In summa: id erat symbolū, quo Domino cōmendabāt, cui spiritus sancti gratiā precari uolebāt. quā tunc eorū ministerio distribu-

Leu. 1. 3. 4

& alibi

distribui, Domino placebat. Sed quicquid fuerit: an Acto. 7. 9
 protinus sacramentū habendū est? Apostoli orarunt 21. 26
 genibus flexis: genua igitur nō flectentur sine sacra-
 mēto? Discipuli ferūtur orasse uersus orientē: sit no-
 bis sacramentū oriētis aspectus. Paulus uult in omni 1. Timot. 2
 loco uiros tollere puras manus, et eleuatis manibus psal 63 88
 oratio sæpius à sanctis facta memoratur, et manūū 141. 143
 quoq; extensio sacramentū fiat. Omnes deniq; san-
 ctorum gestus in sacramenta transeant. Omissa igitur
 contentione, istius ceremoniæ quis nunc usus no-
 bis sit, paucis exequar. Si in eum finē usurpemus, ut
 gratias spiritus, quemadmodū Apostoli, cōferamus:
 ridicule agemus. Nā, neq; id ministeriū nobis à Do-
 mino cōmissum est, neq; id symbolum constitutū. At
 hunc lapidē assidue uoluunt Papa & sui, ut talibus sū-
 gnis spiritū sanctū conferre credantur: sicut fusius
 differuimus, cum eorum confirmationem discutere-
 mus. Quod si is, qui assumitur in episcopum, consti-
 tuatur in medio cœtu ecclesiæ, admoneatur sui of-
 ficij, ac super eum oretur, seniorum manibus super
 eum impositis: nulla religione, nisi ut & ipse Deo
 se in ministerium offerri sentiat, & ecclesia incite-
 tur, ad ipsum communibus precibus Deo cōmendan-
 dum: talē manūū impositionē nemo sanus improbet.

Acto. 6

Diaconorum origo, institutio, ac functio, à Luca in Actis describitur. Cum enim murmur à Græcis excitatum esset, quòd in ministerio pauperù, eorum uiduæ negligerètur, Apostoli excusantes, se nò posse sufficere utriq; muneri, et prædicationi uerbi, et mensarum ministerio, petierunt à multitudine, ut sibi eligerèt uiros probatos septē, quos super id opus cõstituerent. En diaconorù officium: pauperù curã gerere, illisq; ministrare: unde & nomē habent. sic enim uocatur, quasi ministri. Subijcit deinde Lucas eorum institutionē. Quos elegerāt, inquit, cõstituerunt in cõspectu Apostolorù: & orantes, imposuerunt illis manus. Utinã uero tales diaconos hodie haberet ecclesia, et tali ceremonia institueret: nempe, manuum impositionē. de qua diximus, quod satis esse uisum est.

1. Tim 3

Diaconorù meminit & Paulus. quos uult esse pudicos, nò bilingues, nò uinolentos, non turpe lucrũ sectantes, bene institutos in fide, unius uxoris uiros, domum suã & liberos bene regentes. At uero, quos nobis isti fingunt diacones, quid habēt simile? Nò de hominibus loquor: ne queratur, inique ex hominum uitijs suã doctrinã aestimari. sed pro ijs ipsis, quos doctrina sua nobis tradunt, indigne testimoniũ ab eorũ exẽplo, quos Apostolica ecclesia diaconos cõstituit, peti

pieti cōtendo. Aiunt ad suos diaconos pertinere, aſſi-
 ſtere ſacerdotibus, miniſtrare in omnibus quæ agun-
 tur in ſacramētis : ſcilicet in baptiſmo, in chriſmate,
 in patena & calice oblationes inferre, & diſponere
 in altari, cōponere menſam Domini, & ueſtire, cru-
 cem ferre, & prædicare Euangelium & epiſtolā ad
 populum. An hic uerbū unum de uero diaconorū mi-
 niſterio? Nunc inſtitutionē audiamus. Diacono,
 qui ordinatur, ſolus epiſcopus manū imponit. Orariū
 illi, id eſt, ſtolā ſuper læuū humerū collocat: ut intelli-
 gat ſe accepſiſſe iugum Domini leue, quo ad ſiniſtrā
 pertinentia diuino timori ſubiſciat. textum Euangeli-
 j præbet, ut eius ſe præconē intelligat. Quid iſthæc ad
 diaconos? Perinde uero faciunt, ac ſi quis Apoſtolos
 ſe inſtituere diceret, quos duntaxat adolendis thuri-
 bus, ſimulacris poliēdis, cōuerrendis templis, captan-
 dis muribus, fugandis canibus, præficeret. Quis id
 hominū genus, Apoſtolos uocari pateretur: & con-
 ferri cum ipſis Chriſti Apoſtolis? Poſthac ergo ne
 diaconos eſſe mentiātur, quos nō niſi ad hiſtrionicos
 ſuos ludos inſtituunt. Leuitas etiā uocāt, & ad filios
 leui eorum rationē ac originē referūt. quod per me
 quidē licet: modo fateantur, quod uerum eſt, ad Leui-
 ticos ritus et Moſaicæ legis umbras, abnegato Chri-
 ſto, ſe

sto se retrorsum abire. Nunc semel in uniuersum constituamus, quid de sacramento ordinis sentiendum. Ne autē longius repetenda sint, quæ supra explicata sunt: hoc satis esse poterit modestis & docilibus (quales instituendos suscepi:) nullum esse Dei sacramentum, nisi ubi ceremonia ostēditur, adnexa promissione. aut certe potius, nisi promissio in ceremonia spectatur. Hic ne syllaba quidem habetur singularis alicuius promissionis. frustra igitur quaeratur ceremonia, ad confirmandam promissionem. Rursum, nulla ceremonia à Deo constituta legitur: sacramentum igitur nullum esse potest.

DE MATRIMONIO.

Gene. 2
Matth. 19

Postremum est, matrimonium. quod ut à Deo institutum fatentur omnes: ita pro sacramento datum, nemo ad Gregorij usq; tempora uiderat. Et cui unquā sobrio in mentem uenisset? Ordinatio Dei bona est et sancta. Et agricultura, architectura, futrina, tōstrina, ordinationes sunt Dei legitima: nec tamen sacramēta sunt. Id enim nō tantū in sacramento quaeritur, ut Dei sit opus: sed ut sit ceremonia exterior, à Deo posita, ad confirmandā promissionem. Nihil

Nihil tale esse in matrimonio pueri quoq; iudicabūt. sed: signum est, inquit, sacræ rei, hoc est, spiritua-
 lis coniunctionis Christi cū ecclesia, si uerbo signi,
 symbolum intelligunt, à Deo nobis in hoc proposi-
 tum, ut fidei nostræ certitudinem erigat: longe à sco-
 po aberrant. si signum simpliciter accipiunt, quod in
 similitudinem adductum sit, ostendam quàm acute
 ratiocinētur. Paulus ait: Sicut stella à stella differt in
 claritate, sic erit resurrectio mortuorum. En unum
 sacramentum. Christus ait: Simile est regnum cœ-
 lorum grano sinapis. En alterum. rursum, Simile est
 regnum cœlorum fermento. Ecce tertium. Iesaias ait:
 Ecce Dominus gregem suum pascet, quasi pastor.
 Ecce quartum. alibi: Dominus quasi gigas egredie-
 tur. Ecce quintum. Et quis tandem finis aut modus?
 nihil hac ratione sacramentum non erit. Quot in
 scriptura parabola sunt & similitudines, tot erūt sa-
 cramenta. Quinetiā furtum sacramentū erit, quan-
 doquidem scriptū est: Dies Domini sicut fur. Quis
 ferat istos sophistas, tam inscite garrīetes? Fateor qui-
 dem, quoties aspicitur uitis, optimum esse in memo-
 riam reuocari, quod ait Christus: Ego sum uitis, uos
 palmites, pater meus cultor. Quoties occurrit pastor
 cum grege, & illud etiā occurrere bonum esse: Ego
 sum

I. Cor. 15

sum pastor bonus, oues meæ uocē audiūt. Verū si q̄s
 tales similitudines sacramentis adnumeret, ad antic̄y
 ram mittendus sit. Verba tamen Pauli obtrudunt,
 quibus sacramenti nomē matrimonio attribui dicūt:
 Ephes. 5 Qui uxorē diligit, seipsum diligit. Nemo enim unq̄
 carnē suā odio habuit, sed nutrit & fouet eā, sicut et
 Christus ecclesiā, quia mēbra sumus corporis eius,
 de carne eius, & de ossibus eius. propter hoc relin-
 quet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori
 suæ, & erūt duo in carnem unam. Sacramentū hoc
 magnum est. Ego autem dico, in Christo & eccle-
 sia. At sic tractare scripturas, terram ccelo miscere
 est. Paulus, ut ostenderet maritis, quā singulari amo-
 re uxores suas complecti debeant, Christum illis in
 exemplar proponit. Vt enim ille uiscera pietatis effu-
 dit in ecclesiam, quam sibi desponderat: sic unum-
 quemq; affectum esse uult erga propriam uxorem.
 Sequitur deinde: Qui uxorem diligit, semetipsum di-
 ligit, quēadmodū Christus dilexit ecclesiam. Porro
 ut doceret, quo modo Christus dilexerit ecclesiam,
 perinde atq; semetipsum: imò quomodo se unum fece-
 rit cum sponsa sua ecclesia, refert ad eum, quæ Mo-
 ses narrat Adam de se dixisse. Cum enim adducta
 esset in eius conspectum Eua, quam ē sua costa for-
 matam

matam sciebat: hæc, inquit, est os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Totum id spiritualiter impletum in Christo & in nobis, testatur Paulus: cū membra nos esse ait corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius: adeoq; unam cum ipso carnem. Tādē epiphonema subnectit: Magnum hoc mysterium. Et ne quis amphibologia falleretur, exprimit, se non de carnali viri & mulieris conuentione loqui: sed de spirituali Christi & ecclesiæ coniugio. Et sanē uere magnum mysterium est, quòd sibi Christus costam detrahi passus est, unde formaremur: hoc est, cū fortis esset, debilis esse uoluit, ut illius fortitudine roboraremur. ut iam non modo uiuamus ipsi, sed ille uiuat in nobis. Imposuit illis sacramenti nomen. Verum, æquū ne erat ut eorum inscitiae pœnas tota ecclesiā penderet? Mysteriū dixerat Paulus. quam dictionem cum relinquere posset interpres, latinis auribus non infrequentem, uel arcanum uertere: sacramentum ponere maluit. nō tamē alio sensu, q̄ quo græce à Paulo mysteriū dictū erat. Eant nunc, & linguarum peritiam clamose insectentur, quarum ignorantia in re facili & cuius obuia tandiu scēdiss. me hallucinati sunt. sed cur in uno hoc loco sacramenti uoculam tantopere urgent: aliquoties neglectam prætereunt? Nam &

epistola

1. Tim. 3 epistola ad Timotheum priore, à uulgari interprete
 Ephe. 5 posita est. ac in eadē ipsa ad Ephesios epistola, ubiq;
 pro mysterio. Condonetur tamen illis hic lapsus:

saltem mendaces oportuerat esse memores. Matrimo-
 nium uero sacramenti titulo cōmendatum, immundi-
 tiem postea, & pollutionem, & carnales sordes uo-
 care, q̄ uertiginosa est leuitas? Quàm absurdum est
 arcere à sacramento sacerdotes? si à sacramento se
 arcere negēt, sed à coitus libidine: non ita mihi ela-

lib. 4. sent.

dist. 27 c. 4

& C. cū so-

cietas. 27

quest. 2

gloss. c. lex

diuinæ. ibi

dem.

buntur. Nam & coitū ipsum partem esse sacramen-
 ti tradunt: eōq; demum figurari unionem, quæ no-
 bis est cum Christo, in naturæ conformitate. quia
 uir & mulier nō, nisi carnali copula, caro una fiunt.
 Quinquam duo sacramenta quidam eorum hic re-
 pererunt: alterum Dei & animæ, in sponso & spon-
 sa: alterum Christi & ecclesiæ, in marito & uxore.
 Vt cūq; coitus tamē sacramentū est: à quo ullū Chri-
 stianum arceri nefas fuit. nisi forte Christianorum
 sacramenta adeo male conueniūt, stare ut simul non

lib. 4. sent.

33. dist. c. 2

& 32. quæ.

2. c. quicquid

& sequen.

possunt. Est & altera in eorum dignitatibus absur-
 ditas. In sacramento conferri gratiam spiritus sancti
 eti, affirmant: coitum tradunt esse sacramentum: in
 coitu negant unquam spiritum sanctum adesse. ac ne
 simpliciter ecclesiam luderēt, quàm lōgam errorum,
 menda

mendaciorum, fraudum, nequitiarum, seriem uni er-
 rori attexuerunt? Vt dicas nihil aliud, quàm abomi-
 nationum latebram quæsisse, dum è matrimonio sa-
 cramentum fecerunt. Vbi enim id semel obtinuerunt,
 coniugialiū causarum cognitionem ad se traxerunt.
 quippe res spiritualis erat, prophanis iudicibus, non
 atrectanda. Tum leges sanxerunt, quibus tyranni-
 dem suam firmarunt: sed partim in Deum manifeste
 impias, partim in homines iniquissimas, quales sunt,
 ut coniugia inter adulescentulos, parentum iniussu
 contracta, firmataq; maneat: ne inter cognatos,
 ad septimum usq; gradum, legitima sint matrimonia:
 & quæ contracta sint, dissoluantur. Gradus uero
 ipsos, contra gentium omnium iura, & Mosi quoq;
 politiam, confingunt: Ne uiro, qui adulteram repudi-
 auerit, alteram inducere liceat: Ne à septuagesima ad
 octauas paschæ, tribus hebdomadibus ante natalem
 Ioannis, ab aduētū ad epiphaniã, nuptiæ celebrentur.
 et similes innumeræ, quas recensere longum fuerit.
 Et ex eorum cæno aliquando emergendum est, in
 quo iam diutius hæsit oratio, quàm animus ferebat.
 Aliquantulum tamen mihi profecisse uideor, quòd
 leonis pellem istis asinis, quadam ex parte detraxi.

400 CHRIST. RELIGIONIS
DE LIBERTATE CHRISTIA-
na, potestate ecclesiastica, & poli-
tica administratione.

CAPVT VI.

TRACTANDVM nūc de
Christiana libertate. cuius expli-
catio prætermitti minime ab eo de-
bet, cui summā euangelicæ doctri-
næ compendio complecti proposi-
tum sit. Est enim res apprime necessaria, ac cura cu-
ius cognitionem nihil ferè sine dubitatione aggredi
conscientiæ audent, in multis hæsitant & resiliunt,
semper uariant & trepidant. sed nos planiorem eius
disputationē (nam leuiter supra à nobis attacta est)
in hūc locum reiecimus. Quia statim atq; iniecta est
aliqua mentio Christianæ libertatis, ibi aut feruent
libidines, aut insani motus surgūt: nisi mature obui-
eatur lasciuis ingenijs istis, quæ aliq; optima quæq;
peffime corrumpūt. Partim enim huius libertatis præ-
textu omnem Dei obedientiā excutiunt, & in effre-
natam licentiam se proripiunt: partim indignātia, pu-
tantes omnem moderationem, ordinem, rerumq; de-
lectum

lectum tolli. Quid hic agamus, talibus angustijs circumsepti? An Christiana libertate ualere iussa, huiusmodi periculis opportunitatem præcidamus? At qui (ut dictum est) nisi ea tenetur: nec Christus, nec Evangelij ueritas recte cognoscitur. Danda potius opa, ne adeo necessaria doctrinæ pars supprimatur: & occurratur tamen interim absurdis illis obiectionibus, quæ inde enasci solent. Christiana libertas in tribus (ut ego quidem sentio) partibus sita est. prima, ut fidelium conscientia, dum fiducia suæ coram Deo iustificationis quærenda est, sese supra legem erigat atque efferant, totamque legis iustitiam obliuiscantur. Nam cum lex (ut alibi iam demonstratum est) neminem iustum relinquat: aut ab omni spe iustificationis excludimur, aut ab illa nos solui oportet. Ac sic quidem ut nulla prorsus operum ratio habeatur. Nam qui uel tantillum operum se afferre debere ad obtinendam iustitiam cogitat, non potest modum aut finem præfigere, sed debitorem uniuersæ legis se constituit. Sublata igitur legis mentione. & omni operum cogitatione seposita unam Dei misericordiam amplecti cõuenit, cum de iustificatione agitur: & a uerso à nobis aspectu, unum Christum intueri. Nõ enim illic quæritur, quomodo iusti simus: sed quomodo in

iusti et indigni, pro iustis habeamur. Cuius rei si certitudinem aliquam assequi uolunt conscientia, nullum legi dare locum debent. Neque hinc recte quis colligat, legem fidelibus superuacaneam esse: quos non ideo docere, & exhortari, & stimulare ad bonum desinit, tametsi apud Dei tribunal in eorum conscientijs locum non habet. Hæc enim duo ut multo diuersissima sunt, ita probe diligenterque sunt à nobis distinguenda. Tota Christianorum uita, quædam pietatis meditatio esse debet: quoniam in sanctificatione non cati sunt. In hoc situm est legis officium, ut eos officij sui admonendo, ad sanctitatis & innocentia studium excitet. At ubi conscientia sollicitantur, quomodo Deum habeant propitium, quid responsuræ sint, & qua fiducia constaturæ si ad eius iudicium postulentur: ibi non subducendum est quid lex requirat: sed unus Christus pro iustitia proponendus, qui omnem legis perfectionem superat. In hoc cardine totum fere argumentum epistolæ ad Galatas uertitur. Nam insulsos esse interpretes, qui docent Paulum in ea pro ceremoniarum tantum libertate pugnare, ex locis argumentorum probari potest. Quales isti sunt: quod Christus factus sit pro nobis execratio, ut nos ab executione legis redimeret, item: in libertate, qua Christus nos

Ephes. 1

Galat. 3.5

stus nos liberauit, state: & ne rursus iugo seruitutis
 implicemini. Ecce ego Paulus dico: si circumcidami-
 ni, Christus uobis nihil proderit. Et, qui circumcidi-
 tur, debitor est uniuersæ legis. Christus uobis ocio-
 sus factus. Quicumq; per legem iustificamini, à gra-
 tia excidistis. Quibus certe aliquid sublimius conti-
 netur, quàm ceremoniarum libertas. Altera, quæ
 ex superiore illa pendet: ut conscientiæ non quasi le-
 gis necessitate coactæ, legi obsequantur: sed legis
 ipsius iugo liberæ, uoluntati Dei ultro obediât. Quo-
 niam enim in perpetuis terroribus uersantur, quâdum
 sub legis dominio sunt: alacri promptitudine in obe-
 dientiâ Dei nunquã compositæ erunt, nisi huiusmo-
 di prius libertate donatæ. Exemplo et breuius & ma-
 gis perspicue assequemur, quò hæc pertineant. Legis
 præceptum est, ut diligamus Deum nostrum ex toto
 corde, ex tota anima, ex totis uiribus. Id ut fiat, ani-
 ma prius omni alio sensu ac cogitatione est euacuan-
 da, cor omnibus desiderijs expurgandû, uires in hoc
 unum colligendæ & contrahendæ. Qui præ alijs
 multû progressi sunt in uia Domini, lōgissime absunt
 ab hac meta. Nam etsi Deū ex animo diligūt, et syn-
 cero cordis affectu, multã tamē adhuc cordis & ani-
 mæ partē occupatã habet carnis cupiditatibus: qui-

bus retrahuntur & sistuntur, quominus citato ad
 Deum cursu pergant. Multo quidē conatu cōtendūt:
 sed caro partim eorū vires debilitat, partim ad sese ap-
 plicat. Quid hic faciant, dū sentiunt nihil se minus q̄
 legem præstare? Volunt, adspirant, conantur: sed ni-
 hil ea qua decet perfectione. Si legē intuentur, quic-
 quid tentent aut meditentur operis, maledictū esse ni-
 dent. Nec est quòd se quisq̄ fallat, colligens opus eo
 ipso nō omnino malū esse, quia imperfectū. & ideo
 quod in eo boni est, Deo nihilominus acceptū esse.
 Nam lex perfectā dilectionē exigens, omnē imper-
 fectionē damnat. Opus igitur suū consideret, quod
 pro parte bonū uideri uolebat: & eo ipso trāsgressio-
 nem legis esse inueniet, quia imperfectū est. En quo-
 modo omnia nostra opera legis maledictioni subia-
 cent, si ad legis modū exigātur. Quomodo aut̄ tum
 se alacriter accingerent ad opus infelices animæ, pro
 quo nō nisi maledictionē se referre posse cōsiderent?
 Rursum si ab hac seuera legis exactiōe, uel potius to-
 to legis rigore liberatæ, paterna lenitate se à Deo ap-
 pellari audiāt, hilares & magna alacritate uocātire-
 spondebunt, & ducentē sequentur. In summa, qui le-
 gis iugo adstringūtur, seruis sunt similes: quibus cer-
 tæ in singulos dies operæ à Dominis indicuntur. Hi
 enim

enim nihil effectum putant, nec in conspectū Domi-
 norum uenire audent, nisi exactius operarū modus
 cōfiterit. Filij uero, qui liberalius & magis ingenue
 à patribus tractātur, eis nō dubitāt inchoata et dimi-
 diata opera, aliquid etiā uitij habētia, offerre: cōfisi,
 suam obedientiā & animi promptitudinē illis acce-
 piā fore, etiā si minus exacte effecerint qđ uolebāt.
 Tales nos esse oportet, qui certo cōfidamus obsequia
 nostra indulgētissimo patri probatū iri: quātulacūq;
 sint, & quantūuis rudia ac imperfecta. Neq; hęc fi-
 ducia parū nobis necessaria est, sine qua frustra o-
 mnia conabimur. si quidē nullo nostro opere se coli
 reputat Deus, nisi qđ in eius cultū uere à nobis fiat.
 Id autē qđ posset inter illos terrores, ubi dubitatur, of-
 fendatur ne Deus, an colatur nostro opere? Atq; ea
 causa est, cur autor epistolæ ad Hebræos quicquid
 in sanctis patribus bonorū operū fuisse legitur, ad fi-
 dem referat, & ea duntaxat ex fide æstimet. De hac
 libertate illustris est locus in epistola ad Romanos.
 ubi Paulus ratiocinatur, peccatū nō debere nobis do-
 minari: quia nō sumus sub lege, sed sub gratia. Cum
 enim fideles hortatus esset, ne peccatū in eorū mor-
 tali corpore regnaret, neue exhiberent mēbra sua ar-
 ma iniquitatis peccato, sed deo se deuouerēt tanq̄ ex

Hebr. 13

Rom. 6

mortuis uiuentes, et membra sua, arma iustitiæ Deo:
 illi uero cõtra obijcere possent, se adhuc suã carnem
 secũ ferre plenã cõcupiscentijs, & peccatũ in se habi
 tare: subijcit eam cõsolationẽ à legis libertate. ac si di
 ceret: Tametsi nondũ extinctũ peccatũ, ac iustitiam
 in se uiuere plane sentiant, nõ esse tamen cur formi
 dent, & animo deijciãtur, quasi Deum semper offen
 sum habeãt ob peccati reliquias. quãdo per gratiã à
 lege sint manumissi: ne eius regula, sua opera exami
 nentur. Qui uero peccandũ inferunt, quia nõ simus
 sub lege: hãc libertatẽ nihil ad se pertinere intelligãt:
 cuius finis est, nos ad bonũ animare. Tertia: ut nul
 la rerũ externarũ, quæ per se sunt à diuinitate, re
 ligione corã Deo teneamur: quin eas nunc usurpare,
 nunc omittere indifferenter liceat. Atq; huus etiã
 libertatis cognitio perquam nobis necessaria est.
 Quæ si aberit, nulla conscientijs nostris futura est
 quies, nullus superstitionũ finis. Videmur hodie ple
 risq; inepti, qui disceptationẽ mouemus de libero esu
 carniũ, de libero feriarum uestiumq; usu, & simili
 bus (ut illis quidẽ uidetur) frivolis nugis. sed plus istis
 inest momenti, q̃ uulgo creditur. Nã ubi semel se in
 laqueũ coniecerunt cõscientiæ, longũ & inextrica
 bilẽ labyrinthũ ingrediuntur. unde nõ facilis postea
 exitus

exitus patet. Si quis dubitare inceperit, an sibi in lin-
 teis, indusijs, sudarijs, mātilibus, lino uti liceat: nec
 de canabe postea securus erit, tandē & de stuppis in-
 cidet dubitatio. Sec ū enim uoluit, an nō sine man-
 tilijs. cenare possit? an nō sudarijs carere? Si cui pau-
 lō delicatior cibus illicitus uisus fuerit, demū nec ci-
 barium panem, ac uulgaria edulia tranquillus coram
 Deo comedet: dum in mentē ueniet, se uilioribus ad-
 huc cibis posse corpus sustentare. Si in suauiori uino
 hāsitarit, deinde nec uappā cum bona cōscientiæ pa-
 ce bibet. postremo nec dulciorem, mundioremq; alijs
 quā attingere audebit. Deniq; eō demū ueniet, ut su-
 per transuersam (quod dicitur) festucā incedere, ne-
 fas ducat. Non enim hic leue certamen inchoatur,
 sed hoc controuertitur, an his aut illis nos uti Deus
 uelit: cuius uolūtas cōsilijs nostris ac factis omnibus
 præire debet. Hinc alios desperatione in confusione
 abripi necesse est, alios contēpto deo, et abiecto eius
 timore, uiam sibi ruina facere, quā expeditam nō ha-
 beāt. Quicunq; enim tali dubitatione impliciti sunt,
 quoquo se uertant, præsentē ubiq; cōscientiæ offen-
 sionē uident. Scio, inquit Paulus, quia nihil cōmune
 est (per cōmune, prophanū accipiens:) nisi qui existi-
 mat aliquid cōmune, illi cōmune est. Quibus uerbis

Roma. 14

res omnes externas libertati nostræ subijcit, modo
 eius libertatis ratio animis nostris apud Deū cōstet.
 Verum si qua superstitiosa opinio scrupulū nobis ini-
 ciat: quæ suapte natura pura erant, nobis cōtaminan-
 tur. Quare subijcit: Beatus, qui non iudicat seipsum,
 in eo quod probat. At q̄ dijudicat, si ederit, cōdemna-
 tus est: quoniā nō edit ex fide. Porro quod nō est ex
 fide, peccatū est. Inter huiusmodi angustias, q̄ omnia
 secure nihilominus audendo se animosiores osten-
 dūt, nōne se tantundē à Deo auertūt? Qui uero ali-
 quo Dei timore penitius afficiuntur, cum & ipsi co-
 gātur multa admittere auersante cōscientia, formidi-
 ne cōsternantur ac cōcidunt. Omnes quotquot tales
 sunt, nihil donorū Dei accipiunt cum gratiarū actio-
 ne. qua tamen sola nobis omnia in usum nostrum san-
 ctificari, testatur Paulus. Intellego autem gratiarum
 actionē ex animo profectā, qui Dei beneficentiam
 & bonitatē in suis donis agnoscat. Nā multi quidem
 corū, Dei bona esse intelligunt, quibus utuntur, &
 Deum in operibus suis laudāt. sed cum sibi data esse
 persuasum nō habeāt, quomodo gratias Deo ageret
 tanq̄ datori? Videmus in summa, quorsum hæc redat
 libertas: nempe, ut Dei donis, nullo conscientia scru-
 po, nullā animi perturbatione, utamur, in quæ usum
 nobis

nobis à Deo data sunt: qua fiducia et pacem cum eo habeant animæ nostræ, & eius erga nos largitatem agnoscant. Est autē diligenter obseruandum, Christianā libertatē omnibus suis partibus rē spirituales esse: cuius tota uis in formidolosis cōscientijs coram Deo pacificandis posita sit. siue de peccatorū remissione inquietæ sint ac sollicitæ: siue anxie sint, utrū opera imperfecta & uitijs carnis nostræ inquinata, Deo placeāt: siue de rerū indifferentiū usu torqueantur. Quare peruersè interpretantur, uel qui suis cupiditatibus ipsam prætexunt, ut bonis Dei donis abutantur in suā libidinē: uel qui nullā esse putant, nisi coram hominibus usurpatā. ideoq; in ea utenda, nullam infirmorum fratrum rationē habent. Primo genere maiore in modum hoc seculo peccatur. Nullus ferè est, cui sumptuoso esse per facultates liceat, quē nō delectet in cœnarum apparatus, in cultu corporis, in extruēdis domibus, luxuriosus splendor: qui non omni lautitiarū genere inter alios eminere uelit, qui non sibi in suo nitore mirifice blandiatur. Et hæc omnia sub Christianæ libertatis prætextu defenduntur. Aiunt res esse indifferentes. fateor: modo ijs indifferenter quis utatur. Cæterum ubi nimis cupidè appetitur, ubi superbè iactatur, ubi luxuriosè effun-

410 CHRIST. RELIGIONIS

Tit. 1 duntur, ijs uitijs conspurcantur. Inter res indifferentes optime distinguit illud Pauli: Omnia munda mundis. coinquinatis autem et infidelibus, nihil mundum: quando polluta est eorum mens & conscientia. Cur enim maledicuntur diuites, qui consolationem suam habent, qui saturati sunt, qui nunc rident, qui dormiunt in lectis eburneis, qui coniungunt agrum agro: quorum conuiuia cytharam, lyram, tympanū, & unum habent? Certe, & ebur, & aurum, & diuitia, bonae Dei creaturae sunt, hominū usibus permissae: imò dei prouidentia destinatae. Nec ridere aut saturari, aut uas possessiones ueteribus atq; auitis adiungere, aut cōcentu musico delectari, aut unum bibere, usquam prohibitum est. Verum istud quidem. sed ubi rerum copia suppetit, in delitijs uolutari, ac se ingurgitare, mentem & animū inebriare praesentibus uoluptatibus, nouisq; semper inhiare: haec à legitimo donorum Dei usu longissime absunt. Tollant ergo immoderatam cupiditatē, tollant immodicā profusionem, tollant uanitatē & arrogantia: ut pura cōscientia, Dei donis pure utantur. Vbi ad hanc sobrietatem animus compositus fuerit, habebunt legitimi usus regulam. Desit rursus haec moderatio, plebeiae cōmunesq; delitiae nimiae sunt. Nā illud uere dicitur: In buryho &

nudi panno, sæpe animum purpureum habitare: inter
 dum sub bysso et purpura simplicè humilitatē latere.
 Ita in suo quisq; ordine uel tenuiter, uel modice, uel
 splendide uiuat: ut meminerint omnes se à Deo ali,
 ut uiuant, nō ut luxurientur. ac legem hāc Christia
 næ libertatis putent, si cum Paulo didicerint, in qui- Philip. 4
 bus sunt, ijs contenti esse. si norint & humiles esse,
 & excellere. si docti sint ubiq; & in omnibus, & sa
 turari, & esurire, & abundare, & penuriam pati?

Errant et in eo plæriq;, quòd perinde ac si sua liber
 tas incolumis ac salua non esset, nisi testes haberet
 homines, promiscue & imprudēter ea utūtur. Qua
 importuna usurpatiōe infirmos fratres sæpenumero
 offendunt. Videas hodie quosdā, quibus sua libertas
 non uidetur consistere, nisi per esum carniū die ue
 neris in eius possessionē uenerint. Quòd edunt, non
 reprehendo. sed exigenda est ex animis falsa istæc
 opinio. siquidem cogitare debebant, nihil se sua liber
 tate nouum consequi in hominū conspectu, sed apud
 Deum: & tam in abstinendo constitutam esse, q̄ in
 utendo. Si corā Deo nihil referre intelligunt, uescan
 tur ne carnibus, an ouis: rubrisue, an nigris uestibus
 induantur: satis superq; est. Iam soluta est cōscientia,
 cui eius libertatis beneficiū debebatur. Ergo etiamsi
 post

posthac carnibus tota uita abstineat, & colorē uirū
perpetuo ferant, nō minus liberi sunt. Imō ideo liberi
sunt; quia libera cōscientia abstinent. Perniciosissime
uero labuntur, quōd fratrum infirmitatē nullius pensi
habent: quā sic sustineri à nobis decet, ne quid teme
re admittamus cū eius offendiculo. Verū interdum
quoq; interest, corā hominibus asseri nostrā liberta
tem. Et hoc fateor. modus tamen summa cautione te
nēdus est: ne infirmorum curā, quos nobis tantopere
Dominus cōmendauit, abijciamus. Dicā hic itaq; de
scādalis nō nihil, quo in discrimine habēda sint, quæ
cauenda, quæ item negligenda: unde postea statuire
liceat, quis sit inter homines libertati nostræ locus.

Placet autē uulgaris illa partitio, quæ scandalum
aliud datum aliud acceptum tradit: quando & aper
tum scripturæ testimonium habet, nec inepte expri
mit quod significat. Si quid importuna aut leuitate,
aut lasciuiā, aut temeritate, nō ordine, nec suo loco
facias, quo imperiti imbecillesq; offendātur: scanda
lum abs te datum dicitur: quoniam tua culpa factum
fuerit, ut eiusmodi offensio suscitaretur. Ac omnino
scandalum in re aliqua datum dicitur, cuius culpa ab
autore rei ipsius profecta est. Scandalum acceptum
uocatur, cum res alioqui non improbe, nec importu
ne admissa

ne admissa, malevolentia, aut sinistra quadam animi
 malignitate, in offensionis occasione rapitur. Non
 enim hic datum erat scandalum: sed sinistri illi inter-
 pretes sine causa accipiunt. Priore illo scandali gene-
 re, non nisi infirmi offenduntur: hoc autem secundo
 acerba ingenia & pharisaica supercilia. Quare alte-
 rum uocabimus scandalum infirmorum, alterum
 pharisæorum. ac sic libertatis nostræ usum tempe-
 rabimus, ut fratrum infirmorum ignorantia cedere
 debeat, pharisæorum austeritati nequaquam. Quid
 enim infirmitati dandū sit, abunde multis locis osten-
 dit Paulus. Infirmos, inquit, in fide suscipite. item: Ne
 posthac alius aliū iudicemus. Verum illud magis, ne
 offendiculum ponatur fratri, aut lapsus occasio. Et
 multa in eum sensum: quæ ex eo loco peti satius est,
 quàm hic referri. Summa est: ut nos, qui potentes su-
 mus, infirmitates impotentium sufferamus, nec pla-
 ceamus nobis ipsis. Sed unusquisque nostrum pro-
 ximo placeat in bonum, ad ædificationem. Alibi, sed
 uidete, ne quo modo facultas uestra offendiculo sit
 ijs, qui infirmi sunt. itē: Omnia quæ in macello uen-
 duntur edite, nihil interrogātes ppter cōscientiā: por-
 rō cōscientiā uestrā dico, non alterius. Deniq; tales
 estote, ut nullū præbeatis offendiculum, neq; iudæis
 neq;

Rom. 14

1 Cor. 8. 10

Gal. 5.

neq; græcis, neq; ecclesiæ Dei. alio etiã loco: In libertatem uocati estis fratres, tantũ ne libertatẽ uestram detis in occasionem carni, sed per charitatem seruite uobis inuicem. Ita est sanẽ. Libertas nostra non aduersus imbecilles proximos data est, quorum nos per omnia seruos charitas statuit: sed magis, ut pacẽ cum Deo in animis nostris habentes. pacifice etiam inter homines uiuamus. Phariseorũ autem offensio quanti sit facienda, discimus ex uerbis Domini: quibus iubet omitti illos, q̄ cæci sunt, duces cæcorũ. Admonuerant discipuli, eos sermone ipsius offensos fuisse. Respondet: negligendos, nec curandam esse eorum offensionem. Res tamen adhuc incerta pender: nisi teneamus, qui nobis sint habẽdi infirmi, et qui Pharisæi. quo discrimine sublato, nõ uideo q̄ prorsus restet inter offensiones libertatis usus, q̄ nõ sine summo periculo foret. Verũ mihi clarissime defuisse uidetur Paulus, tũ doctrina, tum exẽplis, quatenus uel moderanda sit libertas nostra, uel offendiculis redimẽda. Timotheũ cũ in cõsortiũ suum assumeret, circumcidit: Titum, ut circumcideret, adduci nõ potuit. Diuersa facta: nulla cõsiliij, nec animi mutatio. nepe, in circumcidẽdo Timotheo, cum liber esset ab omnibus, in omnib. semetipsum seruum fecit: & factus est Iudæis quasi

Matth. 15

Actor. 19

Galat. 2

1. Cor. 9

quasi Iudæus, ut Iudæos lucrifaceret: ijs qui sub lege
 erāt, quasi esset sub lege, ut eos q̄ sub lege erāt lucrifa-
 ceret: ijs q̄ sine lege erāt, quasi esset sine lege, ut eos
 lucrifaceret qui erant sine lege. infirmis, quasi infir-
 mus, ut infirmos lucrifaceret, omnib. omnia: ut mul-
 tos seruaret. quēadmodū alibi scribit. Habemus iustā **1. Cor. 9**
 libertatis moderationem, si cū fructu aliquo indiffe-
 renter cōtineri possit. Quid respexerit cum Titū cir-
 cūcidere fortiter abnuī, ipse testatur, sic scribēs: Sed
 neq; Titus, qui mecū erat, cum esset græcus, cōpulsus **Galat. 2**
 fuit circūcidi: propter obiter ingressos falsos fratres,
 qui subintroierāt ad explorandū libertatem nostrā,
 quā habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem
 adigerent: q̄bus ne ad tempus quidē cessimus per sub-
 iectionē, ut euāgelij ueritas maneret apud uos. Habe-
 mus & necessitatem uindicandæ libertatis, si per ini-
 quas exactiones pseudapostolorū ea infirmis cōscien-
 tijs periclitatur. Vbiq; studēdū charitati, & spectan-
 da pximi ædificatio. Omnia, inq̄t alibi, mihi licet: at **1. Cor. 10**
 omnia nō expediūt. Omnia mihi licet: at nō omnia
 ædificāt. Nemo quod suū est quærat, sed quod alte-
 rius. Nihil iā hac regula expeditius: quā, utendū li-
 bertate nostrā, si in pximi nostri ædificationem ce-
 dat: sin ita proximo nō expediat, ea tunc abstinē-
 dum

dum. sunt qui Paulinam prudentiam simulant in ab-
 stinētia libertatis, nihil minus q̄ in officia charitatis
 eā cōferētes. Suae enim quieti ut cōsulāt, omnē liber-
 tatis mentionē sepultā optant. cū non minus inter sū-
 pximorū, libertatē in eorū bonū & ædificationem
 interdum usurpare: quā pro ipsorū cōmodo, eam
 loco moderari. Quicquid autem de cauēdis offen-
 diculis docui, ad res medias & indifferentes referri
 uolo. Nam quæ necessaria sunt factu, nullius offendi-
 culi timore omittenda sunt. Equidem & hic chari-
 tatis rationem haberi decet, sed usq; ad aras: hoc est,
 ne in gratiam proximi, Deum offendamus. Non pro-
 bo eorum intemperiem, qui nihil nisi tumultuando
 agunt, & qui perrumpere omnia malunt, quā dis-
 suere. At nec eos audio, qui cum in mille impietatis
 formas duces se prebent, sic sibi agendū fingunt, ne
 proximis sint offendiculo. quasi non interim proxi-
 morum conscientias in malum ædificent: præsertim
 ubi nulla spe exitus, in eodē semper hærent luto. Et
 si uales homines, seu doctrina, seu uita exēplo sit in-
 statuendus proximus, aiūt lacte pascendū esse: quem
 pessimis exitualibusq; opinionibus imbuūt. Lactis po-
 tu se aluisse Corinthios Paulus cōmemorat. Sed si
 eū inter eos fuisset missa, an sacrificasset, ad præben-
 dum

1. Cor. 3

2. Cor. 3

dum ipsis lactis pastum? At lac uenenū nō est. Mentiuntur ergo, se alere, quos sub blanditiarū specie crudeliter necāt. Atq; ut demus, probandam ad tempus istiusmodi dissimulationē, quousq; tamen pueros suos eodem potabunt lacte? Nam si nunq̄ grandescunt, ut uel tenuem saltē aliquem cibū ferre possint, nec late fuisse unquam educatos certum est. Iam uero cū hac libertatis prærogatiua, qualē antea descripsimus, donatæ fideles conscientie, id Christi beneficio consecutæ sint, ne ullis obseruationum laqueis in ijs rebus implicentur, in quibus eas esse liberas Dominus uoluit: omnium hominū potestate exemptas esse constituimus. Est enim indignum, aut Christo gratiam tantæ suæ liberalitatis perire: aut conscientijs ipsis fructum. Neq; res leuicula existimanda nobis est, quam uidemus tanti Christo constitisse. Ut pote, quam non auro aut argento, sed proprio sanguine aestimauit. ut Paulus non dubitet dicere, irritam fieri eius mortē, si animas nostras hominibus in subiectionem tradimus. Siquidem non aliud agit aliquot capitibus epistolæ ad Galatas, quam Christum nobis obscurari, uel potius extinguui, nisi in sua libertate stent conscientie nostræ: à qua certe exciderunt, si possunt hominum arbitrio, legum ac constitutio-

num uinculis illaqueari. Verum ut res est cognitu dignissima, ita longiori magisq; perspicua explicatione indiget. Statim enim atq; de humanarum constitutionum abrogatione uerbum factum est, ingentes turbæ partim à seditiosis, partim à calūniatoribus commouentur: quasi uniuersa simul tollatur ac subuertatur hominum obedientia. Ad eum ergo lapidem ne quis impingat, animaduertamus duplex esse in homine regimen: alterum spirituale, quo conscientia ad pietatem & cultum Dei instituitur: alterum politicum, quo ad humanitatis & ciuilitatis officia, quæ inter homines seruanda sunt, homo eruditur. Vulgo non improprie nominibus, quibus significatur, priorem illam regiminis speciem ad animæ uitam pertinere: hanc autē, in his, quæ præsentis uitæ sunt, uersari. non quidem in pascendo, aut uestiendo: sed in præscribendis legibus, quibus homo inter homines uitam honeste modesteq; exigat. Nam illa in animo interiori sedem habet: hæc autem externos mores duntaxat componit. Alterum uocare nobis liceat regnum spirituale, alterum regnum politicum. Hæc autem duo, ut partiti sumus, seorsum singula dispicienda: & dum alterum tractatur, auocandi auertendiq; ab alterius

ab alterius cogitatione animi. Sunt enim in homine
 ueluti mundi duo, quibus et uarij reges, et uariæ leges
 præesse possunt. Cum ergo ad hoc spirituale re-
 gnium pertineat, quicquid de Christiana libertate à
 nobis dictum est, in hoc sermone nullum aduersus
 politicum legum aut legislatorum ordinem nobis cer-
 tamen est: sed contra potestatem, quam usurpant si-
 bi, qui pastores ecclesiæ uideri uolunt: re autem uera
 seuisissimi sunt carnifices. Quas enim leges condunt,
 spirituales esse aiunt, ad animam pertinentes: & eas
 ad uitam æternam necessarias affirmant. sic autem
 regnum Christi inuaditur, sic libertas ab ipso fide-
 lium conscientijs data, opprimitur penitus ac disijci-
 tur. Taceo nunc, quanta impietate legum suarum ob-
 seruationem faciant: dum ex ipsa & peccatorum re-
 missionem, & iustitiam quærere docent: dum totam
 religionis & pietatis summam in ipsa statuunt. Hoc
 unum cõtendo, necessitatẽ imponi conscientijs non
 debere, in quibus rebus à Christo liberãtur: nec nisi
 liberatæ (ut antea docuimus) quiescere apud Deum
 possunt. Vnicũ regem agnoscãt, suũ liberatorẽ Chri-
 stum: & una libertatis lege, nẽpe sacro Euãgelij uer-
 bo, regantur oportet: si gratiã, quã in Christo semel
 obtinuerũt, retinere uolũt, nulla seruitute teneãtur,

nullis uinculis adstringantur. Fingunt quidem Solones isti, suas cōstitutiones, leges esse libertatis, suauē iugum, onus leue: sed mera esse mendacia quis non uideat? Nullam ipsi quidem legum suarū grauitatem sentiunt, qui abiecto Dei timore, tam suas quā diuinas leges secure ac strenue negligunt. Qui uero aliena salutis suæ cura tanguntur, plurimū abest ut se liberos existiment, quamdiu his laqueis implicantur.

1. Cor. 7 Videmus quanta cautione uersatus sit in hac parte Paulus, ut ne una quidem in re laqueū iniicere ausus fuerit. neq; id nulla causa. Prospiciebat certe quantum ulnus infligeretur conscientijs, si earum rerum necessitas illis imponeretur, quarū relicta esset à Domino libertas. Contrā, numerari uix possunt cōstitutiones, quas isti grauisime æternæ mortis denunciatione sanxerunt, quas seuerissime exigunt, seu ad salutem necessarias. & in his permultæ sunt obseruatū difficillimæ: omnes uero in turba impossibiles. tantus est aceruus. Quī ergo fieri poterit, ut non extrema anxietate & terrore perplexi irantur, quibus tanta difficultatis moles incumbit? Quare breuiter ex ijs, quæ iam docuimus, cōstituendū est: nullis talibus cōstitutionibus cōscientias nostras apud Deum obstringi, quæ in hoc ferūtur, ut animas intus coram Deo

Deo ligent: et religionē iniiciant, ac si de rebus ad salutē necessarijs præciperēt. Tales aut sunt oēs, quæ ecclesiasticæ cōstitutiones hodie uocantur: quæ pro uero ac necessario Dei cultu ingerūtur. Atq; ut sunt innumeræ, ita infinita sunt ad captādas illaqueādasq; animas uincula. Quid igitur? Nullane est potestas ecclesiastica? Hæc enim cogitatio simpliciores multos anxios habet, quibus nos potissimū scribimus. Respōdemus, Esse sanē: sed quæ in ædificationem data sit, ut Paulus testatur, non in destructionē. qua qui legitime utūtur, nihil se plus esse existimāt, q̄ ministros Christi, & dispensatores mysteriorū Dei. Eā recte definiērit, q̄ appellarit uerbi Dei ministeriū. his enim finibus à Christo terminata est, cū mandauit Apostolis, irent, ac docerēt omnes gentes, quæcunq; illis præceperat. Cuius mādati legem utinā sibi propositam esse meminissent, qui ecclesiæ Dei olim præfuerunt, & nunc etiā præsunt. ita, & ueris pastoribus præclare sua cōstaret dignitas: nec de potestate falso gloriarentur, qui populum Dei plusquam tyrannica iniquitate uexāt. Nam hic memoria repetendum est, quod obiter quodā loco indicauius. Quicquid autoritatis ac dignitatis scriptura, siue prophetis, siue sacerdotibus, siue Apostolis, siue Apostolorum successoribus

2. Cor. 10

et 13

1. Cor 4

Matth. ult.

cessoribus defert: id totum non hominibus ipsis da-
 ri, sed ministerio, cui præfæcti sunt. Vel (ut expedi-
 tius loquamur) uerbo Dei, in cuius ministeriū uocati
 sunt. Ut enim ordine omnes persequamur, tā prophē-
 tas & sacerdotes, q̄ Apostolos & discipulos: nō re-
 periemus ulla iubendi, docendi, aut respondendi po-
 testate fuisse præditos, nisi in nomine & uerbo Do-
 mini. Mosche ipsum, prophetarū omniū primū, audi-
 diri uoluit Dominus. Sed quid ille mādauit, aut omni-
 no nunciauit, nisi à Domino? neq; enim aliud pote-
 rat. Prophetas suos olim cōstituit super gentes & re-
 gna, ut euellerent & extirparent, perderent & sub-
 uerterent, ædificarent & plantarent. sed simul addi-
 tur: Ideo q̄ iam in eorum ore uerba sua dederat. Neq;
 enim ex ipsis pphetis ullus os aperuit, nisi Domino
 uerba præeunte. Vnde illa toties apud eos repetita:
 Verbū Domini, onus Domini, Os Domini locutum
 est, Visio à Domino, Dicit Dominus exercitūū. Et
 Iesa. 6 merito. Exclamabat enim Iesaias, polluta sibi esse la-
 iere. 1 bia. Ieremias, se nescire loqui fatebatur, q̄ puer esset.
 Quid ab illius polluto, aut huius fatuo ore p̄dire po-
 terat, nisi immundū aut insulsum, si suū ipsi sermonē
 locuti essent? sancta uero & pura illis labia fuerunt,
 cum spiritus sancti cœperūt esse organa. Ac quæ in
 uniuersum

uniuersum fuerit prophetarū functio, pulchre apud
 Ezechielē describitur. Fili hominis, speculatore de- Ezech. 3
 di te domui Israēl. audies igitur ex ore meo uerbū, et
 nunciabis illis ex me. Qui audire iubetur ex ore Do- Ierc. 23
 mini, nōne quicq̄ ex se cōminisci phibetur? Quid ue-
 ro est nūciare a Domino, nisi sic loqui, ut cōfidenter
 iactare possit, nō suū esse, sed Domini uerbū quod at-
 tulerit: Tātundē est apud Ierem. alijs uerbis: Prophe-
 ta apud quē est somniū, narret somniū: & qui habet
 uerbū meū, loquatur uerbū meum uerū. Quid paleis
 ad triticū? inquit Dominus. De sacerdotibus quoq; Deut. 17
 praecepit Dominus, ut uerbū legis ex eorū ore requi- Mal. 2
 reretur. sed causam simul adiecit: Quia angeli Domi- Matth. 5
 ni exercitiū sunt. Iam & in Apostolos respiciamus. Luc. 10
 Multis quidē et insignib. elogijs ornātur, q̄ lux mun- Ioan. 20
 di sint, & sal terrae: q̄ pro Christo audiendi: q̄ quae
 cunq; in terra ligauerint, aut soluerint, ligata erūt ac
 soluta in caelo. Verū suo nomine prae se ferūt, quan-
 tū sibi in suo munere permissū sit. Apostolos esse o-
 portet, qui nō garriant quicquid collibitū fuerit: sed
 mandata eius, a quo missi sunt, bona fide perferant.
 Ecce, dicebat illis Christus, quemadmodum misit Ioan. 20
 me uiuēs pater, ita & ego mitto uos. Quomodo autē
 a patre missus fuerit, altera sua uoce testatur. Do-

Ioan. 7 *ctrina, inquit, mea nō est mea: sed eius, qui me misit, patris. Hanc legem, quam sibi Christus quoque imposuit, Apostolis profecto, & Apostolorum successoribus, detrectare nefas fuerit. Quamquā longe etiam diuersissima est ratio. Ipse enim æternus ac*

Coloss. 2 *sic à patre accepit, ut simul omnes scientiæ & scientiæ thesauros habuerit in se recōditos. Ex hoc fonte hauserunt omnes prophetæ, quicquid unquam cælestium oraculorū ediderunt. Ex eodē Adam, Noah,*

Abraham, Isaac, Iacob, & alij, quoscunq; ab initio Deus sui cognitione dignatus est, hauserunt & ipsi quoq; quicquid cælestis doctrinæ didicerunt. Nam si fuit illud perpetuo uerum (ut certe fuit) quod dice-

bat Ioannes baptista: Neminē unquā Deum uidisse,

Matth. 11 *sed unigenitum filium, qui est in sinu patris, enarra- uisse nobis. et alterū ipsius Christi uerbū: Quod nemo patrem uiderit, nisi filius, & cui filius uoluerit reuelare. quomodo Dei mysteria, aut animo comprehendissent, aut elocuti essent, nisi docente filio, cui soli patent arcana patris? Deum itaq; non aliter cognouerunt sancti illi homines, quā ipsum in filio, uelut in speculo, intuiti: nec aliter de Deo uaticinati sunt prophetæ, q̄ eiusdem filij spiritu. seu quis ita dici*
malit:

malit: non alia ratione se unquam manifestauit homi-
 nibus Deus, quam per filium, hoc est, unicam suam
 sapientiam, lucem, ac ueritatem. Hæc uero sapiētia,
 tametsi sese antea uarijs modis exeruerat: nec sic qui
 dē tamē adhuc ad plenū elucebat. Verū ubi demum
 in carne manifestata est, quicquid humana mente de
 Deo cōprehendi potest, & quicquid cogitari debet,
 pleno ore nobis edisseruit. Nō enim p̄fecto uulgare
 aliquid prædicare uoluit Apostolus, cū scripsit Deū
 olim multifariā multisq; modis patribus locutū fuisse
 per p̄phetas, at extremis his dieb. nobis in dilecto fi-
 lio suo locutū esse. Significat enim, imò aperte decla-
 rat, Deū non posthac, ut antea, per alios subinde atq;
 alios locuturū: nec p̄phetias additurū prophetijs, aut
 reuelationes reuelationibus: sed sic oēs docendi par-
 tes in filio suo cōpleuisse, ut hoc ultimū æternūq; ab
 eo nobis habendū sit testimoniū. Qua ratiōe totum
 hoc noui testamenti tempus, ex quo cū Euangelij sui
 prædicatione nobis apparuit Christus ad diem usq;
 iudicij, per horā nouissimā, nouissima tēpora, nouissi-
 mos dies (ut alibi obiter indicauimus) designatur.
 Quò, perfectiōe doctrinæ Christi cōtenti, discamus
 nullā ultra nouā aut nobis fingere, aut ab alijs confi-
 ctā admittere. Itaq; nō temere pater filiū ad nos mit-

Hebr. 1

Matth. 17

tens, singulari prærogatiua doctorē nobis præfecit: ipsum, non hominū quenq̄, audiri præcipiens. Paucis quidē uerbis nobis eius magisteriū cōmendauit, cum dixit: Ipsum audite. sed quibus inest plus quiddā ponderis ac energie, q̄ uulgo existimetur. Perinde enim est, ac si ab omniū hominū doctrinis adductos, huic uni nos sitisset, ab uno omnē salutis doctrinā petere iussisset, ab uno pendere, in uno hærere. deniq; qd̄ uerba sonāt uni auscultare. Et sanè, quid iā ab homine aut expectari, aut expeti debeat, ubi uerbū ipsum uitæ familiariter nobiscū in carne nostra uersatū est? Nisi forte spes sit, ab homine posse Dei sapientiā superari. Quin omniū hominū ora clausa esse cōuenit; postq̄ semel locutus est ille, in quo cœlestis pater oēs scientiæ & sapientiæ thesauros uoluit esse absconditos. Et sic quidē locutus est, ut & Dei sapientiā (quæ nulla in parte hiulca est) & Meschiah (a quo omniū reuelatio expectabatur) decebat: hoc est, ut alijs post se nihil dicēdū reliquerit. Vnū, inquā, Christiū tacentibus omnibus loqui, unū omnib. om̄sib. & contemptis audiri oportet. Hoc enim eius proprium est, ut Matth. 7 doceat quasi potestātē habens. Et nihil apertius dici Matth. 23 poterat, q̄ quod ipse ait discipulis: Vos aut̄ nolite uocari rabbi, unus enim magister uester Christus. Deinde

inde, quo altius eorū animis uerbum illud insideret, bis eodē loco repetit. Hoc ergo unum Apostolis relictum est, & eorū successoribus etiam nū restat, eam legē diligēter retinere, qua eorū legationē Christus limitauit, cum iussit: Irent, ac docerēt omnes gentes, *Matth. ult.* nō quæ temere ipsi apud se essent fabricati, sed quæcunq; ipsis præceperat. Nec aliud aut sibi, aut alijs reliquit Apostolus Petrus, optime à magistro edoctus, quantū sibi liceret: Qui loquitur, inquit, loquitur sermones Dei. *1. Pet. 4* Quid hoc aliud est, q̄ omnes humanæ mentis inuentiones (à quocunq; tandē capite profectæ sint) arcere: ut purus sermo dei in fidelium ecclesia doceatur ac discatur? omniū hominū, cuiuscunq; sint ordinis, placita tollere: ut solius Dei decreta statuātur? Hæc sunt arma illa spiritualia, potentia *2. Cor. 10* Deo, ad demolitionē munitiōnū: q̄bus cōsilia demoliantur fidi Dei milites, et omnē celsitudinē, quæ extollitur aduersus cognitionē Dei: & captiuā ducant omnē cogitationē, ad obediendū Christo: & promptā habeāt uindictā, aduersus omnē inobediētā. En plane ac perspicue definitā potestatem, qua ecclesiæ pastores, quocunq; demū nomine uocētur, præditos esse conuenit: nempe, ut uerbo Dei, cuius positi sunt ministri ac dispēsatores, cōfidēter omnia audeāt: eius maiestati omnē mundi uirtutē, gloriā, sublimitatem,

cædere atq; obedire cogant: ipso omnibus, à summo usq; ad nouissimum, imperent: Christi domum ædificent, Satanæ regnum subuertāt: oues pascant, lupos interficiant: dociles exhortentur & instituant, rebelles & peruicaces arguant, increpent, reuincant, soluant, ligent, fulgurent deniq; & fulminent: sed omnia in uerbo Dei. Istæ uero potestas si cum ea conferatur, qua se hæctenus in populo Dei uenditarunt spirituales isti tyranni, qui episcopos & animarum rectores simulant, nihilo melior erit consensus, quàm Christo cum Belial. Primū quidem, fidem nostram suo arbitrio stare & cadere uolūt: ut quicquid ipsi in utranq; partem constituerint, firmum animis nostris statumq; sit. Ut siue quid probauerint, ipsum nobis nulla dubitatione probari: siue quid damnauerint, ipsum quoq; pro damnato esse oporteat. Hinc illa inter eos axiomata: Penes ecclesiam esse, condere fidei articulos: Ecclesiæ autoritatem sacræ scripturæ autoritatem æquare: Christianū non esse, nisi qui in omnia sua dogmata, tã affirmatiua quam negatiua, uel implicita uel explicita fide, certo cōsentiat. Et eiusdem formæ alia quædam. Deinde uolunt & conscientias nostras suo imperio subiectas esse, ut quascunq; leges tulerint, nos maneat obediendi necessitas,

cessitas. Interim sua libidine, cōtemp̄toq; Dei uerbo, cudunt dogmata, quibus certam postea fidem haberi postulent: & leges scribunt, quarum necessariam faciunt obseruationem. Atqui hanc in asserendis nouis dogmatibus & condendis fidei articulis licentiam, quam Apostolis ipsis sublatā esse nuper ostendimus, sibi nō iure uendicāt. Quodsi nōdum acquiescunt, Paulus certe se fidei Corinthiorū negabat domina- 2. Cor. 1
ri quorū à Domino erat ordinatus Apostolus. Si hāc docendi libertatem agnouisset, nunquam hanc disciplinam tradidisset eorum ecclesie, ut duobus aut tri- 1. Cor. 14
loquentibus prophetis, cæteri dijudicarent. Quodsi alteri sedenti reuelatum esset, prior taceret. Sic enim nemini pepercit, cuius auctoritatem uerbi Dei censuræ nō subijceret: sed multo adhuc clarius alibi, fidem Rom. 10
nostram ab omnibus hominum traditionibus ac figmentis liberat, cum ait, fidem esse ex auditu, auditum autem per uerbū Dei. Scilicet, si à solo Dei uerbo pendet fides, si in illud solum respicit & recumbit, quis iam hominis uerbo locus relinquitur? Legum uero serēdarū potestas cū & ipsa Apostolis incognita fuerit, & toties ecclesie ministris, per uerbū Dei, adempta: miror quī eam, præter apostolorum exemplum, & contra manifestum Dei interdictum, ad se trahere

trahere aufiat. Non enim ambiguum est quod scri-
 bit Iacobi 4: Qui iudicat fratrem, iudicat legem. Qui
 legem iudicat, non est obseruator legis, sed iudex.
 Vnus autem legislator, qui potest seruare & perdere.
 Idipsum apud Iesaiam dictum erat, quanquam paulo
 obscurius: Dominus rex noster, Dominus legislator
 noster, Dominus iudex noster, ipse saluauit nos. Au-
 dimus ab Iacobo uitæ & mortis arbitrum pronunci-
 ari, qui ius habet in animam. Cum autem id sibi ne-
 mo hominum sumere possit: Deum igitur unicum
 animarū regem agnosci oportet, penes quem unum
 seruādi perdendiq; potestas est: aut (ut illa Iesaiæ uer-
 ba sonant) & regem, & iudicem, & legislatorem
 & saluatorem. Petrus quoque, cum pastores offi-
 cij sui admonet, sic gregem pascere hortatur, ne do-
 minia exerceāt aduersus clericos. quo nomine hæredi-
 tatem Dei, hoc est, fidelium populum significat. En
 præcisum, adeoque à radice reuulsum quicquid sibi
 potestatis uendicant, qui se sine uerbo Dei efferre
 uolunt. Non enim quicquam Apostolis datum, quo
 suam ipsi doctrinam & suum regnum stabiliant: sed
 duntaxat, quo regnū ac doctrinā Dei magnificent.
 Audio, quid ipsi pro se respondeāt: Suas traditiones
 non à se, sed à Deo esse. non enim se propria com-
 menta

menta effutire: sed quod à spiritu sancto acceperint,
 ueluti per manus tradere Christiano populo, cui re-
 gendo, diuina prouidentia, præfecti sunt. Rationes
 etiam, quibus id ipsum confirmant, addunt. Luculen-
 tas extare promissiones, quibus Christus, spiritus
 sui præsentiam ecclesiæ suæ nunquam defuturam
 pollicetur. Extare præclara elogia, quibus diuina
 uoce insignita est: quòd sancta sit & immacula- Ephes. 5
 ta, sine ruga, sine macula, & quæ in eandem sen-
 tentiam ex scripturis afferri possunt. Quare si cui
 iam dubia sit ecclesiæ autoritas, eum non in ec-
 clesiam modo, sed in Christi quoque spiritum im-
 pium ac contumeliosum esse, cuius ductu ecclesia
 proculdubio regitur. Qua ratione pro ethnico & Matth. 18
 publicano haberi uoluit Christus, qui ecclesiam
 non audierit. Itaque, eorum opinione istud constan-
 ter conuenire inter omnes debet: Ecclesiam erra-
 re non posse, in his quæ necessaria sunt ad salutem.
 lam uero, quod de ecclesia dicitur, id totum sibi cõpe-
 tere aiunt. Aut enim ecclesiam totam corruere: aut
 sese cõsistere, quorum humeris sustineatur ipsa, ac
 consistat. Eandem ergo certitudinem ueritatis, quæ
 apud ecclesiam est, habere etiam ecclesiæ concilia:
 quibus

quibus ipsa uere representatur, & ne errare possint; immediate regi à Spiritu sancto. His autem impetratis, simul conficitur, eorū traditiones, Spiritu sancto esse reuelationes: quæ nisi impiæ ac Deo contempto, contemni nequeāt. Et ne quid tentasse uideantur sine magnis autoribus, bonam suarum obseruationū partem ab Apostolis fluxisse credi uolunt.

Cuiusmodi sunt pro defunctis orationes, & uniuersa penè suarū ceremoniarū disciplina. Id enim extra controuersiam ponūt, reuelata apostolis plæraque à Christi ascensu, quæ scriptis comprehensa non sint.

Ioan. 16

Quando illis à Domino dictum sit: Multa habeo uobis dicere, quæ nō potestis portare modò, scietis autem postea. Et satis uno exemplo ostendi cōtendunt,

Acto. 15

quid in cæteris fecerint Apostoli. Quando in unum coacti, ex concilij sententia, gentibus omnibus denunciarunt, ut se ab idolothytis, suffocato, & sanguine abstinerent. Verū q̄ friuola sint hæc omnia & plane ludicra, faciam ut nullo negotio p̄spiciāt ijs, qui mecum singula ordine dispicere uolent. equidem eos hortarer, ut huc animū serio aduerterent: si quid docendo proficere me apud eos posse considerem. Sed quando illis, ommissa ueritatis ratione, hoc unum propositum est: rem suam, quacunq; licet uia, agere: neq;

neq; mihi cum illis esse negocium arbitrabor. Pauca tantum dicam, quibus sese boni uiri, & ueri studiosi, quos initio erudiendos suscepimus, ab illorum captiōnibus expedire possint. Tales ergo mihi admonendi sunt, ne e mentito ecclesie prætextu, quo sine causa superbiunt isti plusquā fontici & capitales ecclesie hostes, cōmoueantur. Neq; enim aliud prætendunt, quā Iudæos olim obtendisse apparet, cū à prophetis Domini, cæcitatibus, impietatis, idololatriæ, arguerentur. Nam ut illi templū, ceremonias, sacerdotia gloriose iactabant: quibus rebus ecclesiam, magno (ut sibi uidebantur) argumento, metiebantur: ita pro ecclesia externæ quædā laruæ nunc nobis opponuntur, quæ longe sæpe absunt ab ecclesia: et citra quas ecclesia optima constare potest. Quare neq; alio argumento refutandi nobis sunt, quā quo aduersus illam stultam Iudæorum confidentiam contendebat Ieremias: nempe, ne gloriantur in uerbis mēdacibus, Iere. 7 dicentes, templum Domini, templum Domini, templum Domini est. quando nihil Dominus alicubi suum agnoscit, nisi ubi uerbum suum auditur, ac religiose obseruatur. Hæc enim perpetua est nota, qua signauit suos Dominus noster: Qui est ex ueritate, Iohan. 10. 18 inq; audit uocē meā. itē: Ego sum pastor ille bonus,

E & cogno

& cognosco oues meas, & cognoscor à meis. oues
 meae uocem meam audiunt, & ego cognosco eas, et
 sequuntur me. Pau'o autem antè dixerat, oues pasto-
 rem suum sequi, quia nouerunt uocem eius: alienum
 autem non sequi, sed effugere ab eo, quia non noue-
 runt uocem alienorū. Quid igitur sponte in censen-
 da ecclesia insanimus, cum eam minime dubio sym-
 bolo designarit Christus? quod ubicunq; spectatur,
 fallere non potest, quin illic ecclesiam certo osten-
 dat: ubi uero abest, nihil restat quod uerā ecclesie
 significatiōē dare possit. Quin potius Ieruschalam
 à Babylone, Christi ecclesia à sathanæ coniuratio-
 ne, hoc discrimine distinguenda est, quo eas inter se
 Christus distinxit. Qui ex Deo est, inquit, uerba
 Dei audit: propterea non auditis, quia ex Deo non
 estis. In summa: cū ecclesia regnū sit Christi, cognet
 autem non nisi per uerbum suum, an ullis iam obscu-
 rū erit, quin illa mendacij uerba sint, quibus Christi
 regnū absq; eius sceptro, id est, sacro sancto eius uer-
 bo esse fingitur? Quòd si detractis laruis ac fucis
 omnibus, id uere (quod nobis curæ in primis esse de-
 bet. ac nostra etiam potissimū refert) intuemur, qua-
 lem scilicet habere sibi ecclesiam uelit Christus, ut
 ad ipsius regulam nos formemus ac comparemus: fa-
 cile

Ioan. 8

cile nobis constabit, ecclesiam non esse, quæ præteritis uerbi Dei finibus, ferendis nouis legibus, & noua religionis specie excogitanda, lasciuit ac luxuriat. An nõ enim illa semel ecclesiæ dicta lex æterna manet? Quod præcipio tibi, id obseruabis ut facias. nõ addes quicquam, neq; detrahes. et alibi: Non addas ad uerbũ Domini, neq; minuas ex eo: ne te forte arguat, inueniarisq; mendax. Id cum ecclesiæ dictum negari non possit, quid aliud quàm ipsius contumaciam prædicant, qui post talia interdicta, addere nihilominus & admiscere de suo, uerbo Dei, ansam fuisse iactant? Absit autem ut eorum mendacijs assentiamur, quibus tantam ecclesiæ contumeliam irrogant. sed falso ecclesiæ nomẽ prætendi intelligamus, quoties de ista humanæ temeritatis libidine agitur, quæ sese intra uerbi Dei præscripta cõtinere non potest, quin procaciter exultet, ac in suas inuentiones excurrat. Nihil in uerbis istis inuolutum, nihil obscurum, nihil ambiguum: quibus, addere uerbo Dei aut detrahere quicquã uetatur uniuersa ecclesia, cum de Domini cultu & religione agitur. Non à semetipso degenerauit Dominus, qui nulla re tantopere se offendendam pridem declarauit, quàm dum humanis inuentionibus colitur. Vnde illæ apud prophetas præ-

Deut. 12

Prouer. 30

clara uoces, quæ auribus nostris continenter inso-
 nare debuerant: Non sum locutus cum patribus ue-
 stris, neq; præcepi eis, quo die eduxi eos de terra Ae-
 gypti, uerba de holocausto & sacrificio. sed hoc uer-
 bum præcepi eis, dicens: Audite uocem meam, & ero
 uobis Deus, & eritis mihi populus, & ambulabitis
 in omni uia quam mādauero uobis. item: Contestan-
 do cōtestatus sum patres uestros, audite uocem meam.
 Alij q; eiusdē generis. sed hæc in primis, ac præ alijs
 omnibus insignis: Nunquid uult Dominus holocau-
 sta & uictimas, & nō potius, ut obediatur uoci Do-
 mini? Melior est enim obedientia, quàm uictimæ: &
 auscultare magis, quàm offerre adipem arietū. Quo-
 niam quasi peccatum ariolandi, repugnare: & quasi
 idololatriæ iniquitas, non acquiescere. Quicquid igitur
 humanarum inuentionum hac in parte ecclesiæ
 autoritate defenditur, cum ab impietatis crimine ex-
 cusari nequeat, falso ecclesiæ id imputari, arguere
 promptum est. Hac ratione in istam humanarū tra-
 ditionum tyrannidem, quæ sub ecclesiæ titulo super-
 ciliose nobis ingeritur, libere inuehimur. Non enim,
 quod nostri aduersarij ad faciendam nobis inuidiam
 inique mentiuntur, ecclesiam ludibrio habemus: sed
 obedientiæ laudem, qua maiorem nullam agnoscit,
 illi

illi tribuimus. Ipsi potius uehementer sunt ecclesiæ iniuri, qui aduersus Dominum suum cõtumacem illam faciunt, dum ultrà progressam fingūt, quàm per Dei uerbum licuerit. Ut taceam, insignem esse impudentiam, cum pari malitia coniunctam, assidue de ecclesiæ potestate uociferari: interim, & quid illi à Domino mandatum sit, & quam Domini mandato obedientiam debeat, dissimulare. At si nobis, ut par est, animus fuerit cum ecclesia consentire: hoc magis ad rē pertinet, spectare ac meminisse, quid nobis ac ecclesiæ uniuersæ à Domino præcipiatur: ut illi uno consensu obediamus. Non enim dubiū est, quin cum ecclesia optime cõsensuri simus, si nos Domino per omnia obedientes præstemus. Verum habet ecclesia amplissimas promissiões, quòd nunquā à sponso suo Christo sit deferenda, quin eius spiritu ducatur in omnem ueritatē. Principio, quas cunq; promissiones allegare solent, non minus singulis fidelibus datæ sunt, quàm toti fidelium populo. Nam tamesi duodecim Apostolis loquebatur, cum dicebat Dominus: Ecce ego uobiscū sum, usq; ad cõsummationem seculi. item: Ego rogabo patrem, & alium consolatorem dabit uobis, ut maneat uobiscum in aeternū: spiritum ueritatis, quem mundus non potest accipere:

Matth. ult.
Ioan. 14

E 3 quia

quia nō uidet eū, nec scit eū. uos autē cognoscitis eū,
quia apud uos manet, & in uobis erit. Nō tamen nu-
mero duodenario id pmittebat: sed illis singulis, &
alijs etiā discipulis, uel quos iā assumpserat, uel quos
postea erat assumpturus in suum regnum. Cum autē
tem huiusmodi promissiones eximie consolationis
plenas sic interpretantur, quasi nemini Christiano-
rū data sint, sed uniuersae simul ecclesiae: quid aliud
quā Christianis omnibus consolationem tollunt,
quae inde ad ipsos redire debuerat? Neq; hic nego,
quin Dominus diues in omnes misericordia et boni-
tate, in quosdam tamen singulariter largius se & lo-
cupletius effundat (ut necesse est eos, qui alijs docto-
res constituti sunt, maioribus pollere donis.) non,
1. Cor. 12 quin ipsa sua dona, ut uaria sunt & multiplicia, uarie
distribuat. non deniq;, quin ipsa piorum societas, ta-
li donorum uarietate instructa, longe uberiori et am-
pliori caelestis sapientiae thesauro praedita sit, quā
seorsum singuli: sed quia illis concedendum non est,
ut istaec Domini uerba in alium sensum, quā quo
dicta sunt, peruerse torqueant. Simpliciter ergo fa-
temur id quod res habet: Dominum perpetuo suis
adesse, & eos spiritu suo regere: hunc spiritum non
esse erroris, ignorantiae, mendacij, aut tenebrarum:
sed

sed reuelationis, ueritatis, sapientiæ, ac lucis: à quo
 non fallaciter discant, quæ sibi à Deo donata sunt: 1. Corin. 2
 hoc est, quæ sit spes uocationis suæ, & quæ diuitiæ Ephes. 1
 gloriæ hæreditatis Dei, & quæ supereminens ma-
 gnitudo uirtutis eius in omnes credentes. Præterea,
 Dominum eam in ecclesia sua posuisse gratiarum di Ephes. 4
 uisionem, ut semper essent, qui ad ipsius ædificatio-
 nem singularibus donis excelleret. Dedit enim Apo-
 stolos, prophetas, doctores, pastores: qui oēs diuersis
 quidem ministerijs, sed uno animo in cōmunem ec-
 clesiæ ædificationem incumberent: donec occurrā-
 mus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filij Dei,
 in uirum perfectum, in mensuram ætatis plenitudi-
 nis Christi. Verum cum primitias & quendam dum
 taxat gustum eius spiritus percipiant in hac carne
 fideles, etiā qui excellentioribus illis gratijs præ alijs
 donati sunt: nihil illis potius restat, quàm imbecilli-
 tatis suæ conscios, sese intra fines uerbi Dei solícite
 continere: ne si sensu suo longius euagentur, à recta
 uia protinus aberrant. Et sanè minime quoq; dubiū
 esse debet, quin si à uerbo Dei uel paucillum defle-
 ctant, in multis labi contingat. quatenus scilicet spi-
 ritu illo adhuc uacui sunt, quo solo docente myste-
 ria Dei perspiciuntur. Nam quòd Paulus scribit, Ephes. 4
E 4 Chri-

Christum mundasse ecclesiam lauacro aquæ, in uerbo uitæ, ut exhiberet sibi gloriosam sponsam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, ed ut sit sancta et immaculata: magis docet, quid quoti die in suis operetur Christus, quod quid iam profecerit. Nam si eos in dies sanctificat, expurgat, expolit, maculis abstergit: certe adhuc natus ac rugis quibusdam aspersos esse, eorumque sanctificationi deesse non nihil constat. Ecclesiam uero sanctam immaculatam iam censere, cuius membra omnia maculosa, et nonnihil impura sint, quod inane ac fabulosum est? Verum est itaque, quod Christus ecclesiam lauacro aquæ mundauerit in uerbo uitæ: hoc est, remissione peccatorum abluerit, cuius abluitionis symbolum est baptismus. atque id quidem, ut eam sibi sanctificaret. At eius sanctificationis initium hic duntaxat uisitur, finis uero et solidum complementum extabit, cum sanctus sanctorum Christus sua sanctitate, uere et solide, ipsam implebit. Quamobrem tanta istarum promissionum amplitudine confisa fidelium ecclesia, habet unde fidem suam præclare sustineat. quando nihil addubitat, quin spiritum sanctum semper habeat optimum ac certissimum recte uitæ ducem. Nec uana fiducia nititur. non enim is est Dominus, qui frustra suos lactet, et fidei datæ decoquat.

quat. rursum, tanta ignorantiae ruditatisq; conscientia & cognitione edocta, ut castam sponsam & sobriam discipulam decet, à magistri ei sponsi sui ore assidue ac sedulo pendet. Non ex se sapit, non ex se cogitat quicq; sed sapientiae suae terminum statuit, ubi loquendi finem ille fecerit. atq; ita simul, & omnib. rationis suae inuentis diffidit. In quibus autem uerbo Dei nititur, nulla diffidentia aut haesitatione uacillat: sed magna certitudine ac constantia firma conquiescit. Itaq; nihil mirum, si singulari à Deo elogio ecclesiae suae auctoritatem nobis comendauerit Christus: Matth. 18
 ut haberi uoluerit pro ethnico & publicano, qui audire ipsam noluerit. addens etiã non uulgarẽ promissionem: Vbi duo aut tres conuenerint in nomine suo, ibi se futurum in medio eorum. At ualde mirum est, tam nihil esse frontis istis nebulonibus, ut ferocire inde audeant. Quid enim tandem obtinebunt, nisi non spernẽdũ esse ecclesiae cõsensum, quæ nunq; nisi in ueritatẽ uerbi Dei, consentit? Ecclesia audienda est, inquit. Quis negat? quandoquidẽ nihil pronunciat, nisi ex uerbo Domini. Si plus aliquid postulãt, nihil postulationi suae uerba hæc Christi suffragari sciant. Nã cũ his promissio data sit, qui congregantur in Christi nomine, & talis cœtus ecclesia uocetur,

ecclesiã esse nõ cõcedimus, nisi quæ in Christi nomi-
 ne cõgregata fuerit. Iã uero, an hoc est in Christi no-
 mine cõgregari, abiecto dei mãdato, quo uetat quicq̃
 Deuter. 12 mine cõgregari, abiecto dei mãdato, quo uetat quicq̃
 Frouc. 30 addi uerbo suo aut detrabi, pprio arbitrio q̃uis sta-
 tuere? Quod ultimo inferũt, errare nõ posse ecclesiã
 in ijs quæ sunt ad salutẽ necessaria, minime reclama-
 mus. Sed hic etiã plurimũ sensu uariamus. Errare nõ
 posse ideo sentimus: q̃ abdicata omni sua sapientia,
 a spiritu sancto doceri se per uerbũ Domini patitur.
 Quod aut̃ illi disputant, huc spectat. Quãdo eccle-
 sia spiritu Domini gubernatur, tuto incedere sine
 uerbo posse: quocũq; pergat, nõ posse sentire, aut lo-
 qui, nisi uerũ. Nunc aut̃, ut omnia illis de ecclesia
 cõcedamus, pro suis tamẽ traditionib. ne sic quidẽ ad
 huc multũ profecerint. Nam q̃ in ecclesia remanere
 ueritatẽ nõ putãt, nisi inter pastores cõstet: nec eccle-
 siam ipsam cõsistere, nisi in cõcilijs generalibus emi-
 neat: multũ abest, quin id uerũ semper fuerit, si uera
 de suis tẽporibus testimonia nobis reliquerũt prophe-
 ta. Iesaias ait: Speculatores eius cæci sunt oēs, nec
 Ies. 56 quicq̃ nouerunt: omnes canes muti, nec ualẽt latra-
 re. iacentes dormiunt, & amãt dormitationẽ. et pa-
 stores ipsi nihil sciũt, nec intelligũt, et in uniuersum
 Iere. 6 respiciũt ad uias suas. Iirmiah aut̃: A propheta usq; ad sa-

ad sacerdotem quilibet operatur mendacium . item:
 Prophetæ mendaciū prophetāt in nomine meo, cum Iere. 14.
 ego non miserim eos, neq; præceperim eis. Iam et le-
 zechiel. Cōiuratio prophetarū eius in medio eius, si Iezech. 23
 cut leo rugiens, & qui rapit prædā. Animā comede-
 rūt, & quod preciosum est rapuerūt, & uiduas mul-
 tiplicauerunt in medio eius. sacerdotes eius uiolau-
 erunt legē meā, & prophanauerūt sancta mea, nec di-
 scrimen fecerūt inter sanctū et prophanū. Propheta
 leuerūt eis cāmēta insulsa, uidētes uana, & diuinan-
 tes mendaciū, sic dicentes: Dominus locutus est, cū
 nō sit locutus. itē Zephaniā: Prophetæ eius incōstā Zeph. 3
 tes, uiri mēdaces . sacerdotes eius uiolauerūt sancta,
 & trāsgressi sunt legē. Præterea, quoties à Christo Matth. 24
 & eius Apostolis prædictū, ut à pastoribus summa Acto. 20
 ecclesiæ pericula impenderent? Ac ne enumerando 2. Thes. 2
 multū chartarū impleā, nō eorū temporū modo, sed 1. Tim. 4
 omnium ferē seculorū exemplis monemur, nec ueri- 2. Tim. 3
 tatē semper in sinu pastorum ali, nec ecclesiæ inco- & 4
 lumitatē ab eorū statu pendere. Decebat quidē illos 2. Pet. 2
 ecclesiasticæ pacis ac salutis, cui cōseruādæ destina-
 ti sunt, præsidēs esse ac custodes. sed aliud est, præsta-
 re quod debeas: aliud, debere quod nō præstes. Neq;
 tamen nostra ista uerba in eam partem quis acci-
 piat,

piat, quasi pastorum auctoritatem passim, ac temere,
 nullog; delectu, labefactandam censeam. Tantum, in
 ter eos ipsos delectum haberi uelim: ne qui dicuntur,
 pastores quoq; esse protinus existimemus. Nam sic
 omnino habendum est, totam eorū functionem, uer-
 bi Dei ministerio: totam sapientiam, eius uerbi cogni-
 tione: totam facundiā, eius prædicatione termina-
 tā. à quo si declinarint, sensu fatuos esse & hebetes,
 lingua balbos, partibus omnibus infideles, & officij
 desertores: siue prophetæ sint, siue episcopi, siue do-
 ctiores, seu quiduis etiam aliud maius. Nō de uno aut
 altero loquor. uniuersa simul pastorum natio, si reli-
 cto Dei uerbo, sensu suo feratur, nihil aliud q̄ infatua-
 ri poterit. Atqui isti non alia ratione, nisi quia pasto-
 res sunt, excussa abiectaq; uerbi Dei obedientia, in
 dissolutam licentiam sese tradunt. Quasi non fuerit
 Ios. i pastor Iosue, cui dictum fuit. ne declinaret ad dexte-
 ram aut sinistram: sed custodiret & obseruaret uni-
 uersa præcepta legis. Et interim persuadere contem-
 dunt, sese luce ueritatis destitui non posse, spiritum
 Dei perpetuo in se residere, ecclesiam in se subsiste-
 re, & secum emori. Quasi uero iam nulla sint Do-
 mini iudicia, ut non eadem nunc quoq; euenire pos-
 sint, quæ prophetæ sui seculi hominibus denūciabāt.
 qualia

qualia sunt : Obstupescunt sacerdotes , & prophetae Iere. 4
 terrebutur . item : Lex peribit à sacerdote , & con Iezech. 7
 filium à senioribus . Quasi falsa sint Christi & Apo
 stolorū uaticinia . cuiusmodi ista sunt : Venient mul- Matth. 24
 ti pseudoprophetae in nomine meo . item : Ego scio , Actor. 20
 & post discessum meū intrabūt in uos (Ephesinae ec
 clesiae Episcopos alloquitur Paulus) lupi graues ,
 non parcetes gregi . & ex uobis ipsis erunt uiri lo-
 quentes peruersa , ut adducant discipulos post se .
 item : Fuerunt pseudoprophetae in populo , sicut & 1. Pet. 2
 inter uos erūt falsi doctores , qui introducent sectas ,
 produtiones , & cetera : aliaq; eius generis permul-
 ta . Nec intelligunt stolidissimi homines , eandem se
 canere cantilenā , quā canebant olim illi , qui cū uer-
 bo Dei belligerabantur : cum eadem , qua nunc nitun-
 tur , fiducia dicerent . Venite , & cogitabimus contra Iere. 18
 Irmiam cogitationes . quando , non peribit lex à sa-
 cerdote , consilium à sapiente , nec uerbum à prophe-
 ta . Quare , ut millies Episcoporum concilia nomi-
 nent , parum promouebūt . Nec antè efficiunt , ut cre-
 damus quod contendunt , regi à spiritu sancto : quā-
 fidem fecerint , congregari in Christi nomine . si qui-
 dem tam possunt impij improbiq; episcopi a duersus
 Christum conspirare , quā boni & probi in eius
 nomine

1. Timot. 4

nomine coire. Huius rei luculento nobis experimen-
 to sunt plurima decreta, quæ à talibus concilijs pro-
 diere: quorum sceleratam impietatem evidentibus
 argumentis palam ostendere, non ualde mihi diffici-
 le fuerit: nisi (quod in hoc opusculo necesse est) com-
 pendio studerem. Ab uno tamen capite si æstimare
 licet, qualia possint esse reliqua: Cœlibatum impe-
 rare, & ciborum esum interdicerere, Paulus demo-
 niorum hypocrisim, & mendacia esse affirmat.
 Nec est, quod purgandi sui ac deriuandi criminis
 causa, ad Manichæos ista & Tatianos referant.
 quod ab illis in totum damnatæ sint nuptiæ & car-
 nes: à se autem, non nisi certis personis probi-
 beantur nuptiæ, carnes nõ nisi in certos dies. Nam
 excusare sua decreta nequeunt, quin contrahere
 matrimonium prohibeant: & iubeant abstinere à
 cibus, quos creauit Deus, ad percipiendum cum
 gratiarum actione. Quando omnis creatura Dei
 bona & sancta est fidelibus, & ijs qui cogno-
 runt ueritatem. Cum uero hæc sathane oracu-
 la conciliorum ministerio prodita fuerint, pro se
 iam quisque reputet, quid in cæteris expectandum
 sit à sathane organis. Porro, quid concilia cum con-
 cilijs pugnantia recenseam? & quod uno concilio

lio constitutum fuerat, altero fuisse abrogatum? In moribus, in quiunt, constituendis hæc usu uenire solet diuersitas: de quibus, pro temporū uarietate, leges ferri uarias, nihil uetat. Imò in doctrina pugnantiter uariare interdum uisa sunt. Vt Constantinopolitanum, quod Leo Imperator coëgerat: & Nicenum, quod in eius inuidiam Hirene postea collegit: quorum alterum subuertendas confringendasque imagines, alterum restituendas censuit. Et omnino inter orientalem occidentalemque (ut uocant) ecclesiam, rara concordia, Eant nunc, & affixum, alligatumque suis concilijs Spiritum sanctum suo more iactent. Neque uero hic omnia concilia damnanda, aut omnium acta rescindenda, & (quod dicitur) una litura inducenda disputo. Video enim elucere in quibusdam, præsertim in uetustis illis, uerum pietatis studium. notas ad hæc ingenij, doctrinæ, prudentiæ, non obscuras. Nec dubito quin alijs quoque ætatibus habuerint concilia suos melioris notæ Episcopos. Sed in his posterioribus accidit, quod in Romanis Senatusconsultis non recte fieri, olim conquerebantur ipsi Senatores. Dum enim numerantur, non appenduntur sententiæ, meliorem

meliorem partem à maiore uinci, sæpius necesse fuit.
 Quanquã in illis quoq; antiquis & purioribus est,
 quod iure desideres. uel quod eruditi alioqui & pru-
 dentes uiri, qui tum aderãt, præsentibus negocijs di-
 stricti, multa alia non prospiciebant. uel quod gra-
 uioribus & magis serijs occupatos, nonnulla leui-
 ris momenti subterfugiebant. uel quod simpliciter,
 imperitia falli poterãt. uel quod nimio affectu non-
 nunquã præcipites ferebãtur. Huius postremi, quod
 omnium durissimum uidetur, exemplum illustre ex-
 titit in Nicena synodo: cuius dignitas omnium con-
 sensu summa ueneratione excepta est. Nam cum pri-
 mariũ illic fidei nostræ caput periclitaretur, adesset
 hostis Arrius in procinctu, quo cum manus cõferen-
 dæ essent: summum uero momentum esset in eorum
 concordia, qui ad oppugnandum Arrij errorem præ-
 rati uenerãt: ipsi nihilominus tantorum discriminum
 securi, imò uelut grauitatis, modestiæ, & omnis hu-
 manitatis obliti, omisso, quod in manib. erat, certami-
 ne, quasi ex destinato, Arrio gratificaturi eò con-
 cessissent, intestinis disidijs sese proscindere cõpe-
 runt: stylum qui in Arriũ stringendus erat, in seipso
 dirigere. Fcedæ criminationes audiebantur, libelli ac-
 cusatorij uolitabant. nec contentionum finis ullus
 factus

Vide Euse-
 bium in his-
 tor. eccles.

factus esset, donec mutuis uulneribus se cōfodissent, nisi Imperator Constantinus occurrisset: qui inquisitionem in eorum uitam, rem esse supra suam cognitionem professus, talem intemperiem laude magis quàm obiurgatione castigauit. Quàm multis partibus similiter & alia, quæ deinde secuta sunt concilia, lapsa fuisse uerisimile est? Ineptus forte alicui uidear, qui de cōmonstrandis huiusmodi erroribus laborē: cum fateantur aduersarij, errare concilia posse, in ijs quæ ad salutem nō sunt necessaria. Sed neq; superuacuuus est hic labor. tametsi enim coacti, uerbo id quidem fateantur, cum tamen omnem conciliorū determinationem, in re qualibet, nullo discrimine, pro spiritus sancti oraculo nobis obtrudant: plus exigunt, quàm initio sumpserant. Quid sic agendo contendunt, nisi nullo modo errare posse cōcilia? aut si errant, nefas tamen esse uerū cernere, nec assentari erroribus? Quare nulla conciliorū, pastorum, episcoporū, ecclesiæ, nomina quæ tam falsò obtendi, quàm uere usurpari possunt) impedire debent, quo minus talibus documentis moniti, omnes omnium spiritus ad diuini uerbi regulā exigamus: quo probemus, num ex Deo sint. Iam uero referre ad Apostolos traditionum originē, quibus hæctenus oppressa est ecclesia, me-

F ræ sunt

re sunt imposturæ: quãdo tota in hoc incumbit Apō-
 stolorū doctrina, ne nouis obseruationibus oneretur
 conscientia, aut Dei cultus nostris inuentionibus
 cōtaminetur. Et si qua historijs, uetustisq; monumen-
 tis inest fides, Apostolis non ignotum modo, sed in-
 auditum fuit, quod illis tribuunt. Nec garriant, plæ-
 raq; eorū placita usu & moribus recepta fuisse, quæ
 scriptis tradita nō sint. illa scilicet, quæ Christo ad-
 huc uiuente intelligere nō poterant: post eius autem
 ascensum spiritus sancti reuelatione didicerint. O im-
 pudentiã. Rudes adhuc, fateor, & indociles erant di-
 scipuli, cum istud à Domino audirent. Verum, hac
 ne tarditate tum etiam tenebantur, cum doctrinam
 suam scriptis cōmendarent: ut uiua postea uoce sup-
 plere necesse habuerint, quod in scriptis, ignorantia
 uitio, omiserant? Si uero iam à spiritu ueritatis ducti
 in omnem ueritatem, sua scripta ediderunt: quid ob-
 fuit, quo minus perfectam Euangelicæ doctrinæ co-
 gnitionem complexi sint scriptis suis, cōsignatamq;
 reliquerint? Præterea, se ridiculos faciūt, dum ingen-
 tia illa mysteria, quæ tãto tempore Apostolis incom-
 perta fuerint, partim obseruationes esse fingunt, aut
 Iudaicas, aut gentiles: quarum illæ inter Iudæos, hæ
 uero inter gentes omnes peruulgatæ multo ante sue-
 rant:

rant: partim ineptas gesticulationes, & aniles ceremonias, quas insulsi sacrificuli, qui nec nare sciunt nec literas, perquam rite peragunt. imò quas pueri et moriones adeo apposite effingunt, ut uideri possit, nullos esse magis idoneos talium sacrorum antistites. Non multo maiori dexteritate Apostolorum exemplum prætexunt, quo suam tyrannidem defendant. Apostoli, inquit, & seniores primæ ecclesiæ decretum, præter Christi mandatum, sanxerunt: quo præcipiebant gentibus omnibus, se continere ab idolothytis, & suffocato, & sanguine. Ad si illis licuit, cur non & successoribus, quoties ita res postulat, idem imitari liceat? Utinam uero cum semper aliàs, tum hac in re, eos imitarentur. Nam, quod ualida ratione confirmare promptum est, Apostolos nouum illic quicquam instituisse aut decreuisse nego. siquidem, cum in eo concilio Petrus tentari Deum pronunciet, si iugum imponitur ceruicibus discipulorum, suam ipse sententiam subuertit, si iugum postea aliud consentit imponi. Imponitur autem, si sua auctoritate decernunt Apostoli, prohibendum gentibus, ne idolothyta, sanguinem, & suffocatum attingant. Manet quidē adhuc scrupulus, quod nihilominus uidentur prohibere. Atqui facile dissoluetur, si quis pro-

Acto. 15

pius decreti ipsius sensum animaduertat. cuius primum ordine & momento præcipuum caput est: relinquendam esse gentibus suam libertatem, nec illis obturbandum esse, aut de legis obseruationibus exhibendam molestiam. Hactenus nobis egregie patrocinaur. Quæ autem proxime sequitur exceptio, nec noua lex est ab Apostolis lata: sed diuinum æternumq; mandatū, de seruāda charitate. nec punctum ex illa libertate delibat: sed gentes duntaxat admonet, qua ratione sese fratribus attemperent, ne sua libertate in eorum offensionem abutatur. Sit hoc igitur secundum caput: ut innoxia libertate utantur gentes, ac citra fratrum offensionem. At certum tamen aliquid præscribunt: nempe, quatenus pro tempore expediebat, docent ac designant, quibus rebus in fratrum offensionem possint incurrere, quo ab illis caueant. nihil tamen nouum ad æternam Dei legem, quæ fratrum offensionem prohibet, de se o afferunt. Quemadmodum si qui nondum bene constituti ecclesijs præsunt, fideles pastores, omnibus suis nunc edicant: ne donec imbecilli, quibus cum uiuunt, adolescant, palam carnibus die ueneris uescantur, aut ferijs in publico laborent, aut simile quidpiam. Hæc enim, tametsi seposita superstitione indifferētia per se sunt.

se sunt, ubi tamen accedit fratrum offensio, sine delicto admitti nequeunt. Sic autē sunt tempora, ut spectaculum hoc proponere infirmis fratribus nō possint fideles, quin eorum conscientias grauissime uulnerent. Quis, nisi calumniator, sic nouam ferri ab his legem dicat? quos constat duntaxat scandalis occurrere, quæ sunt à Domino satis diserte prohibita. Nihil autem magis & de Apostolis dici potest: quibus nihil aliud propositum erat, offensionum materiam tollendo, quàm diuinam urgere legem, de uitanda offensione. ac si dixissent: Præceptum Domini est, ne fratrem infirmum lædatis. quæ idolis oblata sunt, suffocatum, & sanguinem, manducare non potestis, quin offendantur infirmi fratres. Edicimus igitur uobis in uerbo Domini, ne cum scandalo manducetis. Idq; ipsum spectasse Apostolos, Paulus optimus est testis. qui, certe non nisi ex concilij sententia, sic scribit: De escis quæ idolis immolantur, sci-

1. Cor. 8

mus, quia simulacrū nullum est in mundo. Quidam autem cum cōscientia idoli, quasi idolis immolatum, manducāt, & conscientia eorum infirma polluitur: uidete ne facultas ista uestra, offendiculum fiat infirmis. Cui istac probe perpensa fuerint, ei posthac fucus non fiet: qualem faciunt, qui suæ tyrannidi Apo-

F 3

stolos

stolos prætexūt, ac si ecclesiæ libertatē suo decreto
 infringere ccepissent. Tametsi non omnia dixi-
 mus, quæ huc adferri poterāt: & ea quoq; ipsa, quæ
 diximus, paucissimis perstricta sunt: sic tamē debel-
 latum esse confido, ut nihil iam sit, cur quisquam am-
 bigat, spiritualem potestatem, qua Papa cum toto suo
 regno superbit, impiam esse contra Dei uerbum, ac
 iniustam in Dei populum tyrannidem. Ac spiritua-
 lis quidem potestatis nomine, complectimur & au-
 daciam, quam usurparunt in ferendis nouis doctri-
 nis, quibus miseram plebē à germana simpliciq; uer-
 bi Dei puritate prorsus auertunt: & in ferendis no-
 uis legibus licentiam, quibus infelices conscientias
 crudeliter uexarunt: & totam deniq; ecclesiasticam
 (ut uocant) iurisdictionem, quam per suffraganeos
 & officiales exercent. Nam si Christum inter nos
 regnare permittimus, totum istud dominationis ge-
 nus euertitur facile ac prosternitur. Alterum domi-
 nationis genus, quod possessionibus & latifundijs
 continetur, quia in conscientias non exercetur, tra-
 ctare præsentis negocij non est. Qua tamen etiam
 in parte animaduertere operæ precium est, sui sem-
 per esse similes: nihil scilicet minus, quam quod ap-
 pellari uolunt, ecclesiæ pastores. Nec peculiaris
 hominum

hominum uitia, sed commune totius ordinis scelus, adeoq; ipsam ordinis pestem arguo: quando mutilus illis fore creditur, nisi opulentia & superbis titulis spectabilis fuerit. An uero iudiciorum cognitionibus, ciuitatumq; & prouinciarum administrationibus sese inuoluere, & occupationes à se alienas latissime amplecti, id episcoporum erat? quibus tantum in suo munere operæ ac negocij est, ut si illic toti assiduiq; sint, nec ullis auocamentis distrahantur, uix tamen sufficere queant. An in satellitij numero, ædium splendore, uestitus & epularum delitijs, principum lautitias æmulari eos decebat? quorum uitam oportuerat singulare frugalitatis, modestiæ, continentiæ, humilitatis esse exemplar. Quantum & ab eorum officio abhorrebat, quos æternum inuolabileq; Dei edictum turpis lucri appetentes, aua
1. Tim. 3
rosq; esse uetat, & simplici uictu contentos esse iubet, non modo uicis & arcibus manum iniicere: sed in amplissimas quoq; satrapias inuolare. demũ, imperia ipsa occupare? Verum quando usque eò præfata Et sunt, ut tergiuersari etiamnum ausint, & iactare, ecclesiæ dignitatem non indecenter hac magnificentia sustineri, nec se interim à suæ uocationis munere nimium abstrahi: Quantum ad prius illud

attinet. si hoc decorum est suæ dignitatis ornamentum, eò fastigij euectos esse, ut summis quibusq; monarchis sint formidabiles, est cur cum Christo expostulent, à quo sunt grauiter eo modo inhonorati.

Matth. 20

Mar. 10

Luc. 22

Quid enim contumeliosius, eorum quidem opinione, dici poterat istis uerbis? Reges gentium & principes dominantur illis: uos autem non sic. sed qui maior est in uobis, fiat sicut iunior: & qui princeps est, sicut qui ministrat. Quibus sanè longissimo interuallo, eorum ministerium ab omni mundi huius gloria & sublimitate diuisit. Alterum, uellem tam experimento probarent, quàm dictitare facile est.

Acto. 6

Dei sermone, ministrare mensis: ex eo, quia doceri nolunt, conuincuntur, non eiusdem esse, & bonum episcopum præstare, & bonum principem. Nam si illi, qui pro gratiarum, quibus à Domino præditi erant, amplitudine, pluribus multò & grauioribus curis sufficere poterant, quàm ulli post eos nati homines: confessi sunt tamen, se uerbi & mensarum ministerio incumbere simul non posse, quin oneri succumberent: quomodo isti, præ Apostolis nihili homunciones, possent eorum industriam centuplo superare? Id quidem tentare, impudentissimæ,
nimiumq;

nimumq; audacis cōfidentiae fuit. sed tamen factum est: quo successu, palàm est. Neq; enim euenire aliter poterat, quàm ut deserta sua statione, in aliena castra commigrarent. Habuit pietatis studium quoddam Principum indulgentia, qui tantū facultatum ditandis episcopis impenderunt. sed non optime, hac præpostera sua largitate, consuluerūt ecclesiae commodis: cuius antiquam ueraniq; disciplinam sic corruerunt, & (ut uere dicam) penitus aboleruerūt. Qui uero tali Principum bonitate in suum commodum abusi sunt episcopi, hoc uno specimine edito satis superq; testati sunt, se minime esse episcopos. Deniq; ut de utraq; iuxta potestate semel dicam: cum pro retinendis illis tam animose hodie contendunt, quid quærant, nihil obscurum est. spirituale regnum si ea conditione resignent, ut totum Christo cedat: nullum gloriae Dei, nullum sanæ doctrinae, nullum ecclesiasticæ salutis periculum uertitur. Hac etiam seculari si se abdicent, nihil periculi est, ne quid publico ecclesiae bono decedat. Sed una damnandi cupiditate cæci ac præcipites feruntur: quia nihil saluum esse putant, nisi cum austeritate (ut Propheta ait,) & cum potentia imperent.

At de ecclesiae patrimonio pauca hæc

F 5

in transf-

iezech. 34

in transcursu dicta sint. Ad spirituale regnum, cuius hic locus proprius est, reuertor. In quo defendendo, ubi omnia rationis præsidia labascere sibi uidet, ad extremum illud miserumq; suffugium cõcedunt. Etiam si mente & consilio stupidi ipsi sint, animo uero & uoluntate nequissimi, manere tamen uerbum Domini, quod præpositis obedire iubet, etiam si iniquas & nimium duras leges ferant. Dominum

- Matth. 23 tamen præcipere, ut faciamus quæcunq; dicunt scribæ & pharisæi, etiam dum onera importabilia alligant, quæ digito nolint tangere. Ita ne uero? At si nulla hæsitacione accipienda est quorumuis pastorum doctrina, quorsum attinebat, toties tamq; sollicitè Domini uerbo nos admoneri, ne pseudopphetarum aut pseudopastorum sermoni auscultare-
- Iere. 23 mus? Nolite, inquit Dominus, audire uerba prophetarum, qui prophetant uobis. Vanitatem enim docent uos, & uisionem cordis sui loquuntur, non
- Matth. 7 ex ore Domini. item: Cauete uobis a falsis prophetis, qui ueniunt ad uos in uestitu ouium, intrinsecus
1. Ioan. 4 autem sunt lupi rapaces. Frustra & Ioannes nos hortaretur, ut probemus spiritus, nunquid ex Deo
- Gal. 1. sint. Cui iudicio ne angeli quidem eximuntur, ne-
- Matth. 15 dum diaboli mendacia. Quid autem istud? Si cæcus cæcum

cæcum ducat, ambo in foueam cadent. An non satis declarat, multum interesse, quales pastores audiantur: nec temere omnes audiendos? Quare non est quòd suis titulis nos absterreant, quo in participatione trahant suæ cæcitatibus: cum uideamus contra, singularem Domino curam fuisse absterrendi nos, ne alieno errore duci pateremur, sub quacunque nominis larua lateat. Nam si uerum est uerbum Domini: cæci quoque duces, siue antistites, siue præsu-les, siue pontifices dicantur, nihil possunt, quam suos consortes in idem rapere præcipitium. Restat altera pars de legibus: quas, ut centies iniquæ sint nobis & iniuriæ, nulla tamen exceptione audiendas contendunt. Non enim hic agi, ut erroribus consentiamus: sed tantum, ut dura præfectorum imperia subditi perferamus, quæ detrectare non est nostrum. Verum hic quoque nobis optime, uerbi sui ueritate, succurrit Dominus: nosque à tali seruitute in libertatem uindicat, quam sacro suo sanguine nobis acquisiuit. Non enim, quòd malitiose fingunt, id solum agitur, ut grauem aliquam oppressionem in corpore nostro perferamus: sed ut conscientia, libertate sua, hoc est, sanguinis Christi beneficio spoliata, seruiliter crucientur. Quanquam istud etiam, ac si

parum

parum ad rem faceret, omitemus. At quanti putamus referre, suum Domino regnum eripi, quod tanta seueritate sibi asserit? Eripitur autem, quoties humanarum inuentionum legibus colitur, quando solus ipse cultus sui uult haberi legislator. Ac ne rem esse nihili quis existimet, audiant quanti reputetur à Domino. Quoniam, inquit, timuit me populus iste mandato & doctrinis hominum, ecce ego addam, & admirationem faciam ei, miraculo grandi, & stupendo Peribit enim sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentum abscondetur. alibi: Frustra me colunt, docentes doctrinas, præcepta hominum. Mirantur plerique, cur adeò acriter interminetur Dominus, se facturuum stupenda populo, à quo mandatis & doctrinis hominum colebatur: & se frustra coli pronunciat hominum præceptis. At si spectarent, quid sit in religionis, hoc est, cælestis sapientiæ causa, à solo Dei ore pendere: simul uideret, non leuem esse rationem, cur peruersa huiusmodi obsequia sic abominentur Dominus, quæ pro humani ingenij libidine sibi præstantur. Nam tametsi speciem habent quandam humilitatis in sua hac obedientia, qui legibus in Dei cultum parent: minime tamen sunt coram Deo humiles, cui easdem præscribunt leges quas ipsi seruant.

Hæc

Hæc uero ratio est, cur tam diligenter uult nos caue-
 re Paulus, ne decipiamur per traditiones hominum, Colos. 2
 & illam, quam uocat ἑθελόγησκέαια, id est, uo-
 luntarium cultum, & præter uerbum Dei ab homi-
 nibus excogitatum. Sic est profecto. Stultescere, &
 nostram nobisipsis, & omnium hominum sapienti-
 am oportet: quo solū illū sapere permittamus. Quam-
 uiam minime tenent, qui confictis hominum arbitrio
 obseruatiunculis, illi se approbare meditantur. Qua-
 liter & aliquot antea seculis, & nostra memoria fa-
 ctū est: & fit hodie quoq; in ijs locis, in quibus crea-
 turæ pluris est, quàm creatoris imperium. Vbi reli-
 gio (si tamen religio uocari ea meretur) pluribus ma-
 gisq; insulsis superstitionibus cōspurcata est, quàm
 ulla unquā paganitas. Quid enim posset parere ho-
 minū sensus, quàm carnalia fatuaq; omnia, & quæ
 suos autores uere referant? Porro istud pessimum ac-
 cedit: quòd ubi talibus uanis figmentis definiri reli-
 gio semel cœpta est, peruersitatē illam perpetuo se-
 quitur & altera execrabilis maledictio, quam Phari-
 sæis Christus exprobrabat: Matth. 15
 Ut irritum fiat præcep-
 tum Dei, propter hominum traditiones. Nolo iam
 contra præsentis nostros nomothetas uerbis meis
 pugnare. Vicerint sanè, si hæc Christi accusationem
 in se

in se non competere excusare poterunt. Sed quomodo excusarēt? cum immenso apud eos sceleratus sit, auricularem confessionem, uertente anno, prætermisisse, quàm nequissimam uitam in solidum annum produxisse? linguam die ueneris infecisse modico carnis gustu, quàm totum corpus diebus omnibus scortationibus sceddasse? manum die festo admouisse honesto operi, quàm pessimis facinoribus assidue exercere membra omnia? sacrificum legitimo uno concubio copulari, quàm illigari mille adulterijs? uotiuiam peregrinationem non persoluere, quàm in promissis omnibus fidē fallere? in prodigiosos, nec minus superuacuos ac inutiles tēplorū luxus nō aliquid profudisse: quā defuisse urgentissimis pauperū necessitatibus? idolum sine honore præteriisse, quàm hominum omne genus contumeliose tractasse? non demurmurasse certis horis longa sine sensu uerba, quàm ueram orationem animo nunquam cōcepisse? Quid est, irritum facere propter suas traditiones Dei præceptum: nisi hoc est? Cum obseruationē mandatorum Dei frigide tantum & desunctorie commendantes, suorū exactam obedientiam nihilo minus studiosè & anxie urgent, quàm si totam pietatis uin in se continerent. Cum diuinæ legis transgressionem

tionem leuibus satisfactionum multatis ulciscetes,
 unius sui decreti uel minimam offensionem nul-
 la leuiore pœna plectunt, quàm carcere, incen-
 dio, aut gladio. In Dei contemptores non ita aspe-
 ri & inexorabiles, suos contemptores implacabili
 odio ad extremum persequuntur. Ac eos omnes
 sic instituunt, quorum simplicitatem captiuam te-
 nent: ut æquiore animo uniuersam Dei legem sub-
 uersam uisuri sint, quàm apiculum in præceptis
 (ut uocant) Ecclesiæ uiolatum. Primum, grauiter
 in eo delinquitur, quod ob res leuiculas, & (sicut
 Dei iudicio staretur) liberas, alter alterum con-
 temnit, iudicat, abiicit. Nunc uero, quasi id pa-
 rum mali esset, pluris appenduntur friuola illa hu-
 ius mundi elementa (ut Paulus Galatis scribens
 nuncupat) quàm cœlestia Dei oracula. Et qui pro-
 pè in adulterio absoluitur, iudicatur in cibo. Cui
 scortum permittitur, interdicitur uxor. Hoc scili-
 cet præuaricatrice illa obedientia proficitur: quæ
 tantum à Deo auertitur, quantum ad homines in-
 clinat. Cur igitur ferri uoluit Christus onera illa
 importabilia, quæ alligant scribæ & pharisæi? Imò,
 cur alibi idem Christus caueri uoluit à fermento
 pharisæorum? fermentum (interprete Matthæo
 Euangelista

Gala. 4.

Matth. 23

Matth. 15

Euangelista) appellans, quicquid propriæ doctrinæ
 uerbi Dei puritati admiscerent. Quid apertius uolu-
 mus, quam quòd totam eorum doctrinam iubemur
 fugere & cauere? Vnde nobis certissimum fit, neq;
 altero loco, Dominum suorum conscientias uoluisse
 proprijs pharisæorum traditionibus uexari. Et uer-
 ba ipsa (si non cōtorqueantur) nihil tale sonant. quib-
 us Dominus, acerbe in pharisæorum mores inuehi
 instituens, simpliciter auditores antè suos erudiebat:
 ut quanquam nihil uiderent in eorum uita, quod se-
 querentur, non tamen ea facere desinerent, quæ uer-
 bo docebant: cum in cathedra Moseh, hoc est, ad
 enarrandam legem sederent. Quando uero impe-
 riti pleriq; dum humanis traditionibus, & impie li-
 gari fidelium conscientias, & frustra Deum coli au-
 diunt, eadem litura leges omnes inducunt, quibus ec-
 clesiæ ordo constituitur: illorum quoq; errori com-
 modum hic occurrèdū est. Falli hic sanè perquam
 lubricum est: quia non prima statim facie apparet,
 quantum inter illas & has intersit. Sed nos ita dilu-
 cide rem totā paucis expediemus, ne cui imponat si-
 militudo. Hoc primum habeamus. si in omni homi-
 num societate necessariam esse politiam aliquam ui-
 demus, quæ ad alendam communem pacem, ac reti-
 nendam

nendam concordiam ualeat: si in rebus agendis aliquem ritū, qui ad publicā pertineat honestatem, atq; adeo humanitatē ipsam: id in ecclesijs præsertim obseruandū esse, quæ cū bene cōstitutata rerū omnium cōpositione optime sustinentur, tum uero sine cōcordia nullæ sunt prorsus. Quãobrem, si ecclesiæ incolu-
mitati optime prospectū uolumus, diligēter omnino curandū est, ut (quod Paulus iubet) decēter omnia, 1. Cor. 14
& secundum ordinem fiant. At cum in hominum moribus tanta insit diuersitas, tanta in animis uarietas, tanta in iudicijs ingenijsq; pugna, neque politia ulla satis firma est, nisi certis legibus cōstitutata: nec sine stata quadam forma, seruari ritus quispian potest. Huc ergo quæ conducunt leges, tantum abest ut dānemus, ut his ablatis, dissolui suis neruis ecclesijs, totasq; deformari ac dissipari, contendamus. Neq; enim aliter haberi potest quod Paulus exigit, ut decēter omnia & ex ordine fiant: nisi additis obseruationibus, ceu uinculis quibusdam, ordo ipse & decorum consistat. Id tamen semper caute in istis obseruationibus excipiendum est, ne aut ad salutem credantur necessaria, ut conscientias religione obstringant: aut ad Dei cultum conferantur, ut in illis reponatur pietas. G consti-

constitutiones distinguit, quibus ueram obscurari religionem, & conscientias subuerti, dictum est: & legitimas ecclesiæ ordinationes, quibus ex his alterum semper esse propositum, nuper monuimus. aut ut ad decorum duntaxat pertineant, quò in fidelium cœtu peragantur omnia, quò decet ordine: aut ut ipsam hominum cõmunitatem, uelut quædam humanitatis uincula, retineant. Atquæ ubi semel publicæ honestatis causa, posita lex intelligitur: iam sublata est superstitio. in quâ incidunt, qui humanis inuētis Dei cultum metiuntur. Rursum ubi ad cõmunem duntaxat hominum usum spectare cognoscitur, euersa est falsa illa obligationis & necessitatis opinio: quæ ingentem terrorem cõscientijs iniiciebat, cum putarentur traditiones ad salutem necessariæ. siquidẽ hic nihil quæritur, nisi ut cõmuni officio alatur inter nos cha-

I. Cor. II ritas. Prioris generis exempla sunt apud Paulum, ne
¶ 14 mulieres in ecclesia doceant, ut uelatae procedant: Et in perpetuo uitæ usu spectari possunt. ut flexis genibus, nudoq; capite publice oremus: ne nuda hominum cadauera in foueam projiciantur: ne Domini sacramenta prophane & sordide administrentur: & quæ alia eodem pertinent. Quid? an in mulieris carbasso sita religio est, ut nudo capite egredi sit nefas?
 an sa-

an sanctum de eius silentio decretum, quod uiolari sine summo scelere non possit? an aliquod in genu flexione, aut tegendo cadauere mysteriū, quod præteriri sine piaculo non possit? Minime. Nam si tali festinatione opus sit mulieri in iuuando proximo, quæ ælare caput non sinat: nihil delinquit, si aperto capite accurrat. & est, ubi loqui non minus opportunum illi sit, quàm alibi tacere. Stantem quoq; orare, qui morbo impeditus curuare genua nequit, nihil uetat. Deniq; satius est, mature humare mortuū, quàm ubi linteum deest, expectare dum inhumatus putrescat. Sed est nihilominus in istis rebus, quod agendū aut cauendum mos regionis, instituta, ipsa deniq; humanitas, et modestiæ regula dicet. Vbi si imprudentia & obliuione quid erratum fuerit, nullū admissum crimen est: sin contemptu, improbanda est cõtumacia. Quòd si quis obstrepat, & plus sapere hic uelit quàm oportet, uiderit ipse, qua morositate suam ratione Domino approbet. Nobis tamen istud Pauli satisfacere debet: nos contendendi morem non habere, neq; ecclesias Dei. In altero genere sunt horæ publicis precationibus, concionibus & baptismis præscriptæ: in ipsis concionibus, quies, ac silentium, loca destinata, hymnorum concentus, dies suscipien-

1. Cor. 11

dae Domini cenae destinati, excommunicationum
 disciplina, & si qua alia sunt. Dies ipsi qui sint, et ho-
 rae, quae locorum structura, qui quo die canantur
 psalmi, nihil interest. Verum et certos dies, & stas
 esse horas, conuenit, & locum recipiendis omnibus
 idoneum: si qua seruandae pacis ratio habetur. Nam
 quantarum rixarum semen, futura sit earum rerum
 confusio: si, prout cuique libitum sit, mutare liceat,
 quae ad comunem statum pertinent: quando nunquam
 futurum est, ut omnibus idem placeat: si res uelut in
 medio positae, singulorum arbitrio relictae fuerint.

Summa ergo diligentia incumbendum est, ne quis
 irrepit error, qui purum hunc usum uel inficiat, uel
 obscurat. Quod quidem obtinebitur, si quaecumque erunt
 obseruationes, manifestam utilitatem praeseferant:
 si parcissimae admittantur. potissimum uero, si accedet
 fidelis pastoris doctrina, quae prauis opinionibus uiam
 praeccludat. Haec autem cognitio faciet, ut sua cuique
 nostrum in his rebus omnibus libertas constet: &
 quandam nihilominus suae quisque libertati necessita-
 tem ultrò imponat, quatenus aut illud, quod diximus,
 ἡ ἀγάπη, aut charitatis ratio exiget. Deinde, ut
 & in earum obseruatione, nulla superstitione, uerse
 mur ipsi: nec morose nimium ipsam ab alijs requira-
 mus,

mus: ne potiore[m] Dei cultum, ceremoniarum multitudine æstimemus: ne ecclesia ecclesiã ob externæ disciplinæ uarietate cõtemnat. Postremo, ut nullam hic perpetuã legem nobis statuentes, totum obseruationũ usum & finem, ad ecclesiæ ædificationẽ referamus: qua postulante, non modo mutari aliquid, sed quicquid ante in usu nobis obseruationũ fuerit, inuerti, nulla offensione, feramus. Hoc enim ferre interdũ temporũ rationẽ, ut ritus quosdã, nõ impios alioqui, nec indecoros, pro rei opportunitate abrogari conueniat, præsentis experimento est hæc ætas. Nami, quæ superiorum temporũ cæcitas fuit, & ignorantia, tã corrupta opinione, tamq[ue] pertinaci studio antehac in ceremonijs hæserunt ecclesiæ, ut uix satis repurgari a prodigiosis illis superstitionibus queant, quin multæ ceremoniæ tollãtur, nec abs re olim forte institutæ, & nulla per se impietate aut uitio notabiles. quibus defendendis obstinate insistere, nocentissimum fuerit studium. Si quis enim ipsas per se cense[re] uelit, iam cõfessi sumus, nihil habere mali. At si suis circumstantijs æstimentur, apparebit tantum e[ss]e ceremonariũ abusu hominũ animis errorẽ insedisse, ut nõ facile emendari possit, nisi subductis e[st] cõspectu spectaculis, quæ nouam subinde errandi ma-

4. Reg. 18 teriam suggerunt. Sic spiritus sancti testimonio laudatus est Ezechias, quod serpentem aeneum exciderit, qui iussu Domini à Mose fuerat erectus: et quem in diuin beneficij *μνημόσυνον* seruari malum non erat, nisi populi idololatriæ seruire ccepisset. Verum, cum rationem corrigendæ impietatis aliam optimus rex non haberet, nõ minore causa confregit, quam à Mose erectus fuerat. Sunt enim curanda peruersa hominũ iudicia, non secus ac ægri collapsi q; stomachi: quibus cibi coctione paulum difficiles adimuntur, qui sanus innoxij futuri erant. Porro, cum duplex in homine regimen superius statuerimus, & de altero illo, quod in anima, seu interiori homine residet, æternamq; uitã respicit, satis iã multa uerba fecerimus: de altero etiã, quod ad instituendã ciuilem duntaxat externamq; morum iustitiã pertinet, non nihil ut differamus, locus hic appetit. Principio, antequam in rem ipsam ingredimur, tenenda illa est distinctio antè à nobis posita, ne (quod multis uulgo accidit) hæc simul duo imprudenter permisceamus, quæ diuersam prorsus rationẽ habent. Illi enim cum in Euangelio promitti libertatẽ audiunt, quæ nullum inter homines regem, nullumq; magistrũ agnoscat, sed in Christũ unum intueatur: nullũ libertatis
sue

suæ fructum capere se posse putat, quamdiu aliquam
 supra se eminere potestatem uident. Itaq; nihil fore
 saluum existimant, nisi totus in nouã faciem orbis
 reformetur: ubi nec iudicia sint, nec leges, nec magi
 stratus, & si quid simile est quod officere suæ liber
 tati opinatur. At uero, qui inter corpus & animam,
 inter præsentem hæc fluxamq; uitã, & futurã illam
 æternamq;, discernere nouerit: neq; difficile intelli
 get, spirituale Christi regnum, & ciuilem ordinatio
 nem, res esse plurimũ sepositas. Cum ergo Iudaica
 illa sit uanitas, Christi regnum sub elementis huius
 mundi quærere ac includere: nos magis, quod perspi
 cue scriptura docet, spirituales esse fructũ cogitan
 tes, qui ex Christi beneficio colliguntur, totam hanc
 libertatẽ, quæ in ipso nobis præmittitur atq; offertur,
 meminerimus intra suos fines cõtinerere. Nã quid est,
 q̄ ipse idẽ Apostolus, q̄ iubet ut stemus, nec subijcia Galat. 5
 mur iugo seruitutis: alibi sollicitos esse seruos de statu Gal. 3
 suo uetat: nisi q̄a spiritualis libertas cũ politica serui 1. Cor. 7
 tute optime stare potest: In quẽ etiã sensum accipien
 dæ sũt istæ eius sententiæ: In regno dei nõ est Iudæus,
 neq; Græcus, nõ masculus, aut fœmina, non seruus
 aut liber. itẽ: Nõ est Iudæus, nec Græcus, præputiũ, Coloss. 3
 circũcisio, barbarus, scytha, seruus, liber, sed omnia

in omnibus Christus. Quibus significat, nihil referre, qua sis apud homines conditione, cuius gentis legibus uiuas: quādo in rebus istis minime suū est Christi regnum. Neq; tamen eò ista distinctio pertinet, quo totā politice rationem, rem esse pollutā reputemus, ad homines Christianos nihil pertinentē. Sic Coloss. 2. quidem phanatici nōnulli iactant. Postquam mortui sumus per Christū elementis huius mundi, & translati in regnū Dei, sedemus inter ccelestes: indignum hoc nobis esse, ac infra nostram excellentiam longe positū, pphanis istis ac impuris curis occupari, quæ circa aliena à Christiano homine negocia uersantur. Quorsum, inquiūt, leges sine iudicijs & tribunalibus? Quid autē cum iudicijs ipsis, homini Christiano? Vnò si occidere nō licet, quò nobis leges et iudicia? Verum, ut distinctum istud regiminis genus, à spiritali illo & interno Christi regno, nuper monuimus: ita nec quicquā pugnare, sciendū est. Nam illud quidem, initia ccelestis regni quædam iam nūc super terram, in nobis inchoat: & in hac mortali euanidaq; uita, immortalem & incorruptibilem beatitudinem quodāmodo auspiciatur. At huic destinatum est, quamdiu inter homines agemus, uitam nostram ad hominum societatem componere, ad ciuilem

lem iustitiam mores nostros formare, nos inter nos conciliare, communem pacem ac tranquillitatem alere ac tueri. Quæ omnia superuacua esse fateor, si præsentem uitam extinguit regnū Dei, quale nunc intra nos est. Sin ita est uoluntas Domini, nos, dum ad ueram patriam adspiramus,, peregrinari super terram: eius uero peregrinationis usus, talibus subsidijs indiget: qui ipsa ab homine tollunt, suam illi eripiunt humanitatem. Nam quòd tantam in ecclesia Dei perfectionem debere esse causantur, cui sua pro lege moderatio satis sit: eam stolide ipsi imaginantur, quæ in hominum cõmunitate reperiri nunquã possit. Cum enim tanta sit improborum insolentia, nequitia tam contumax, quæ multa legum seueritate coërceri uix possit: quid facturos expectemus, si patere suæ improbitati uideant impunitam licentiam? qui ne male faciant, neq; ui satis coguntur. Sed de politica usu erit alius opportunior dicendi locus. Nunc istud tantū intelligi uolumus: de ea exterminanda cogitare, immanem esse barbariem, cuius usus non minor inter homines, quam panis, aquæ, solis & aëris dignitas quidem multò etiã præstantior. Non enim (quæ illorum omnium cõmoditas est) huc spectat alutaxat, ut spirent homines, edant, bibant, fouean-

tur (quanquam hæc certe omnia complectitur, dum efficit ut simul uiuant.) non tamen, inquam, huc spectat solum: sed ne idololatria, ne in Dei nomen sacrilegia, ne aduersus eius ueritatem blasphemia, aliaq; religionis offensiones publicæ emergant, ac in populū spargantur: ne publica quies perturbetur, ut suum cuiq; saluū sit & incolume, ut innoxia inter se commercia homines agitent. deniq; ut inter Christianos publica religionis facies existat, inter homines constet humanitas. Nec quenquam moueat, quòd rectè constituendæ religionis curam, ad hominum politiam nunc refero, quam extra hominum arbitrium posuisse supra uideo. Siquidē nihilo hic magis quam antea, leges de religiōe ac Dei cultu hominibus suo arbitrio ferre permitto: cum politicā ordinationem probo, quæ in hoc incūbit, ne uera religio, quæ Dei lege continetur, palam, publicisq; sacrilegijs, impune uioletur ac conspurcetur. Verum ipsa ordinis perspicuitate adiuti lectores, melius, quid de toto genere politicæ administrationis sentientiaum sit, assequentur: si eius partes seorsum pertractemus. Sunt autem tres: Magistratus, qui præses est legum ac custos: Leges, secundū quas ipse imperet: Populus, qui legibus regatur, et magistratui pareat. Videamus ergo primū
de ipsa

de ipsa magistratus functione, num legitima sit ac Deo probata uocatio, quale officium, quanta potestas. deinde, quibus instituenda sit legibus Christiana politia. tum postremo, quis legum usus ad populum redeat, quæ magistratui obedientia debeatur. Magistratum functionem non modo sibi probari, acceptamque esse, testatus est Dominus: sed honorificentissimis insuper elogijs eius dignitate profecutus, mirifice nobis commendauit. Vt pauca commemorem: Quod dii nuncupantur, quicumque magistratum gerunt, ne in ea appellatione leue inesse momentum quis putet. qua significantur, mandatum à Deo habere, diuina autoritate præditi: ac omnino Dei personam sustinere, cuius uices quodammodo agunt. Non meum hoc est cauillu: sed Christi interpretatio. si scriptura, inquit, eos uocauit Deos, ad quos uerbum Dei factum est. Quid hoc est, nisi demandatum illis esse à Deo negocium, ut illi in suo munere seruiant? & (quod iudicibus suis dicebant Moses & Iosaphat, quos per singulas ciuitates Iehuda constituebant) iudicium exercent, non pro homine, sed pro Deo? Eodem pertinet, & sapientia Dei per os Solomonis affirmat, suum esse opus, & reges regnant, & consiliarij decernunt iusta: quod principes principatum gerunt, & munifici omnes

Ioan. 10

Deut. 1

2. Paral. 19

Prouer. 8

omnes iudices terræ. Perinde enim istud ualet, ac si dictum esset, non humana peruersitate fieri, ut penes reges & præfectos alios sit in terris rerum omnium arbitrium, sed diuina prouidentia & sancta ordinatione: cui sic uisum est res hominum moderari.

ROM. 12

Quod & Paulus aperte docet, dum præfecturas inter Dei dona enumerat, quæ, secundum gratiæ diuersitatem uarie distributa, à seruis Christi in ædificationem ecclesiæ conferri debeant. Multo uero clarius, ubi iustam ea de re disputationem instituit.

ROM. 13

Nam & potestatem, Dei ordinationem esse tradit: nec potestates esse ullas, nisi à Deo ordinatas. Ipsos autem principes, ministros esse Dei, bene agentibus in laudem, malis ad iram ultores. Huc accedunt & sanctorum uirorum exempla: quorum alij regnis, ut David, Iosias, Ezechias: alij satrapijs, ut Ioseph, & Daniël: alij ciuilibus præfecturis in libero populo, ut Moses, Iosuah, & Iudices, functi sunt. quorum functiones sibi probatas esse, Dominus declarauit. Quare nulli iam dubium esse debet, quin ciuilis potestas, uocatio sit, non modo coram Deo sancta & legitima: sed sacerrima etiam, & in tota mortalium uita longe omnium honestissima. Quæ cogitatio magistratus ipsos assidue exercere debet. quando ingen-

do ingentem illis stimulum addere, quo ad officium excitentur: & singularem consolationem adferre potest, qua muneris sui difficultates (quæ multæ certe & graues sunt) leniant. Quantum enim integritatis, prudentiæ, mansuetudinis, continentiæ, innocentiae studium sibiipsis imperare debent, qui diuinæ iustitiæ ministros se constitutos esse norunt? Qua fiducia iniquitatem in tribunal suum admittent, quod Dei uiuentis thronum esse audiunt? Qua audacia iniustam sententiam pronuntiabunt eo ore, quod diuinæ ueritatis designatum esse organum intelligunt? Qua conscientia in impia decreta subscribent ea manu, quam ad præscribenda Dei acta sciunt ordinatam? In summa: si se Dei uicarios esse meminerint, omni cura, sedulitate, industria inuigilent oportet, qui hominibus quandam diuinæ providentiæ, custodiæ, bonitatis, beneuolentiæ, iustitiæ, imaginem in se repræsentent. Ac perpetuo illud sibi subiiciant maledici omnes, qui opus Dei faciunt in dolo. Itaq; Iere 48
cum suos iudices ad officium cohortari uellent Moses Deut. 1
& Iosaphat, nihil habuerunt efficacius, quo illorum Para. 19
animos afficerent, quàm quod prius retulimus. Videte quid agatis. non enim pro homine exercetis iudicium, sed pro Deo: quippe qui iuxta uos est in causa iudicij.

Psal. 82

dicij. Nūc igitur sit pauor Domini super uos. Videte, & agite: quoniam non est ulla peruersitas apud Deum Deū nostrum. et alio loco dicitur: Deum stetit in synagoga deorum, & in medio deorum iudicem agere. quo ad officiū animētur, dum docentur, Dei se legatos esse, cui administratæ puincia rationem sint reddituri. Et merito apud eos plurimū hæc admonitio ualere debet. Nā si qd delinquit, nō hominib. modo sunt iniuri, quos scelerate uexat: sed in Deū quoq; ipsum cōtumeliosi, cuius sacrosanctæ iudicia polluant. Rursum habent & unde se præclare consolentur, dum secum reputant, non in prophanis, nec à seruo Dei alienis occupationibus uersari, sed sanctissimo munere. quippe qui Dei legatione fungantur. Qui uero non mouentur tot scripturæ testimonijs, quo minus sacrum hoc ministerium insectari ausint, quasi rem à religione & pietate Christiana abhorrentem: quid aliud quam Deum ipsum suggillant? cuius ignominia, cum ministerij sui probro non esse coniuncta non potest. Ac prorsus non magistratus reprobāt, sed Deū abijciunt, ne super se regnet. si enim istud uere de populo Israël à Domino dictū est, quod Samuelis imperiū detractassent: qui minus uere hodie de his dicitur, qui in præfecturas omnes à Deo institutas debacchari sibi permit-

1. Reg. 8

tūt? At cū discipulis dictū est à Domino, Reges gen- Luc. 23
 tium dominari illis, inter ipsos uero non ita esse: ubi
 qui primus sit, fieri minimū oporteat. hac uoce in-
 terdictum est Christianis omnibus, ne regna aut
 præfecturas capeffant. O dextros interpretes. Inter
 discipulos orta erat contentio, quis aliū præcelleret.
 hanc uanam ambitionem ut compesceret Dominus,
 eorum ministeriū non esse regnis simile docuit, in
 quibus inter cæteros unus eminet. Quæ collatio, quid
 quæso ad ignominiam regie dignitatis facit? imò quid
 omnino euincit, nisi regiū munus, apostolicū nō esse
 ministeriū? Præterea, inter ipsos magistratus tamen
 si uariæ sūnt formæ, nullū tamē discrimē hac in par-
 te est, quoniam per Dei ordinationib. suscipiendæ à nobis om-
 nes sint. Nā et omnes simul cōplectitur Paulus, cū Rom. 13
 ait, nō esse potestatem nisi à Deo. Et quæ omnium mini-
 me ardebat, eximio præ alijs testimonio cōmēdata
 est. nēpe, unius potestas: quæ quia publicā omnium serui-
 tutē secū fert, excepto uno illo, cuius libidini omnia
 subijcit heroicis et excellētiorib. ingenijs minus olim Pro. 8. 14
 appbari potuit. At scriptura, quo iniquis istis iudicijs I. Pet.
 occurrat, diuinæ sapiētiae puidētiam esse nominatum
 affirmat, quod reges regnāt: et peculiariter regē hono-
 rari præcipit. Et sanē ualde otiosum est, quod possibi-
 lus sit politicæ status, à priuatis hominib. disputari

quibus de constituenda re aliqua publica deliberare non licet: tum etiã simpliciter id definiri nisi temere non potest, cum præcipua huius disputationis ratio in circumstantijs posita sit. & si ipsos etiam status citra circumstantias inter se compares, non facile sit discernere, quis utilitate præpöderet: adeò æquis conditionibus contendunt. Proclivis est à regno in tyrannidem lapsus. sed non multo difficilior, ab optimatum potestate in paucorum factionem. Multo uero facillimus, à populari dominatione in seditionem. Quod si non in unam duntaxat ciuitatē oculos defigas, sed uniuersum simul orbē circumspectas ac contempleris, uel aspectum in longiora saltem regionum spacia diffundas: comperies profecto, diuina providentia illud non abs re comparatum, ut diuersis politijs regiones uariæ administrarētur. Nam quem admodum non, nisi inæquali temperatura, elementa inter se cohærent: ita hæc sua quadam inæqualitate optime cōtinētur. Quamquam hæc etiam omnia frustra his dicuntur, quibus Domini uoluntas satisfaciet. Nam si illi uisum est, reges regnis præficere, liberis ciuitatibus senatus aut decuriones: quoscunq; locis præfecerit, in quibus degimus, nostrum est, ijs nos morigeros ac obediētes præstare. lam officium
magi-

magistratum quale uerbo Dei describatur, ac quibus in rebus situm, obiter hoc loco indicandum est.

Regibus denunciat Ieremias, ut faciant iudicium et iustitiam, liberent ui oppressum de manu calumniatoris, peregrinum & uiduam & pupillum ne contristent, neq; iniuriam faciant, & sanguinem innocentem ne effundant. Moses uero principibus, quos

Iere. 22

in uices suas suffecerat, edicit: audiant causam fratrum suorum, & iudicent inter uirum, & fratrem eius, & peregrinum. neq; facies agnoscant in iudicio, tam paruum quam magnum audiant, neq; timeant ab ullo uiro: quia iudicium Dei est. Illa autem omitto, Ne multiplicent sibi æquos reges, ne ad auaritiã adijciãt animũ,

Deut. 1

ne eleuentur super fratres suos; ut in meditanda lege Domini sint assidui cunctis diebus uitæ suæ: ne iudices quibus declinent in alteram partem, ne munera accipiant. & quæ passim in scripturis similia leguntur.

Deut. 17

Quoniam, in exponendo hic magistratum officio, non tam magistratus ipsos instituere consilium est, quam alios docere, quid sint magistratus, & quem in finem à Deo positi. Videmus ergo publicæ innocentiæ, modestiæ, honestatis, ac tranquillitatis protectores statui ac uindices, quibus studium unum sit, cõmuni omnium saluti ac paci prospicere. Id uero

Deut. 16

H cum

- cum præstare nõ possint, nisi uiros bonos ab impro-
 borum iniurijs prohibeant, oppressis adsint ope ac
 Rom. 13 præsidio: potestate armati sunt, qua palàm maleficos
 ac facinorosos (quorum nequitia perturbatur ac
 exagitur publica quies) seuerè coërceat. Siquidem
 id prorsus experimur, quod dicebat Solon: præmio
 & pœnæ omnes publicas consistere. ijs sublatis,
 totam ciuitatum disciplinam collabi ac dissipari. Fri-
 get enim in multorum animis æqui iustiq; cura, nisi
 uirtuti paratus sit suus honos: nec contineri scelera-
 torum hominum libido, nisi seueritate ac pœnarum
 animaduersione, potest. Atq; hæ duæ partes com-
 Iere. 22 prehensæ sunt à propheta, dum reges aliosq; præse-
 ctos iubet facere iudicium & iustitiam. Iustitia qui-
 dem est, innocentes in fidem suscipere, complecti,
 tueri, uindicare, liberare. Iudicium autem, impiorum
 Matth. 5 audaciæ obsistere, uim comprimere, delicta punire.
 Exod. 20 Verum ardua hic, ut uidetur, & difficilis nasci-
 Deut. 5 tur quæstio. Si lege Dei occidere Christiani omnes
 Iesa. 11. 65 uetantur, & propheta de môte sancto Dei, hoc est,
 ecclesia, uaticinatur, quòd non affligent in ea, neq;
 nocebunt: quomodo magistratibus, & pijs simul, et
 sanguinarijs esse liceat? At si intelligamus, magistra-
 tum in exercendis supplicijs nõ à se agere quicquã,
 sed

sed ipsissima Dei iudicia exequi, nihil hoc scrupulo impediemur. Occidere lex Domini prohibet. at ne impunita sint homicidia, gladium in manum suis ministris dat Dominus, quem in homicidas omnes exerant. Affligere & nocere, piorum nō est. atqui hoc nō nocere est, nec affligere: piorum afflictiones, Domini mandato, ulcisci. Vtinam istud semper animis nostris obuersaretur, nihil hic hominis temeritate, sed Dei iubentis autoritate omnia fieri: qua praeunte, à recta uia nunquam aberratur. nisi forte diuinæ iustitiæ iniectum est frenum, ne de sceleribus poenas sumat. Quòd si illi legem dicere fas non est, cur eius ministris calumniam intendamus? Non frustra: gladium gerunt, inquit Paulus, nam Dei ministri sunt, ad iram, ultores male agentibus. Itaq; si nihil Domino sua obedientia fore acceptius norunt Principes, aliq; præfecti: in hoc ministeriū incumbant, si suam Deo pietatem, iustitiam, integritatem, approbare student. Hoc scilicet affectu agebatur Moses, cum se destinatum populi sui liberatorem, Domini uirtute cognoscens, Aegypto manus intulit. Deinde, cum caesis uno die tribus hominum milibus, in populi sacrilegium uindicauit. Dauid quoq; cum sub uitæ suæ finem Solomoni filio præcepit, de occidendo Ioab

Rom. 13

Exo. 1

Exod. 31

& Semei. Quomodo lene illud et placidū Mosē ingenium in tantā truculentia exardet, ut fratrum suorum sanguine aspersus ac madidus, per castra decurrat ad nouas strages? Quomodo Dauid, tanta in omni uita mansuetudine uir, cruentum illud testamentum inter ultimos spiritus nuncupat, ne filius suus canitiem Ioab & Semei in pace ad sepulchrū deducat? Verū uterq; manus suas, quas parcendo inquinasset, sic sc̄uendo sanctificauit: dum ultionem sibi à Deo cōmissam exequutus est. Abominatio est apud reges
3. Reg. 2. inquit Solomo, facere iniquitatē: quoniam iniustitia
Prou. 16 solium firmatur. rursus: Rex, qui sedet in solio iudicij, spargit oculos in omne malum. item: Dissipat
Eod. 20 impios rex sapiens, & conuertit eos super rotam.
27 item: Aufer scoriam ab argēto, et egredietur uas conflatori: aufer impium à conspectu regis, & statuatur in iustitia solium eius. Nunc si uera eorum est iustitia, stricto gladio fontes et impios persequi, gladium recondant, & puras à sanguine manus contineant, dum perditī homines nefarie per cædes interim & strages grassantur: summa sese impietate obstringēt. tantum abest, ut bonitatis & iustitiæ laudem inde referant. Faceſſat modo abscissa sc̄uaq; asperitas, et tribunal illud, quod reorū scopulus iure nominetur.

Non

Non enim is sum, qui aut importunæ seuitiæ faueã: aut æquum iudicium pronounciari posse censeam, nisi semper asistente optima illa regum consiliaria, & certissima (ut solomo affirmat) regij throni cõserua-
Prouer. 20
 trice, Clementia: quam primã esse principũ dotem, uere à quodam olim dictum est. Vtrunq; tamen magistratui uidendum, ne, aut nimia seueritate uulneret magis, quàm medeatur: aut superstitiosa clementiæ affectatione, in crudelissimam incidat humanitatem, si molli dissolutaq; indulgentia, cum multorum pernitie diffluat. Est enim & istud non abs re quondam sub Neruæ imperio iactatum: Malum quidem esse, sub principe uiuere, sub quo nihil liceat: sed multo peius, sub quo liceant omnia. Quando uerò regibus populisq;, ad exercendã huiusmodi publicam uindictam, arma capere interdũ necesse est: ex hac ratione simul æstimare licet, legitima esse, quæ sic suscipiuntur, bella. Nam si tradita illis est potestas, qua ditionis suæ quietem tueantur, qua inquietorum hominum seditiosos motus comprimant, qua ui oppressis opitulentur, qua in maleficia animaduertant: an maiore opportunitate proferre eam possint, quàm ad compescendum eius furorem, à quo & priuatum singulorum ocium, & cõmunis omnium tranquillitas

perturbatur? qui seditiose tumultuatur: à quo uolentia
 oppresiones, & indigna maleficia perpetrantur? si legum
 custodes esse ipsos, & assertores cōuenit: omnium conatus
 pariter euertant oportet, quorum scelere, legū disciplina
 corrumpitur. Imò si iure eos latrones plectūt, quorum
 iniuriæ in paucos tantum progressæ fuerint: an totam
 latrocinij regionem impune affligi uastariq; sinent? Siquidē
 nihil interest, rex ne sit, an infima de plebe, qui in
 alienam regionem, in quam iuris nihil habet, irruit, eamq;
 hostiliter uexat. omnes æque pro latronibus habēdi sunt,
 & puniendi. Verum magistratum omnium fuerit, summopere
 hic cauere, ne cupiditatibus suis uel tantillum obsequantur,
 quin magis, siue expetendæ sunt pœnæ, non præcipiti
 iracundia ferantur, nō rapiantur odio, non implacabili
 austeritate ardeant, miserentur etiam cōmunem in eo
 naturam (ut Augustinus loquitur:) in quo puniūt propriū
 delictum. siue arma in hostem, hoc est armatum latronem
 induenda sunt, non ex facili occasione captent: imò nec
 oblatam accipiant, nisi summa necessitate adacti.
 Nam si multo plus nobis præstandū est, quàm exegerit
 ethnicus ille, qui bellū uideri uoluit pacem quaesitam:
 omnia prius certe tentanda sunt, quàm armis decer-

decernendum. In utroq; demum genere, nullo priuato affectu patiantur se corripere, sed publico duntaxat sensu ducantur. Alioqui, potestate sua pessime abutuntur: quæ non in suum illis cõmodum, sed aliorum bonum ac ministerium data est. Ex eodem præterea belligeræ di iure pendet & præsidiorũ, & fœderum, & ciuiliũ aliarũ munitiorũ ratio. Præsidia autem uoco, quæ ad tuendos regionis fines, per ciuitates disponuntur: Fœdera, quæ à finitimis principibus in hanc legem feriuntur, ut si quid turbarum in agris suis inciderit, mutuã sibi opem ferat, & uires in commune conferat, ad opprimẽdos humani generis communes hostes: Ciuiles munitiorẽs, quarũ in arte militari usus est. Libet istud quoq; postremò adijcere, tributa & uectigalia, legitimos esse principum redditus: quos ad sustinenda quidem potissimũ publica muneris sui onera conferant. quibus tamen uti similiter possint, ad splendorẽ suum domesticũ: qui cum imperij, quod gerunt, dignitate quodãmodo coniunctus est. Qualiter Dauidem, Ezechiah, Iosiah, Iehosaphat, aliosq; sanctos reges: Ioseph etiã, & Daniel, uidemus pro personæ, quam sustinebant, modo, in offensa pietate, fuisse ex publico sumptuosos. & amplissimũ agri spaciũ regibus attributũ, legimus apud

Iezech. ult. Iezechielem: sic tamen, ut uicissim meminerint prin-
 cipes ipsi, fiscos suos non tam priuatas esse arcas, q̄
 Rom. 13 totius populi æraria (sic enim Paulus testatur:) quæ
 prodigere aut dilapidare, sine manifesta iniuria, non
 possint. Vel potius, ipsum penè esse populi sanguinè,
 cui non parcere, dirissima sit inhumanitas. suas autè
 indiçtiones, & oblationes, aliq̄. tributorū genera,
 non nisi publicæ necessitatis subsidia esse, reputent:
 quibus miseram plebem absq; causa fatigare, tyran-
 nica sit rapacitas. Hæc principibus ad profusionem
 & luxuriosos sumptus non faciunt animos (ut certè
 facem eorum cupiditatibus, plus iusto sponte accen-
 sis, subycere opus nō est:) sed cum plurimū referat,
 ipsos, pura coram Deo conscientia, audere quicquid
 audent, ne impia confidentia in Dei contemptū ue-
 niant, docendi sunt, quantum sibi liceat. Neq; hæc
 doctrina priuatis hominib. superuacua est: ne quos-
 uis principū sumptus, tametsi uulgarè ciuilemq; mo-
 dum excedunt, temere ac procaciter suggillare sibi
 permittant. Proximæ sunt magistratui in politijs
 leges, ualidissimi rerum publicarum nerui: uel (quo-
 modo à Cicerone uocatur) animæ, sine quibus con-
 sistere nequit magistratus: quemadmodum nec ipsæ
 rursus sine magistratu. Proinde nihil dici uerius po-
 terat,

terat, quàm mutum esse magistratum, legem: magistratum, legem esse uiuam. Quòd autem diciturū me recepi, quibus legibus constituenda sit Christiana politia: nō est cur longā de optimo legum genere disputationē quis expectet, quæ et immensa foret, nec præsentis esset argumenti. Paucis tantū, & quasi in transcurso, notabo, quibus legibus pie corā Deo uti possit, et inter homines rite administrari. Quod etiā ipsum prorsus silentio transmissem, nisi intelligerē, periculose hic à multis aberrari. Sunt enim qui re-cte compositam esse rempublicam negent, quæ, neglectis Mose politicis, cōmunibus gentiū legibus regitur. Quæ sententia q̄ periculosa sit & turbulenta, uiderint alij. mihi falsam esse & stolidā, demōstrasse satis erit. Est autem obseruanda uulgata illa partitio, quæ uniuersam Dei legē, per Mosen administratam, in mores, ceremonias, iudicia, distribuit. ac disspiciendæ singulæ partes: ut habeamus, quid ex ijs ad nos pertineat, quid minus. Nec interim quēpiam moretur hic scrupulus, quòd ad mores etiam iudicia & ceremoniæ pertinent. Veteres enim, qui partitionem hanc tradiderunt, tametsi duas istas posteriores partes non ignorabant circa mores uersari: quia tamen saluis moribus mutari & abrogari poterant,

rant, morales non dixerunt. primam illam partem peculiariter appellarunt eo nomine, citra quam non constet uera morum sanctitas. Lex itaq; moralis (ut inde primum incipiamus) cum duobus capitibus continetur, quorum alterum, pura Deum fide & pietate colere, alterum sincera homines dilectione complecti simpliciter iubet: uera est æternaq; iustitiæ regula, gentium omnium ac temporum hominibus præscripta, qui ad Dei uoluntatem uitam suam componere uolent. Siquidem hæc æterna est & immutabilis eius uoluntas, ut à nobis ipse quidem omnibus colatur: nos uero mutuo inter nos diligamus. Cere-

Gal. 3. 4 monialis, Iudæorum pædagogia fuit: qua populi illius quandam uelut pueritiam exercere Domino uisum est, donec ueniret tempus illud plenitudinis, quo sapientiam suam terris ad plenum manifestaret, ac ueritatē exhiberet earum rerum, quæ tum figuris adumbrabantur. Iudicialis, politiæ loco illis data, certas æquitatis & iustitiæ formulas tradebat, quibus innocenter & quiete inter se agerent. Atq; ut illa ceremoniarum exercitatio ad pietatis quidem doctrinam proprie pertinebat (utpote quæ Iudæorum ecclesiam retinebat in Dei cultu ac religione) ab ipsa tamē pietate distincti qui poterat: ita hæc iudiciorum forma (quanq; non
aliò

aliò spectabat, q̄ quì optime seruari posset ea ipsa
charitas, quæ æterna Dei lege præcipitur) ab ipso ta-
men dilectionis præcepto distinctũ quiddã habebat.
Quemadmodum ergo, salua et incolumi pietate, ab-
rogari potuerunt ceremoniæ: ita & iudiciarijs his
cõstitutionibus sublatis, perpetua charitatis officia,
& præcepta manere possunt. Quod si uerũ est, li-
bertas certe singulis gentibus relicta est condendi,
quas sibi conducere prouiderint, leges: quæ tamen
ad perpetuam illam charitatis regulam exigantur, ut
forma quidem uariant, rationem habeant eandem.
Nam barbaras illas & feras leges (quales fuerunt,
quæ fures honore prosequerantur, quæ promiscuos
coitus permittebant, aliæq; multò tũ scediores, tum
absurdiores) pro legibus habendas minime censeo.
quandoquidẽ abhorrent ab omni, nõ iustitia modo,
sed humanitate etiã & mansuetudine. Id quod dixi
planum fiet, si in legibus omnibus duo hæc (ut de-
cet) intueamur: Legis constitutionem, & æquita-
tem, cuius ratione constitutio ipsa nititur. Aequitas,
quia naturalis est, non nisi una omnium esse po-
test. ideo & legibus omnibus, pro negocij gene-
re, eadem proposita esse debet. Constitutiones,
quia circumstantias adnexas habent, à quibus pro
parte

parte pendeant : modo in eundem æquitatis scopum omnes pariter intendant , diuersas esse nihil obest . Lam cum Dei legem , quam moralem uocamus , constat non aliud esse , quàm naturalis legis testimonium , & eius conscientia , quæ hominum animis à Deo insculpta est : tota huius , de qua nunc loquimur , æquitatis ratio in ipsa perscripta est . Proinde sola quoque ipsa legum omnium & scopus , & regula , & terminus sit , oportet . Ad eam regulam quæcunq; formatæ erunt leges , quæ in eum scopum directæ , quæ eo termino limitatæ : non est cur à nobis improbentur , utcunq; uel à lege Iudaica , uel inter se ipsæ aliàs differant . Lex Dei furari prohibet . quæ furtis constituta fuerit pœna in politia Iudæorum , uidere est in Exodo . Aliarum gentium uetustissimæ leges furtum duplo puniebant . quæ postea secutæ sunt , discreuerunt inter manifestum , & nec manifestum . Aliæ ad exiliũ progressæ sunt , aliæ ad flagrum , aliæ deniq; ad capitis supplicium . Falsum testimonium talionis pœna inter Iudæos plebatur : alibi graui tantum ignominia , alibi suspendio , alibi cruce . Homicidium omnes pariter leges sanguine ulciscuntur , diuersis tamen mortis generibus . In adulteros alibi seueriores , alibi leuiores edictæ

Exod. 22

Deut. 19

ēdictæ sunt pœnæ. Videmus tamen, ut eiusmodi diuersitate in eundem omnes finem tendât. Nam, uno simul ore, pœnam pronuntiant in ea, quæ æterna Dei lege damnata sunt, facinora: nempe homicidia, furta, adulteria, falsa testimonia. sed in pœnæ modo non cōueniunt. Neq; uero id necesse est, neq; etiam expedit. Est regio, quæ nisi horrendis exemplis in homicidas sæuiat, cædibus statim & latrocinijs perdenda sit. Est seculū, quod pœnarū acerbitatē augeri postulet. Est gens in uitiiū quoddā propēsior, nisi acerrime cōpescatur. Quam malignus fuerit is, ac publico bono inuidus, qui tali diuersitate offendatur, ad retinendam legis Dei obseruationem accommodatissima? Nam quod iactatur à quibusdā, fieri contumeliam legi Dei per Mosen latæ, cū abrogata illa nouæ aliæ illi præferuntur, uanissimum est. neque enim aut aliæ illi præferūtur, dum magis probantur, non simplici collatione: sed temporum, loci, gentis, conditione. Aut illa abrogatur, quæ nobis lata nunquam fuit: siquidem non eam Dominus per manum Mose tradidit, quæ in gē. es omnes promulgaretur: sed cum Iudaicam gentem, in fidem, patrociniū, clientelā suam suscepisset, illi etiā peculiariter legislator esse uoluit, ac, quod sapientis legislatoris erat, singularem

larem quandam eius rationem in ferendis illis legibus habuit. Superest nunc, istud ut uideamus, quod postremo loco propositum erat: quis legum, iudiciorum, magistratuū usus ad cōmunem Christianorum societatem redeat: quantū magistratibus à priuatis hominib. deferendū sit: quæ obediētia debeatur. plurimis uidetur superuacaneū esse munus magistratus inter Christianos, quod scilicet implorare pie non possint. utpote quibus uindicare, in iudiciū potulare, litigare uetitum sit. At cum Paulus contra

Rom. 13
clare testetur, ministrū Dei nobis esse in bonum: ex eo intelligimus, Domini uolūtatem esse, ut eius manu ac præsijs, aduersus flagitiosorū hominum improbitatem & iniurias defensi, quietam ac securā uitam agamus. Quod si frustra in præsiū nobis à Domino datus est, nisi tali nobis beneficio uti licet: satis apparet, implorari quoq; & appellari non impie posse. Hic uero mihi cum duplici hominū genere agendum est, sunt enim permulti qui tanta litigandi rabie æstuant, ut quietem nunq̄ habeāt apud sese, nisi cum alijs pugnent. Lites uero ipsas, & capit ali odiorum acerbitate, & insana uindictandi nocendiq; cupiditate exequuntur, & implacabili pertinacia persequuntur, ad sui usque aduersarij ruinā. Interim, ne quid nisi iure

si iure agere existimentur, iudiciorū prætextu, talem peruersitatem defendunt. At si cum fratre, iudicio agere permissum est, nō protinus odisse ipsum licet: non furioso nocendi studio in illum ferri, non pertinaciter insequi. Sic ergo tales habeant: legitima esse iudicia, si quis recte utatur. Rectū autem esse usum, tum actori, agendi: tū defendēdi, reo: si hic quidem postulatus ad condictū diem se sistit, & qua potest exceptione causam defendit, citra acerbitatē: sed hoc tantū affectu, ut quod suum est, iure tueatur. ille uero indigne, siue in capite, siue in fortunis oppressus, in magistratus fidem se conferat, querimoniam exponat, quod æquū est ac bonum postulet, sed omni procul nocendi uindicandi ue libidine: procul asperitate & odio, procul contentionis ardore. quin potius paratus suo cedere, & quiduis perpeti, quā inimico in aduersarium animo ferri. Contra, ubi animi maleuolentia suffusi, corrupti inuidia, iracundia incēsi, ultionē spirantes: aut sic deniq; ardore certaminis inflammati, ut de charitate aliquid remittant, tota etiam iustissimæ causæ actio nō impia esse non potest. Nam hoc cōstitutum esse axioma Christianis omnibus cōuenit. nunquam, quāntūuis æquam: licet iuste tractari à quouis posse, nisi pari aduersarium

rium dilectione beneuolentiâq; prosequatur: ac si iam amice, q; cōtrouertitur negociū, transactū ac cōpositū esset. Iniecerit forte aliqs, talē moderationē adeo nunquam in iudicium afferrī, ut instar sit prodigij futura, si qua reperta fuerit. fateor sanē, ut sunt horum temporū mores, rarum extare probi litigatoris exemplum: sed res tamen ipsa, nullius mali accessione inquinata, bona esse & pura nō desinit. Cæterū, cum sanctum esse Dei donū, audimus auxilium magistratus: eò diligentius cauēdū est, ne nostro uitio polluat. Qui uero iudiciarias omnes disceptatiōes præcise damnant, intelligant se sanctā Dei ordinationē simul repudiare: & donū, ex eorum genere, quæ mundis munda esse possint, nisi forte paulū flagitij insimulare uolent, qui & accusatorū calūnias, eorum quoque uasritiē & malitiā exponendo, à se depulit: & romanæ ciuitatis prærogatiuā sibi in iudicijs asseruit: & ab iniquo præside, ad Cæsaris tribunal, cū opus fuit, prokocauit. Nec obest, quod Christi-

Acto. 22

& 24. 25

Deut. 32

Matth. 7

Rom. 12

anis omnib. interdista est uindictæ cupiditas, quam & nos à Christianis subsellijs longissime abigimus. Nam, siue ciuilitate cōtenditur, nō recta incedit uia, nisi qui innoxia simplicitate, rem suam iudici, tanquam publico tutori, cōmmendat: nihil minus, quam mutu-

mutuam mali uicem, qui est uindictæ affectus, re-
 pendere cogitans. siue capitalis aut grauior aliqua
 intenditur actio, eum accusatorem requirimus, qui
 nullo ulciscendi æstu correptus, nulla priuata iniu-
 riæ offensione tactus, in forum accedat: sed in ani-
 mo duntaxat habens, perniciosi hominis conatus im-
 pedire, ne reip. noceant. Quod si uindictam animum
 tollis, nihil in mandatum illud delinquitur, quo ultio
 Christianis interdicitur. At, non solum uindictam Rom. 12
 appetere uetantur, sed manum quoq; Domini iuben-
 tur expectare, qui se oppressis et afflictis adfuturum
 ultorem pollicetur. Ullam autē Domini ultionem an-
 teuertunt, qui opem aut sibi, aut alijs ferri à magi-
 stratu postulant. Minime id uero. siquidem magi-
 stratus uindicta, non hominis, sed Dei esse, cogitan-
 da est: quam per hominis ministerium nobis (ut ait
 Paulus) largitur. Nihilò etiam magis cum Christi Rom. 13
 uerbis pugnamus: quibus resistere malo prohibet: et Matth. 5
 dexteram maxillam obuertere præcipit ei, qui ala-
 pam in sinistram impegit: permittereq; ei pallium,
 qui tunicam auferat. Vult quidem illic suorū animos
 à retaliandi cupidine tantopere abhorrere, ut citius
 duplicari in se iniuriam laturi sunt, quàm ad repen-
 dendam animos adiecturi, à qua patientia nec ipsi
 I eos

eos abducimus. Vere enim Christianos, esse oportet hominum genus ad contumelias iniuriasq; ferendas natum: pessimorum hominum nequitia, imposturis, ludibrijs, expositum. neq; id modo: sed eorum omnium malorum tolerantes esse oportet, hoc est, sic totis animis compositos, ut suscepta una afflictione, ad alterã se comparent. nihil sibi in totam uitam promittentes, quã perpetuæ crucis tolerantiam. Interim & ijs, qui sibi iniurijs sunt, benefaciãt, & maledicentibus bene precentur, & quæ unica est sua uictoria, bono malum uincere cõtendant. Sic affecti, nõ queret oculo pro oculo, dentem pro dente (qualiter suos discipulos instituebãt pharisæi, ad expetendã ultionẽ:) sed (quomodo à Christo eruditur) & corpus suũ mutulari, & malitiose sua sibi eripi sic feret, ut eas iniurias, simul ac irrogatæ sibi fuerint, remissuri sint, ac ultro condonaturi. Neq; istæc tamen animorum æquitas & moderatio impedit, quin integra in suos inimicos amicitia, magistratus ope, ad rerum suarum conseruationem utantur: aut publici boni studio fontem ac pestilentem hominem ad pœnã postulent, quem emendari, nisi morte, nõn posse nouerint. Quod autem obiectari solet, lites à

1. Cor. 6 Paulo in uniuersum esse damnatas, id quoq; falsum est.

est. Intelligi ex eius uerbis facile potest, immodicum fuisse litigandi furorem in Corinthiorum ecclesia: usq; eò, ut Christi Euangelium, & totam suam religionem, impiorum cauillis ac maledicentiæ exponerent. Id primū reprehendit in illis Paulus, quod Euangelium apud infideles, dissensionum suarum intempere traducerent. Deinde & hoc ipsum, quòd eum in modum inter se dissiderent, fratres cum fratribus. Tam enim procul à ferenda iniuria alieni erant, ut alij aliorum fortunis auide inhiarent, ultro lacescerent, & damnum inferrēt. In illam ergo litigandi insaniam inuehitur, non simpliciter in quasuis contro- uersias. At omnino delictum esse pronunciat, quòd non potius damnum acciperent rerum suarum, quòd pro his conseruādis ad cōtentiones usq; laborarent. Id sanè Christianis agendum est, ut de suo iure decedere semper malint, quàm in forum progredi: unde uix exire possint, nisi commotiore animo, & in fratris odium accenso. Verum ubi quis citra charitatis dispendium, rem suam se posse tueri uiderit, cuius iactura graui sibi dispendio futura sit, id si faciat, nihil in istam Pauli sententiam delinquit. Deniq; (quod initio docuimus) optimum cuiq; consilium dabit charitas: sine qua quæcunq; suscipiuntur, & ultra quam

quæ progrediuntur, disceptationes iniustas esse & impias, extra controuersiam ponimus. Subditorum erga suos magistratus officium primum est, de eorum functione quàm honorificentissime sentire: quam scilicet, uelut delegatã à Deo iurisdictionem, agnoscant: eosq; ob id suspicere ac reuereri, ut Dei ministros ac legatos. Quosdam enim reperias, qui suis se magistratibus ualde obsequentes præbeant, ac nolint quidem nõ esse, quibus obsequantur: quòd bono publico ita expedire norūt. de ipsis tamen magistratibus nõ secus existiment, ac malis quibusdam

1. Pet. 2 necessarijs. Verum plus quiddam à nobis requirit.
Prouer. 24 Petrus, cum regem honorari: & Solomo, cū Deum & regem timeri præcipit. Ille enim sub honorandi uerbo, synceram ac candidam existimationem complectitur: hic regem cum Deo coniungens, sanctæ cuiusdè uenerationis ac dignitatis plenum esse ostendit. Est & illud præclarum apud Paulum elogium, ut obediamus non solum propter iram, sed propter conscientiam. Quo intelligit, nõ terrore modo principum ac præfectorum adduci subditos debere, ut in eorum subiectione contineantur (qualiter succumbere hosti armato solent, qui uindictam fore promptam uident, si resisterint:) uerum quia Deo ipsi redduntur

redduntur obsequia, quæ istis præstantur: quando eorum potestas à Deo est. Ex eo & alterum deinde sequitur, ut propensis in eorum obseruationem animis, suam illis obedientiam approbèt: siue edictis parendum, siue tributa soluenda, siue subeunda publica munera atq; onera, quæ ad communem defensionem spectent, siue qua alia iussa capeffenda. Omnis anima, inquit Paulus, potestatibus sublimiorib. subdita sit. qui enim potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Admoneto illos (scribit idē Tito) ut principalibus ac potestatibus subditi sint, ut magistratibus pareant, ut ad omne opus bonum sint parati. et Petrus: Subditi, inquit, estote cuius humanæ creaturæ, propter Dominum: siue regi, tanquam præcellenti: siue præsidibus, qui per eum mittuntur, ad uindictam quidem nocentium, laudem uero recte agentium. Porro, quo non subiectionem simulare, sed sincere & ex animo subiectos se esse, testentur: addit Paulus, ut eorum, sub quibus uiuunt, salutem ac prosperitatē Deo cōmendent. Adhortor, inquit, ut fiant deprecationes, obsecrationes, interpellationes, gratiarū actiones, p̄ omnibus hominib. pro regibus, & omnibus in eminentia constitutis, ut placidam & quietam uitam degamus, cum omni pietate ac honestate.

Ibidem

Tit. 3

1. Pet. 2

1. Tim. 2

1 3 Neq;

Neq; hic se quisquam fallat. Quando enim resisti magistratui non potest, quin simul Deo resistatur: etiamsi impune contemni uidetur posse inermis magistratus, Deus tamen armatus est, qui sui contemptum fortiter ulciscatur. Sub hac præterea obedientia, moderationem comprehendo, quam sibi in publico imperare debent priuati homines, ne se ultro admisceant publicis negocijs, aut temere irrumpant in partes magistratus, ac ne quid omnino publice moliantur. Si quid in publica ordinatione corrigi intererit, non tumultuentur ipsi, nec admoueant operi manus: quas illis omnib. ligatas esse hac in parte decet. ad magistratus cognitionem deferant, cuius unius hic soluta est manus. Intellego autem, ne quid inuisi audeant. Nam ubi accessit præfecti imperium, iam ipsi quoq; publica autoritate præditi sunt. Ut enim aures atq; oculos principis, uocare uulgo solent eius consiliarios: ita non insulse principis manus quis dicat, quos rebus agendis, mandato suo, præfecerit.

Quoniam autem hæctenus magistratum descripsimus, qui uere sit quod dicitur, ille scilicet patriæ pater, & (ut Poëta loquitur) pastor populi, custos pacis, præses iustitiæ, innocentie uindex: insanus merito iudicandus sit, cui tale non probetur imperium.

At cum

At cum omnium propè seculorum hoc exemplum sit, ut principum alij, eorum omnium securi, quibus providendis intenti esse debuerant, procul omni solitudine socordes delitientur: alij ad rem suã attenti, iura omnia, priuilegia, iudicia, diplomata uenalia prostituant: alij plebeculam exhauriant pecunia, quam postea insanis largitionibus profundant: alij expilatis domibus, uirginibus ac matronis uiolendis, matandis insontibus, mera latrocinia exerceant: eos uero pro principibus agnoscendos esse, quorum imperio, quoad licet, parendum sit, multis persuaderi non potest. siquidem dum in tanta indignitate, ac inter tam aliena, non à magistratus modo, sed hominis quoq; officio, facinora, nullam speciem imaginis Dei intuentur, quæ in magistratu elucere debuerat: dum nullum conspiciūt uestigium eius ministri Dei, qui in laudem bonis, malis in ultionem datus erat: Ita neq; etiam præfectū illum agnoscunt, cuius dignitatem atq; auctoritatem scriptura nobis commendauit. Et sanè is semper omnium ferè hominum animis ingenuus fuit sensus, non minore tyrannos odio atq; execratione insectari, quàm dilectione & ueneratione prosequi legitimos reges. Verum si in Dei uerbum respicimus, longius nos deducet, ut non eorum

modo principum imperio subditi simus, qui probe, & qua debent fide, munere suo defunguntur: sed omnium, qui quoquomodo rerum potiuntur, etiamsi nihil minus præstet, quam quod ex officio erat principum. Tamen si enim summum suæ beneficentiæ munus esse magistratum, ad salutem hominum conservandam, testatur Dominus, ac suos magistratibus ipsis fines præscribit: simul tamen declarat, qualescunq; sint, non nisi à se habere imperium. Eos quidem, qui publico bono imperant, vera eius suæ beneficentiæ exemplaria esse & specimina: qui vero iniuste & impotenter dominantur, eos ad vindicandam populi iniquitatem à se excitatos. omnes ex æquo sancta illa maiestate esse præditos, qua legitimam potestatem instruxit. Non ultra progrediat, donec certa eius rei aliquot testimonia subijecero.

1ob 34
Osee. 13
1cfa. 10

Nec tamen, quo furorem Domini super terram esse, impium regem confirmemus, laborandum est: quando neminem futurum arbitror, qui reclamet. nec sic de rege plus dictum fuerit, quam de prædone, qui rem tuam diripiat: de adultero, qui thorum tuum polluat: de sicario, qui te ad cædē appetat: (cum huiusmodi calamitates omnes, inter Dei maledictiones, scriptura recenset,) Verum in eo probando insistamus

magis,

Deut. 28

magis, quod nō ita facile in hominum mentes cadit. In homine deterrimo, honorēq; omni indignissimo (penes quem modo sit publica potestas) præclaram illam & diuinam potestatem residere, quam Dominus iustitiæ ac iudicij sui ministris uerbo suo detulit: eumq; à subditis eadē in dignatione habendū (quantum ad publicam obedientiam attinet) qua optimum regem, si daretur, habituri essent. Principio uelim animaduertant, seduloq; obseruet lectores illam, quæ non sine causa toties nobis in scripturis commemoratur, Dei prouidentiam: ac singularem actionem in distribuendis regnis, statuendisq; quos illi uision fuerit, regibus. Apud Danielelem: Dominus mutat tempora, & uices temporū: abijcit reges, & instituit. item: Ut cognoscāt uiuentes, quod potens sit altissimus in regno hominum: cui ipse uoluerit, dabit illud. Cuiusmodi sententijs cum passim abundet scriptura, illa tamen prophetia peculiariter scætet. Iam, qualis rex fuerit Nabuchadnezar, is qui Ierusalem expugnauit, satis scitur. nempe, strenuus alienorum inuasor, ac populator. Dominus tamen apud Iezechielem se illi terrā Aegypti dedisse affirmat, pro operatiōe, qua sibi in uastanda Aegypto seruiuisset. Et illi dicebat Daniel: Tu rex, rex es regū: cui Deus

Daniel. 3

Daniel. 4

Iezech. 29

Daniel. 2

caelorum, dedit regnum potens ac forte atq; gloriosum. tibi inquam dedit, & omnes terras ubi habitant filij hominum, bestiae syluestres, & uolucres caeli, eas tradidit in manum tuam, ac fecit te dominari eis.

Daniel. 7 rursus eius filio Belsazar: Deus altissimus dedit Nabuchadnezar patri tuo regnum & magnificentiam, honorem & gloriam. & propter magnificentiam quam dedit illi, omnes populi, tribus, & linguae, fuerunt trementes & timentes a conspectu eius. Cum audimus, a Deo impositum esse regem: simul illa, de honorando & timendo rege, caelestia edicta animo repetamus: & nequissimum tyrannum non dubitabimus eo habere loco, quo Dominus ipsum dignatus fuerit. Samuel, cum populo Israel denunciaret, qualia esset a regibus suis passurus: Hoc ius erit regis, dicebat, qui regnabit super uos. filios uestros tollet, & ponet eos ad currum suum, ut ponat eos pro equitibus suis, & ut arent agros suos, & messem suam metant, & arma fabricentur. filias uestras tollet, ut sint pigmentariae, coquae, & pistrices. agros denique uestros, uineas uestras, & oliueta optima auferet, & dabit seruis suis. semina uestra, & uineas uestras decimabit, et dabit eunuchis & seruis suis. seruos uestros, ancillas, & asinos tollet: & adhibebit
operi

1. Reg. 8

operi suo. quin & greges uestros decimabit: & uos eritis serui illius. Certe non id iure facturi erant reges, quos optime ad omnem continentiam lex instituebat: sed ius in populum uocabatur, cui parere, ipsi necesse esset, nec obsistere liceret. Ac si dixisset Samuel: Eo se proripiet licetia regu libido, quam cohibere uestru non erit: quibus hoc restabit unum, iussa excipere, ac dicto audientes esse. In primis autem insignis est & memorabilis apud Ieremiam locus: quem, tametsi prolixiozem, ideo non pigebit referre, quia totam hanc quaestionem clarissime definit. Ego feci terram, & homines (ait Dominus) & animalia, quae sunt in superficie terrae, in fortitudine mea magna, & brachio extento: & ipsam trado ei, qui placuerit in oculis meis. & nunc itaq; ego dedi omnes terras istas in manum Nabuchadnezar serui mei. et seruiet ei gētes omnes, & reges magni: donec tempus ueniet terrae eius. eritq;, ut gens & regnum, quae non seruiert ei, & non posuerint colulum suum sub iugum regis Babel: uisitabo gentem illam in gladio, fame, & peste. quare, seruite regi Babel, & uiuite. Videmus quanta obedientia Dominus tetrum illum ferocemq; tyrānum, coli uoluerit: non alia ratione, nisi quia regnum obtinebat. Id autem

Deut. 17

Iere. 17

ipsum erat, Domini decreto, in solium regni impositum esse: ac in regiam maiestatem assumptū, quam uiolare nefas esset. Hoc nobis si assidue ob animos & oculos obuerfetur, eodē decreto constitui etiam nequissimos reges, quo regum autoritas statuitur: nunquam in animum nobis seditiosæ illæ cogitationes uenient. tractandum esse pro meritis regem: nec æquum esse, ut subditos ei præstemus, qui uicissim regem nobis non præstet. Est apud eundem prophetam, alterum quoq; Domini mandatum: quo iubet populum suum querere pacem Babylonis, in quam captiui abducti essent: & orare ad se pro ea, quoniā in pace eius futura esset pax eorum. Ecce, Israëlita fortunis omnibus exuti, è domibus suis auulsi, in exilium abacti, in miseram coniecti seruitutem, pro uictoris prosperitate orare iubentur. non quomodo iubemur aliās persecutoribus nostris bene precari: sed ut saluum illi regnum & tranquillum conferuetur, ut sub eo ipsi quoq; prospere agant. Sic David, iam rex Dei ordinatione designatus, sanctoq; eius oleo unctus, cum nullo suo merito indigne à Saule impeteretur, insidiatoris tamen sui sacrosanctum habebat caput, quod regni honore Dominus sanctificauerat.

1. Reg. 24 Absit à me, dicebat, ut coram Domino faciam rem
istam

istam Domino meo, Meschie Domini: ut mittam manum meam in eum, quoniam Christus Domini est. item: Pepercit tibi anima mea, dixiq; Non mittam manum meam in Dominum meum, quoniam Christus Domini est. item: Quis mittet manum suam in Christū Domini, & innocens erit? Viuit Dominus, nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius uenerit, ut moriatur, aut in prelium descenderit: absit à me, ut mittam manum meam in Christum Domini. Eod. 1. Reg. 26

Hunc reuerentiæ, atq; adeò pietatis affectum debemus ad extremum, præfectis nostris omnibus, quales tãdem cunq; sint. Quod sæpius ideo repeto, ut discamus non homines ipsos excutere: sed satis habeamus, quòd uoluntate Domini, eam personam sustineant, cui inuiolabilem maiestatem impressit ipse & insculpsit. At mutuas, inquires, subditis suis uices debent præfecti. Id iam confessus sum. Verum, si ex eo statuis, non nisi iustis imperijs rependenda obsequia, insulsus es ratiocinator. Nam & uiri uxoribus, & liberis parentes, mutuis officijs adstringuntur. Discendant ab officio parentes & mariti. Illi, liberis, quos prohibentur ad iracundiam prouocare, sic se duros & intractabiles præbeant, ut sua eos morositate ultra modum fatigent: hi, suas uxores, quas diligere,

- Ephes. 3 gere, et quibus, ceu uasculis fragilibus, parcere iubentur, contumeliosissime accipiant. An minus tamen & parentibus liberi, & coniugibus mulieres obsequentes erunt? At improbis quoque & in officiosis subijcientur. Quin, cum omnibus istud agendum sit potius, ne in mantica à tergo pendentem respectet, hoc est, ne alij in aliorum inquirat officia: sed, quod sui est muneris, id sibi unum singuli subijciant: Id uero inter eos praesertim ualere debet, qui sub aliorum sunt potestate positi. Quare si à saeuo principe crudeliter torquemur, si ab auaro, aut luxurioso rapaciter expilamur, si ab ignauo negligimur, si ab impio deniq; & sacrilego uexamur, ob pietatem: subeat primum delictorū nostrorum recordatio, quae talibus haud dubie Domini flagellis castigatur. succurrat deinde & haec cogitatio, non nostrum esse, huiusmodi malis mederi. hoc tantum esse reliquum, ut Domini opē imploremus: cuius in manu sunt regum corda, & regnorū inclinationes. Ille, Deus est: qui stabit in synagoga Deorum, & in medio Deos diiudicabit. à cuius facie concident & conterentur reges omnes, & iudices terræ, quicunq; non osculati fuerint Christum eius: qui scripserunt leges iniquas, ut opprimerent in iudicio pauperes, & uim facerent

cerent causæ humilium, ut uiduas haberent in prædam, & pupillos diriperent. Atq; hic mirabilis eius, tum bonitas, tum potentia, tum prouidentia, sese profert. Nam modo ex seruis suis manifestos uindices excitat, ac mandato suo instruit, qui de scelerata dominatione pœnas sumant, & oppressum iniustus modis populum è misera calamitate eximant: modo furorẽ aliud cogitantium, & aliud molientium hominum eò destinant. Sic populum Israël è tyrãide Pharaonis, per Mosen: è uolentia Chusan, regis Syriæ, per Othniel: ex alijs seruitijs, per alios uel reges, uel iudices, in libertatem asseruit. sic Aegyptiorum insolentiam, per Assyrios: sic Tyri superbiam, per Aegyptios: ferociam Babylonis, per Mædos & Persas: regum Iuda & Israël ingratiitudinem, per Babylonios contudit & afflixit. quanquam non eadem omnia ratione. Priores enim illi, quando ad edenda talia facinora, legitima Dei uocatione accersiti erant, in reges incurrendo, minime uiolabant eam, quæ diuina ordinatione regibus indita est, maiestati: sed minorem potestati maiore coërcebant, perinde ac in suos satrapas regib. animaduertere licet. Hi, tametsi, Dei manu, quò illi uisum erat, destinabantur, opusq; eius inscientes peragebãt: nihil tamen aliud animo, quàm scelus,

Exod. 3

Iud. 2

& sequent.

scelus, uolutabant. Verum, ut cunq; ipsa hominum fa-
 eta censeantur, Dominus tamen per ea suum æque
 opus exequabatur, cum sanguinaria regum insolentium
 sceptrâ confringeret, ac intolerandas dominationes euerteret.
 Audiant principes, & terreantur. Nobis autem interim sum-
 mopere cauendū, ne illam, plenam uenerandæ maiestatis,
 magistratuuum auctoritatem, quam Deus grauis-
 simis edictis sanxit, etiam si apud indignissimos
 resideat, & qui eam sua nequitia, quantum in se est,
 polluunt, contemnamus aut ui-
 lemus. Neq; enim si ultio Domini est, effrenatæ do-
 minationis correctio, ideo protinus demandatam
 nobis arbitremur: quibus nullum aliud quam paren-
 di, & patiendi, datum est mandatum. De priuatis ho-
 minibus semper loquor. Nam si qui nunc sint popu-
 lares magistratus, ad moderandam regum libidinem
 cōstituti (quales olim erant, qui Lacedæmonijs regi-
 bus oppositi erant, Ephori: aut Romanis cōsulibus,
 tribuni plebis: aut Atheniensium senatui, demarchi,
 & qua etiam forte potestate, ut nunc res habent,
 funguntur in singulis regnis tres ordines, cum pri-
 marios conuentus peragunt) adeo illos ferocienti re-
 gum licentiæ, pro officio, intercedere nō ueto, ut si
 regibus impotenter grassantibus, & humili plebecu-
 la in-

læ insultantibus cōniueant : eorum dissimulationem
 nefaria perfidia non carere affirmem, qua populi li-
 bertatem (cuius se, Dei ordinatione, tutores positos
 norunt) fraudulenter produnt. At uero in ea, quam
 præfectorum imperijs deberi constituimus, obedien-
 tia, id semper excipiendum est, imò in primis obser-
 uandum, ne ab eius obedientia nos deducat, cuius
 uoluntati regum omnium uota subesse : cuius decre-
 tis iussa cedere, cuius maiestati fasces submitti, par
 est. Et uerò ut hominibus satisfacias, in eius offen-
 sionem incurrere, propter quē hominibus ipsis obe-
 dias, quā præposterum fuerit? Dominus ergo rex
 est regum, qui ubi sacrum os aperuit, unus pro omni-
 bus simul ac supra omnes sit audiendus. Iis deinde
 qui nobis præsunt, hominibus subiecti sumus : sed
 non nisi in ipso. Aduersus ipsum si quid imperent,
 nullo sit nec loco, nec numero. Neq; hic totam il-
 lam, qua magistratus pollent, dignitatem quicquam
 moremur. cui iniuria nulla fit, dum in ordinem, præ
 singulari illa uerèq; summa Dei potestate, cogitur.
 Scio quantum, quāq; præsens huic constantiæ pe-
 riculum immineat, quòd indignissime se contemni
 reges ferant : quorum indignatio nuncius est mor-
 tis, inquit Solomon. sed cum istud à cœlesti præ-
 cone

Acto. 4 cone Petro pronuntiatum sit edictum, Obediendum Deo potius, quàm hominibus: hac nos cogitatione consolemur. Illam tum nos præstare, quàm Dominus exigit, obedientiam: dum quiduis perperimur potius, quàm à pietate deflectamus. Et ne nobis labascant animi, alium etiam stimulum Paulus admouet: Nos ideo tanti à Christo redemptos esse, quanti illi constitit nostra redemptio, ne prauis hominum cupiditatibus seruos nos addicamus. multo uero minus, impietati.

F I N I S.

INDEX

INDEX LOCORVM IN SIGNIVM
 qui in hoc libro tractantur.

Q UID de Deo cognoscendum.	Pag. 42
Quid de homine	43. & 78
Lex naturalis	46
Promissiones legis quò spectent	eadem
Quid ex lege discendum	47
De imaginibus	53
Iuramentum	58
Quid ex lege sabbati ad Christianos ptineat	61. 64
De die dominico & ferijs	62
Virginitas singulare donum Dei	66
Matrimonium sanctum Dei donū, in remedium impudicitiae	67
Lex spiritualis	73
De consilijs & praeceptis	75
Satisfactio	80. 342
Supererogationis opera	81
Promissiones euāgelicæ à legalib. distinguunt.	85
Quomodo intelligēdum quod fide iustificamur. eadem, & sequentib. &	111
Quæ sint legis officia	88
Abrogatio legis	91
Quæ ratio sit exhortandi ad bona opera	92. 97
Quæ sint bona opera	94. 403
Gratuita peccatorum remissio	96. 188
Quomodo uita æterna remuneratio, & de meri- tis	99
	Fides

I N D E X.

Fides uera quæ sit	107
Patrē & filiū & spiritū sanctum unū esse Deū	106
De nominibus trinitatis & personarum	110
Quo modo in reprobis operetur Deus	112
De duabus in Christo naturis, & quid nobis cōfe- rant	121
Descensus Christi ad inferos: ubi commentum de limbo refellitur	131
Quid Abrahæ sinus	132
Quid sit Christū sedere ad dextram patris, 133. 246	
Quid sit ecclesia, & quomodo cognoscenda 137. 147. 435	
Quomodo electio & prædestinatio dei cogitāda. 140	
Quis excommunicationū usus, & quomodo cum excommunicatis iudæis & turcis conuersan- dum	144. 146
Qualis sit fidelium communio	148
Remissio peccatorum fundamentū ecclesiæ	149
Quid inter fidem & spem intersit	153
Locus Pauli explicat, Si habuero om. fid. &c.	154
Inuocatio sanctorum	163
Qualiter assidue orandum	167
De publica oratione	169
Precationes generales esse debent, & quo specia- liter orandum	178. 194
Quot sint tentationum genera	191
Sacramenta fidei nostræ confirmationes	200
De nomine sacramenti	208
	Quæ

I N D E X.

Quæ ratio circuncisionis	215
Quo pertinebant legis sacrificia & ablutiones	215
Quomodo Christus uenerit in aqua & sanguine.	216
Tria affert fidei nostræ baptismus	217
Baptismus Ioannis & Christi	221
Peccatum originale quid	223
De anabaptismo	230
De paedobaptismo	233
Quid conducatur fidei nostræ cœna Domini	236
Quomodo Christus in cœna nobis exhibeat	239
De adoratione corporis Dñi in sacramento	248
Cœna Christi charitatis uinculum	253
Quid indigne manducare, & non discernere corpus Domini.	254
Quomodo se probare debeant, qui ad cœnam accedunt	256
Frequês debet esse usus cœnæ inter fideles	260
De participatione utriusque speciei	262
Quinq; horrêda sacrilegia missæ enumerant	266
Duplex sacrificium, & duplex sacerdotum	274
Solius Dei est, sacramentum instituire	279
Ceremoniarum decorum in administrandis sacramentis quale	281
Manuum impositio in administrandis donis spiritus sancti	228
Pœnitentia quid sit	299
Refutatur diffinitio ac partitio pœnitentiæ, à sôphistis posita	305
Contritio	

I N D E X.

Contritio qualis esse debeat	308
De confessione & quot in scripturis cōfessionum genera reperiantur	309
De potestate clauū. & explicati loci q ad eā ptinēt	
De indulgentijs 337	(328
Peccata uenialia & mortalia	346
Remissio culpæ & pœnæ	347
Pœna castigationis & uindictæ	350
Diluuntur argumenta quæ ex scripturis citantur ad statuendam satisfactionem	eadem
De purgatorio	357
Ostēditur nullū esse in pœnitentia sacramētū.	359
Cur Apostoli unctiōe sanauerint infirmos	364
Quale officium ministrorum uerbi, & quo modo ab officio apostolico differat	379
A quo instituendus episcopus, & quis legitimus in stituendi ritus	381
Impositio manuum in ministerijs	390
Diaconorum munus	392
Quot partes Christianæ libertatis	401
Quo modo opera nostra Deo placeant	403
Libertas Christiana qualis, & de eius abusu	409
De scandalo	411
De potestate ecclesiastica	421
Ecclesia ubi quærenda sit	435
An penes ecclesiā sit cōdere fidei articulos	441
Quatenus concilijs standum	445
An Apostoli aliqd statuerint p̄ter Dei uerbū.	424
An ecclesiæ dignitas in opulentiā sita sit	458
	An

I N D E X.

An episcoporum constitutiones obligent	464
Quæ ad ecclesiæ <i>vraçiap</i> p̄tinent cōstitutiones legitimæ sunt	464
Politica ordinatio ecclesiæ necessaria	472
De dignitate magistratuum	475
Magistratuum officium, & quod illis gladio animaduertere liceat in facinorosos	481
Quæ bella sint legitima	485
De uectigalibus & tributis	487
Qualibus legib ⁹ regi possit christiana respub.	490
Christianis quæ sit iusta litigandi ratio	494
Subditis reuerenter sentiendū de magistratu	500
Malis & indignis principibus obediendum	503
Principum insolentiæ resistere quorum sit	512

E R R A T A.

Pag. 9. uersu 22. pro tertā, lege terram. 13. 13 pro Missa. 21. 2. diffuūt. 22. lege, ecclesiastica historia lib. 5. c. 18. 23. 9 post Assenserūt, subiice punctū. 30 23. externa. 37. 3. fratres falsi. 42. 23. bonitas, misericordia, ueritas. 62. 1. Qua doc. 71. 7. functionis. 113. 17. farciunt. 170. corda nost. 20. 1. si interior. 173. 21. agere. 188. 11. nobis. 234. 23. matris utero. 240. 1. Christum. 241. 20. habeamus. 284. 24. nos. 304. 23. tabescūt. 311. 24. in lege. 316. 2. cōsuetudinem stupri 327. 18. uidentur sine cōmate. 350. 1. sentirent. 393. 1. peti. 398. 14. quanquam.

B A S I L E A E, P E R T H O M A M

Platterū & Balthasarem Lasium, Men

se Martio, Anno 1536.

0924401

67144477 N20

MINERVA.

FACIESVE

... in my wash...
... of the...
... of the...

D... **D**... **D**...

D... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...

D... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...
... **D**... **D**... **D**...

